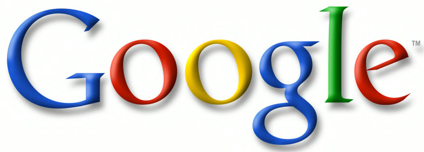
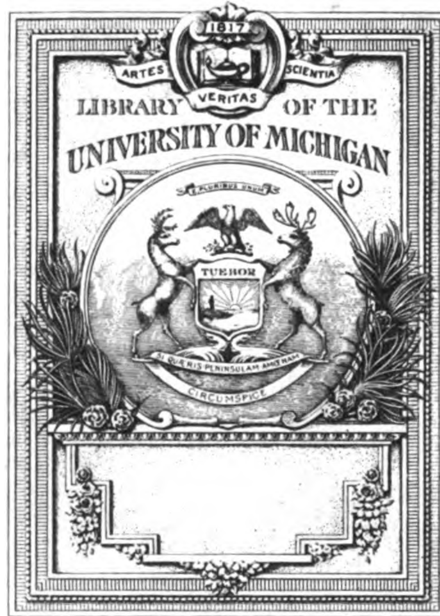

B 1,226,770
Digitized by Google

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOSJÄTTE ÅRGÅNGEN

1915

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1915

Innehåll:

Svenska Litteratursällskapets årsmöte

hölls den 17 december, därvid följande ärenden förekommo:

1. Årsberättelse för året 1914.

Sällskapet har under året 1914 utgifvit 35:te årgången af *Samlaren* med bidrag af E. Liedgren, O. Holmberg, S. Leijonhufvud, A. Nordén, E. Lewenhaupt, E. Noreen, J. Nordström, H. Schück och A. Nelson. Som bilagor ha utdelats *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon* af L. Bygdén H. 19 och *1500- och 1600-talens Visböcker* utgifna af A. Noreen och J. Lundell 7. H. 3.

Samlarens 36:te årgång, som är under tryckning, kommer att innehålla uppsatser af S. Ek, J. Flodmark, M. Lamm, E. Noreen, J. Rudbeck, K. Santesson, H. Schück och G. Schütte. Som bilagor komma för år 1915 att utdelas 20:e häftet af *Svenskt anonym- och pseudonymlexikon* (sluthäfte) och *1500- och 1600-talens Visböcker.* 8. *Drottning Sofias visbok.*

Upsala den 17 dec. 1915.

Martin Lamm.

2. Revisionsberättelse för år 1914.

Undertecknade, utsedde att revidera Svenska Litteratursällskapets räkenskaper för år 1914, få efter verkställd granskning afgifva följande berättelse:

Behållning från föregående år:		
Å bankräkningar . . . . kr.	8,288: 96	
Kontant i kassan . . . . „	65: 02	8,353: 98
Inkomster:		
357 afgifter à 5 kr. . . . . kr.	1,785: —	
37 afgifter à 2: 75 kr. . . . . „	181: 75	
Äldre årsafgifter . . . . „	40: —	
2 afgifter för 1915 . . . . „	10: —	
Svenska Akademien för 1914 . . . . . . „	100: —	
Lagerförsäljning . . . . „	448: 69	
Debiterade postporton . . . . „	88: 46	
Räntevinst . . . . „	505: 84	
Kursvinst . . . . „	7: 50	
Statsanslag . . . . „	800: —	
Försålda inventarier . . . . „	25: —	
Gåfva af utgifvarne af O. Levertins efterlämnade skrifter . . . . „	1,243: 70	5,155: 94
	Summa kr.	13,509: 92
Utgifter:		
Författarhonorar . . . . kr.	853: 52	
Tryckeriräkningar . . . . „	2,652: 49	
Posträkningar . . . . „	119: 07	
Distribution m. m. . . . . „	127: 55	3,754: 63
Utgående behållning:		
Å bankräkningar . . . . kr.	3,897: 26	
Svenska Statens 5 % obligationer 1914 . „	4,800: —	
Göteborgs Stads 5 % obligationer 1915 . „	1,000: —	
Kontant i kassan . . . . „	58: 03	9,755: 29
	Summa kr.	13,509: 92

Såsom af den meddelade tablån framgår, har skattmästaren under det gångna året placerat ett belopp å kr. 5,800 af sällskapets tillgångar i 5 % obligationer. Revisorerna föreslå, att sällskapet förklarar sig godkänna denna skattmästarens åtgärd.

Sällskapet har vidare som nämndt under året fått emottaga en donation, i det att utgifvarne af O. Levertins efterlämnade skrifter genom professor Henrik Schück öfverlämnat ett belopp af kr, 1,243: 70. Revisorerna hemställa, att sällskapet beslutar att till gifvarne uttala sitt varma tack för denna storartade gåfva.

Räkenskaperna befunnos ordentligt förda och fullt verificerade. Revisorerna föreslå, att full och tacksam ansvarsbefrielse beviljas skattmästaren, docenten Anton Blanck, för hans förvaltning under år 1914, samt att Sällskapet, då docenten Blanck nu står i begrepp att frånträda skattmästarebefattningen, beslutar att bringa honom ett varmt tack för det nitiska och framgångsrika arbete han under åtta arbetsår nedlagt på denna post till sällskapets fromma.

Uppsala den 14 december 1915.

J. M. Hulth. Anders Grape.

3. Beviljades skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för hans förvaltning, hvarjämte revisorernas öfriga förslag biträddes. Sällskapets ordförande tolkade dess tacksamhet till den afgående skattmästaren.

4. Företogs den i stadgarne föreskrifna utlottningen af en af arbetsutskottets medlemmar, hvarvid öfverbibliotekarien C. Annerstedt utlottades.

5. Till medlem af arbetsutskottet återvaldes öfverbibliotekarien C. Annerstedt. I stället för förste bibliotekarien I. Collijn, som anmält önskan att utgå ur arbetsutskottet, valdes förste bibliotekarien A. Grape. — Utskottets öfriga medlemmar äro docenten A. Blanck, professor H. Schück och undertecknad.

6. Valdes till revisorer 1915 förste bibliotekarien S. E. Bring och andre bibliotekarien frih. G. Rudbeck samt till dessas suppleanter förste bibliotekarien J. M. Hulth och amanuensen, fil. lic. A. Silow.

7. Höll undertecknad föredrag: *C. J. L. Almquists ungdomsdiktning.*

8. Upplöstes sammanträdet.

Vid Arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till ordförande professor H. SCHÜCK, till sekreterare undertecknad, och till skattmästare efter docenten A. BLANCK, som undanbedt sig återval, nyvaldes förste bibliotekarien A. GRAPE.

Upsala som ofvan.

MARTIN LAMM.

När Lidner gjorde konkurs.

Af

Johan Flodmark.

"Samlaren" har med rätta, synnerligast i de senaste årgångarna, ägnat mycken uppmärksamhet åt den märkliga personlighet bland raden af Sveriges skalder, som af Tegnér på ett träffande sätt betecknats som "en rik men sönderbruten harmoni". För att i min mån bidraga till kunskapen om och därmed äfven till karaktäristiken af Spastaras sångare, sådan han framträdde i all sin svaghet som människa, önskar jag här få, med stöd af ett par hittills obeaktade urkunder, påvisa några kännetecknande drag ur hans lefnadsomständigheter.[1]

Den 29 juli 1786 ingaf "Philosophiæ Magistern" Bengt Lidner till Stockholms rådhusrätt en så lydande skrifvelse:

Sjuk och betagen alla utvägar at för det närvarande kunna förnöja mine Creditorer, som nog omänskligt börja at anfalla mig, och det til och med på sjuksängen, vågar hos Högädle Rådhus Rätten i största ödmjukhet jag anhålla at genom Beneficium Cessionis Bonnorum från alt mine Borgenärers vidare kraf befriad varda. Det är sant, at hvad min egendom angår så är den intet, som äfven härmedelst edligen af mig bestyrkes: men ingen kan förbindas at gifva öfver hvad han har, eller at afstå hvad han icke äger.

Mine olyckor äro större än törhända någons som för[e] mig nödgats skrida til detta steg: ty sedan jag användt min egen lilla förmögenhet til at förskaffa mig nödige kundskaper för at kunna blifva en nyttig medlem i

[1] Konkurshandlingar i Stockholms rådhusarkiv.

Staten, och äfven i det afseendet gjort en utrikes resa, så finner jag mig vid min återkomst til mit Fädernesland så sjuklig och svag, at jag til bärgning af mit lif och nödvändige medicamenters förskaffande är nödsakad at försätta mig i skuld. Detta sjukliga tilstånd har nu nästan oafbrutit fortfarit i 4:ra års tid, hvarigenom jag blifvit alt vidare fördjupad i denna skuld.

Tidehvarfvet är för uplyst, I, Mine Herrar, för ovälduge Dommare at neka, och mine Creditorer måste ännu hafva en gnista qvar af människokärlek at villfara denna min anhållan, för skulder hvilka jag varit tvungen at göra, så framt jag ej sjelf velat svälta mig til döds, och i thy fall gjort mig saker til det ohyggligaste af alla brott, sjelf-mord.

Framhärdar med Djupaste vördnad
Högädle Rådhus Rättens
ödmjukaste tjenare
Bengt Lidner.[1]

Bland de bilagor, som åtföljde hans cessionsansökan, märkes först Lidners uppgift på skulderna (af "egendom" fanns "Intet" enligt hans beedigade försäkran), hvilka uppgingo till en summa af 349 rdr 32 sk. specie, allt efter följande specifikation:

Källarmästaren Lenning 75 rdr, fru Dahlman 25: —, fru Helding 23: —, grosshandlaren Clevert 20: —, m:ll Carlberg 16: 32, "diverse löpande sedlar, hvar[s] innehafvare jag ej med visshet vet" 150: —, smärre skulder 40: —.

Märkligast är vinskänken Fredrik Lennings fordran.

Den illustreras först af en på "Magistern" Herr Bengt Lidner ställd specificerad räkning på förtäring dag för dag från och med d. 10 juni till och med d. 30 juli 1786. Den dagliga ransonen bestod vanligtvis af kaffe och bröd (3 sk.), mat till middag och afton (14 sk. 8 rst.) samt för det mesta 2 buteljer öl, om än poeten-källargästen ibland kunde åtnöja sig med blott 1 butelj (en gång hade han emellertid inmundigat 3 st.). Stundom tillkom äfven tobak. Till omväxling med kaffet hände det, att "tevatten" och bröd (2 sk. 6 rst.) blef rekvireradt. — Vidare upptager räkningen "7 wäckors Kammarhyra med uppassning" à 24 sk. (3 rdr 24 sk.) samt "betalt för Stockholms påsten i 7 wäckor" (21 sk.).

[1] Endast namnet egenhändigt. Nedtill är af annan hand antecknadt: »Bor på Blasieholmen vid Torget på Källaren».

På räkningens slutbelopp 22 rdr 19 sk. 2 rst. hade blifvit afbetaldt 3 rdr. Alltså återstod 19 rdr 19 sk. 2 rst.

Lennings andra fordran, ehuru till tiden den äldsta, utgjordes af en revers på 40 rdr sp., som Lidner hade utfärdat redan d. 13 juni 1786 till betalning "en månad efter dato". Då förbindelsen ej blef infriad inom förfallotiden, presenterades den i k. slottskansliet den påföljande 19 juli — således medan Lidner ännu bodde hos Lenning — och tio dagar senare ingaf skalden sin cessionsansökan.

För öfrigt företeddes af Lidners utställda reverser en till grosshandlaren Lars Clever, dat. Dalarön d. 14 april 1780 å 20 rdr banko, och en d. 12 maj 1784 å 5 rdr sp., för hvilken senare P. Scholander[1] stod i borgen, samt en annan å 16 rdr utställd d. 3 juni 1783 till revisorn Gustaf Nordman.

Den 7 augusti, då Lidner till sitt ombud förordnat häradshöfdingen Claes Magnus Scherping, hördes borgenärerna och beviljades offentlig stämning till d. 5 februari 1787, hvarvid endast de tre ofvannämnda bland dem kommo tillstädes och afgåfvo sina fordringar.

Först d. 30 juni 1788, således nära två år sedan skalden förklarat sig insolvent, föll "Borgmästares och Råds dom uti af- och företrädestvisten emellan Philosophiæ Magistern Höglärde Bengt Lidner och hans Borgenärer". Den lydde sålunda:

Alldenstund Magister Lidner med något bevis icke styrkt sin sjuklighet eller uppgifvit några andre olyckshändelser, hvarifrån hans gäldbundna tillstånd kunnat härröra; fördenskull pröfvar Rådhusrätten, i förmågo af 14 § 2 mom. uti kongl. stadgan af den 26 augusti 1773 om af- och företrädessamt boskillnads- och urarfvatvister, det skall Lidner med hvad han nu äger eller framdeles ärfva och förvärfva kan samt med sin person vara sine borgenärer, hvilka den sökte förmånen honom bestridt, ansvarig till dess de sin betalning till fullo erhållit.

Därefter blefvo de tre nämnda borgenärernas fordringar till af dem angifna belopp fastställda.

[1] Förmodligen den af Lidners vänner, som K. Warburg omnämner i sin Lidnermonografi (Sthm 1889) sid. 159 och hvilken han, att döma af de där citerade förnamnen, oriktigt antagit vara en dennes namne.

Utsikterna för dem att någonsin kunna utfå sina resp. tillgodohafvanden voro tydligtvis ytterst minimala, för att inte säga hopplösa.

* * *

Emellertid hade i den vilsekomne skaldens lefnadsförhållanden inträffat en tilldragelse af för honom djupt ingripande betydelse. Sedan han på hösten 1787 företagit en resa till Finland och där på olika tider och ställen besökt — kanske rättare hemsökt — några vänner och bekanta och hvarunder han fann för godt att utsträcka vistelsen så länge som möjligt, bereder han en dag dem alla en stor öfverraskning. Oaktadt de mest bedröfliga ekonomiska omständigheter, under hvilka han framsläpade sitt lif, och utan tanke på det oerhörda ansvar, han därmed drog öfver sig, ingår han förlofning och en tid därefter giftermål med fröken Eve Jaquette Hastfehr, fyra år äldre än han själf. Det är knappast möjligt att hon varit i okunnighet om oförmågan hos den man, med hvilken hon ämnade förena sina öden, att bereda henne en om inte bekymmerfri så dock dräglig existens. Alltnog, hon älskade innerligt Spastaras sorglöse skald och förblef för honom städse en allt försakande och uppoffrande maka intill hans död.

Två år efter det Lidner lämnat Stockholm återkom han dit sjuk och fattig. Enligt 1790 års mantalslängd (upprättad på grund af mantalsuppgifter från oktober eller november föregående året) bodde "Skrifvaren" — i stället för "Secreteraren", som blifvit öfverstruket — Bengt Lidner då i nuvarande nr 10 Köpmangatan. Hans ålder angifves oriktigt till 28 år under det att frun lika orätt säges vara 27 år.[1] För öfrigt är om L. antecknadt: "Utan engagement och lön, och för detta Konungens pensionaire. Utskylder tillsammans 4 Rdr 29 sk. 1 rst. Concours". (Det sista syftande på hans cession från 1787.)

Knappast är skalden återkommen från sin finska resa och vederbörligen — om nu detta uttryck är härvidlag användbart — installerad i sitt nya äktenskapliga hem, förrän nöd och armod träda inom

[1] Dessutom en piga — 25 år.

dess dörr. På nytt begynner då kringskickandet af tiggarbref till olika personer. I främsta rummet besväras den så ofta förut anlitade och till hjälp outtröttligt beredvillige Nils von Rosenstein, och så pantsättes åtskilligt ur garderob och af bohag, hvarjämte samtidigt utfärdas reverser.

Det fanns egentligen blott en person, som mot hypotek af olika slag visade sig tillmötesgående för att afhjälpa Lidners behof. Den hjälpsamme mannen var — en exekutionsbetjänt Nils Sjöborg. Som intyg härför må följande skuldsedel med tillhörande efterskrift tjäna:

Til Sedelhafvaren betalar undertecknad fyra Månader efter dato en Summa stor: Sextjo åtta Rdr Specie å Sex procent, som härmed reverseras, hvarföre valuta bekommit. Stockholm d. 9 November 1789. Säg. 68 Rdr Specie.

Bengt Lidner.

Hypoticeras härmed min fyrsittsiga vagn hos Hökaren Göthman stående til Herr Nils Sjöborg at i behåll äga för undfående Lån 68 Rdr Specie. Stockholm d. 9 November 1789.

Bengt Lidner.

Det må väl väcka förvåning, att den utfattige poeten kunnat vara ägare af en sådan öfverflödsartikel som ett åkdon (med tillbehör, som här nedan skola omnämnas). Månne denna omständighet skulle kunna förklaras af hans mycket omtalade passion för åkning, som i något obevakadt ögonblick förledt honom att lägga sig till med en så pass dyrbar persedel, till hvilken omkostnad naturligtvis äfven kom hyra för häst, kanske äfven kusk för hvarje gång vagnen kom till användning?

Sju månader senare räcker ånyo den människovänlige exekutionsbetjänten Lidner en hjälpsam hand, som af följande skrifvelse utvisas:

Till Herr Secreteraren Bengt Lidner förhyrer jag Nils Sjöborg ett grönmålat Utdrags Sängställe i godt stånd med alt tilbehör, och äfven med rött och hvitt Cattuns omhänge, parad-täcke, Kappor och tak; emot en ÖfverensKommen hyra af Tolf skillingar hvarje Månad: Dock ej längre än til den sista nästkommande September: Och i händelse nämde Säng med alt dess tilbehör skulle på ett eller annat sätt förfaras eller skadas, ärlägges full betalning derföre med Elova Riksdaler Tjugufyra skillingar Specie genast.

Med detta Contract förklarar jag Bengt Lidner mig nögd, och förbinder mig det til alla delar ovägerligen upfylla. Til visso är häraf 2:ne lika lydande Exemplar uprättade och egenhändigt underskrifne i Stockholm den 7 Junii 1790.

Bengt Lidner.

Ofvantill å den i vederbörligen bevittnad afskrift företedda handlingen är antecknadt, att densamma blifvit presenterad i k. slottskansliet d. 12 november 1790, hvarjämte på baksidan finnes annotation om att en månads hyra vore erlagd med 12 sk. samt intyg af N. Sjöborg att "Omhänget är återbekommit och Sängstället betalt med 3 Rdr 24 sk."[1]

Samtidigt fick den beträngde skalden åt hjälparen afgifva en så lydande förbindelse:

Til Sedelhafvaren betalar undertecknad en Summa stor: Älfva och en half Rdr Specie, för et Grönmålat Sängställe med dess röda och hvita Cattuns omhänge; som innom trenne veckor jag mig förbinder at betala. J annor händelse äger Sedelhafvaren rättighet, samma Säng at återtaga för ofvanskrefne Summa. Stockholm d: 7 Junii 1790.

Säg.: 11 1/2 Rd Specie.

Bengt Lidner.

Därefter följer samma anteckning om återställandet af sängomhänget m. m., som här ofvan blifvit anförd.

Men på sidan om dessa transaktioner fortfor Lidner att tid efter annan hos Sjöborg pantsätta man vore frestad säga rubb och stubb af såväl sin som hustruns garderob, ända intill det allra intimaste, samt annat bohag, öfver hvilket allt specifikation här nedan skall följa.

Ett dylikt förfarande kunde ju inte gå i längden — och så var vår skald omsider ånyo mogen för cession.

[1] På handlingen finnas i marginalen bl. a. följande anteckningar:
»Wennerström & Lindstam» (antagligen två kräfvande slottskanslibetjänter).
»Til d. 19 Novemb. Kl:n 10».
»Parterne stå under förening» (= öfverenskommelse).
»Til d. 29 Novemb. Kl:n 10».
Samt längst ned:
»Sjöborg sökande» (för att utfå sitt tillgodohafvande?).

Den 31 januari 1791 inlämnade han således för andra gången till rådhusrätten en ansökan af följande innehåll:

Högädle, Ädle och Högaktade Herrar Borgmästare och Råd.

Som jag genom mig öfvergångne utmätningar blifvit aldeles utblottad, med Lagsökningar samt dageliga Kraf svårligen öfverhopas och uti nuvarande dyra tiden, utan lön, med Hustru och Barns försörjande, finner mig uti den svåra belägenhet, att jag icke nu, efter min gladaste önskan, ser mig i stånd på en gång att min skulld kunna betala, derest icke Mine Herrar Creditorer skulle täckas lämna mig något anstånd; ty nödsakas jag hos Högädle Råd HusRätten sådant tillkännagifva, med anhållan att samtelige mine Herrar Creditorer på en gång må varda kallade för att häröfver höras och sig utlåta, samt mig therefter, och i händelse af mötande ovillja, Gunstigt tillåtas, att till them på en gång få afstå min egendom, för att från theras vidare kraf varda fri. Förteckningar öfver gäld och tillgångar vidfogas, under förbehåll att framdeles närmare få upgifva de skäl jag till thenna sökte förmåns vinnande anser mig äga, och med Högacktning har äran förblifva

Högädle Råd Hus Rättens

ödmjuke tienare
Bengt Lidner.

Ansökningen var handskrifven och till rätten inlämnad af f. d. skådespelaren vid Stenborgska teatern, "Directeuren för det priviligierade Renskrifnings Contoiret", Rutger Ludvig Söderberg, hvilken stundom betjänade allmänheten som rättegångsbiträde. Han tyckes till och med ha undertecknat Lidners namn.[1]

Den bifogade förteckningen på skuld och tillgång hade detta utseende:

Skuld.

Enligt löpande Skulldsedel till Handlande Juden David Levi	Rdr	225: —
D:o D:o till H. Coopvaerdi Capitaine L. Prytz	»	105: —
D:o till Sedelhafvaren	»	18: 32
D:o D:o	»	8: 32
Diverse smärre skullder tillsammans, circa	»	22: —
	Summa Rdr	379: 16

[1] Nedtill på akten är af annan hand antecknadt:
»*Secreteraren Bengt Lidner.*
Bor framom Hötorget till höger uti första gränd huset N:o ».
L. bodde enl. 1791 års taxeringslängd i nuvarande n:r 33 Appelbergs- o. 5 Stora Badstugatan.

Tillgång.

1 gl. Bireau.
1 liten gl. Spegel.
1 g:lt söndrigt svart skrifbord.
1 D:o Sängställe.
1 g:lt Hår Bollster.
3:ne gl. Hufvud Dynor med Hår uti.
1 par gl. Blångarns Lakan.
1 gl. Coffert.
2 st. gl:a Stolar.
1 st. gl. Natt Comode.
1 gl. Vagga, med deruti varande späda Barnets Sängkläder.
1 liten gl. gryta.
3:ne gl. Söndriga tallrickar.
2 gl. Tennskedar.
1 gl. Ljusstake.
1 st. Ljussax.
Under edelig förbindelse upgifvit, betygar
Stockholm den Januarii 1791.

Bengt Lidner.[1]

Listan på tillgång är rätt märklig och lämnar ett talande bevis för hur eländigt det måste ha varit beställdt för paret Lidner. Som man ser, utgjordes hela linneförrådet af ett par gamla lakan och servisen af en liten gryta samt 3 söndriga tallrikar och 2 tennskedar, hvilket allt, liksom samtliga bohaget, med undantag af en ljussax, särskildt kännetecknas genom anförande af att det vore gammalt. — Öfriga tillhörigheter i boet voro, som här nedan skall visas, pantsatta.

Till proklamadagen d. 8 augusti 1791 lät Lidner genom sin fullmäktig till rätten inlämna en skrifvelse af följande innehåll:

Högädle Ädle och Högacktade Herrar Borgmästare och Råd.

Å inställelse dagen för samtelige Mine Herrar Creditorer, att sine fordringar upgifva och beediga, får jag ödmjukeligen itterera under min svåra och långsamma sjukdom, hvad jag förut anfördt, för att vid någon bättre eller någorlunda hälsa, närmare få mine skäl och ordsaker upgifva.

[1] Allt handskrifvet af Söderberg, äfven L:s namn, som det vill synas. Likaså ombudsfullmakten för den förre.

Förväntar mig så väl Högädle Rådhus Rättens, som mine Herrar Creditorers grace, samt med all vördnad framhärdar

Högädle Rådhus Rättens

ödmjuke tjenare
Bengt Lidner.[1]

På inställelsedagen hade fem fordringsägare infunnit sig:

Kronouppbördskommissarien Arrhenius för 1790 års af "skrifvaren" Lidner obetalda utskylder, tillsammans 4 rdr 42 sk. 10 rst. specie;

Revisorn Gustaf Nordman, som bevakade en fordran från förra konkursen af 16 rdr, som blifvit genom rådhusrättens dom d. 30 juni 1788 fastställd till betalning, samt

Exekutionsbetjänten Nils Sjöborg.

Den sistnämnde motiverade sin inför rätten beedigade fordran genom följande skrifvelse:

Högädle Ädle och Högagtade Herrar BorgMästare och Råd!!!

Som Herr Secreteraren Bengt Lidner och dess Fru Eva Hastfer, ej upgifvit mig som fordringsÄgare i sin Concours, får jag härmed anmäla, at jag hos nämde Herrskap äger en fordran af Sjuttjo Njo Riksdaler Nitton skillingar och 6 runstycken Specie, hvarföre jag innehafver ej på långt nära motsvarande underpant, enligt bifogade Afskrifters innehåll och utvisande.

Hvarföre jag ödmjukeligen anhåller Högädle Rådhus Rätten måtte álägga herr Lidner och dess fru at af mig inlösa sine hos mig Pantsatte Persedlar och betala den Laga utfäste Räntan à 6 procent, skulle de dertil förklara sig oförmögne, Afstår jag de Pantsatte persedlarne til de öfrige Borgenärerne, emot lösen, och skulle de deremot ej villa Gifva lösen, förbehåller jag mig i natura behålla det jag i handom hafver; och ärsättning för domlösen härstädes.

med Vördnad förblifver
Högädle Rådhus Rättens

Aller Ödmjukaste Tjenare
N. Sjöborg
Executions Betient.

Som bilagor medföljde afskrifter af de sidd. 5 och 6 anförda reverserna af d. 9 november 1789 samt d. 7 juni 1790, hvilka båda blifvit

[1] Allt handskrifvet af Söderberg, utom möjligen namnteckningen.

presenterade i k. slottskansliet tio dagar före den, då Lidner ingaf sin cessionsansökan. På den förra skuldsedeln hade han nu antecknat: "Hypoticeras min hos Herr Handlanden Wessman på Söder stående Vagn[1] och de Klädespersedlar som på Listan N:o 55 äro upsatte, äfven de Selar och Remtyg som vagnen tilhörer".

Den åberopade listan N:o 55 lyder så:

Nota på de lösöre Persedlar Herr Secreteren Bengt Lidner och dess Fru Eva Hastfehr hos mig Pantsatt.

				Rdr	sk.	rst.
1789.	1	Control. Silfver Sackertång 1 D:o Theesked 3 ½ lod	»	1:	20	—
	14	St. Servietter	»	3:	24	—
	2	st. Borddukar	»	4:	—	—
	2	st. Lintyg	»	1:	9	—
	1	Klädes Råck	»	5:	—	—
	1	Sticktygs väst	»	1:	—	—
	2	randiga Netteldaks Kjolar och 1 D:o Koft	»	2:	—	—
	1	vit Kyperts Kjol och tröja	»	2:	24	—
	1	Ros. röd Taftsstubb och 1 tröja	»	5:	—	—
	15	al: blått och vitt bom. tyg Sytt med Silke	»	5:	—	—
	1	Gul målad Coffert med lås och beslag	»	2:	—	—
	1	Svart Fruentimers tafts Klädning	»	10:	—	—
1790.	1	Solfjäder i foder	»	1:	—	—
	1	Ros. röd tafts Kjol och Koft, 1 foder med silfver-fingerborr och syringar, 1 gl. linne	»	5:	—	—
	1	Schapoba hatt af taft	»	—	16	—
	1	Svart Klädes Jacka, 1 handduk	»	5:	—	—
	1	Silfver Theesked	»	—	16	—
	1	Par fina lakan, 3 skjortor	»	3:	24	—
	1	Grå borderad Siden väst	»	1:	8	—
	1	Mörkblå Klädes Surtout en handduk	»	2:	24	—
	1	gl. Svart tafts Salopp, 1 handduk	»	2:	24	—
	1	Pistolett Guldring, 1 lakan	»	—	24	—
	1	gl. Grönt tafts Sängtäcke, 2 Örngotsvahr, 1 Svart halsduk	»	2:	24	—
	1	Serviette	»	—	12	—
	1	Svart flors hufva	»	—	24	—
		Transport Rdr		67:	33	—

[1] Endast två månader förut fanns hypoteket hos en annan person, som ses af anteckningen till samma revers, sid. 5.

		Rdr	sk.	rst.
	Transport	»	67: 33	—
	1 vit Lif-Klädning	»	1: —	—
	1 Skjorta	»	— 24	—
	1 Vagglakan, 1 par lärftsbyxor	»	— 24	—
	1 Nattröja, 1 par Callsonger	»	— 24	—
	1 Lintyg	»	— 24	—
	1 stor furu Kista	»	— 24	—
1791.	1 Vagglakan, en hatt	»	1: —	—
	1 Grön fruntimbers Klädes Surtout, 1 Näsduk	»	4: —	—
	1 Grön Klädes Jacka, 1 par grofva lakan, 1 örngots vahr	»	1: 20.	11
	1 liten Theeduk	»	1: 3.	6
	för Charta vidimat. och Stäm:pengar vid Kongl. Slotts Cancelliet utbetalt	»	— 26.	2
	Summa Rdr		79: 19 sk.	6 rst.[1]

N. Sjöborg.

Noch tilkommer:
Chartor och vidimat. vid Rådhus
Rätten vid ingifvningen 7 sk. 11
Sum̄an 79: 19. 6

Af denna ytterst märkliga specifikation synes framgå, att ända sedan Lidner som äkta man återkommit från Finland och till dess han för andra gången cederade bonis de båda makarnes garderob, åtminstone till stor del, kanske *största* delen och diverse bohagsartiklar samt till och med barnets vagglakan måst pantsättas.

De båda i skuldförteckningen upptagna borgenärerna, handlande juden David Levi och kofferdikaptenen L. Prytz, af hvilka den senare ej kunnat af stadstjänarna anträffas med kallelsen, hade, ehuru fordringarna uppgingo till jämförelsevis afsevärda belopp, icke infunnit sig på inställelsedagen. Så ej heller de icke namngifna.

Rådhusrättens dom föll d. 14 december 1791. Rätten, som icke funnit, att några sådana skäl blifvit af "Sekreteraren" Lidner för afträdesförmån anförda, hvilka kunde verka befrielse från gäldens betalande, pröfvade skäligt ålägga honom, "att med allt hvad

[1] Summan utgör rätteligen 79 rdr 11 sk. 7 rst.
men blir med tillägget — 7 » 11 »
= 79: 19. 6.

han nu äger samt framdeles ärfva och förvärfva kan, till fulla gälden och hvad nu i betalningen brister hos samtlige sine borgenärer, som honom den sökta befrielsen bestridt, ansvara".

Därefter blefvo borgenärernas "för ständige förklarade" fordringar fastställda i följande ordning:

Exekutionsbetjänten Sjöborg,

Kronouppbördskommissarien L. D. Arrhenius samt

Revisorn Gustaf Nordman.

De borgenärer däremot, som på inställelsedagen uteblifvit och ej anmält sina fordringar, förklarades förlustiga all rätt till vidare talan.

Månne fordringsägarne voro mera förhoppningsfullt stämda nu än vid förra konkurstillfället?

Till frågan om Hercules' två versioner.

Af

Sverker Ek.

Sedan Swartling som bilaga till sin afhandling om Stiernhielm (1909) tryckt Chr. Ekeblads afskrift från omkring 1650 under titeln "Den äldsta versionen af Hercules", har denna handskrift flere gånger diskuterats. I Några anteckningar till "Valda skrifter av Stiernhielm", Språk och stil 1910, tog Hesselman nog kort upp frågan. Han ansåg, att afskriften var "ett mycket opålitligt vittnesbörd om Hercules-textens tidigare gestalt". Med några exempel sökte han visa, att större delen af dess afvikelser från de tryckta texterna berodde på slarf vid afskrifningen. I sin monografi af Herkules 1913 diskuterar Lindroth förhållandet mellan diktens olika versioner i ett särskildt bihang och berör därvid i stort sedt alla skiljaktigheter.[1] Hans slutresultat blir följande: "Vissa avvikelser i den Ekebladska avskriften kan man visserligen med säkerhet skylla på direkt eller indirekt förvanskning eller överhoppning, vid andra kan man tveka; men ej så få finnas ock, som måste härröra från skalden själv". Detta sväfvande resultat torde bero på en något inkonsekvent metod: fastän Lindroth genom studium af handskriften öfvertygas om, att "vi ha uppenbarligen full rätt att tro på en verklig omarbetning", behandlar han den stundom som en sekundär källa i förhållande till trycket, som då utan närmare motivering

[1] Lindroth tycks ej ha observerat, att mot v. 280—81 svarar blott en vers i handskriften; där saknas ock v. 376.

blir utslagsgifvande också i fråga om urtexten. Men handskriften underordnas ej blott trycket utan också Bröllopps Beswärs Ihog-Kommelsze, som anses direkt ha lånat från urtexten. Detta postulat hvilar på en omotiverad förmodan, att Br. Besw. skulle ha skrifvits före 1658, men sedan Nordström[1] påvisat, att den författats 1669, ramlar den luftiga byggnaden i spillror. Trots dessa metodiska brister iakttar Lindroth i detaljer oftast en försiktigt pröfvande hållning, som många gånger är utredande ej minst i några anmärkningar mot Hesselman.

Frågan om en eller två versioner kan knappast definitivt lösas enbart på filologiska grunder utan först genom en sammanhängande litteraturhistorisk belysning. I väntan på att en sådan kan komma, har jag gjort några enskilda iakttagelser, som möjligen förtjäna publiceras, då de synas tillräckligt markanta för att visa, att den Ekebladska handskriften i stort måste återge urtexten riktigt. Då jag tagit upp flere af de mest misstänkta partierna, har jag ansett mig kunna inskränka mig till rätt få exempel. Någon fördjupad framställning af utvecklingsspörsmålet har jag ej på någon punkt försökt, då jag anser, att detta blott kan ske med användning af Stiernhielms otryckta filosofiska anteckningar.

Ämnet i Hercules har från början fångat Stiernhielm, därför att det gaf honom tillfälle att utveckla sin spekulativa dygdeuppfattning. I det af Schück[2] tryckta första latinska utkastet af Hercules, där dygdens och lastens strid framställes som en mekanisk schackspelslek, har Stiernhielm redan utgått från en platonsk dygdeuppfattning. De fyra hufvuddygder han där framför, Prudentia, Fortitudo, Justitia och Temperantia, äro nämligen just desamma som Plato först karakteriserat i Staten. De fyra laster, som motställas dessa, utgöra rena negationer af respektiva dygder och uttrycka därigenom Stiernhielms nyplatonska uppfattning af det onda.[3] Att Stiernhielm genom Herculesdiktens olika versioner fasthållit samma

[1] *Samlaren* 1914.

[2] SCHÜCK, *Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar.* Upsala 1896, s. 70—76.

[3] SWARTLING, a. a., s. 67—69.

platonska dygdeuppfattning, framgår af hans med biträde af Columbus 1669 verkställda dramatisering af Hercules.[1] Vid sidan af Dygd uppträda nämligen Försigtighet, Manlighet, Rättvisa och Måttlighet och fördela mellan sig större delen af Dygds långa tal. Då man i denna fördelning alltså har rätt att till en viss grad återfinna talets disponering, får den betydelse för vår undersökning. Rollfördelningen är följande: Dygden v. 283—320, Rättvisa v. 381—394, Måttlighet v. 395—404, Manlighet v. 405—407, Försigtighet v. 408—463, Måttlighet v. 321—352, Försigtighet v. 353—380, Manlighet v. 464—489, Försigtighet v. 500—531 (= 490—521).

I den Ekebladska afskriften är ju Dygds parti väsentligt kortare, och vill man där genomföra motsvarande rollfördelning, får man: Dygden v. 283—320, Måttlighet v. 321—342, Försigtighet v. 353—79, 453—63, 505—31. Här är att märka, att hela det parti, som motsvarar den tryckta diktens v. 353 - 531, kommer under gemensam rubrik och därigenom visar sig äga ett inre sammanhang.

Genom omkastningen af v. 381—463 och v. 321—380 i Herculis Wägewal har Stiernhielm uppdelat Dygds tal i fyra hufvudafdelningar. I Ekebladska handskriften återfinna vi de två första partierna v. 283—380 nästan oförändrade. Till de två andra finnas blott små antydningar mot slutet af hvar afdelning v. 453—63 och v. 505—31. Att Stjernhielm faktiskt ansett sig börja nytt stycke både med v. 381 och v. 464 torde stå i något sammanhang med, att dessa partier kunna vara senare tillägg. Betraktar man Ekebladska handskriften som en första version, uppvisar Herculis Wägewal både talets ursprungliga enhet och de skarfvar, som senare uppstått genom tillägg.

Fru Lustas parti i Herculis Wägewal har ingen motsvarande abstrakt uppdelning utan blott de konkreta gestalterna Lättia, Kättia, Flättia och Ruus som dramatiska personer. Denna mer organiska komposition synes motsvara den ursprungliga anordningen af Dygds

[1] *Spel om Herculis Wägewal ... sammansatt af ... Stiernhielm på heroisk vers samt dess Amanuense Sam. Columbus på några andre slags verser*, i U. B. tr. 1848. Om författarskapet se SWARTLING, a. a., s. 109; att Columbus ej delade Stiernhielms platoniska dygdeuppfattning ses af den fria omarbetningen af Dygds tal i Rådrijk, där de fyra hufvuddygderna åtföljas af en rad praktiska smådygder. Ledda av Religio uppträda de hos Stiernhielm redan i *Virtutes repertæ* 1650.

tal, så som vi återfinna det i Ekebladska handskriften. Där har det tydligen ej gällt att spekulativt genomtränga ett sammansatt dygdebegrepp utan blott betona de sidor, som naturligt kontrastera mot fru Lusta och hennes följe. Vi beröra härmed den ursprungliga versionens särmärke, som radikalt skiljer den från 1658 års omarbetning, framkommen sedan Stiernhielm under 50-talet med största intensitet ägnat sig åt teoretisk spekulation.[1]

I sammanhang härmed vill jag beröra en liten detalj, som i sin mån bestyrker denna artskillnad. I Ekebladska handskriften saknas v. 513—4; Lindroth anser (s. 334), att de sannolikt blott fallit ut. 1658 förekomma de i följande sammanhang:

Harpan hon är förstämbd; lyder inte; strängiarne snarra.
Tå är i samma palatz slätt lust meer; frögden är vte;
Gästebod/Harpor/och danss hörer op; både tjensthion och Husbondn
Tänckia sig om/huru the må huset/och Härberge ryma:

Liksom partiet i sin helhet utgör v. 515—16 en omskrifning af Predikarens slutkapitel. Närmast motsvara dessa följande språk: "Och dörena på gatorne tilslutna warda/så at rösten af quarnenne tystnar/och upwaknar när foglen siunger. Och songsens döttrar warda nedertryckta" (1635 års Bibel). I bägge fallen allegoriseras matlustens upphörande och sångförmågans försvinnande. V. 513—14 torde i stället förklaras genom följande passus ur Dedication af Archimedes Reformatus 1644: "Then högsväfvande natursens ransakare Plato fattar och i et fast beslut: At Gudh all ting icke allenast hafver skapat och skickat, uthan och ännu uppehåller, styrker och styrer förmedelst taal, måt och redho . . . I samma mening talte bemälte och flere the äldste philosophi om then odödelige menniskiones siäl; hwarföre hon jämväl och hele naturens skipelse af them gamblom afmålas medh een sammanliudande väl-stämbd harpa". Att Stiernhielm i orden om den "förstämbda" harpan likaledes syftar på själen, kan ej gärna betviflas, men då finna vi också, att dessa verser, som saknas i Ekebladska handskriften, härstamma från en annan föreställningssfer än de omgifvande. Midt i återljudet af

[1] Swartling, a. a., s. 59.

Predikarens bittra världskännedom kommer ett inslag af platonsk spekulation; det är samma motsats, som vi nyss i stort kunde spåra mellan 1647 och 1658 års versioner. Antaga vi, att v. 513—14 äro yngre än v. 515, så kan Harpor i denna rad lätt förklara den utvidgning, som insatts omedelbart före.

Om v. 179

Här gåret an; Kön Astrild han fäller/ och spänner/ och skiuter

säger Lindroth (s. 333), att den ej behöfver ha varit med från början, och s. 335 tillägger han, att de fyra verser, som motsvara v. 173—179, med ett par små ändringar kunna godt helt vara Stiernhielms. Skillnaden mellan bägge versionerna ligger däri, att i den första ställer Hercules själf ut sina nät och får blott hjälp af Astrild som "vissaste Skiötten"; senare öfvertar Astrild alla jakttillredelser. Denna hans särskilda roll förutsäges i v. 102:

Astrild Fröjas Son; tin Iagt skal thenne beställa.

I den motsvarande versen hos Ekeblad heter det "denne skal vara din Maarskalk".[1] I sammanhang med denna Astrilds mer aktiva roll 1658 står också, att han i v. 122—23 framställes som Ruus vapenbroder; dessa verser saknas hos Ekeblad. Dessa på olika ställen gjorda inbördes sammanhängande förändringar peka tydligt på en medveten konstnärlig omarbetningsprincip. Egendomligt nog kunna vi också här påvisa anledningen till Stiernhielms förökade intresse för Astrild. 1649 blef han hjälten i Stiernhielms balett Then fångne Cupido, och där skildras han också (i III inträdet) som jägare:

Än then faaslige Mörksens Printz, then oböylige *Pluto:*
Hwilkens Hierta så hårdt som flinta stod inte te winna,
Förr'än du *Cupidon* togst Bogan i Handen och spänte,
Tu ladst an; tu sichtad' och skötst: tijn gyllende Schächta
Drabbade så sitt måål, at hin Grymme begynte gå wackla:

Här ha vi utkastet till den senare v. 179.[2]

[1] En motsvarande förändring har gjorts i v. 463. Jmfr Lindroth, a. a., s. 336.

[2] 1 *Parn. triumph.* III: 4 str. 4 skildrar Stiernhielm Gracerna efter en första version, som sedan ändras till v. 96—97. Den ursprungliga versen äger ju också andra tydliga Stiernhielmsdrag (Lindroth s. 334 f.) men parallellen visar, att Lindroth s. 57 f. misstolkat den.

Sammanhängande omarbetningar kunna vi äfven annars upptäcka. V. 149 och 159 äro parallellverser, och bägge saknas i Ekebladska handskriften; Lindroth har observerat detta och säger s. 333: "Har 149 funnits, då ock 159". Direktare kan väl slutas: då ingen finns, böra bägge ha saknats. Då nu v. 138—148 också saknas, torde de ej heller ha förekommit i Stiernhielms första version, ifall man vill söka en enhetlig förklaringsgrund och ej låta en reglerad och en oreglerad princip sammanstöta. Dessa verser innehålla hufvudmassan af bokkatalogen. Hvad som finnes i Ekeblads afskrift är blott följande:

Så woro digh befalt af den herlige läsaren[!] Naso,
I sin giliare konst Amadis Marcolphus och andra,
som i gemen äre tryckt på dansk Melusina,
Kieser[!] Octavian Finck riddare Skiön Magtelona,

Hesselman anser, a. a., s. 283, att det är klart, att Stiernhielm själf inte låtit den sista versen följas af denna:

Eliest ähr och en book af fyra regerande kongar,

För min del tycker jag, att öfvergången från folkböckerna till kortspelet här har karaktären af ursprunglig kvickhet; senare verkar den ansträngd och utarbetad.

Ett mera ovedersägligt vittnesbörd lämnar självfva bokförteckningen. Utan tvifvel passa dessa boktitlar utmärkt på 1640-talets litterära förhållanden. Ovidius' förekomst behöfver ej motiveras; Marcolphus är känd i svenskt tryck från 1630; Finck riddare är "tryckt i Stockholm hos Meurer, utan årtal, men troligen redan på 1640-talet";[1] i Christoffer Johansson Ekeblads (1592—1664) bibliotek fanns Amadis vid sidan af Reinecke Fuchs (på svenska 1621) och Fortunatus (på svenska före 1651).[2] De öfriga uppräknade voro, som Stiernhielm själf antyder, tillgängliga i danskt tryck (utom Skiön Magdelona); alla tillhöra de riddarromanens eller folkbokens klass och bilda därigenom en enhetlig grupp.

[1] *Saml. vitterhetsarbeten af sv. förf.* I, Ups. 1871, s. 394.
[2] Schück, *Svensk litt. hist.* I, s 365, jmfr s. 355 o. s. 364.

Däremot är det tydligt, att vi komma in i en alldeles ny litterär miljö, när vi i 1658 års upplaga läsa fortsättningen

> Samt then tröst-rijke kärleeks-lärdoms-fulle Diana,
> Schäfer Amandus, kysk' Amaranth', Eromena, Chariclia,
> Eurialus, Fiametta, Calisto, le Cento-novelle,

Dessa herderomaner och italienska renässansnoveller kunde ej vara kända utanför Kristinas hofkrets, sådan som den utvecklades i början af 1650-talet. Att särskildt "kysk' Amaranth" varit populär vid hennes hof, torde framgå af Amarant-ordens instiftande 1653, då drottningen själf uppträdde som herdinnan Amaranta.[1] Efter denna grupp nämnas åter några folkböcker

> Uhlspegel/ om han än är något grof/ och plump uthi Pussar
> lämte then tijd-fördriflige Claus/ bör och inte förachtas.

Man kan ej förbise, att dessa alster nu betraktas med ett tydligt nedlåtande. Af Thil Vlspegel dateras den äldsta kända svenska upplagan till 1661, men den anses "vida äldre inom vår litteratur".[2] Alldeles omöjligt är dock icke, att den inkommit just under 1650-talet.

Till slut nämner Stiernhielm en grupp, afpassad för "högre Förstånd" och "yppare Lärdom"

> La Macaronica di Coccaj, Rabelais, La Lucerna:
> Picaro, Picara samt La Pippa di Pietr'Aretino,
> Samt then högt-stiliserad' Rhetorica delle Puttane;

Det är ej sagdt, att ens Stiernhielm kunde känt till alla dessa böcker redan 1647: Palavicinos La Rettorica delle Puttane ... lär ej ha utkommit förrän 1644; med La Lucerna menas möjligen en diktsamling från 1651.[3]

I sin helhet lämna v. 138—147 en synnerligen god karakteristik af den litterära bildningen vid Kristinas hof. Herderomaner och renässansnoveller voro mest på modet, men var man ej anspråksfull, kunde man ännu hålla till godo med folkböckerna; blott några få

[1] Jmfr *Ill. sv. litt. hist.* I (2. uppl.), s. 480.
[2] SCHÜCK, a. a., s. 362.
[3] Jmfr *Saml. vitterhetsarbeten* ..., s. 397.

utvalda sysslade med Rabelais, picareskromanen och erotiska renässansdikter. Typiskt är denna begynnande differentiering, där det lägsta lagret utgöres af den läsning, som ett decennium tidigare var enväldigt härskande. Böök[1] och i särskildt drastisk form Lindroth[2] afvisa tanken på, att bokkatalogen verkligen skulle återge den tidens beläsenhet, men när vi kunna studera partiet i belysning af dess historiska tillkomsttid, finna vi, att Stiernhielm på denna punkt är lika skarp verklighetsiakttagare som annars.

Man kunde på detta vis fortsätta och precisera detaljer,[3] men jag finner det onödigt, då man tydligt ser, att de olika texterna återge olika versioner. Under sådana omständigheter är det väl rättast att hålla fast vid den Ekebladska handskriften så nära som möjligt. Ett förnyadt textrevideradt tryck af denna handskrift skulle därför vara af verklig betydelse för forskningen.

Dessa små jämförande undersökningar ha också ett mål i sig själfva, då de visa, hur Stiernhielm arbetade. I partiet om Astrild v. 173—179 ha vi ett godt exempel på konstnärlig omgestaltning, men ofta som i fråga om bokkatalogen eller i v. 513—14 ha vi ej en utveckling av en tidigare antydan utan en tillskrift från nya synpunkter med anledning af någon äldre vers. Dessa tillägg verka tillkomna som anteckningar i margen och äro typiska för den lärda riktning Hercules representerar. Det enda egentliga exemplet på personlig utveckling lämnar utvidgningen af Dygds tal, men betecknande är, att grundlinjerna till detta redan schematiskt antydas i det första abstrakta utkastet från ungdomen. Stiernhielms utveckling kommer jämnt och tryggt som årsringarne på ett träd. Alla utvecklingsstadier ha lämnat spår i Hercules, och därför se vi dikten hvälfva sig öfver Stiernhielms hela lif som det koncentrerade uttrycket för ett lifsmål.

[1] *Romanens o. prosaberts hist.*, s. 9, 11 f.

[2] a. a., s. 81.

[3] Utom mot några här berörda ställen riktar Hesselman anmärkning mot fogen mellan v. 342 o. v. 354; jag instämmer i Lindroths s. 334 framställda motskäl (men ej i hans instämmande med hänvisning till Br. Besw., s. 336); däremot anser jag som Hesselman och Lindroth, att v. 511 gifvetvis bortfallit hos Ekeblad.

Gudedræbning i nordisk Ritus.

Af

Gudmund Schütte.

I. Indledning.

Gammel nordisk rituel Skik og Brug er hidtil utilstrækkelig udgrandsket. Meget ligger det deri, at Nordmænd og Islænderne er Ene-Ejere af en gammel skriftfæstet Gudelære, som naturlig har bjærgtaget Forskerne og bibragt dem en ensidig vestnordisk Synsmaade. De Lærde oversaa de øvrige Nordboers rituelle Hjemmelstof, fordi det fandtes saa spredt og til Dels i episk-æventyrlig Forklædning. Anglerne og andre Nerthusdyrkere sydvest for Østersøen var Genstand for en mere ivrig Gudesagnforskning, men adskillige af de hidhørende tyske Skolelærdomme er altfor meget prægede af fri Fantasi. Exempelvis har man opstillet en saakaldt angelsaxisk Urmyte om Grendel, men den er nylig bleven afsløret som et temmelig sent Laan fra Irland, jfr v. Sydow, "Irisches in Beowulf" ("Verhandl. d. 52. Versamml. deutscher Philologen", s. 177).

Saadanne uheldige Vilkaar er Skyld i, at vigtige Grundtræk i vore Forfædres Tro stadig er saa godt som ukendte, ialfald i de brede Lag. Nærværende Arbejde skulde søge at henlede Opmærksomheden paa nogle af disse Træk, i Tilslutning til de nyeste svenske og engelske Undersøgelser.

II. Njörds og Freys Ætlinge.

Schück har nylig undersøgt Njörds og Freys Efterfølgere i den svenske Kongeæt Ynglingerne, saaledes som de fremstilles i Thjodolfs

Ynglingatal med Tillæg af Snorres Prosatext, se "Studier i Ynglingatal" (Upsala Univ. Årsskr. 1905—07) og "Studier i nordisk Litteratur- och Religionshistoria", 1904. Her paavises, at det mytiske Præg ikke er indskrænket til Topfigurerne Njörd og Frey, men hersker i henved en Tylft følgende Slægtled. Schück hævder, at de omhandlede Myter skildrer rituelle Skikke.

For Oversigts Skyld skal her kortelig genfortælles Hovedindholdet af Ynglingatals Myter i Leddene efter Frey, med Tilføjelse af Snorres udfyldende Text.

1. Frey's Søn Fjölne druknede i et Mjødkar i Frode Fredegods Bo, dvs. i Hleiðrar paa Sjælland.

2. Svegde løb ind i en hul Sten, lokket af en Dværg (som if. Snorre lovede ham at møde Odin, hvem han søgte). Stenen lukkede sig om den svegne Konge.

3. Vanlande traadtes ihjæl af Maren paa Skutas ("Skudens"?) Kant. (If. Snorre var han Søn af Vana fra Vanaheim og ægtede Driva, dvs. "Snedrive", Datter af Finnekongen Sne den Gamle, der er en Slags fællesnordisk Fyrstestamfader.[1] Da Vanlande lod Driva sidde for længe ene, bad hun Vølven Huld ødelægge ham, og Huld lod ham saa kvæles af Mareridt, eller skal selv tænkes identisk med Maren.)

4. Visbur brændtes inde af sine Sønner. (If. Snorre sveg han sin Hustru og ægtede en anden. Den fraskilte tyede til Huld, som spaaede, at Ættedræb skulde blive stadige hos Ynglingerne.)

5. Domalde slagtedes af Høvdingerne som Offer til Guderne for at gøre Ende paa en Række fortsatte Uaar.

6. Domars Dødsmaade nævnes ikke. Han blev efter sin Død brændt ved Fyrisaaen.

7. Dyggve lokkedes af (Hel)hestens Dis. (Det vil if. Snorre sige, at han døde Sottedød.)

8. Dags Spurv blev dræbt ved Vorva. Da han vilde hævne den, blev han dræbt med en udslynget Høfork (if. Snorre af en Træl).

9. Agne fik Halsen snæret i et Guldsmykke og blev hængt af Loges Dis, — eller maaske "af Logernes Dis", der maaske ogsaa

[1] Jfr. min Disputats *Oldsagn om Godtjod*, S. 130 ff.

kaldes Skjalf. (If. Snorre ægtede han den finske Kongedatter Skjalf efterat have fældet hendes Fader Froste og hendes Broder Loge [der begge hørte til Kong Snes Æt]. Hun bad Agne holde et Arveøl efter hendes Fader. Ved Festen bar Dag en Guldkæde, som Domalde havde faaet efter sin Stifmoder med den Spaadom af Huld. at det altid vilde volde sin Ejers Død. Da Agne blev drukken, bad Skjalf ham vogte Smykket vel, og han snærede det derfor fast om Halsen, før han gik til Ro. Saasnart Agne var sovnet, bandt Skjalf en Snøre i Smykket og lod sine Mænd hejse ham op i et Træ ovenover hans Telt, saa han blev hængt. Schück vrager her helt Snorres Text. "Agna herr" skal være en Stamme Agerne i Herredet Agna-kind; "Loga Dis" = "Præstinden hos Stammen Lugerne i Østtyskland"; Skjalf = et svensk Stednavn. Hans Tydning synes her ikke umiddelbart indlysende. Motivet med Kong Sne og hans Efterkommere som fjendtlige mod deres egne Frænder kommer igen i andre nordiske Sagn — jfr. ovenfor N:o 3 — f. Ex. i Danmark. Og i sin ulykkebringende Rolle svarer Skilvingernes Opnævnerske Skjalf nøjagtig til Skjoldungernes Opnævnerske Skuld.)

10. Alrik og Erik, et Brodrepar, dræbte hianden med deres Hestes Bidsler.

11. Alf og Yngve, et andet Brødrepar, dræbte hinanden med Sværd.

12. Aun den Gamle, sine Ætlinges Drabsmand (?), laa længe alderssvag, drikkende af et Horn som et Spædbarn, til han døde af Ældesot ("ána-sótt"). (If. Snorre var Aun en stor Blotmand, men ingen Hærmand. Han blev stadig overvunden af sine Naboer og gentagent dreven ud af Landet. 60 Aar gammel blotede han en Søn til Odin, som saa lovede ham at leve ligesaa længe til. Ved Fristens Udløb blotede Aun sin anden Søn, og Odin lovede ham stadigt Liv, saa længe han hvert tiende Aar vilde ofre en Søn. Saaledes ofredes ni Sønner efter hinanden. Omsider maatte Aun ligge og drikke af Horn som et Spædbarn. Til den fastsatte Tid vilde han ofre sin tiende Søn, men Sveerne nægtede ham det, og saa døde han.)

De af Schück omhandlede rituelle Forestillinger i Yngling-

sagnene skal nedenfor sammenstilles. Snorres indledende Fortælling efter et tabt Vers skildrer en rituel Ofring til Frey (Stud. i Yngl. II, 56). Fjölnes Druknen i Mjødden og Svegdes Forsvinden i Stenen tjener til at forklare, hvorfor henh. Mjødden og den lynramte Sten er hellige (ibd. II, 58, Stud. i n. Lit. o. Rel., I 29, I, 47). Stroferne om Vanlande og Visbur fremstiller en rituel Skibsgravlægning (St. i Y. ibd.). Domaldes Skæbne tilhører "det store Kongeoffer" (St. i n. Lit. o. Rel., II, 168). Dyggve og Dag afhjemler Dyrkelse henh. af Helhesten og af en Fugl (ibd. II, 176 og 146). Alrik & Erik og Alf & Yngve er to Par Dioskurer. Dioskurpræget fremtræder særlig hos det førstnævnte Par, fordi disse Brødre skildres som store Ryttere og bruger Bidsler som Mordvaaben. Hængningen af Offeret med Guldsmykket menes at høre til samme Myte (St. i Y. II, 58). Snorres Fortælling om Aun hører til "det store Kongeoffer" (St. i Y., III, 91 ff.)

Selvom Enkeltheder kan være tvivlsomme, har Schück aabenbart Ret i Paapegningen af det rituelle Ledemotiv.

Det er værdt at lægge Mærke til, at Danmark har en tilsvarende Overlevering, nemlig Folkevisen "Dansk Kongetal", — et Digt i den mærkeligste Eddastil. Hertugen af Sønderjylland, siges der, møder en Kælling, som er mange hundrede Aar gammel, og som han spørger, hvor mange Danekonger hun mindes. Hun svarer "24", og giver derpaa en Opregning, der normalt kun nævner Vedkommendes Undergang eller slette Egenskaber. Uheldigvis har den foreliggende Optegning kun reddet nogle Stumper af Listen. Kællingen aabner Optællingen med at sige: "Mig mindes han Konningen Dan, han var udi Danmark først". Efter denne tomme Opnævner kommer den rigtige mytiske Liste:

Mig mindes Konning(en) Frode,
han blev vegen til Hest.

Her skulde sikkert have fulgt et Vers om Hundekongen Rakke, der if. Lejrekroniken blev reven ihjel af sine Medhunde, lige før Lusekongen Sne kom til Magten. Listen fortsætter:

End mindes mig Lusekongen,
han var sig op under Ø:
saa mange Ulove lagde han oppaa,
saa skammelig fik han sin Død. (læs: maatte han dø).
Mig mindes (end) Konningen Hogen,
han sank neder for Flod;
end mindes mig Tykke Kone (??),
hun (han?) stred imod urene Fod.

Derefter følger Kong Trivold "i Bærme" med syv raske Sønner, sagtens en Efterklang af Didrik af Bern, og endelig to historiske Konger, Harald (Blaatand) og Volmer hin onde. Forresten er "hin onde" = Odin, og Volmer hans Tilnavn som Valens Herre. Tilslut opfordrer Kællingen Hertugen til at pleje Elskov; han haaner hende og sprænger til Hedeby, men hun kommer ligesaa tidlig, og han maa affinde sig med hende ved at give hende en Ridder.

Den rituelle Tragik er den samme som i Ynglingatal. Kongetallets Topfigur Frode er = Ynglingsagnets Topfigur Frey, og Kongetallets Lusekonge Sne minder om den Rolle, som samme Konges Frænker spiller i Snorres Fortællinger om Vanlande og Agne.

Efter at have iagttaget Ligheden mellem Ynglingatal og Dansk Kongetal, fristes man til at tvivle paa, om Schück har Ret i at reducere Eyvind Skaldaspillers Háleygjatal til et slet og ret Plagiat efter det førstnævnte Digt. Selv om Eyvind tydelig i Stil har efterlignet Thjodolf, tør den rituelle Grundidé vel siges at være et gængs Fællesmotiv. Denne Opfattelse har jeg faaet stadfæstet af en fremragende islandsk Kender af Skjaldekvadene.

Schücks Tydning forudsætter, at de omtalte rituelle Myter tilhører *forskellige* Guddomme, saasom Frey, Thor og de nordiske Dioskurer, etc. Dette skal jeg ikke drøfte nærmere, men jeg vil paapege et andet Afvexlingsmotiv hos Freys mytiske Ætlinge: *ikke een af dem omkommer paa samme Maade som de foregaaende eller følgende,* naar frasees, at et Par døer Sottedød, hvad der sagtens kommer af et Hul i Overleveringen. No. 1 drukner i Mjød, 2 forsvinder i en Sten, 3 trædes ihjel af Maren, 4 indebrændes, 5 slagtes

rituelt, 7 bortføres af Helhesten(?), 8 skydes med en Fork, 9 hænges, 10 a & b bliver slagne med Hestebidsler, 11 a & b genombores med Sværd, 12 bukker under for Ældesot.

En nøjagtig tilsvarende Afvexling fremtræder i den mytiske Kongeliste paa dansk Grund: Frode dræbes til Hest, Rakke sønderrives af Hunde, Lusekongen Sne ædes af Lus, Hogen "sank neder for Flod". Ogsaa dette Træk synes altsaa at høre til den rituelle Overleverings Grundtype.

Til Modvægt mod Afvexlingen fremtræder et positivt Fællestræk, der gaar igen i næsten hele Rekken af mytiske Ynglingsagn: Helten dræbes normalt af sine egne Frænder eller Landsmænd. Denne Iagttagelse gøres allerede udtrykkelig i Snorres Prosatext, idet Vølven Huld spaar Ynglingerne stadige Ættedrab. I enkelte Tilfælde, saasom i Sagnet om Agne og Skjalf, vilde Motivet falde bort, hvis Schück har Ret i sin Vragning af Snorres Opfattelse. Men jeg mener, at netop Fællesmotivets Tilstedevær synes at borge for, at Snorres Text ikke er helt greben ud af Luften. Vi skal nu gennemgaa de hidhørende Tilfælde.

1. Frey's Søn Fjölne drukner i et Mjødkar hos Frode, som i Verkeligheden er = Frey.

3. Vanlandes Død voldes af hans Hustru Driva, Datter af den fællesnordiske Fyrstestamfader Kong Sne.

4. Visbur indebrændes af sine egne Sønner.

5. Domalde ofres rituelt af sit Lands Høvdinger.

9. Agne hænges af sin Hustru Skjalf, der hører til den fællesnordiske Fyrstestamfader Snes Æt, og samtidig er Opnævnerske for Skilvinger = Ynglinger.

10 & 11. Alrik & Erik, og Alf & Yngve, to Brødrepar, døer ved gensidigt Brodermord.

12. Aun ofrer efterhaanden 9 af sine Sønner og døer selv, da hans Folk hindrer ham i at opfylde det rituelle Vilkaar for hans Livs Fortsættelse.

Jævnførstoffet i Dansk Kongetal er uheldigvis saa ordknapt, at de omkomne Kongers Banemænd ikke medtages. Men der findes i

det mindste een typisk Parallel til Ynglingernes Regel: Hundekongen sønderrives af sine Medhunde.

I den fællesnordiske Gudelære er der et ligesaa typisk og endnu navnkundigere Tilfælde: Guden Balder dræbes ved "Vanvare" af Guden Hød.

Medens Schück ikke har eftersporet dette Motivs almindelige Forekomst indenfor Ynglingsagnene, har han jævnført Domaldes og Aun-Sønnernes Skæbne med en Række lignende Tilfælde i andre Lande, idet han derpaa opbygger sin Lære om "det store Kongeoffer". I denne Forbindelse citerer han J. G. Frazer's tykke Værk "The Golden Bough" som et Skatkammer for udenlandsk Jævnførstof, se "Studier i Ynglingatal", III, 99 og "Stud. i nord. Lit. och Rel." II, 251 ff.

Her rører vi ved et af de mest fængslende Æmner for sammenlignende mytologisk Forskning. Og den citerede engelske Undersøgelse giver os i Virkeligheden Nøglen til en Mængde nordiske Overleveringer, der hidtil har været utilstrækkelig tydede eller helt misforstaaede. Frazer's Løsen er kendemærket gennem Titlerne paa hans Værks forskellige Bind eller Afsnit, saasom "Den døende Gud", "Gudedræbning" og "Syndebukken".

Jeg skal her sammenstille en Række af de mest kendte Vidnesbyrd, tolkede efter Frazers Synsmaade. Schück har allerede fremdraget en Del af Stoffet, men det er næppe overflødigt at give en mere omfattende Oversigt for at vise, hvor gennemgaaende de omhandlede Ritualforestillinger har hersket.

III. Vidnesbyrd om Gudedræbning.

Først hidsættes nogle af de vigtigste Paralleler fra Lande udenfor Norden.

A. *Saturnalierne i Rom.* Festen forestiller en Genoptagelse af den "Frodefred", der herskede paa Saturns Tid. Trælle sidder til Højbords, Husbonder varter op. Lystigheden har ofte Præg af Orgier. En udvalgt "Kong Saturn" hædres som Gud, kan under Festen tillade sig enhver sanselig Lyst, og bliver tilslut ofret til sig selv. Moderne Fortsættelse: "Straamanden Prins Carneval", der brændes

eller skydes ved Carnevallets Slutning. Blandt Carnevals-Ceremonierne forekommer undertiden en rituel Gravklage.

B. *Sakæa i Babel.* Trælle sidder til Højbords, Husbonder varter op. Almindelige Orgier. Gudens Rolle spilles af en dødsdømt Forbryder, der under Festtiden faar Lov at nyde Kongens Friller. Tilslut bliver han hudstrøgen og hængt eller korsfæstet.

C. *Mexikansk Ritus,* hvis Hovedtræk, omend med mange Variationer, gaar igen sagtens ved alle mexikanske Guddommes Dyrkelse. Store Danse og Lege, der paa Festens Højdepunkt fortsættes Dag og Nat, dog uden Orgier. Gudens Rolle spilles af en Fange, som blæser Fløjte og nyder Livet under Festtiden. Tezcatlipocas Istedtræder faar 20 Dage før Ofringen overladt 4 Brude, der bærer Navne efter Gudinder for Væxter, Vand og Salt. I flere Ritualer bliver Ofrenes Lig flaaede, og Bælgen drages over Præster eller bodfærdige Personer, som saa spiller Gudens Rolle videre og indsamler Offergaver. Guden Xipe eller Totec kaldes efter denne Skik "den flaaede Gud" og fremstilles med et Offers Bælg som Overfrakke. Hans bælgklædte Dyrkere kaldes Xi-xipeme eller To-totectin. Tilslut jordfæstes Xipe-Bælgene som dyrebare Relikvier, naar Stanken bliver for uudholdelig, og en af Ypperstepræsterne holder bagefter en højtidelig Prædken.

Det vil af nedenstaaende Liste sees, at hvert eneste af ovennævnte Træk kommer igen i nordisk Ritus, særlig iøjnefaldende ved Dyrkelsen af den Guddom, der optræder under Navnene Nerthus-Njörd-Frey-Fjölne-Frode-Fredegod.

1. *Nerthus;* Tacitus, Germania c. 40. Under Festen hersker Frodefred, alle Vaaben er gemt bort under Laas og Lukke. Gudinden ager til Gilde. Tilslut "bades" hun i den hellige Sø, og de tjenstgørende Trælle druknes. If. Schück er Skildringen hos Tacitus et misforstaaet Udtryk for Guddommens Dræbning.[1] Mandspersoner kan have spillet Gudinderolle, ligesom hin mexikanske Præst, der trak i Bælgen af "Gudernes Moder" (Teteo innan).[2] Jævnfør de

[1] *Stud. i nord. Lit. och Rel.,* II, 266.
[2] Frazer, »*The Golden Bough*», 3 Ed., VI, s. 289.

lugiske Dioskurer (ibd. c. 43), hvis Præster bar Kvindedagt; mon Kvindedragten var det flaaede kvindelige Offers Bælg?

2. *Gudsdyrkelsen i Upsala:* Tacitus, ibd. c. 44. Ifølge Tacitus har Sveakongen Enevoldsmagt og Vaabenmonopol; alle Vaaben er gemt hen under Laas og Lukke og ovenikøbet vogtede af en Træl. Dette er tydelig en sagnagtig Overdrivelse af den rituelle Frodefred under de store Blot i Upsala. Trællen som Vaabenværge minder om den festlige Samfundsrevolution i Rom og Babel. (Gudedrabet har Tacitus tilfældig ikke faaet fat.paa.)

3. *Njörd-Frey-Fjölne;* Snorres Ynglinga Sagn. Njörd skænker Fred og Aaring, bliver syg, mærkes til Odin og døer. Rituel Gravklage følger. Guden genopstaar i sin Søn Frey, som skænker Frodefred og Aaring, bliver syg og døer. Sveahøvdingene dølger hans Død, og fortsætter tre Aar med at indsamle Offergaver. Ofringernes rituelle Indretning skildres nøjagtig af Snorre. Siden kaldes Frey "Verdens Gud" (dvs., her foreligger et Minde om Gravklagen og Gravprædkenen; jfr. Xipe-Ritualet og Tezcatlipocas Titel: "Verdens Sjæl"). Guden genfødes i sin Søn Fjölne, der velsignes med Fred og Aaring og er samtidig med den danske Frodefreds Skænker, Frode Fredegod. De to Konger skiftes til at søge Gæstebud hos hinanden, rituel Forbindelse mellem Templerne i Upsala og Lejre. Ved en saadan Lejlighed drukner Fjölne i Frodes Mjødkar, dvs. Frey ofres til Frey. (Fjölne som Odins Tilnavn er vel laant.)

4. *Frode Fredegod;* Grottesangen samt Snorres Kommentar. Frode i Lejre har af Fjölne i Upsala købt de Jættemøer, der driver den guld- og lykke-malende Gruttekværn Grotte. Tilslut maler de ham hans Ulykke paa Halsen. Altsaa: Frey = Fjölne er indirekte Skyld i den Ulykke, der rammer Frey = Frode. Bagefter lader Frodes Banemand Mysing Jættemøerne male saa meget Salt, at hans Skib synker og derved volder Havvandets Salthed. Mon det hænger sammen med det Saltmotiv, der oftere findes i mexikansk Ritus, f. Ex. ved Dyrkelsen af Tezcatlipoca?

5. *Frode Fredegod;* Saxe. Frode stifter Frodefreden, og lægger Guldringe ved Alfarvej. En Troldkælling faar sin umyndige Søn til at stjæle en af Ringene. Da Frode vil straffe hende, omskaber

hun sig og sin Yngel til Søkvæg. Frode stiger ud af sin Vogn for at tage dem i Øjesyn, og Troldkællingen stanger ham ihjel. Danehøvdingerne dølger hans Død, tager Indvoldene ud af Liget og ager det i tre Aar rundt for at indsamle Offergaver. Da Bælgen raadner for meget, jorder de den højtidelig ved Broen Wera if. Frodes eget Bud (dvs. ved Værebro nær Ud-Lejre, altsaa ved en Freys-Helligdom No. 2).[1] Skjalden Hjarne fremsiger et Eftermæle, og lønnes med at kaares til Konge. Det er nøjagtig Ritualet fra Xipes Dyrkelse; blot savnes to Træk, nemlig at den flaaede Bælg indeholder et levende Menneske, og at Gudfremstilleren faar Gudens Navn med en Tilføjelse (Xi-xipeme el. To-totectin, dannet af Xipe og Totec Men disse Træk vil vi genfinde dels i Freysritualet, dels i Odinsritualet.

7. *Frey;* Olaf Tryggvasons Saga, Flatøbogen II, 337. En landflygtig Nordmand Gunnar Helming søger Fred i Freystemplet ved Upsala, mens Offerfestlighederne staar paa. Han bliver ansat som Gudetjener. Freysbilledet kan tale og har en Kone. Da næste Fest kommer, ager Frey og hans Kone til Gilde i Bygderne. Ved et Tilfælde søger Gunnar Ly i deres Vogn, og driver "Fanden" ud af Gudebilledet. Siden bryder han Skroget itu, iføreг sig Gudens Skrud og ægter Enken. Efterat have indsamlet Offergaver en Stund, gør Gunnar sig usynlig; Sveerne vil dræbe ham, men det mislykkes. — Her har vi Gudfremstillerens Ægteskab før Ofringen, endvidere det ovenfor omtalte Vidnesbyrd om, at Gudens Vogn og Skrud rummede en levende Person. Flaaningen af Ofret er mindre tydelig husket, men det kan dog være et Minde om den, naar der siges, at Gunnar splitter Gudens Skrog. Paa den anden Side har Søndersplittelse af Gudebilleder været en virkelig Ritus, som her sagtens er sammenblandet med Flaaningen. Vi skal genfinde Billedsøndringen i Odinsritualet. I samme Retning peger adskillige Oldfund: Kimbrernes hellige Tyr paa Gundestrup-Kedlens Bund fandtes med afbrækkede Horn; Dejbjærg-Vognene og Solbilledet paa Vognen fra Trundholm fandtes ligeledes i sønderbrudt Tilstand.

[1] Mundtlig Meddelelse fra H. V. Clausen.

8. *"Kong Frøs Sønner" og Hugleth:* Saxe. Der siges, at Starkad væmmedes ved den kvindagtige Fjas under Offerfesterne hos Kong Frøs Sønner i Upsala. Saa drog han og Hake mod "Irlands" Konge Hugleth, som drev et lignende Uvæsen med Fjas og alskens Legere. De to Kæmper fældede den blødagtige Konge. Snorre har samme Fortælling om en Kong Hugleik, der fældes af Hake, men her er Skuepladsen henlagt til Upsala. Hugleik med sin H-Forlyd har aabenbart ikke hjemme i den vokalstavrimende Række Yngling-konger. Men hele Fortællingen maa alligevel have at gøre med svensk Ritus. Vi mindes Skildringen hos Adam af Bremen, hvor der fortælles, at "Fricco" i Upsala fremstilledes med "ingenti priapo" og dyrkedes under Afsyngelse af "skammelige Sange". Fricco, ligesom Odins noget letfærdige Hustru Frigg, hænger vel etymologisk sammen med Grækernes Elskovsgud Priapos; samtidig kan imidlertid Fricco opfattes som Kæleform til "Fredegod". -- Slutningsscenen i Sagnet har været et Gudedrab, der imidlertid hos Saxe og Snorre har faaet almindeligt episk Klædebon.

9. *"Kong Frø";* Saxe. Der siges, at Sveakongen Frø var en grusom Tyran, der fældede den norske Konge Sivard og siden inde-spærrede højbaarne norske Kvinder i et Horehus til Gammen for Hvermand. Omsider blev han fældet af Regner Lodbrok. Her er den sakrale Prostitution husket mere tydelig end i nogen anden nordisk Overlevering, bortseet fra Vǫlsa þáttr. Derimod er Gude-drabet ligesaa episk forfladet som i No. 8. Vi tør vel opfatte No. 8 og 9 som oprindelige Varianter.

10. *Balder;* Snorres Gylfaginning. Hvad enten Kærnen i Balder-sagnet er episk eller mytisk, indeholder dets islandske Udformning aabenbart Træk fra et gammelt rituelt Skuespil (jfr. Schücks Under-søgelser i "Stud. i nord. Litt. och Rel. Hist."). Intetsteds i gammel nordisk Overlevering er vel Skuespillets Handling tydeligere fast-holdt. Indledningen viser, hvordan den rituelle Frodefred indvarsles. Vaabnene er her ikke gemt hen under Laas og Lukke, men derimod ved Tryllekraft døvede. Fredsforstyrreren, i en Kællings Skikkelse, opsnuser det eneste Middel, hvorved Guden kan fældes, og faar det saa udnyttet af en mandlig Gud, der er blind, dvs. ikke klar over

sine Handlingers Rækkevidde. Derefter følger Jordefærd og rituel Graad, der normalt burde udvirke Gudens Genopstandelse (dvs. i næste Blotfests Slagtoffer). Den digteriske Fremstilling udelader denne Gentagelse, men Udeladelsen fremstilles som en særlig Skæbnetilskikkelse, og som dens Følge kan vel Verdens Undergang opfattes. Ialfald indledes denne Katastrofe med Foreteelser, der synes at danne et udtrykkeligt Modstykke til den rituelle Frodefred. Forud for Verdensbranden, siges der, gaar "Fimbulvinteren", "den skrækkelige Vinter". Da hersker der Vinter tre Aar i Træk uden Afbrydelse; de faa levnede Somre er korte og sludfulde; der er idel Blodsudgydelse ude og hjemme, Frændemord og utilladt sanselig Udskejelse.

Medens det islandske Baldersagn i den overleverede Form savner Sanse-Motivet, kommer dette tydelig frem i den af Saxe optagne norske Saga, hvori der siges, at Balder bliver syg af Brynde efter Nanna. Det svarer nøjagtig til Skildringen af Freys Forhold til Gerd. Schück paapeger nærmere, hvordan Freys Elskovsroman kan tænkes at have været en Akt i det rituelle Drama (Stud. i nord. Litt. och Rel. Hist., II, 268).

11. *Odin;* Havamaal.

I sin Fortælling om Erhvervelsen af Runerne siger Odin:

Jeg veed, at jeg hang
paa vindgynget Træ
hele ni Nætter,
med Gejrs-Odd saaret,
given til Odin,
jeg selv til mig selv.

Medens Bugge efter sin Skik heri har fundet en Efterklang fra Kristi Korsfæstelse, vil en Jævnførelse med Frazers Materiale hurtig overtyde Iagttageren om, at der ikke er nogensomhelst Grund til at nægte Mytens nordiske Byrd. Det er en ganske simpel og tydelig Fremstilling af en Ofring i sædvanlig Stil. Det eneste særlige er den Oplysning, at Odinsofrene blev samtidig hængt og stungne.

12. *Odin og Med-Odin;* Saxe.

»Odin . . . opholdt sig mest i Upsala og havde især Hu til at bo og bygge paa dette Sted, enten fordi Indbyggerne var saa dvaske, eller Egnen saa dejlig . . . Kongerne i Norden lod hans Billede gøre i Guld og sendte det . . . til Byzants (dvs. Asgaard); tillige var Støttens Arme tæt paahængt med tunge Ringe . . . Men hans Hustru Frigg var i Ledtog med nogle Smede og lod Støtten plyndre for Guld for selv at pynte sig dermed. Dem lod Odin hænge. Han satte saa Støtten højt til Vejrs og magede det tillige . . . saa, at den fik Mæle, naar nogen rørte ved den. Alligevel . . . indlod Frigg sig i Hor med en af sine Trælle og fik ved hans Hjælp Støtten taget ned . . . Men Odin, . . . harmedes saare over den Vanære, der var overgaaet baade hans Billedstøtte og hans Ægteseng, og dobbelt skamfuld drog han af Lande. Ved hans Bortfærd var der en navnkundig Troldkarl ved Navn Med-Odin, der greb Lejligheden til at gøre sig selv til Gud. . . . Han lærte, at Gudernes Vrede . . . ej kunde sones ved, at Folk blotede til dem i Flæng, og forbød derfor at bede til alle under ét, men fastslog særskilte Ofre til hver enkelt af Himlens Herrer. — — — Men da Odin vendte tilbage, glemte den anden at ty til sine Tryllekunster; han flyede til Fyn for at søge Skjul, men Landsfolket stimlede sammen og slog ham ihjel. Men selv Døden dulgte ej hans Ondskab; thi hver og en, som nærmede sig hans Grav, fik en brat og voldsom Død, og saa stor Meen voldte han selv under Mulde, . . . at Landsfolket omsider . . . grov hans Lig op igen, huggede Hovedet af det og drev en spids Pæl gennem Kroppen, og det hjalp.»

Nærværende Fortælling er et nøjagtigt Sidestykke til Gunnar Helmings Æventyr med Frey, naar undtages, at den ikke har den gennemført skæmtefulde Anekdoteform, og at Saxe aabenbart i noget Mon har forfusket den rituelle Handlings Rækkefølge. Den rette Gang lader sig let genfremstille. Odin er fraværende og dyrkes gennem en Billedstøtte, der har Mæle ligesom Freys. Odins Kone og Præstinde Frigg boler med en Træl. I Fællig tager de Støtten ned, d. v. s. ofrer Guden (sindbilledlig), og plyndrer dens Skrud og Skatte, — d. v. s. Trællen udpyntes som Odin. Saa kommer Odin tilbage, hænger Friggs Boler, dvs. sin egen Istedtræder, rejser den nedbrudte Billedstøtte og drager atter bort. Derefter gentages Skrømtkomedien; sidste Gang faar Odins Istedtræder det rituelle Navn Med-Odin, der svarer temmelig nøjagtig til mexikansk Xi-xipeme og To-totectin som Navne for Guden Xipe's alias Totec's

Dyrkere i Ofrenes flaaede Bælge. Der siges intet udtrykkeligt om, at ogsaa Med-Odin boler med Frigg, men det er en simpel Selvfølge og kun udeladt ved Saxes mangelfulde Opfattelse. Hos Snorre siges det, at begge Odins Brødre tog hans Hustru til Ægte under hans Fravær. Ogsaa Med-Odin bliver dræbt, da Odin vender tilbage. Dennegang skildres Ofringen paa en ny Maade; vi mindes den systematisk gennemførte Afvexling i Ynglingsagnenes rituelle Myter.

I Saxes Odinsmyte har vi den rituelle Gentagelse, der ved Freysmyterne kun skimtes i Ættefølgen Njord-Frey-Fjölne. Noget Spor af Frodefred synes ikke at fremtræde i nogen af Odinsmyterne. Det er ogsaa naturligt nok, da Odin ikke var Fredsgud, men tværtimod udpræget Krigsgud. Men iøvrigt er Freys- og Odinsritualet i nøjeste Samstem: overalt iagttager vi paa samme Maade Gudens Istedtræder, der ofres til Guden selv.

13. *Gullveig;* Vǫluspá.

Vølven siger:

Det Folkedrab mindes jeg
først i Verden,
da Gullveig de
paa Gejrs-Odd løfted,
og i Haavars Hal
hende brændte.
Tre Gang brændte de
den tre Gang baarne.
(Tit og ikke sjældent,
hun lever endnu.)

Haavar er et Navn for Odin, og Personen Gullveig, dvs. „Guldkraft“, er derfor sikkert et Udtryk for hans Viv Frigg, der altid fremstilles som den smykkekære. Strofen omtaler altsaa en Ofring til Frigg og understreger ligesom Sagnet om Odin og Med-Odin den stadig fortsatte Kæde af rituelle Gentagelser. De to Linjer i Klammer er fra Verselærens Synspunkt overtallige, men efter deres Indhold ikke, thi de viser, at man paa Optegnelsens Tid havde en Forestilling om, at den rituelle Handling foretoges ad infinitum.

Tilbage staar at omtale et fælles Motiv, der optræder i flere Myter: Kvinden bag Kulisserne og Manden som Fredsforstyrrelsens

Udøver, — i enkelte Tilfælde en Mand, der optræder som "blindt Redskab". Frode Fredegods Undergang bliver i det islandske Sagn voldt af de kværndrivende Jættemøer, men Drabets Udførelse tilfalder Manden Mysing. I det danske Frodesagn undfanges Planen af en Troldkælling, men hun faar sin umyndige Søn til at udføre det Tyveri, der bryder Frodefreden og driver dens Herre i Døden; Ringen, som stjæles, har vel opringelig været Frodes Livs-Totem, svarende til den Gudeføde, hvoraf Balder ifølge Saxe henter Livskraft.[1] Freys Kone spiller under Dække med Gunnar Helming, inden denne nedbryder Freysbilledet. Loke omskaber sig til en Kælling for at frastjæle Frigg hendes Viden om Misteltenens skæbnessvangre Egenskab, men en Mand i uforklædt Skikkelse maa udføre det dræbende Skud; for ret at udpege ham som blindt Redskab gøres han til Blindfødning. Odins Hustru Frigg er i Ledtog med de Smedde, der nedbryder Odinsbilledet. Paa Baggrund af dette Motivfællesskab fristes jeg til at tvivle om, hvorvidt Schück helt har Ret i sin Opfattelse af Nannas Forhold til Balder og Hød: naar hun i det ene Sagn er Balders tro Hustru, i det andet desimod ligesaa trofast holder sig til hans Banemand Hød, da synes det at kunne være en Parallel til den Opførsel, som i Ritualmyterne udvises af Freys Kone og af Frigg overfor deres respektive Husbonder.

Som Kuriosum kan tilslut tilføjes, at ved de hvert niende Aar tilbagevendende Blot i Hleiðrar skulde de ofrede Væsener stavrime paa H, som vi seer af Listen hos Thietmar; Heste, Hunde, Høge, Haner og Mennesker, oldn. halir. Ogsaa i Upsala ofredes Heste, Hunde og Mænd, fortæller Adam af Bremen; der var endnu fem slags Væsener, men han forbigaar dem. Endelig genfindes Offerlisten hos Lapperne, blot endnu udførligere: Rensdyr (hrein), Heste, Geder (hafrar), Hunde, en Hane; Hammere til Thor, Hakker til Kornguden, et Menneskes Billede til Dødsguden; se Olrik, "Nordisk og lappisk Gudsdyrkelse" ("Danske Studier", 1905, s. 40). I sin Afhandling "Drakskatten i Beovulf" ("Fornvännen" 1906, S. 131 ff.), har Knut Stjerna gjort Rede for Drageskattens Indhold, og han mener at tyde

[1] Schück mener, at ogsaa Misteltenen og et i Saxes Baldersagn forekommende Bælte oprindelig spillede en saadan Rolle som livsværnende Symboler.

den som en Ofring svarende til dem, hvorfra de store Mosefund skriver sig. Dette Indhold synes at pege hen paa H-Stavrim: Sværd = on. hjǫrr, Hjælm, (H)ringbrynje, Hærtegn, Kar — paa Oldnordisk f. Ex. hverr —, Harpe, Hest, Høg. Medens Stjerna ikke har lagt Mærke til dette Forhold, har han selv seet, at Skjoldungernes gennemførte H-Stavrim synes at hænge sammen med deres fornemste Stednavne: Hleiðrar, Heorot og Hringstaðr. Uafhængig af Stjerna har jeg i "Ark. f. nord. fil." 1909, S. 329, paapeget, at H-Stavrimet i Skjoldungtiden overhovedet var højfornemt blandt de fleste Stammer ved den sydlige Østersø; selv Stammenavnene ændredes ofte derefter: Barder/Hadu-Barder, Ryger/Holm-Ryger, Goter/Hreid-Goter. Elementet Hrod synes i Danmark at have været Særeje for Fyrste- og Præsteætter, thi foruden Skjoldungerne er dets fornemste Brugere Thulen Hroald i Salløv og Goden Hrolf paa Fyns "hellige Næs". Hvad der ligger bag ved denne Foreteelse, veed jeg ikke; men den maa vel paa een eller anden Maade hænge sammen med Offerritualet ved den store Gudedræbning.

En förbisedd dikt af Gunno Dahlstierna.

Af

Erik Noreen.

Gunno Dahlstiernas hittills bekanta svenska skrifter äro icke många.[1] De äro: Den Trogna Heerden, öfversättning af Guarinis Pastor fido, Stettin u. å. (TH), Kunga Skald 1697 (KS), åtta sonetter tryckta tillsammans med KS, Giöta Kiämpa-Wisa [1700] (GK), fyra grafdikter, af hvilka den längsta och mest betydande är "Et wälförtiänt Beröm" vid Carl Liedemans död 1691 (WB) samt en liten bröllopsdikt 1689. Utom TH äro dessa dikter samlade hos Hanselli 6: 1 ff. Dessutom skall han enligt J. H. Lidén, Historiola litteraria (1765), s. 72, ha författat "et Hiältequa, uti enfaldig Skaldeart, sammansatt öfver Carl XII:s margfaldige dråpeliga segrar emot sine märkelige fiender 1706", men hvarken af Lidén eller senare har denna dikt kunnat återfinnas.[2] Med hänsyn till det ringa omfånget af hans produktion och då Dahlstiernas diktning både ur rent poetisk, litteraturhistorisk och — sist men icke minst — språklig synpunkt erbjuder stort intresse, meddelas här nedan dikten *Saxa-Kalaas* (SK), hvilken, som jag närmare skall söka påvisa, med full säkerhet torde kunna tillskrifvas Gunno Dahlstierna. Denna dikt finnes omtryckt i Afzelii Sago-Häfder XI: 1, s. 127—130, men på ett mycket otillfredsställande sätt.[3] Afzelius påstår här, att Magnus Stenbock är författaren, men (som Wrangel, Det Caro-

---

[1] Jfr Schück i Schück-Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria* I², s. 456.

[2] Jfr Schück, *Bibliografiska och Litteraturhistoriska Anteckningar*, s. 1.

[3] Utom att stafningen och ordformer ändrats (t. ex. *granen har barr* i st. f. *Granan bär Baar, mossa* för *Mosse* etc.) finnas svåra fel som t. ex. »De herdar, som walle gå *nordost* i fjäll» i st. f. *nordast* 'längst norr ut'.

linska tidehvarfvet komiska diktning, s. 16 not 1 påpekar) i samma arbete XI: 2, s. 305 f. aftryckes åter slutet af dikten, hvilken här säges vara "som vanligt af onämd författare". Sju strofer finnas hos Wrangel, a. a. s. 16 f., ej heller alldeles nöjaktigt återgifna.[1]

Originalet[2] består af 8 opaginerade sidor. Numreringen af stroferna härrör från mig. Omkvädet har uteslutits utom efter första och sista strofen.

Swea Landz
FRIJDS-FRÖGD
i Saxen,
I begynnelsen af 1707. Åhret.
Elliest kallad
Saxa-Kalaas.

I Stockholm präntat hos Kungens Boktr. WERNER.
samma Åhr.

1.

KUNG CARL han drog sig uhr Påhla-Land uth;
Saxinga Krijg at bringa til sluut.
I affton blifwa wij lustiga!

2.

KUNG CARL han tåga i Saxaland inn:
Modig i Hug; frijdfärdig i Sinn
I affton etc.

3.

Han stadna 'ke förr än wed gamla Ran-Stad:
Skrämder war Saxen: Swänskingen glad.

4.

Så månge i Landet, som wijste Gewähr;
Dhe skuddades uth som Fiäder i Wäär.

5.

Ey torde seen töfwa mehr någon af dem:
Men Dyringa-Wald han blef deras hem.

[1] Så citerar W. *täcka dhe Malt* i st. f. *tårka dhe Malt.*
[2] Endast denna upplaga finns i U. U. B.

6.

Dock war dem KUNG CARL än een Herre så blijd;
Han Stilla-Stånd gaf i Siuttij Daars Tijd:

7.

Och KONUNG AUGUSTUS i månge Fält-Braak,
Som modder mehr war, än goder hans Saak:

8.

När han uti Littawen detta förnam;
Lusta til Fred han wijste och fram.

9.

KONUNG CARLS Wänskap då wog han med loot[1];
Cronan af Påhln ey wägde där moot.

10.

Straxt låfwa twå Fränder hwar annan sin Troo,
Som Swea gir Hopp och Saxamän Roo.

11.

Nu slöte twå Kungar den ewiga Fred;
Som hwarie Christtrogen frögdades wed:

12.

Här stiffta twå Hiältar det helga Fördrag,
Som folkommen Fred gaf; Gudi Behag!

13.

Sij så blefwe Saxar med Swänske god Wänn,
Fast mången, iag troor, han troor det ey änn!

14.

Men nu plägar Saxar de Swänska som bäst;
Den ena är Wärd, den andra är Gäst;

15.

Så lefwa nu Swänske hoos Saxar i Boo,
Som Stallbröder plä i Wänskap och roo.

---

[1] Betyder säkerligen '(vikt)lod': fsv. någon gång *lot* jämte *lodh*, mlt. ***lôt***, *lode*.

16.

Nu rogas de Gäster med Skiämt och med Spehl;
Nu få de bå Maat och penningar tell.

17.

Sij så rijda Swänskar i Saxaland kring,
Dhe dricka uhr Skåål; de dansa i ring:

18.

Och Wällkommen delas där uth åt hwar man
Det mästa som hwar een gitter och kan.

19.

Saxa-Möör glädiens i Hiertan och Hog;
Nu haan j, iag troor, fått Beelare nog:

20.

Belare nog; de då gofwe til swaar,
Men fåå äre dhe som willja stå kaar!

21.

Nog gå oss Beelare til och ifrå;
Men ingen veet hwem hon ännu skal få.

22.

Gilliare träda nog fram til wår By;
Men Frijare rijda alla förbij.

23.

Nu hålla de Swänska i Saxaland Juul,
De dansa på Lofft; de dricka i Skiuul.

24.

De segla til Tyskland: och de nappa Steek:
Och dhe skära Fläsk: dra grånia i Leek.

25.

Dhe hälsa på Drottning: ta Sirsor i Såll:
Dhe rijda til Kungs: skoo Blacka med Wåll.

26.

Dhe buga för Påfwen: och de kasta Want.
Så mussla de Skoo: så deela de Pant:

27.

Så tämja dhe Stutar; så tårka de Malt:
Så skräma dhe Jutar: hwem minnes alt?

28.

Dhe qwäda om Kiämpar; de qwäda om Slag:
Dhe qwäda om älskog uti godt Lag.

29.

Dhe springa på Hallm: och dhe hoppa på Strå:
Wärdarna deras undra der på.

30.

Nu blef den Frijden i Swea kungiord:
Himmel! hwad fägnad blifwer der spord!

31.

På Gamman och Glädie där är nu ey Mått:
Åhra skee Gud för så mycke gått!

32.

Den Stora Frijd-Försten, som Stiärnor och Dag,
Regerar, har giordt det ädla Fördrag!

33.

Hans Under wij skåda på Jord och Lufft:
Och denna Gudz Fred går öfwer Förnufft.

34.

Ty låtom oss prijsa wår Skapare blijd;
Som Swea en gång geer fullelig Frijd.

35.

Dhe Herdar, som walle gå Nordast i Fiäll,
Dhe siunga och lalla Morgon och Qwäll,

36.

Dhe siunga och önska, ja beder der om,
At himmelens Konung wore så from:

37.

At dhe een gång hemma sin Herre få see;
Så wille dhe glädias: wille de lee.

38.

Dhe önska sin KONUNG så många god Daar
Som diuren i Skog: som Granan bär Baar!

39.

GUD gifwe KUNG CARL så mången god Natt;
Som Stiernor i går på Himmelen satt!

40.

GUD unne sin Smorda så mången god Stund;
Som Sanden i Haaf: som Löfwen i Lund!

41.

GUD gifwe wår KONUNG så mången god Tijd:
Som Mâsse på Bärg: som Gräset i Lijd!!!
I affton blifwa wij lustiga!

Richard Dybeck yttrar i Runa 1865 ff. (folio), s. 43, not 1, följande: "Dahlstjerna nämner i sin Konunga Skald tre "ungdommens Juhle-lekar", säkerligen uppfattade på Dal, der de ännu lekas, och alle upptagne i den bekanta rimade förteckningen öfver svenske folklekar. Det slår knappt fel att Dahlstjerna, heldre än Israel Holmström, är rimens författare, och de månge uppräknade lekarne skulle då varit bekante på Dal". De i KS nämnda jullekarna äro *nappa stek, skrämma jutar*[1] och *två slår den tredje.*[2] Hvad menar Dybeck med "den bekanta rimade förteckningen öfver svenske folklekar"? I SK, som ju svårligen kan sägas vara en dylik "förteckning", nämnas endast de två förstnämnda lekarna. I den af Wrangel, a. a. s. 149, not 1, omnämnda "Saturnalia Svethico Gothica" (tr. i Bergii Små-Saker V: 63 f.), som ju verkligen är en förteckning öfver svenska folklekar och intet annat, nämnas likaledes endast dessa två lekar (under namnen *Nappa stek* och

[1] Str. 220: »Och ingen nappar Steek; och ingen skrämmer Jutar», hvartill i en not anmärkes: »äre twänne ungdommens Juhle-lekar, som så heeta».

[2] Str. 230: »Där kiärlig Möö sin Wänn med hwijta Handen slog» med noten »Förstå i den Juhle-leken: twå slår den tredie».

Skrämma Danskar).[1] I en dikt af "Fången i Simbirsk" (Hanselli 11: 42), där åtskilliga jullekar uppräknas, nämnes blott *nappa stek*[2]:

På thet I kommen hog the Swenska Juleleker:
Taa blindbock, nappa steek; dock bort med tämja stutar,
Then leek giör halsen ondt; men skiära hafren af,
Som kiärstan binda skall; draa öfwer salta haaf;
För panten kyssar gee, fast blyga Jungfrun prutar,
etc.

I Israel Holmströms bekanta visa slutligen ("Kom drängar, kom pigor" etc.) nämnes ingen af de tre ifrågavarande lekarna. Dybeck måste väl således afse Saturnalia eller SK, ehuru ingen af dessa, såvidt jag vet, tillskrifvits Holmström. *Om* Dybeck har afsett SK, har han enligt min mening sett alldeles riktigt.

Till att börja med några allmännare anmärkningar. Redan den omständigheten, att SK är en medveten efterbildning af "folkvisan" — liksom GK[3] — gör det ej osannolikt, att Dahlstierna är författaren. Lamm har påpekat (Olof Dalin, s. 55), att Dahlstierna för GK mest synes "ha begagnat den grupp af folkvisor, till hvilka 'Herr Hialmar' hör, och hvilkas mest bekanta representant är den mycket sena 'Kämpen Grimborg'." Det har då sitt intresse att lägga märke till identiteten i versbyggnad (obs. särskildt omkvädet, som eljest växlar mycket i balladerna) mellan SK och "Herr Hjalmar":

Herr Hjallmar war en lijten Smådrängh,
Han tiente lijten Kirstin för sin Säng.
Så frommer redh Hjalmer i Sadelen.
(Geijer-Afzelius, Sv. folkvisor², s. 265.)

Den förtrogenhet med och intresse för balladerna, som Dahlstierna

[1] Af de i SK nämnda lekarna återfinnas dessutom följande i »Saturnalia»: *Draga gränja, Torka malt, Tämja stutar, Mussla skor, Hälsa Påfwen, Blacken sko* och *Kasta wantar*.

[2] Denna lek tycks ha varit en af de populäraste; den nämnes äfven (»*Nappa steek*») i en dikt af Erik Lindschöld (HANSELLI 4: 158) jämte lekarna »*Nyppe-nupp i näsa*» och »*Blinnbock*».

[3] Af samma art torde ha varit hans förkomna »Hiältequa, uti enfaldig Skaldeart».

ådagalägger i GK, KS och WB (jfr Lamm, a. a., s. 53 f.), framträder äfven i SK 28 "Dhe qwäda om Kiämpar" etc. Nära besläktadt härmed är det rentaf folkloristiska intresse för folklekar, som vi finna i SK (jfr ofvan). Den skaldeindividualitet, som träder oss till mötes i SK, öfverensstämmer också för öfrigt med Dahlstiernas. Alla Dahlstiernas dikter äro tillfällighetsdikter, de två mest betydande, KS och GK, patriotiska tillfällighetsdikter — liksom SK. Märk äfven hans förkomna "Hiältequa".

I sin utmärkta undersökning Giöta Kiämpa-Wisa (Språk och stil 7:20 ff.) påpekar Hesselman (s. 219) som en egendomlighet för Dahlstiernas stil, att han försvenskar egennamn ur främmande språk (*stora Nogåhl*, *Pärонå* etc. GK, *Stråtesund* m. m. KS). I SK möter oss detsamma: *gamla Ran-Stad* 'Altranstädt', *Dyringa-Wald* 'Thüringerwald', för att inte tala om *Påhla-Land* 'Polen' och *Saxaland* 'Sachsen'.

Rörande ordförrådet i öfrigt framhåller Hesselman s. 222 ff. åtskilligt, som utan vidare kan tillämpas på SK, så t. ex. de för västra Sverge karakteristiska orden *Fiäll* (SK 35) och *Lijd* (SK 41). Vidare *belare* 'friare', ett af Dahlstiernas älsklingsord (TH 27, 88, 169 [2 g.], KS, GK och SK 19, 20, 21[1]; detta eljest ej vanliga ord anför Svenska akademiens ordbok i denna form endast från D. och Düben 1722[2]) och *modder* 'vid godt mod' e. d. (GK, KS; SK 7); *modder* är emellertid ej så sällsynt i tidens språk (se Dahlgren, Glossarium öfver föråldrade och ovanliga ord och talesätt i svenska språket). Andra för Dahlstierna typiska ord äro *qwäda* (KS 10, 37, 103, 127, 214, 215 [3 g.], 244, GK 114, WB [3 g.], TH; SK 28 [3 g.])[3] och *lalla* 'sjunga vallvisor'[4] GK 114: SK 35.

Af till formläran hörande egenheter i SK öfverensstämma följande med Dahlstiernas språkbruk eller dalbomålet: *wog* SK 9 'vägde' (jfr *wägde* ib.): dalbom. *vog; rogas* SK 16: *rogar* KS 259; *walle gå* SK 35 'gå vall': *gå walle* GK 91, dalbom. *gå valle; Granan* SK 38

[1] KS och GK citeras efter strofer (jfr Hansellis upplaga), TH efter sidor.

[2] Det förekommer i balladen »Herr Hjalmar», hvarom se ofvan.

[3] Subst. *qwaa* 'dikt' är också oerhördt vanligt hos D. (KS, TH, WB och jfr det förlorade »Hiälteqwa»).

[4] Jfr dalbomålets *lål(l)a* i samma betydelse.

'granen': *solan* GK, *Getans* KS, *Gätan* WB 'geten' o. s. v. (dalbom. *grana*, jfr vidare Hesselman s. 227); *Baar* SK 38 'barr': dalbom. *bar; Måsse* SK 41 'mossa': på västsvenskt vis har D. ofta *-e* svarande mot riksspråkets *-a* i ord som *Skade* KS 15, *Skugge* TH 5, etc.; *Wåll* SK 25 'våld': *wåll* GK 27; *gir* SK 10 'ger': *gir* TH 51, dalbom. *gir*. Fornsvensk dativ pluralis på *-om* är vanlig hos D. (*Frommom* KS 21, *i fordnom Bookom* KS 264, o. s. v.); jfr *folkommen* SK 12 'åt folken'.

Några rim i SK förtjäna särskild uppmärksamhet. På det hela taget är rimningen särdeles korrekt. Utom möjligen[1] det traditionella rimmet *hem: dem* 5 torde endast *By: förbij* 22 vara orent; rim mellan *i* och *y* äro emellertid vanliga hos Dahlstierna, t. ex. *lyste: hyste: wijste* KS 16, *nyia: bija* 'bida' GK 109, men särskildt i TH, t. ex. *By: blij* 257, *blijr: bryr* 80, *drijfwa: klyfwa: blifwa* 80, *kyssa: gissa* 65, *fylles: stilles* 89, etc.[2] — Med rimmet *Spehl: tell* ('till', med i västsvenska dialekter vanlig öfvergång af kort *i* till *e*) SK 16 jämför *Spell* KS 212, TH 178, *Lång-Spell* TH inl., *Horespell* TH 183. — Särskild uppmärksamhet påkalla rimmen *Hog* 'håg': *nog* SK 19 och *om: from* SK 36. Hesselman yttrar (s. 226): "D., liksom andra västsvenska skalder, rimmar också stundom *o* i sådana ord som *hog, rog* — med ursprungligt kort *ŏ* (eller *ŭ*) framför *g*-ljud, i hvilket fall normala nysv. dialekter i regel ha öppet *å* eller vokal mellan *å* och *ö* — med ord som nysv. ha långt slutet *ō*, som uppkommit af fornsv. långt *ō*." I själfva verket förutsätta orden *hog, rog, tiog, boge* (äfven *boga* 'buga'[3]) hos D., så vidt jag kan finna, alltid ett uttal med slutet *o*, öfverensstämmande med folkmålet i hans födelsebygd; detta uttal utgår från fornsvenska former med kort *ŭ*.[4] Vi finna hos D.: *Finnerog: nog: Plog* KS 222, *Skogen: Plogen: Hogen* KS 268, *uti Hoge: noga* GK 103, *tiog: tog: nog* WB, *undrog: Hog* TH (Den Företalande Alfeus), *Boge: tilltoge* TH 82,

[1] Jfr dock *Hämma* 'hemma': *Stämma* KS 177.

[2] I hela Runii produktion finnas däremot enligt A. Åkerblom, *Runii svenska rim*, endast 7 exempel på rim mellan *i* och *y*.

[3] T. ex. *bogar: fogar* TH 90; jfr Hesselman, a. st., E. Noreen, *Årtemarksmålets ljudlära* I: 111.

[4] Jfr E. Noreen, a. a., s. 111 f.

Hog: nog TH 87, *i hog: nog: Fog* TH 231 f., *i Hog: Bog* TH 251. Till yttermera visso skrifver D. i TH (Den Föret. Alfeus) *Hoog; oo* betecknar i TH alltid slutet *o*-ljud. — Liknande är förhållandet med *om:* det uttalas i dalbomålet med slutet *o*-ljud, utgående från fornsvenskt *ŭ*. Det rimmar hos Dahlstierna alltid med ord som ha slutet *o*-ljud af äldre långt *ō*, eller med ord som i likhet med *om* i dalbom. ha *o* af äldre *u: Rom* 'rum'*: om: Christendom* KS 113, *om: krom* 'krum'*: Skom* 'skum' KS 186, *om: Christendom: som* (jfr fsv. *sum*) KS 188, *om: Grifterom: Ålderdom* KS 237, *rikedom: tom: om* WB, *om: Dom* TH 88, *Rom* 'rum': *om* TH 106, *om: Läkedom* TH 252.[1]

Några uttryck och fraser i SK, som förefalla mig typiska för Dahlstierna, äro: *Gud unne sin Smorda* etc. SK 40: jfr *Herrens Smorde* KS (tillägnan), *Guds Smorda* KS 45, *Gud sin Smorda komma böd* KS 65, *sin* [Guds] *Smorda* KS 141, *Din* [Guds] *Smoorde* GK 116.[2] — *Dhe Herdar, som walle gå Nordast i Fiäll*[3]*, Dhe siunga och lalla Morgon och Qwäll* SK 35: jfr *Dhe Wall-Barn de lalla å de qwäda* GK 114, *längst Noohl åth te Fiäls* GK 83 samt äfven *Nordanskog* KS och *Längst Norr i Sunnan Skog* WB. — *Han stadna 'ke förr än wed gamla Ran-Stad* SK 3: jfr *Han stanna 'ke förn hemma i Moskowa staa* GK 110.

Äfven stafningen i SK synes tala för att Dahlstierna är dess författare. Märk t. ex. *Wänn* SK 13 = Dahlst. (KS 32, TH 6, etc.), *Bärg* SK 41 (KS 62, etc.), *Swänsk* SK 13 o. s. v. = KS, GK, TH (titelbladet); omkring år 1700 synes eljest *swensk* vara något vanligare. SK 2 skrifves *inn*, rimmande på *Sinn* 'sinne'. Dahl-

---

[1] Med ordet *komma* är förhållandet alldeles likadant: *blomma: komma* KS 45, *förnommit* 'förnummit': *kommit: rommit* 'rummet' KS 179, *Blommer: kommer* TH Föret. Alfeus, *Fromma: bekomma* ib., *kommit: förnommit* TH 11, *komma: fromma* TH 22, *komma: Blomma* TH 59 f., *förnommet: bekommet* TH 74, *Blomma: komma* TH 91, *Fromma* (s.): *komma* TH 94, *igenkommer: frommer* TH 134, *fromma: komma* TH 151, *undkomma: fromma* TH 206, *komma: Fromma* TH 225.

[2] Särskildt detta ställe i GK visar stor likhet med SK: i bägge fallen utmynnar dikten i en bön till Gud att bevara sin smorde. — Eljest är uttrycket helt naturligt rätt vanligt i dikter till och om kungen.

[3] Kan återgå på folkviseuttryck som *i Nordanfjell* i Kämpen Grimborg.

stierna skrifver *in* (t. ex. KS 63), men *inn* i rim med ord som *Sinn*, *Skinn* (KS 193, GK 78).

Tillsammantaget torde hvad här påpekats vara mer än tillräckligt, för att man skall ha rätt att tillskrifva Gunno Dahlstierna *Saxa-Kalaas*.

Om författarskapet till Kung Orres bedrifter och Seigneur Hans Hanssons drömmar.

Af

Johannes Rudbeck.

Uti andra årgången af Samlaren, sid. 64, har Klemming infört en fråga, hvarifrån en i Hammarsköld-Sondén, Svenska vitterheten, Stockholm 1833, sid. 183, förekommande uppgift kunde härleda sig. Uppgiften i fråga har denna lydelse: "[Olof] Rudbeck [d. ä] skall äfven hafva författat: Den mägtige Kong Orres manhaftiga och tappra bedrifter, beskrifne af den djupsinnige dess Skald, Hans Hansson Drömmare, på svensk vers, fol. med kopparstick."

Något svar å denna fråga inkom icke, men då ämnet åter blifvit aktuellt genom den nyligen på bröderna Lagerströms förlag utgifna första volymen i serien "de hundra böckerna", som innehåller ett omtryck af den sällsynta och egenartade 1600-talsskriften "Seigneur Hans Hanssons drömmar", torde några upplysningar i ämnet kunna påräkna intresse och möjligen leda till ytterligare klarhet däri.

Klemming, som uti "Ur en antecknares samlingar", Stockholm 1868—1873, sid. 116, såsom en möjlighet framhåller, att Olof Rudbecks kusin Ingo, känd för sin styrka i "tobaksdrickande", skulle kunna vara författaren till Hans Hanssons drömmar, har i andra upplagan af dessa samlingar, tryckt som bihang till Samlaren, Uppsala 1880—1882, sid. 109, jämväl förslagsvis nämnt Olof Rudbeck själf såsom författare under hänvisning till nyssnämnda uppgift i Hammarsköld-Sondén, där ju Olof Rudbeck angifves hafva nyttjat pseudonymen Hans Hansson. Uti en efterskrift till nyss-

nämnda nu utkomna omtryck af Hans Hanssons drömmar har O. Wieselgren uttalat, att den förberörda hammarsköld-sondénska uppgiften ingenstädes förekommer i den äldre litteraturen om Rudbeck, och att dess proveniens är helt och hållet okänd, hvadan man med stor sannolikhet torde kunna påstå, att den af Sondén meddelade notisen beror på ett missförstånd, och att något arbete med den af honom anförda titeln aldrig existerat.

Äldre uttalanden härom finnas emellertid. I Palmsköldska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek, band 344, sid. 535, läses nämligen under Olof Rudbecks namn följande anteckning:

»Iocosa et ludicosa: Den mächtige K. Orres manhafftige och tappre bedriffter, beskrefne aff den diupsinnige des skald Hans Hansson Drömare. Carmine Svecico in fol.

Additur Carmini numisma formis æneis expressum.»

En liknande anteckning, förmodligen afskrift, finnes uti den i samma bibliotek befintliga handskriften U 144, »Samlingar till fortsättningen af Historia poëtarum Svecanorum, hopsökte af Johan Hinric Lidén», Uppsala 1767, fol. Här har emellertid som författare upptagits Olof Rudbeck sonen.

Jämväl en tredje litteraturhistorisk författare, om också ej äldre än Sondén, omnämner Olof Rudbecks författarskap till Kung Orres bedrifter nämligen P. Wieselgren, Sveriges sköna litteratur, del 3, Lund 1835, sid. 437. Hvad som emellertid här väcker vårt speciella intresse är följande märkliga tillägg: »fins i Linköp. i Älfska donationen». Trots efterforskningar har emellertid den mystiska skriften ej kunnat återfinnas i Linköpings stiftsbibliotek. Kanske en kommande forskare härutinnan har bättre lycka? Att skriften verkligen blifvit af trycket utgifven torde väl, med stöd af det ofvan anförda, icke få anses osannolikt. Af intresse skulle ju äfven vara att få utredt denna skrifts förhållande till den med liknande titel försedda folkskriften: Kung Orres Mandat sampt der hoos K. Orres Wijsa, hvaraf ju finnas ex. bevarade i Kungl. biblioteket från olika upplagor under 1600-talet (se R. Geetes artikel »Kung Orre» i Nordisk familjebok, band 15, sp. 253, 1911, samt några uppsatser i Maal og Minne, 1912—1914).

Säkerligen skulle en typografisk undersökning af skrifterna kunna lämna bidrag till kännedomen om deras ursprung och ålder. Tyvärr har jag ej varit i tillfälle att utföra en sådan. I detta sammanhang kan påpekas ett uttalande i slutet af den under E. Fants presidium af Forslind d. 17 maj 1800 i Uppsala försvarade afhandlingen Observationes in Atlanticam Olai Rudbeckii, där det heter: "Decretum Regis Orre recitari, ejusdemque canticum typis jam cura Rudbeckii promulgatum, decantari pro more fuit." Häraf synes framgå, att O. Rudbeck låtit af trycket utgifva Kung Orres mandat och visa.

Af Seigneur Hans Hanssons drömmar är nu allenast ett ex. kändt, nämligen i Kungl. biblioteket i Stockholm. Detsamma inköptes för 1 rdr 24 sk. banko å den för samlare välkända bokauktion, som hölls i Stockholm uti september 1848 efter kammarrådet L. O. Fägersten, då en af de märkligaste svenska boksamlingar försåldes efter en tryckt katalog om 258 sid. Till rättelse af uppgiften i not 4 till O. Wieselgrens förenämnda efterskrift, "för hänvisningen till den för samtliga föregående forskare, äfven Klemming(!), okända Fägerstenska katalogen...", kan nämnas, att den som å auktionen inköpte nyssnämnda ex. af Hans Hanssons drömmar (n:r 199 bland oktaver i katalogen) var Klemming, enligt hvad jag inhämtat af auktionsprotokollet (antagandet att en stor bokauktion 1848 skulle vara för K. okänd är ju i sig självt orimligt), och att auktionen finnes omnämnd af Carlander, Svenska bibliotek och exlibris, Stockholm 1889, sid. 492—494, se ock andra uppl., del III, Stockholm 1904, sid. 237—239. På samma auktion förekom i ett samlingsband, n:r 1430 i katalogen, en del af drömboken, nämligen Seigneur Hans Hanssons drömmar om sqwaller-collegio. Hvart detta ex. tagit vägen, är numera icke bekant, men kanske en ledning kan vinnas uti den upplysningen, att ifrågavarande samlingsband å auktionen inropades af sedermera bibliotekarien i Kungl. biblioteket Johan August Ahlstrand (för 50 rdr 9 sk. banko; Carlander säger "för" Klemming?). En af skrifterna i detsamma, Lucida intervalla 1685, uppger Carlander numera finnas i Kungl. biblioteket.

Studier i Almquists ungdomsdiktning.

Af

Martin Lamm.

Almquists förhållande till Swedenborg har ännu ej varit föremål för någon specialundersökning, ehuru det inflytande han rönt från swedenborgianismen under senare tider allt starkare framhållits, framförallt af Warburg i hans på nya uppslag och fakta så rika Almquistframställning i den nya upplagan af Ill. Svensk Litteraturhistoria. De studier, som här meddelas, afse ej att ge någon uttömmande undersökning af ämnet, utan behandla hufvudsakligen detta inflytande under den tid, då det var starkast, tiden från 1815 till Värmlandsvistelsen, den period, under hvilken Almquist genomgick sin kraftigaste andliga utveckling och utbildade en filosofiskt-religiös åskådning och ett estetiskt program, som vi med relativt obetydliga förändringar återfinna äfven i hans senare verk. Då det emellertid lätt skulle föra till ensidighet, om man endast framhäfde inflytandet från Swedenborg, har jag dessutom sökt uppvisa de intryck från annat håll, som Almquist mottagit under denna tid. Jag har därvid mindre uppehållit mig vid rent litterära påverkningar än vid de filosofiska och religiösa impulserna, som synas mig af större betydelse för Almquists vidkommande och vara mindre utredda. Förutom det material, som begagnats af mina föregångare, har jag användt mig af en del på Nordiska Museet befintliga manuskript, som ej förut af forskningen observerats och som särskildt för ifrågavarande ämne ha stor betydelse, då de just belysa Almquists planer att skapa ett nytt slag af diktning på grundvalen af

Swedenborgs lära.[1] Nödvändigheten att referera innehållet i dessa verk har vållat, att de i uppsatsen kommit att intaga ett i förhållande till deras värde oproportionerligt stort utrymme. Af det biografiska har jag endast medtagit hvad som synts mig oundgängligt för att belysa Almquists filosofiska skrifter och hans dikter och har helt och hållet afstått från att ge någon sammanfattande karaktärsstudie. För en dylik skulle det — då det gäller en så svårtydd och komplicerad personlighet som Almquist — fordras förarbeten af mera omfattande slag än jag haft tillfälle företaga.[2]

I.

De filosofiska skrifterna.

R. Berg har (Litteraturbilder s. 36) med rätta opponerat sig mot Mortensens uttalande (Från Aftonbladet till Röda Rummet s. 129), att Almquist först omkring år 1820 visar sig fullt genomträngd af de nyromantiska idéerna, och i stället velat datera hans "nyromantiska genombrott" till år 1815, då man börjar spåra starka nyromantiska drag i hans diktning. Själf förlägger Almquist begynnelsen af sin "romantik" något tidigare. Af hans brefuttalan-

---

[1] Denna samling, som skänkts till Nord. Mus. af läraren C. G. A. Nelsson, omfattar utom de verk, som i det följande komma att behandlas (Bihang till Harald Eystensons Saga, versutkastet Karmola, afhandlingen »Om Religion etc.», lösa utkast till fortsättningen af Murnis, Aransis, och den ofullbordade afhandlingen Kärlekens Lag), dessutom en del manuskript af senare datum såsom »Den rika bondflickan» (den första versionen af »Vargens Dotter»), prosalegenden »De Två», tvänne påbörjade Törnrosskrifter, »Söndagsaftonen» och ett samtal i Herr Hugos Akademi utan titel, »Små begynnelser till stycken» (framförallt utkast till »Det europeiska missnöjet» och »Sviavigamal») och manuskriptet till rättstafningsläran.

Till prof. E. Almquist, som låtit mig taga del af sina Almquistmanuskript, står jag i tacksamhetsskuld. Äfvenså till ägaren af Almquists bref till Atterbom, major Ernst Atterbom. Prof. Warburg har underlättat mitt arbete genom att ställa sin samling af afskrifter af Almquistbref till mitt förfogande

[2] Mina Almquistcitat äro från originalupplagorna. Tillvaron af J. A. Almquists bibliografi *Almquistiana* synes mig göra mer detaljerade bibliografiska hänvisningar onödiga. De bref från A. och hans vänner, som af mig citeras, befinna sig i Nordiska Muséets arkiv, då ej annan ort direkt uppgifves.

den framgår, att han vill datera den till sitt tjugonde år, alltså tiden 1812—1813, och detta stämmer ju fullkomligt med den förklädda självbiografien i företalet till 1839 års upplaga af Amorina. Vid nitton års ålder börjar hans alter ego, klockarsonen Morin, att läsa tyska och i samband därmed stifta bekantskap med den moderna tyska litteraturen, framförallt Schiller och Novalis. Emellertid är jag ense med Berg om att man ej förr än i hans verk från ungefär 1815 kan spåra några egentliga resultat af dessa studier.

I sina bref antyder Almquist, att hans "kristendom" födts ur samma kris som hans "romantik". Det synes mig troligt, att han härmed åsyftar sin bekantskap med swedenborgianismen, som han i hvarje fall redan i Dalmina från år 1815 visar sig fullt förtrogen med. Under de närmaste åren upptages han hufvudsakligen af den redan här framkastade tanken att på swedenborgsk grund skapa en ny diktning, afsedd att förverkliga den universalpoesi, som nyromantiken enligt hans förmenande på grund af bristen på en verkligt "sann" mytologi ej lyckats åstadkomma.

Hvem som först infört Almquist i Swedenborgs tankevärld är ej bekant. Man kan gissa på hans farbroder biskopen, hvilken sedan gammalt intresserade sig för Swedenborg, eller också på någon af hans Upsalakamrater. Först i januari 1817 anmäler han sig till inträde i det stockholmska Swedenborgssällskapet Pro fide et caritate, men är då tydligen redan en rätt bemärkt swedenborgare, som håller sitt inträde med ett pompöst tal och vid påföljande sammanträde uppläser en längre uppsats, hvari han med hjälp af korrespondensläran förklarar det tionde kapitlet af Mattei evangelium.[1] Samtidigt inlämnade Almquist, som ju redan förut i Manhemsförbundet — hvilket räknade flera gemensamma medlemmar med Pro fide et caritate — visat sig som en framstående föreningsorganisatör, ett förslag till omorganisation af sällskapet i syfte att åstadkomma diskussioner af religiöst innehåll vid sammanträdena. Efter

[1] Detta sällskaps protokoll och handlingar finnas i Vetenskapsakademiens bibliotek. Jfr Warburg *Ill. Sv. Litt. Hist.* II. s. 98. Almquists inträdestal, hans ofvannämnda kommentar till Mattei ev. och hans afskedsbref af d. 29 maj 1828 finnas där.

att ett par år ha dryftat detta förslag tyckes man ha godkänt detsamma. Att döma af protokollen ha dock inga vidlyftigare diskussioner förekommit inom sällskapet. Sedan Almquist i februari 1820 själf blifvit dess ordförande, föreslår han det att konstituera sig såsom ett sällskap "för fördomsfri religiös upplysning". Ledamöterna skulle ha frihet att söka ljus hos hvilken författare som hälst och endast vara förenade i öfvertygelsen, "att Swedenborg i dessa ämnen är vår förnämste mänsklige ledare". Sällskapet tyckes dock hafva fortfarit att stå på en mer begränsad swedenborgsk basis och inriktat sitt hufvudintresse på att befordra spridningen af skrifter af och om Swedenborg. Almquist, som år 1822 afgick såsom ordförande, tyckes redan året därpå ha upphört att besöka sällskapets sammanträden; då han år 1828 formligen anmäler sitt utträde ur föreningen, säger han, att han under de sista fem åren ej deltagit i sammanträdena, därför att han i sällskapets sysselsättningar ej funnit "något tillfälle till gagn eller upplysning". Han hade i själfva verket samma år, som han inträdde i sällskapet, skapat sig en annan, intimare krets, som betydligt bättre motsvarade hans önskningar. Det var det på hösten år 1817 af honom, Mårten Sturzenbecker, Anders Berg och A. I. Cnattingius — samtliga medlemmar i Pro fide et caritate — bildade sällskapet MannaSamfund, hvars stadgar och protokoll finnas i Nordiska Museet. Då detta sällskap, som ej synes vara omnämndt någonstädes i litteraturen, tydligen spelat en stor roll för bildandet af den nästan sektartade sammanslutning af vänner, som sedermera omgaf Almquist, torde några upplysningar därom vara på sin plats.

MannaSamfund, hvars mål enligt stadgarna var "verkelig förbättring och ömsesidig upplysning", brukade sammanträda en gång i veckan — Pro fide et caritate sammanträdde blott en gång i månaden — för att diskutera om swedenborgska ämnen, skriftens inre mening, bönen, tron, "de olika kyrkorna från Adam", "Physiognomiken" o. s. v. Sammanträdena tyckas ha ägt rum hemma hos Sturzenbecker. J. A. Hazelius, som på nyåret 1818 "invigdes" till medlem, berättar[1], att medlemmarne brukade råkas en eftermiddag i veckan

[1] I »Mitt Hjertas Dagbok», manuskript i Nord. Mus.

hemma hos "gubben", hvarvid de "tillsammans jollrade om de viktigaste ämnen för vårt Lius och vår förädling".

"Gubben", Mårten Sturzenbecker, var vid denna tid blott en man i femtioårsåldern, men tycks dock bland medlemmarne i Manna-Samfund, som voro jämnåriga med och yngre än Almquist, ha betraktats såsom en vördnadsvärd nestor, till hvars åsikter man lyssnade med djup aktning, äfven om man ej alltid kunde gilla dem. Han hade i yngre dagar varit fortifikationsofficer och liksom många andra af sina ämbetsbröder gripits af det slutande 1700-talets svärmiska mysticism och speciellt af Swedenborg, hvars läror han dock till den grad förenklat och omtolkat, att hans åskådning skarpt utdömdes af rättrogna swedenborgare. Särskildt gällde detta hans uppfattning af Guds allmakt, som han i motsats till Swedenborg tänkte sig såsom oinskränkt och undantagslöst ingripande i alla tillvarons detaljer. På detta sätt kom han fram till en rent paradoxalt utvecklad fatalism. Alla människans tankar, begär och gärningar äro direkt inspirerade af Gud. Våra så kallade synder och brott ingå därför i den gudomliga världsplanen och äro ej blott tillåtna, utan direkt framkallade af Gud. Inför Gud är därför människan skuldfri, och begreppet frihet existerar blott människor emellan, ej i människans förhållande till Gud. Brottslingen bör därför ej plåga sig med samvetskval öfver sina förbrytelser och ej frukta något gudomligt straff hvarken i detta lif eller i ett kommande. Han bör betrakta sig såsom ett lidande offer för Guds outgrundliga rättvisa. Naturligtvis bör människan sträfva efter sin egen förädling, ty hon vet ju ej hvartill Gud bestämt henne. Men både vid bedömande af egna och andras "s. k. brott" skall hon göra klart för sig, att de begåtts i öfverensstämmelse med Guds lagar. Det är denna tankegång, som Sturzenbecker utvecklat i flera af sina skrifter, framförallt i den lilla broschyren "Tröst för den brottslige af en känslofull", som, då den år 1817 utkom, väckte en storm af dygdig förbittring i landet och äfven i Pro fide et caritate framkallade ett skarpt ogillande uttalande af sällskapets dåvarande ordförande.

Under den första tiden af sin samvaro med Sturzenbecker tyc-

kes Almquist tämligen kritiklöst ha omfattat dennes egendomliga tolkning af swedenborgianismen. I hans tidigaste skrifter möta vi sålunda samma resoluta förnekande af viljans frihet och i samband därmed samma advocerande för brottslingarnes oskyldighet. Sedermera kom han emellertid att ganska långt fjärma sig från dessa Sturzenbeckers älsklingsteorier och förfäktade en swedenborgianism, som hans vänner, såsom Janne Hazelius, karakterisera såsom mer hoppfull och optimistisk. Men det logiska dilemma, i hvilket Sturzenbeckers idéer om den gudomliga allmakten försatt honom, har han aldrig förnuftsmässigt lyckats undkomma. Redan i sin omkring år 1817 författade afhandling "Om religion, religiösa bruk ur plastisk synpunkt i Poesi" (manuskript bland de Nelssonska papperen i Nord. Mus.) säger han om satserna om Guds allmakt och allgodhet och det ondas existens, att de "grina" mot hvarandra. De kunna ej lösas genom "förståndets magt", utan endast af den människa, som "med from tro" vänder sig till Herren. Och han står allt framgent i viss mån kvar på samma ståndpunkt.

Aldrig logiskt afveckladt dyker det gamla theodicéproblemet gång på gång åter upp i hans skrifter för att på samma sätt affärdas såsom för förståndet olösligt. Det återklingar i Gudahataren, i Ormus och Ariman, i Ferrando Bruno och kanske tydligast i den intressanta handskrift (i Nord. Mus.), som bär titeln "Utdrag af Protocollet hållet uti ett theologiskt Sällskap, där frågan för denna gång var, att fatta ett beslut rörande beskaffenheten af Syndafallet".[1] Den innehåller i självfva verket en öfversikt öfver alla försök, som gjorts att lösa theodicéproblemet, och visar, att de alla ohjälpligt strandat. Och den profeterar med anledning häraf teologiens oundvikliga undergång. "Låt Theologien falla, om det då skall vara hennes oundvikliga Öde: låt andra namn och saker uppkomma — det rör icke min själ." Men det är endast förståndet, som lider bankrutt. "Hvarje god och lycklig menniska *känner,* att

---

[1] Det har publicerats af AHNFELT, *C. J. L. Almquist* Sthlm 1876 s. 34—55 i form af en sammanfattning af A—s religiösa ståndpunkt »med stöd af otryckta källor», men är dock endast ett aftryck, som Ahnfelt sökt ge formen af ett självständigt referat.

Gud verkligen är både allsmägtig och god." På teologiens ruiner reser sig den fromma känslan: "Skulle ingen Theologi mer vara möjlig, så står den heliga, odödliga Fromheten qvar: hon knäböjer i andakt inför Herren sin Gud, den till hälften evigt Obegriplige, den i sin dunkelhet Sköne."

Det manuskript, som "Utdrag af protocollet" tillhör, är dateradt 1826, och inre kriterier synas mig också tyda på ungefär detta tillkomstdatum. Men det teologiska sällskap, där Almquist tänker sig den diskussion föregå, i hvilken detta tal är ett inlägg, är helt säkert MannaSamfund, och mycket tyder på, att han har i tankarne ett i protokollen utförligt refereradt sammanträde d. 18 apr. 1818, då man diskuterade "det Ondas ursprung". Almquist gaf här "utan att framställa något Verlds-System" en ortodox swedenborgsk förklaring af människans syndafall. Janne Hazelius framställde en "principdualism" "i kontakt med gnostikernas Eonlära", under det att Sturzenbecker förfäktade "en bar unism", förnekade människans frihet och häfdade, att syndafallet ingick i Guds världsplan. "Han sjelf vore således ursprunget till det bland oss så kallade Onda." Den fjärde deltagaren i diskussionen, Anders Berg, leddes af dessa tvänne motsatta ståndpunkter till "en ren Skepsis öfver ämnet" och framställde följande frågor:

1:o. Att anse det Onda såsom en absolut utom Gud af sig sjelf beroende Princip vore väl orimligt? — 2:o. Att antaga Kärlekens Gud sielf till sitt Ursprung och Rot derföre, vore väl lika orimligt? — Hvad hade man då annat att göra, om ej blunda?

Det är från alldeles samma utgångspunkt, som Almquist i sitt "Protocoll" häfdar omöjligheten af att på förnuftets väg kunna förena antagandet af Guds allmakt och allgodhet med det ondas existens. Och i de obesvarbara frågor, som "gudahataren" Björkegren riktar till Richard Furumo (Törnr. B. uppl. 1840, I s. 152), återfinna vi ju nästan samma formulering:

Det, som *vill* hafva allt sålunda och på det sättet som det är, är *det* dyrkansvärdt: Eller om det vill hafva det annorlunda, men icke förmår, icke har kraft dertill, icke *kan,* är det då dyrkansvärdt? förmår du fråga något mera?

Intet kan tydligare visa, hvilken betydelse problemdiskussionerna i den lilla swedenborgska kretsen haft för Almquists utveckling.

För att förstå Almquists egendomliga ställning till Swedenborg, måste man alltid komma ihåg, att han under ungdomsåren mött swedenborgianismen i den förändrade gestalt, som den fått i Sturzenbeckers tolkning. Detta är orsaken till, att han alltid ställer sig så fientlig mot swedenborgianismen såsom sekt, att han så starkt opponerar sig mot upphöjandet af Swedenborgs egen lära till en urkund jämförlig med bibelordet. Redan i den 1819 skrifna afhandlingen "Historiens Idéer" (mskrt i Nord. Mus.), där Swedenborg betecknas såsom den första manifestationen af "den kommande nya Christendomen", polemiseras det skarpt mot att man fäster för stor vikt vid hans personlighet och förkastar, hvad han ej sagt. "Det ligger dock ingen högre vigt egentligen på denne än på hvarje annan god Lärare; ty hafva de alle annat varit, än Guds röst till människorna?" Och vi ha ju sett Almquist kämpa för samma ståndpunkt i "Pro fide et caritate".

Just genom de paradoxala konklusioner, som Sturzenbecker drog ur Swedenborgs lära, hade Almquist fått ögonen öppna för dess svaga punkter, dess svårighet att förena människans frihet med Guds allmakt och att förklara det ondas uppkomst. Och då hvarken Swedenborgs egna förklaringar eller Sturzenbeckers omtolkningar häraf i längden kunde tillfredsställa honom, kom han att betrakta dessa frågor som logiskt olösbara, endast fattbara för den fromma tron.

Men genom detta betviflande af förståndets förmåga att genomtränga alla för vår salighet viktiga trosspörsmål undergräfde Almquist i själfva verket grundvalen för Swedenborgs lära. Redan Sturzenbeckers åskådning, som gjorde brottslingen till ett lidande offer för förverkligande af den gudomliga allmaktens ogenomskådliga afsikter och beröfvade de utomstående kompetensen att fälla något fördömande eller gillande omdöme om mänskliga handlingar, hade ju i ett enda slag beröfvat swedenborgianismen dess moralistiska patos och låtit den rinna ut i en sentimentalitet, som i grund och botten ledde till etisk nihilism. Och med Almquists proklame-

rande af förståndets bankrutt inför de metafysiska spörsmålen hade dess rationalism fått ge vika för en alltmer utpräglad antiintellektualism. Jag skall längre fram antyda, hvilka faktorer det var, som föranledde Almquist att på detta sätt omdana Swedenborgs lära i kvietistiskt mystisk riktning. Här har jag endast velat visa, att denna omdaning förbereddes och underlättades genom den egendomliga färgning, som swedenborgianismen fått i den intima krets, där Almquist utbildade sin åskådning. Man måste i själfva verket från första stund hålla klart för sig det faktum, att han, som af alla våra skalder tagit de ojämförligt starkaste intrycken från Swedenborg, i hela arten af sin religiositet är grundskild från honom.

Hvad är det då Almquist framförallt uppskattar hos Swedenborg? Han har själf gifvit svaret i den intressanta uppsatsen "Herrnhutare och Swedenborgare", publicerad i Skandia år 1833, men tillhörande samma 1826 daterade manuskript som Protocollet. Han tadlar där swedenborgarne för deras brist på ödmjukhet, syndaånger och "öfverlåtenhet åt Gud", för deras själfförnöjdhet och själftillit, men gillar dem, då de värdera Swedenborg "för hans patriarchaliska lefnadssätt, hans rena och populära Salighetslära, hans speculativa åsigter af Naturen och hans sätt att framställa Odödligheten". Och redan i ett bref från 1820 till Janne Hazelius, som betviflat Swedenborgs konsekvens, påminner han denne om, att han för flera år sedan sagt, "att hans memorabilier voro det märkvärdigaste". Det är i samma bref han fäller de ofta citerade orden om Swedenborg, att han "förhåller sig till det nya lifvet som Columbus till Amerika". "Vägen till den nya verlden visade han, och alla hans berättelser derifrån voro sanna." Om man finner hans uppgifter sakna konsekvens, "så är detta blott ett sken; som deraf kommer, att hela hans lif var högre än Tankens (conseqvenzens)".

Det hufvudsakligaste Almquist hämtar från Swedenborg är alltså hans metafysiska system i dess stora linjer — framförallt hans andelära — och också i rätt hög grad hans skolastiska framställningssätt. Ännu i sina sista skrifter rör han sig, så ofta han kommer in på spekulativa frågor, med en argumentering och en filosofisk vokabulär, som oemotståndligt erinrar om Swedenborgs. Ännu

mer gäller detta naturligtvis hans bref till vännerna, som ju afsiktligt äro hållna i Swedenborgs stil och rätt obegripliga för dem, som ej känna Swedenborg. Och trots ett par rätt skarpa glosor om "korrespondensfjäsket" använder han sig genomgående i bref och diktverk af korrespondensmetoden. Han har till och med en betydligt mer inkrånglad korrespondensmetod än Swedenborg. Sturzenbecker hade gjort den upptäckten, att geometriens satser ägde "tillämpning till människans högre förmögenheter", och hade därför utgifvit en "Geometri på et nytt sätt betraktad", där förhållandet mellan linjer, cirklar och andra matematiska figurer förklarades motsvara allehanda djupa moraliska satser i Swedenborgs anda. Almquist upptager denna matematiska korrespondensmetod och utvidgar den till att omfatta äfven en del celest mekanik; efter bekantskapen med Schelling använder han i samma syfte magnetismen och elektriciteten. Redan i hans tryckta skrifter finnes denna terminologi — så t. ex. i Manhemsboken; men i hans korrespondens med vännerna öfverflödar den till den grad, att en del passager ej äro begripliga, om man ej har tillgång till Sturzenbeckers matematik eller Almquists egna förklaringar. Att utomstående, då de af en händelse fingo se dylika Almquistbref, där det talades om vertikal och horisontal trånad eller mänsklighetens hemisfärer o. d., togo brefskrifvaren för sinnesrubbad, väcker ej samma förvåning hos oss, som det att döma af bref tyckes ha gjort hos Almquists vänner.

Hvad själfva tankeinnehållet beträffar, så förefaller det mig, som om Almquist egentligen aldrig frigjort sig från den swedenborgska spekulationens inflytande, i hvarje fall ej under de år, då han i någon högre grad idkade filosofiskt skriftställeri. Trots alla schellingianska tillsatser är grundkonstruktionen i hans stora metafysiska utredningar dock hämtad från Swedenborg. I den gigantiskt tillskurna världsplanen i "Om det Hela" kvarstår det swedenborgska skelettet med alla dess karakteristiska drag, tregradssystemet, korrespondensförhållandet o. s. v. Detsamma gäller i viss mån Historiens Idéer och Manhemsprojektet.

Går man närmare in på de praktiska idéer, som skapat Almquists

berömmelse såsom samhällsreformator, skall man också finna, att de flesta af dem gå tillbaka på swedenborgska impulser. Jag har naturligtvis ej härmed velat påstå, att de i den utvecklade form, hvari de möta oss under Almquists senare skede, kunna betraktas såsom lånade från Swedenborg. Men man kan oftast visa, att det varit under ungdomsårens Swedenborgsstudier, som Almquist fått intresse för dem, och att han ännu i sina senaste skrifter vid sitt försvar för dem tillgriper argument från Swedenborg.

Jag förbigår här hans rent teologiska idéer, som först i ett senare skede af hans lif träda i förgrunden, och påpekar blott, att hans uppfattning af treenigheten, hans ställning till bibelordet och symbola, hans föredragande af den "johanneiska" kristendomen framför den "paulinska" direkt sammanhänga med Swedenborgs dogmatiska åskådningar. Jag lämnar också tillsvidare hans likaledes af Swedenborg starkt influerade pedagogiska och estetiska åsikter och nöjer mig med att här vidröra två frågor, som spelat den största roll för hans ungdomsutveckling och hela hans författarbana, hans teorier om brottslingars förbättring och hans äktenskapslära.

Att Almquist vid sin behandling af den förra af dessa frågor direkt tagit intryck från Sturzenbecker, har jag redan ofvan framhållit. Det bevisas af de uttalanden Almquist gör härom i den ofvan anförda handskriften "Om Religion", som jag velat hänföra till tiden omkring år 1817, alltså just den tid, då Sturzenbecker utgaf sin af en våldsam polemik åtföljda "Tröst för den brottslige".

Almquist står här ännu kvar på Sturzenbeckers uppfattning af viljans frihet. Den existerar endast människor emellan, men ej "inför Herren". "Ty att tro Menniskan vilja det minsta begär, eller tänka den ringaste tanke, eller röra sig till den obetydligaste handling i andligt eller naturligt afseende, utan att detta är præcist utgånget ifrån Herren... sådant är att tro *ingen* Gud." Och i sin skildring af den nya kult, som poesien skall beskrifva, tillämpar han detta fullkomligt i Sturzenbeckers anda på brottslingarna.

Om någon begått ett fel och efter samhällets lag straffats därför, får han ej af andra betraktas med förakt, ty han är endast "det lidande offer, Herren funnit nödigt, att genom felaktigheter stämpla

till denna olycka". Han skall därför återupprättas "med straff såsom godt medel, men ej med hämnd, som är nonsens i den christna sferen". Då han genom sina medbröders arbete åter förädlats, skall han "återvigas till helgedom", och hans återupprättelse skall firas med en allmän glädjefest och med "syskonliga famntag".

I sin skrift "Om brottsliges behandling" af år 1821 undviker Almquist försiktigt att ingå på problemet om viljans frihet. Hans hufvudsynpunkt är här, att brottslingen bör betraktas som en sjukling och att samhällets plikt bör vara att läka, att förbättra honom. Också denna tanke är gifvetvis af swedenborgskt ursprung, ehuru Almquist liksom tidigare Sturzenbecker i viss mån svängt om satsen. Enligt Swedenborgs lära äro nämligen sjukdomarna antingen följder af den enskilde individens synder eller resultatet af människosläktets fortgående affall från Gud, hvilket ju enligt Swedenborg är upphofvet till allt ondt öfverhufvud.[1] Också den andra hufvudpunkten i denna broschyr, att straffet ej bör vara en hämndeakt från samhällets sida, utan uteslutande bör ha ett uppfostrande syfte, står ju indirekt i samband med Swedenborgs åskådning. Enligt Swedenborgs uppfattning hämnas Gud aldrig, han straffar ej ens direkt den brottslige. Brottet bestraffar sig själf, och i den andliga världen får den aflidne en omgifning, som står i harmoni med hans eget inre. Det är denna princip Almquist — liksom förut Sturzenbecker (jfr ofvan s. 55) — vill tillämpa på det mänskliga samhället. Då straffen ej kunna ha ett direkt förbättrande syfte — d. v. s. då det gäller fullkomligt "förstockade" brottslingar — böra de endast användas såsom kroppsligt våld för att "styra" dem. Det är fullkomligt samma regim Swedenborg tänker sig i de nedersta helvetena, där änglarne ingripa med bestraffningar uteslutande för att upprätthålla ordningen. Också själfva skildringen af huru den brottslige "läkes" utgör egentligen endast en tillämpning af den religiösa omvändelseprocessen, sådan som Swedenborg beskrifvit den.

Naturligtvis har jag härmed ingalunda velat förneka, att Alm-

[1] Denna tanke har Almquist sedermera lagt i »gudahataren» Björkegrens mun: »Om det är sanning, att sjukdom är en följd af synden och förderfvet, hvarpå jag icke tviflar» o. s. v. (*Törnr. bok.* uppl. 1840 I s. 130).

quist vid denna agitation för brottslingars förändrade behandling äfven tagit intryck af såväl de engelska och nordamerikanska reformförsök, hvilka han i broschyren omnämner, som af de direkta impulser han fått från bekanta, som sysslat med fångvård, och hvarom ett af E. Almquist (C. J. L. Almquist St. 1914 s. 54 f.) återgifvet bref vittnar. Men hans intresse för saken går tillbaka till diskussionerna med Sturzenbecker, och den argumentering han förebringar är — äfven i hans senare uttalanden i Monografien — direkt inspirerad af Swedenborg.

Ännu tydligare är emellertid Swedenborgs betydelse för de reformatoriska idéer på äktenskapets område, som under namn af Det-går-an-läran skulle skaffa Almquist en så herostratisk ryktbarhet. Att hans "ideala åsigter om äktenskapet" ha sin rot i Swedenborgs läror, har i förbigående påpekats af Lysander (C. J. L. Almquist s. 285), men tyckes f. ö. föga ha beaktats. Almquist har emellertid själf tydligen haft detta samband fullt klart för sig och har på ett ställe i Monografien direkt antydt det.[1]

Redan i det första verk af Almquist, där frågan beröres, den 1817 utgifna lilla skriften "Hvad är kärlek?", är ju anslutningen till Swedenborg fullt tydlig. Swedenborgs grundtanke är, att äktenskapet är en andlig förening, en afbild af det himmelska äktenskapet mellan det sanna och det goda, hvarvid mannen skapats för att förstå det sanna, kvinnan för att älska det goda (jfr Lamm, Swedenborg s. 308). Man jämföre härmed Almquists utförliga redogörelser (Hv. ä. K. s. 21—22) af huru mannens förstånd i äktenskapet skall förenas med kvinnans "rena känsla". Också Swedenborgs uppfattning, att den äktenskapliga kärleken är kysk, återklingar i detta verk: "Vällust är Kärlekens skarpaste Contrast". Äkta swedenborgsk är ju också den utförligt utlagda satsen, att den enda grunden till sann äktenskaplig kärlek är religionen. Men framförallt kunna vi ju spåra en inverkan från Swedenborgs tan-

[1] A. a. s. 296. Han hänvisar här i polemiken mot Atterbom på att denne i sin redogörelse för Swedenborgs äktenskapslära uttalat sin sympati för åskådningar af samma slag som Almquists egna.

kar i den ofta citerade passage (a. a. s. 34), som utgör förebådet till Almquists senare polemik i äktenskapsfrågan:

Lagen dömmer den att hänga, som förfalskar Sedlar; visserligen nödvändigt för det Helas välgång. Men den, som förfalskar Kärleken — det vill säga den, som, af tusen andra orsaker, men ej af Kärlek, förenar sig med en Person, den han icke älskar, och således bildar en *oduglig huslig krets* — månne icke den begår ett Brott, hvars egen Storhet, och hvars oberäkneliga Följder öfver Samtid och Efterverld sprida långt förfärligare olyckor än förfalskandet af millioner Sedlar?

Det är ej blott grundtanken, som är Swedenborgs, ehuru denne ej gifvit den en så skarpt poängterad form. Man har också skäl att misstänka, att liknelsen med sedelförfalskaren beror på en omedveten reminiscens från något af de många ställen, där Swedenborg identifierar adulteratio (förfalskning) med adulterium (i betydelsen äktenskapsbrott).

I denna lilla broschyr har Almquist begränsat sig till att utdöma hvarje äktenskap, som ej hvilar på verklig andlig sympati. Hans ståndpunkt är densamma, som Thorild — äfven han under inspiration från Swedenborg — gjort sig till tolk för, då han i sin skrift "Harmonien eller allmän plan för en upplyst och ägta Kärleksförening" uttalat, att "all Förening, som ej är sann, ej ägta genom själens Harmoni, den är icke annat än ett slags helgad Prostitution". (Saml. Skr. IV s. 112.) Den polemik mot vigseln, som spelar en så viktig roll i Almquists senare skrifter i frågan, finna vi ännu ej något spår af. Det är dock klart, att den måste komma såsom en konsekvens af hans så ofta i ungdomsskrifterna — så t. ex. i Manhemsboken — framträdande indignation öfver mängden af de äktenskapliga föreningar, som ej äro sanna äktenskap. Den akt, som binder samman två människor utan att taga hänsyn till om de äga verklig inre kärlek, måste ju ofta komma att verka i osedlighetens tjänst. Swedenborg har naturligtvis ej direkt uttalat denna åsikt. Men från sin uppfattning om äktenskapet såsom en själarnes förening kom han i själfva verket till konklusioner, som ej voro så långt aflägsna därifrån. Han påbjuder visserligen bröllop,

helgadt af en präst, men han tillmäter det ej någon afgörande vikt. Dess resultat är att "andens äktenskap", som redan förut ingåtts, nu också blifver kroppens (De Amore Conj. 309—310). Och under det att han betecknar alla genom giftermål helgade föreningar, som ej ingåtts och upprätthållas af sann äktenskaplig kärlek, såsom oäkta, kan han i vissa fall finna ett utomäktenskapligt könsumgänge (fornicatio) försvarligt, om kontrahenten i sitt sinne föredrager och älskar den äktenskapliga kärleken framför det okyska tillstånd, i hvilket han är. Ty i "fornicatio" kan den äktenskapliga kärleken gömma sig liksom det andliga i det naturliga. (Jfr Lamm, Swedenborg s. 314 f.) Vi ha naturligtvis ett långt steg kvar till Det-går-an-läran, men man kan förstå, att Almquist med stöd af sina egna erfarenheter och sina sociala iakttagelser lätt kan ha kommit fram till sin ståndpunkt.

I själfva verket finnes denna hos Almquist långt innan han kunnat röna någon påverkan från "Das junge Deutschland", hvars inflytande på honom i denna fråga han med rätt förnekat. Redan i "Om Religion" antydes det, att "invigningen till äktenskap" visserligen är den förnämsta af alla fester, men att själfva vigseln kan utföras "efter hvad Ritual som hälst". Och i skildringen af Henrikas och Vilhelms kärleksförhållande i Amorina har Almquist — såsom Mortensen[1] framhållit — gifvetvis också velat antyda, att han anser vigseln obehöflig. De uppfatta sin af ömsesidiga löften bekräftade förening såsom ett fullbordadt äktenskap, och Almquist upplyser också i ett samtida bref om, att de skola äktenskapligt lefva samman i himlen. Också hans sammanflyttning med Maria ett par veckor före den kyrkliga vigseln afsåg helt säkert ej blott att följa allmogens seder, utan var tillika en praktisk protest mot vigseln. Och då ett år senare hans vän J. A. Hazelius gifter sig, förklarar han sig i en biljett af principskäl vara förhindrad att deltaga i vigselakten. I Hermitaget, som antagligen skrifvits vid slutet af 1820-talet, går han så långt i pessimism, att han låter munken Amaury predika celibatet, hvilket

[1] *Från Aftonbladet till Röda Rummet* s. 132.

han i "Den sansade kritiken" (s. 64) försvarar med den rent swedenborgska satsen, att denna ståndpunkt leder sitt upphof ur ett "himmelskt begär, att bevara (icke utöda) könskärleken mellan man och qvinna i sjelfva sin renhet". Också Swedenborg anser ju celibat med dylik motivering tillåtligt.

Under Det-går-anperioden utvecklar ju Almquist ett utförligt socialt program för äktenskapet och speciellt för kvinnans ställning däri. Det är naturligtvis i sina detaljer ej beroende af Swedenborg. Men självfva grundteserna äro fortfarande desamma, och vid försvaret af dem ansluter sig Almquist vida trognare än förut till Swedenborg och upptager t. o. m. dennes speciella terminologi. Han talar om det "adulteriska" och det "conjugiala" såsom de två motsatser, mellan hvilka äktenskapen röra sig, han ger definitioner af kyskt och okyskt, som fullkomligt stämma med Swedenborgs o. s. v. "Grundtanken i det ursprungliga 'Det går an'", förklarar han i "Europeiska missnöjets grunder" (imp. okt. III s. 22), "kan kortast uttryckas på följande sätt: För att sedlighet och lycka (så väl inre, som yttre) skall kunna ega rum i förhållandet mellan man och qvinna, fordras oumgängligen, att hos dem inbördes måste finnas andlig kärlek till hvarann." Det är ju intet annat än Swedenborgs tes, som i ännu mer utpräglad form återkommer i första punkten af hans korta redogörelse för sin ståndpunkt i äktenskapsfrågan i Monografien (s. 93). Han framhåller där:

att intet förhållande emellan man och qvinna hvarken i *sedligt* afseende är rent och äkta, ej heller i afseende på *lycka,* trefnad och yttre bestånd är godt, derest icke emellan personerna andlig öfverensstämmelse och verklig kärlek finnes. Utan att ock härigenom deras fysiska förening adlas, är *denna* okysk, förnedrande, förstörisk för sinnets ädlare lyftning, och neddragande själens värdighet och kraft.

Det är ej min mening att reducera Almquists program i äktenskapsfrågan till en reproduktion af swedenborgska tankar. Det är ju fullt tydligt, att nya motiv såväl af social som af etisk art medverkat till skapande af detsamma. Men det har här endast varit min uppgift att framhålla, att man ej kan förstå hans utgångspunkt, om man lämnar Swedenborg ur räkningen.

Vid min undersökning af Almquists förhållande till Swedenborg har jag dröjt med att ge svar på frågan, hvilka faktorer det var, som kommo honom att hufvudsakligen upptaga den mystiska sidan af Swedenborgs lära med undanskjutande af dess mer utprägladt rationalistiska och moralistiska element, hvarför han kom att förkunna religionen vara ej en förståndets, utan en känslans sak och göra rent bord med all teologi. Naturligtvis kan man hänvisa på hans allmänt mystiska läggning. Men helt säkert ha också en följd af yttre inflytanden, delvis af mycket tidigt datum, bidragit att ge hans religiösa känslolif en bestämd prägel, som för alltid skulle göra honom främmande för en del drag i swedenborgianismen.

Här ha vi ju i första hand att räkna med de herrnhutiska barndomsintrycken. Deras betydelse för Almquists religiositet är ju så iögonenfallande och så ofta framhäfd[1], att det finnes föga att tillägga. Almquist själf hade äfven under senare år en riktig uppskattning af hvad de betydt för honom. Det framgår ju särskildt af den lilla artikeln "Herrnhutare och Svedenborgare", där han antyder, att man hälst, innan man omfattar swedenborgianismen, bör ha genomgått den "eviga förkrosselse och syndaånger, hvari Herrnhutarne (låt vara det) stadna."

Sjelfva ödmjukheten och syndakänslan anser jag för Christendomens elementar-lif; dermed skall det börjas. I denna uppmjukade jordmån skola heliga frön utsås; der bära de christliga dygderna sin skönaste frukt. Sedan är det kanske mindre farligt att omfatta en lära, sådan som Svedenborgs, der så mycken vigt lägges på det Subjectiva, Godtyckliga och Individuella. (Skandia I s. 290).

Det är, som vi se, sin egen utvecklingsgång han skildrar.

Hvad Almquist tydligen först kritiserat i herrnhutismen har varit sår- och blodextasen. Man märker det redan på hans planer till en ny poetisk kult i uppsatsen "Om Religion" o. s. v. från år 1817. I den nya församlingens plastik skall korset användas omstråladt af en solgloria eller omlindadt med blomsterguirlander, "men aldrig med någon påhängd lidande Kropp".

---

[1] Särskildt af Lysander (a. a. s. 206 ff. o. passim) och af F. Böök i ett otryckt föredrag.

Stående i en sfer af fasa och sudladt med Blod, omgifves korset hos de gamle Christne med de vämjaktiga Bönerne, att de måtte frälsas för Christi pina, sår och blod skull.

"Alt detta blodvar" hör ej alls till den nya församlingen. Det är tydligt, att det är herrnhutarnes sår- och blodkult Almquist här afser. Två år senare klandrar han i Historiens Idéer Herrnhutismen för att ensidigt hafva fäst sig "vid Christi Naturkropp". I "Herrnhutare och Svedenborgare" betraktar han fortfarande denna sida af herrnhutismen såsom en förvillelse, men tror, att Gud ej så noga räknar, om man med verklig fromhet förenar lusten att "sofva i sår, se på marter, fägnas af blod och så vidare". (Skandia I s. 297.) I själfva verket har kanske Almquist ej så fullständigt fjärmat sig från denna herrnhutismens blodextas, som han själf tror. Visserligen äro hans uppbyggelseskrifter fria därifrån, men då han har att skildra blodiga förlopp, gör han det ofta med en sorts vällustig utförlighet, som tyckes ha en förklaringsgrund i ännu ej förflyktigade barndomsintryck från herrnhutarnes predikningar och psalmer.

Däremot ser man honom sällan invända något mot en annan af herrnhutismens aberrationer, brudmystiken. Tvärtom får den en ganska rik tillämpning i hans diktning, i det att han kombinerar den med Swedenborgs lära om de andliga äktenskapen. I direkt motsats till Swedenborgs intentioner fantiserar han ofta om Guds äktenskap med människan, eller Kristus' med församlingen, och beskrifver bådadera med rent erotiska uttryck. Så finnes det t. ex. i originaltexten till Murnis en utförlig, i tryck oåtergiflig skildring af huru Jesus Christus tillkommit genom att Gud "ingått i ändlighetens, mensklighetens, sin hustrus lif" och hon blifvit "med honom förenad till evig salighet, såsom en hustru med sin man". (Jfr De dödas sagor s. 93.) I en form, som mer liknar den vi möta i brudpsalmerna i Sions Nya Sånger, återfinna vi motivet i Almquists predikningar och poesier. Så t. ex. heter det i "Om Helsans Evangelium" (Imp. okt. uppl. I s. 113):

Säll är den brud, som lammet mottager som en doftande ros; det är ett offer, som är angenämt för honom, som på stjernduken sitter, och den rosens lott skall vara i det lustiga landet, der klara elfver flyta.

Och i De sju sångerna, hvilka — såsom Lysander påpekat (a. a. s. 287) — genomgående ha en stark herrnhutisk prägel, bär en sång titeln Brudarnes sång. Det heter däri (imp. okt. uppl. I s. 111):

Christus sjelf står midt i himlarnes sol.
Helsa går strålande ut från hans sol.
Jesus Christus han är vår man;
Som små blomster omkring honom stå vi:
Att bestrålas af hans blick är vår frid, tysta frid.
Evigt vilja vi blomstra och dö vid Christi bröst.

Man behöfver ju också endast vara flyktigt förtrogen med de herrnhutiska psalmernas ord- och bildval för att kunna konstatera, huru ofta de återkomma i Almquists alla religiösa verk från och med Murnis. Den anslutning till folklig religiositet, som han eftersträfvade, sökte han ofta ernå genom att låna de trohjärtade uttrycken i Sions sånger. På den herrnhutiska uppfostrans räkning skulle man också vilja skrifva en del allmänt sekteristiska drag, som under ungdomsåren och i något försvagad form äfven senare utmärka honom såsom brefskrifvare och författare och som att döma af samtidas beskrifningar äfven måtte ha präglat hans personliga uppträdande. Under det att Swedenborg och hans lärjungar i allmänhet bruka ge sin framställning en viss filosofiskt-vetenskaplig prägel, uppträder Almquist hälst med den religiösa uppbyggelsepredikantens later och sparar ej på salfvelse. Den lilla krets, som omger honom, har fullkomligt karaktären af ett religiöst brödrasamfund, hvars självskrifne ledare han är. I sina inbördes bref uttala de den mest oreserverade beundran för Almquist, och de bref, i hvilka han besvarar deras tvifvel och frågor, vandra ur hand i hand såsom dyrbara skatter för att till sist återställas till afsändaren, som så småningom tänkte utge dem. Den fullkomligt obestridda auktoritet, som Almquist intog i denna krets, förklarar i någon mån, hvarför det kyliga mottagande, som hans först publicerade stycken rönte från publikens sida, beredde honom en så stor och svåröfverkomlig besvikelse.

Sin största betydelse har dock herrnhutismen haft genom den näring den gett åt hans sentimentalitet. Hans mystik har från första början ej alls någon dragning åt det visuellt visionära hållet, ehuru han alltid starkt betonar sin tro på andeuppenbarelser och äfven gärna vill låta påskina, att han själf haft syner. Han har ej ens förmågan att poetiskt skildra dylika. Det finnes ingenting annat än de direkt från Swedenborg upptagna dragen, som i Murnis eller i hans tidigare episka försök, Karmola, skiljer de jordiska taflorna från andescenerna, och de ständigt återkommande andeuppenbarelserna i Amorina äro fullkomligt döda tablåer utan ett spår af visionär stämning.

Det ligger därför intet förvånande i att han, som börjat sin författarbana med föresatsen att på swedenborgianismens grund skapa den stora religiösa dikt, som skulle fullända hvad nyromantiken endast förmått förbereda, först i den realistiska allmogenovellen skulle skapa oförgängliga mästerverk. Hans mystik ligger framförallt på känslans område. Själf har han tydligen haft en förkänsla häraf, då han i slutet af "Herrnhutare och Svedenborgare" skiljer Swedenborgs "pittoreska" mystik, som "öppnar ett sken för själens öga" och målar "verldstaflor", från Böhmes "musikaliska" mystik. Den senare arten, till hvilken han dessutom räknar Zinzendorf och Novalis, utmärker sig genom "en anda, som stilla och underbart fattar läsaren". "Det är egentligen ingen utsigt, som öppnas; det är som en mörk, men ljuf slöja breder sig öfver firmamentet och öfver själen. Man känner sig dragen af ett lif, der ej så mycket är till för det inre ögat, men för örat; en musik ur himlar och afgrunder nalkas outsäglig." (Skandia I, s. 302.) I slutorden antyder visserligen Almquist, att han ämnar förena dessa båda riktningar, men man kan på karakteristiken ej misstaga sig på hvilken, som ligger hans hjärta närmast. Hvad han skänkt af visionär stämning har han uteslutande förmått åstadkomma genom en suggestiv ordmusik, som gör sin starkaste verkan, då läsaren, såsom i flera af hans vackraste songes, ej har någon klar uppfattning af de personer med underligt klingande namn, som draga förbi honom, ej kan lokalisera de scenerier, som skalden flyktigt låter

honom beskåda, utan motståndslöst låter sig vaggas från den ena associationen till den andra. "Du finner, att floret här spelar den förnämsta rôlen", säger Frans i inledningen vid beskrifningen af det flor, som skall skilja åskådaren från scenen. (Imp. okt. uppl. II, s. 166.) Det sammanbindande mellan alla dessa scener, som hindrar dem att verka kaleidoskopiskt brokiga, är i självfva verket den gemensamma "musikaliska" grundtonen, hvad Almquist kallat "den anda, som stilla och underbart fattar läsaren". Om de händelser, som antydas, äro meningslöst grymma eller himmelskt lyckliga, blir läsarens estetiska intryck dock i grunden af samma art. Han känner sig som offer för en sorts poetisk narkos, som sätter honom ur stånd att på vanligt sätt reagera, som låter all kritik förstummas i en känsla af saligt vemod.

Det är en hyperromantisk art af poesi, om man så vill, en poesi, där ordens musikaliska valör i viss mån trängt deras betydelse i bakgrunden. Men det är också ett stycke omedelbar känslomystik. Liksom alla toner och alla färger till sist smälta samman till en, känner också individen alla sina växlande känslor och stämningar sammanbrutna som i ett strålknippe, i en enda obeskrifbar förnimmelse, sammansatt af extatisk förintelsetrånad och salig vällust.

Då Almquist räknar Zinzendorf som representant för denna "musikaliska mystik", är det tvifvelsutan ej dennes skrifter han närmast har i tankarne. Man kan till och med betvifla, att han någonsin läst dem. Det är herrnhutarnes andaktsstunder med de enkla och gripande Sionssångerna, som stå för hans erinring. Trots allt är det i denna församling, där man ur de hårresande beskrifningarna af Kristi lidanden endast hämtade ökad frälsningsvisshet och där man, efter att ha sjungit trånande brudkväden till den himmelske brudgummen, glad och styrkt återvände till sitt dagliga värf, trots allt är det där han finner idealet för äkta fromhet.

Hans mystik är i grunden ej Swedenborgs med dess spekulativt rationalistiska läggning, ej den franska kvietismens med dess psykologiska fördjupning. Den får ej heller för mycket förblandas med den art af mystik vi möta i den tyska nyromantiken, hos Novalis,

Fr. Schlegel, Werner, Schleiermacher, ehuru den tagit starka intryck af dem alla. Den har ej deras exklusivt estetiska läggning, den går ej så ensidigt upp i extasen, den förkunnar ej lika oreserveradt individens förintelse. Hans mystik bibehåller trots all beröring med nyromantikernas sitt folkliga grunddrag af sektmystik, af "läseri", för att begagna den redan på Almquists tid vanligaste termen. Den älskar stimulanserna, de starka kryddorna, den har mera elementär styrka än intimitet och rör sig ofta i oväntadt primitiva tankegångar. Blott ett exempel! Vi möta ju i den tyska nyromantiken, hos diktare som Werner och Novalis och hos oss i viss mån hos Stagnelius, en extatisk dödsträngtan, som betecknar höjdpunkten af deras mystiska sträfvande att döda det egna jaget. De längta efter döden och förruttnelsen för att därigenom ändtligen kunna förenas med det oändliga. Begäret efter odödlighet blir i deras ögon en prosaisk och tarflig, af egoismen förestafvad önskan att bibehålla den egna personligheten. Almquist har ofta också gett uttryck åt denna halft vällustiga, berusade dödstrånad. Men den släpper hos honom aldrig hoppet om ett evigt personligt lif efter döden och får därför oftast en helt annan utveckling i hans tankevärld. I sin krassaste, men också mest pregnanta form möter den oss i Magdalenamotivet, som faktiskt redan finnes i Almquists tidigaste diktning och sedan nästan som en fix idé förföljer honom under hela hans författarbana. Man har med orätt ställt det i samband med Swedenborgs lära, som tvärtom — genom sitt bestridande af möjligheten af en plötslig omvändelse i dödsstunden — är så fjärran från denna tanke som möjligt. Däremot återfinnes den ju sedan urminnes tider i all folktro och har lefvat länge kvar just i sektmystiken. Almquist själf är fullt på det klara härmed, och då han i "Den sansade kritiken" skall närmare belysa detta motiv, gör han det genom att hämta exempel ur "pietistiskt rubbade", "sekteristiskt religiösa" personers åskådning och handlingssätt.

Med detta betonande af att Almquist redan i herrnhutismen fann en "hjärtereligion", som gjorde processen kort med dogmer och bekännelseskrifter och ytterst ville låta alla problem lösas af

den fromma känslan, har jag naturligtvis ingalunda velat bestrida, att Almquist äfven på litterär väg fått denna sin ståndpunkt befästad. Han nämner själf i "Herrnhutare och Svedenborgare" Rousseau: "Den religion, som står öfver all Cult, är Hjertats. Den rättskaffens, redliga characteren, det varma nitet för menniskors väl, det fromma sinnet, är hvad som mer nalkas Gud, än några strödda satser" (Skandia I, s. 297). Jag behöfver ej närmare analysera dessa tankar. De återfinnas ju samtliga i "La profession de foi du vicaire savoyard".

För att fullt förstå den teoretiskt komplicerade formulering denna ståndpunkt får i Almquists religionsfilosofiska utredningar måste man emellertid vända sig till en annan författare, hvars namn egendomligt nog ej möter i Almquists skrifter, ehuru hans inflytande på honom tydligen varit af djupgående art. Jag menar Schleiermacher.

Schleiermacher är ju den egentlige teoretiske grundläggaren af romantikens religiositet. Liksom Almquist — och för öfrigt flera andra af nyromantikens främste — hade han mottagit en herrnhutisk uppfostran och betraktade sig allt fragment som en "herrnhutare af högre ordning". Det är denna utgångspunkt, som gör, att hvarken upplysningsteologien eller Kants praktiska filosofi kan tillfredsställa honom. Under inflytande af Herder, Jacobi och Spinoza fulländar han hvad Rousseau endast förmått att antyda. Han analyserar religionens väsen och finner dess grundval vara känslan.

Vid den tid, då Almquists författarskap egentligen börjar, hade ju denna schleiermacherska känsloreligion blifvit både tyska och svenska nyromantikers gemensamma förkunnelse, och den hade ju hos oss fått en personlig omgestaltning i Geijers filosofi. Det kunde därför tyckas antagligt, att Almquist endast i andra hand känt Schleiermacher. Det är ju också mycket möjligt, att han först genom studiet af Geijers ungdomsskrifter lockats till bekantskap med Schleiermacher. Ty att han äfven direkt känt denne — och särskildt hans "Reden über die Religion" — tror jag man på grund af de

detaljöfverensstämmelser, som kunna påvisas, får betrakta såsom gifvet.

Schleiermacher klagar i detta verk öfver att man i de heliga skrifterna förnämligast söker metafysik och moral. Religionen är ingendera. Den är ej något bestämdt tänkesätt. Dogmerna äro ej religion, utan reflexioner öfver religion; ej ens tron på Gud och personlig odödlighet äro nödvändiga beståndsdelar i densamma. Ej heller är religionen något bestämdt sätt att handla. Den är ej moralens tjänarinna. Allra minst får man såsom upplysningen förvandla religionen till en tom och kall nyttighetsmoral, hvilken tvärtom är den religiösa känslans farligaste fiende. Ty religionens eget område hos människan är i gemytets inre, i känslan. Den är "åskådning och känsla af universum". Och till religionen höra också rätteligen en del känslor, som oriktigt tilldelats moralen, såsom ödmjukhet, kärlek, tacksamhet, medlidande, ånger. Alla dessa känslor äro religion. Antiken gjorde rätt, då den kallade dessa känslor fromhet, pietet och räknade dem såsom religionens ädlaste del.

Vi stå här vid utgångspunkten till Almquists framställning i "Hvad är Kärlek?" (s. 14):

Sann Kärlek — af alla menskliga känslor den djupaste och ädlaste, skulle den icke hvila på någon Grund? — Jo. — Och denna Grund är — Religion.

Ifrån alla sidor hör jag återskallet af det kalla, toma ljudet *Moral* ...

Sedermera beröras "den iskalla moralens meningslösa principer" och det förklaras, att moralen — d. v. s. den moral, som "icke stödjer sig på samma källor som Religion" — "är en af Egoismens starkaste grundpelare".[1] Almquist proklamerar, att "sann Kärlek är oförenlig med moral", ty "Kärleken lefver endast i den Region af Menniskan, som kallas Känsla", och kan därför "i sitt glödande, friska lif" endast finnas hos den, "som andas Religion". Längre fram polemiseras det mot den vanliga uppfattningen, att reli-

[1] Warburg har (*Ill. Litt. Hist.* III s. 402) påpekat det romantiska draget i denna fientlighet mot »moralen» och i samband härmed äfven nämnt Schleiermacher.

gionen ej är "annat än en mängd Dogmer". Detta missförstånd kommer däraf, att man behandlar religion "blott såsom en Vettenskap för Förståndet". Och Almquist ger nu några råd för uppodlandet af den religiösa känslan, den "känslans gymnastik",[1] som Schleiermacher talar om.

Det torde ej vara svårt att redan nu förutse, huru långt den i "Hvad är Kärlek?" upptagna tesen om känslan såsom religionens hufvudsakliga organ skulle föra Almquist. Om de högsta, de för oss viktigaste frågorna ej äro tillgängliga för förståndet, endast kunna fattas af den fromma känslan, då blir det ju i själfva verket onödigt att grubbla på ett svar på alla de jäktande spörsmålen. Förnuftet måste, när det drifvit sin analys tillräckligt långt, stanna vid motsägande resultat. Det finns då intet annat öfrigt än att upphöra att fråga, att förtroendefullt öfverlämna sig åt en gudhängifven känsla. Då Richard Furumo framlagt "gudahataren" Björkegrens pessimistiska världsåskådning, uppmanar honom herr Hugo att vederlägga den. Men han förklarar det vara ändamålslöst: "Sådant behöfver icke vederläggas! Den som icke har ett lif *öfver* frågornas lif, han har icke något lif." Och då herr Hugo frågar honom, hvari detta lif består, svarar han: "Ren kärlek. Den frågar ej — den är —" (Törnr. B. uppl. 1840. 2. s. 163.)

För att förstå den roll, som denna lära om kärleken såsom det enda verkliga i universum kommer att spela i Almquists senare filosofiska skrifter, måste vi emellertid äfven något granska det inflytande, som Schelling haft på utvecklingen af hans åskådning.

En och annan tanke från Schelling torde redan kunna påvisas i Almquists produktion från år 1815. Om något mer betydande inflytande torde man först kunna tala från och med afhandlingen "Om det Hela". Det står utan tvifvel i samband med de djupare studier i Schelling, som vi kunna konstatera genom de i prof. E. Almquists ägo befintliga anteckningarna till "System des transscendentalen Idealismus" från ungefär 1817—1818. Det är emellertid

[1] »Den andliga gymnastiken» är sedermera ett af Almquists favorituttryck för att beteckna inre känslouppfostran. Det förekommer ofta i hans bref, i Manhemsboken, och äfven i »Om det Hela» (Skandia VII s. 37) talas det om en dylik »gymnastik för anden».

tydligt, att Almquists bekantskap med Schelling ej inskränker sig härtill. Hans idéer förråda, att han äfven stiftat bekantskap med dennes utvecklade identitetssystem, sannolikt i "Darstellung meines Systems", hvars matematiska metod af Almquist efterbildats i hans stora, aldrig afslutade filosofiska afhandling från början af 1820-talet, "Kärlekens Lag eller Guds system" (i de Nelssonska manuskripten i Nord. Mus.). Dessutom har han tydligen läst det verk, hvaruti Schelling, närmast i anslutning till Böhme, gör sin öfvergång till teosofien, "Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit". Visserligen nämner han först i ett bref till Atterbom af år 1835 detta verk, men både hans dikter och hans filosofiska afhandlingar från ungdomstiden synas mig visa, att han redan nu känt det.

Att i detalj ingå på hvad Almquist lånat från Schelling är omöjligt. Det är så omfattande, att en redogörelse härför skulle nödga till en rekapitulation af en stor del af Schellings filosofi. Lyckligtvis är detta också onödigt. Vid närmare undersökning visar det sig, att inflytandet från Schelling i viss mån förblir af formell art. Almquists hufvudintresse drages nämligen mot de konkreta medel, som Schelling använder för att belysa sin åskådning, och han upptager dem, utan att alltid så noga öfverväga, om de passa ihop med hans egna grundidéer. Så t. ex. tillägnar han sig Schellings algebraiska metod, hans potensförfarande och hans ständiga begagnande af magneten med dess båda poler och dess indifferenspunkt som jämförelsematerial för att belysa förhållandet mellan natur och ande, subjektivt och objektivt. Däraf det ständiga talet om A-pol och B-pol i Almquists filosofiska resonnemang från denna tid, dubbelt förbryllande, därför att det ofta användes för att täcka rent swedenborgska tankegångar. Almquist har nämligen, liksom de flesta nyromantiker, öppet öga för likheterna mellan Swedenborgs lära och identitetsfilosofien — en ganska naturlig följd af bådas gemensamma utgångspunkt i nyplatonismen — och har därför intet som hälst betänkande att kontaminera de båda lärorna.[1]

[1] Hur fullkomligt de båda åskådningarna smält samman för Almquist, ser man kanske bäst af ett uttalande i ett bref till J. A. Hazelius af den 4

Där Almquist upptagit Schellings idéer, ej blott de schematiska konturerna af hans framställning, synes det mig påtagligt, att han ej fullt tillgodogjort sig dem. Han upptager således Schellings lära om en urgrund, en "natur i Gud", men utan att våga sig på att såsom Schelling och Böhme härur förklara det onda. På samma sätt har han tillägnat sig Schellings lära om frihetens och nödvändighetens identitet, men den har hos honom i viss mån blifvit ett slagord utan verklig inre motsvarighet. I den mån, han själf uttalat sig, står han kvar vid Swedenborgs lösning af problemet, som också den är en lösning endast i orden. Med Schellingstudierna är emellertid Almquists filosofiska utbildning slut, och han börjar nu i sina afhandlingar och i bref allt mer tydligt framträda med anspråk på att vara en självständig tänkare med eget system. År 1819 föreligger redan hufvudskriften, "Om det Hela", där han sökt förena den swedenborgska läran och identitetsfilosofien. Kort därefter tycks han enligt ett bref till J. A. Hazelius ha fullbordat "Historiens Idéer", som afser att åvägabringa en försoning mellan Schellings evolutionslära och de världsepoker, som Swedenborg förkunnat. Äfven Manhemsförslaget har tydligen vid denna tid omarbetats i öfverensstämmelse med schellingsk terminologi. Till sist påbörjar han på 1820-talet sin aldrig fullbordade "Kärlekens Lag".

Att ge någon utförlig redogörelse för Almquists filosofi förefaller mig sakna större intresse, då dess inre originalitet torde vara rätt liten. Jag kommer därför endast att beröra de satser, som ge pregnant uttryck åt hans mystik eller på något sätt kunna bidraga till förklaringen af hans poetiska ungdomsverk.

Hvad som Almquist själf betraktar som det originellaste i afhandlingen Om det Hela — så t. ex. ännu år 1835 i ett bref till Atterbom — är, att den i stället för att utgå från hvad han kallar en formell grund, d. v. s. från tankens eller självmedvetandets faktum, tager sin utgångspunkt från satsen "kärlek är". I stället

sept. 1828: »Låt mig en gång få höra, hvad som är sjelfva grunden i hela Swedenborgs Framställning? Månne icke, när man ser igenom alla de talrika Ämnen, hvarom han talar, *alltsammans* i bottnen hvilar på — det Philos ne kalla Polaritet — det S. kallar äktenskap emellan två motsatser» o. s. v.

för att inleda sin spekulation med en kunskapsteoretisk undersökning börjar alltså Almquist med en redogörelse för huru man skall kunna äga den kärlek, det "högre lif", som är den första förutsättningen för att kunna förstå hans lära. Ty liksom logiken är en förutsättning för den, "som påstår Universum kunna uppfattas genom blotta Tanken", så måste ett lif i kärlek till det gudomliga vara förutsättningen för en lära, som bygger på kärleken (Skandia VII 35—37). Naturligtvis borde med denna förklaring hvarje vidare filosofiskt resonnemang vara afskuret. Det blir för Almquist liksom för Schleiermacher — från hvilken han ju, såsom jag ofvan framhållit, fått uppslaget till att förlägga religionen, förnimmelsen af "det hela", till känslans område — i grund och botten en inkonsekvens att logiskt utreda hvad som endast med känslan kan förnimmas. Redan satsen "kärlek är" förutsätter ju en tankeoperation.

Almquist har själf förutsett denna invändning och förklarar också, att hela den lära, han förkunnar, ej är något annat än dess "Grund-idé" (Skandia VII s. 44). Och denna kan ej ens förklaras:

Hvad Kärlek är kan icke *förklaras:* ty all förklaring hvilar på tankar, såsom sin grund; men Tanken sjelf är en skapelse af Kärlek: således står kärleken ofvan både tankeförklaring och bevis. (a. a. s. 53.)

Hvad Almquist ytterligare har att förkunna, skall därför ej "fattas i orden", utan orden skola "i den läsandes inre skådning uppresa en klar Tafla, det Helas Genomblick, hvilken sedan i evighet kan fullkomnas." (a. a. s. 45.)

Afhandlingen kommer därför fullt konsekvent att börja som så många andra vägledningar i mystik med en skildring af den religiösa omvändelsen och af själens uppstigande till den höjd, hvarifrån "det hela" kan förnimmas i sitt sammanhang. Det är hvad Almquist kallar "vägen till helgedom". Något autobiografiskt intresse synes mig dock ej denna skildring äga. Den är egentligen endast en reproduktion af Swedenborgs läror. Liksom denne urskiljer Almquist tre moment i frälsningsprocessen, "viljans vändning till Gud", "förståndets forskning" — som liksom hos Swedenborg till stor del består i läsning af den heliga skrift, hvarvid

människan skymtar "ett nytt ljus öfver dessa ords betydelse" — och till sist "sjelfva Handlingen i verlden efter Guds bud". Också i detaljerna är anslutningen till Swedenborg ytterst märkbar. Den enda skillnaden är, att Almquist genomgående låter känslan spela en större roll under denna utvecklingsgång än Swedenborg. Till sist har individen genom ett lif i kärlek nått en sådan ståndpunkt, att det gudomliga är "den öfvervägande kraften" inom honom, behärskar hela hans väsende. "Då är noviciatet slutadt, den äkta lefnaden såsom medborgare för himmelen och jorden begynner och det Helas skådning blir din lek." (a. a. s. 41—43.)

Härefter börjar den egentliga afhandlingen om det hela, som alltså endast är fattbar för invigde och äfven af dem blott med känslan kan förnimmas. Detta märkes också på framställningssättet, som här blir afsiktligt dunkelt och genom den fruktansvärda terminologien endast med hjälp af Schelling och Swedenborg kan nödtorftigt öfversättas i begripligt språk. Att gå in på alla dessa distinktioner synes mig ganska hopplöst, så mycket mer, som vi — såsom jag redan påpekat — till stor del här endast återfinna Swedenborgs världsschema. Endast några för Almquist mer väsentliga punkter må framhäfvas.

För att kunna belysa hur det Hela uppstått ur kärleken lånar Almquist här ur Schellings "Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit" läran om "den gudomliga urgrunden" eller, såsom Schelling efter Böhmes mönster älskar att kalla den, "der Ungrund". Då intet finns före eller utom Gud, måste han enligt Schelling ha grunden till sin egen existens i sig själf. Denna grund till Guds existens är ej detsamma som Gud själf, det är naturen i Gud. "Wollen wir uns dieses Wesen menschlich näher bringen, so können wir sagen: es sey die Sehnsucht, die das ewige Eine empfindet sich selbst zu gebären." (Sämmtl. W, I. VII s. 359.) Det är det medvetslösa, den dunkla grunden, ur hvilken Gud genom "självuppenbarelsens eviga dåd" framskrider till medvetande, det kaotiska, regellösa, som är grunden till all ordning, den djupa natten, ur hvilken ljuset uppgår.

I Murnis (De dödas sagor s. 91) har Almquist i en passage, som emellertid ej finnes i det första manuskriptet, direkt reprodu-

cerat denna Schellings tanke och kombinerat den med Swedenborgs besläktade lära, att ingen kan känna Gud i hans rena vara, endast sådan, som han uppenbarar sig för de skapade varelserna. (Jfr Lamm, Swedenborg s. 243 f.) Det heter här:

Guds känslor och tankar i deras eget djup, i Guds dunkla första väsende, kan ingen förnimma. Och han förnimmer dem icke sjelf der. Men han vill upptäcka hvad han har i sitt eget väsendes dunkla grund. Derföre ställer han sina känslor och tankar framför sig; och då utgöra de, alla tillsammans, Verlden. Utan verlden fattade Gud sig icke. Men uti verlden står han uppklarnad framför sig sjelf.

I "Om det Hela" är i öfverensstämmelse med denna skrifts tendens hufvudvikten ej lagd på huru Guds tanke vinner klarhet, utan hur hans känsla, hans kärlek får ett mål. Grunden till Guds existens kommer därför här att bära namnet "Amor-chaos"[1], den oändliga essentia amorosa, trånande efter form, "Gud, ofulländad, betraktad före Menniskan (Ändligheten)". (a. a. s. 74.) Gud är alltså själfva kärleken, det enda lefvande, som "har en med sig sjelf lika oändlig åtrå att sväfva åt ett Mål, som den, älskande, kan lefva uti, göra lefvande i sig, för att sålunda vara salig, genom åtråns frid". "Gud kan icke älska sig sjelf: han skapar dertill något Annat" (a. a. s. 54.)

Hvad som gör denna Almquists framställning af den gudomliga skapelseakten så svårbegriplig är, att han — i öfverensstämmelse med Böhme och Schelling — måste framställa den såsom den akt, hvarigenom Gud själf manifesterar sig, blir till. Vidare att denna process, som måste framställas såsom "framskridande i successioner", i själfva verket ligger före tiden — eller enligt Almquists något ologiska formulering är "samtidig i det oändliga". Resultatet är emellertid, att det ur den oändliga essentians "motitationer" härflyter en ändlig essentia, begränsad af rum och tid, och att då dessa båda enas i ömsesidig kärlek, lefva i hvarandra, uppstår "det saliga oändliga vara", det fulländade Universum. Den "chaotiskt-amorosa Essentian" har fått en form, den "hvilar i sin Helhet, är en

---

[1] Att A. själf var fullt medveten om hvarifrån han fått detta begrepp synes bäst däraf, att han år 1836, då Atterbom skall trycka »Om det Hela», försvarar den egendomliga termen med hänvisningar till Schelling och till Böhmes Ungrund.

Amor-Vivus". "Så är det fulländade Allt — det saliga Hela — Gud." (s. 68.)

Det sist anförda uttalandet klingar ju rent panteistiskt och förklarar, att man i allmänhet trott sig återfinna ett starkt inflytande från Thorild i "Om det Hela" — som det synes mig utan verkligt giltiga skäl. Ser man närmare efter, skall man finna, att Almquist med ungefär samma argument som Swedenborg söker att skilja mellan den oändliga och den ändliga essentian, mellan Gud och världen, genom att framhålla, att den senare är begränsad af tiden och rummet, som uppkommit i och med dess skapelse. (Jfr Lamm a. a. s. 251.) Sedan "ingår" den oändliga essentian med sin kärlek i densamma och ger den därigenom dess lif, dess innehåll. Det ändliga är därför till sitt innehåll oändligt, "men till sin position ändligt". Det är "på en gång alldeles detsamma, som det amorosa Sjelfva, och tillika alldeles icke detsamma dermed. — Ett sådant phänomen kallade de gamle Bild". (a. a. s. 59.) Vi ha här endast omskrifningar af swedenborgska satser, och i själfva verket kan man endast förstå Almquists åskådning, om man betraktar Swedenborgs betydligt klarare uttryckta lära som en kommentar därtill. Det gäller naturligtvis i ännu högre grad de "utsigter", som Almquist ger i afhandlingens sista kapitel, där han i korta drag redogör för Guds manifestation i Kristus och i den Helige ande, för andevärldens, naturvärldens och den enskilda människans uppkomst.

Intressantare än att ingå på dessa öfverensstämmelser synes det mig vara att framhålla de väsentliga olikheterna mellan Almquists system i "Om det Hela" och Swedenborgs. Jag har redan nämnt en, hans schellingska lära, att Gud först genom den ändliga skapelsen vinner sin egen fulländning. Gud är det första och det sista i "Skådespelets utveckling". "Det första var Gud, som ville älska något; och det sista är åter Gud, som älskar." Ändligheten, människan är "det nödvändiga Midtemellan, genom Hvilket". (a. a. s. 69.) Genom denna förändring blir det panteistiskt-mystiska elementet mer betonadt; sambandet mellan Gud och människan blir starkare.

I samma riktning verkar en annan afvikelse från swedenborgianismen: Almquist gör kärleken, viljan till den enda drifkraften vid skapelsen. Redan hos Swedenborg fanns ju viljans primat framhäfdt, och det är närmast i hans fotspår Almquist går, då han gör viljan till den ledande. Men detta underordnande går hos Almquist ända därhän, att han förklarar, att viljan är det enda verkande i Universum, det "lefvande Enda". Det är ej förståndet, som ser eller tänker, utan viljan, som ser med förståndet som medium. Jag har redan framhållit de faktorer, som kommo Almquist att lägga en sådan vikt på viljan, känslan, kärleken — dessa trenne begrepp sammansmälta i hans filosofi. Under ytterligare intryck från nyromantisk filosofi genomför han nu fullkomligt denna uppfattning. Förståndet får endast rollen att vara "den i en bestämd punkt ponerade viljan". Det är därigenom att den sålunda begränsar viljans oändlighetssträfvande, som det tvingar denna att "klarna", att "igenkänna sig sjelf". Men i viss mån kommer ju dess sträfvande att gå i motsatt riktning mot viljans, att verka "sammandragande". Att det är från Schelling, som Almquist närmast fått den Fichteska tanken att göra viljan till urkraften, behöfver knappast påpekas. Det tyckes också, som om den roll, han tilldelar förståndet, skulle ha sin närmaste parallel hos Schelling. Denne urskiljer i intelligensen från dess första ursprung tvänne verksamheter, en obegränsad, produktiv, en begränsande, åskådande. Den förra verkar utåt, är "centrifugal", under det att den senare riktar sig inåt, är "centripetal".[1] Almquist har t. o. m. användt sig af exakt samma metod att åskådliggöra förhållandet mellan vilja och förstånd (eller godt och sant, som ju enligt Swedenborg är detsamma), då han säger: "Då sålunda i evighet det Goda centrifugerar, och det Sanna centripeterar, så existerar ett lefvande Universum". (a. a. s. 48) Denna tanke, att förståndet är ett — om också nödvändigt — hinder för viljans oändlighetssträfvande, kommer, såsom vi skola se, att blifva af största betydelse för Almquists människouppfattning.

Människan tillhör ju ändlighetens värld, men har del i oänd-

[1] K. Fischer, *Gesch. d. neuer. Phil. VI.* s. 710.

ligheten därigenom att Gud med sin oändliga kärlek "ingått i henne". Och detta gör, att hon har tvänne förnimmelsesätt, tvänne "Läror", en ändlig och en oändlig (a. a. s. 70):

Punkt, i anseende till sitt väsendes nedsättning, kan människan ej se mera än ett särskildt, i sänder; men såsom ofvanpå denna punktgrund upprinnande i oändlig kärlek, kan hon förnimma allt på en gång.

Om hon vill veta något om fenomenvärlden, måste hon begagna sig af sin punktsyn och uppfatta dess olika delar successivt.

Vill hon åter förnimma det Hela, »såsom Allt», så uppgår hon i sin oändlighet, sin kärlek till det Gudomliga: då förnimmer hon Allheten på en gång, men hela hennes förnimmelse är då detta: »Gud (Kärlek) Är»; — och hon skönjer ingenting särskildt.

Det är nämligen blott "det oändliga Sjelfva", som kan "se alla Särskildheter på en gång".

Denna Almquists allhetsförnimmelse synes mig ej helt sammanfalla med Schellings intellektuella åskådning, med hvilken man oftast ser den identifierad. Schelling betonar ju liksom Fichte starkt den intellektuella åskådningens egenskap att vara kunskapsakt och intet annat, om också högre än det logiska tänkandet och erfarenhetskunskapen.[1] Hos Almquist är den i full öfverensstämmelse med hans system i första hand ett förnimmande af universum genom känslan. I "Kärlekens Lag" kallar han denna allhetsförnimmelse "den älskande Förnimmelsen", "hvilken består både af Åskådning, Tanke

[1] I inledningen till »Om det Hela» åsyftar tydligen Almquist Schellings definition af den intellektuella åskådningen, då han säger, att det för den lära, som anser »Universi grund» vara vetandet, gäller att söka »den punkt, der vetandet och vetet äro ett; ur denna punkt kan då det hela skådas». Jfr SCHELLINGS framställning af den intellektuella åskådningen i *Darstellungen a. d. Syst. d. Phil.* par. II, med öfverskriften: »Beweis dass es einen Punkt gebe, wo das Wissen um das Absolute und das Absolute selbst eins sind». — A. anser ju emellertid »Universi grund» ej vara vetandet utan kärleken, hvarför föreningen mellan subjekt och objekt hos honom i första hand måste ske genom känslan. F. ö. fattade han naturligtvis Schellings intellektuella åskådning såsom ett lika mystiskt begrepp som sin egen allhetsförnimmelse. Se t. ex. hans uttalande i polemiken mot Höijer (Skandia I s. 280), där han påstår, att de »bland pöbeln illa beryktade» visionärernas och teosofernas tal om ett »inre ljus», »ett själens sken» o. s. v. af »de sednaste Tyskarne» under namn af »Anschauung» blifvit »upphöjdt till vetenskapligt organ för fattandet af det högsta i Philosophien».

och Känsla." Detta är det enda organ, hvarmed man kan fullständigt fatta "Gudaämnet". "Den är helheten af din själs alla förmögenheter, riktad på Gud." För att finna en definition af den "intellektuella åskådningen", som mera motsvarar Almquists "älskande förnimmelse", måste man gå till exempelvis Novalis. Hos honom är den en förnimmelse, i hvilken alla människans själs- och sinneskrafter deltaga. Också hos Schleiermacher utgöres religionens egentliga väsen af en mystisk allkänsla af samma art som Almquists. Den består i det omedelbara medvetandet om att allt tidligt är i och genom det eviga. I denna åskådningens och känslans omedelbara enhet blir människan ett med det eviga. Det är ett lif "i det helas oändliga natur", men det är ej vetande eller kunskap, hvarken om Gud eller världen. (Reden über die Rel. s. 42, 54, 1:sta uppl.)

Novalis säger ju direkt, att hans intellektuella förnimmelse är af extatisk karaktär. Almquist har ej gjort något motsvarande uttalande, men då man läser hans beskrifningar af denna "älskande förnimmelse", som är blottad på allt reellt kunskapsinnehåll och endast skänker individen en salig visshet om en oändlig kärlek, af hvilken han själf är en del, kan man ej tvifla på dess släktskap med extasen. Det är tvifvelsutan genom en känsla af extatisk art, som han lyckas höja sig till ett "lif öfver frågornas lif", lyckas befria sig från all tryckande ångest, från all disharmoni och alla samvetskval och känna sig försatt i ett kvietistiskt salighetsrus. Han har i självbekännelsens form beskrifvit denna process i det lilla prosastycket "Skaldens natt", till hvilket jag skall återvända. Och än mera tydligt framträder det extatiska draget i vissa af hans songes eller i Amorina. Ty ingenting annat än den "älskande förnimmelsen" är ju den "rena beskådning", om hvilken Henrika bönfaller, då

all världen blommar för vår lydnads ögon
och innerst själf du är vår syn, o Christus.

Kanske fattar man klarast det egenartade i hans världssyn, om man tänker sig den uppkommen under ett af dessa extatiska ögonblick, då den känsla, som tyckes vilja spränga hans eget väsen,

projicierats till en allomfattande, skapande, saliggörande "världstrånad", den oändliga kärleksoceanen, ur hvilken världarne och individerna uppstått och med hvilken de till sist skola återförenas. Det är ur dylika extatiska visioner de flesta mystiska världsbilder af samma art som Almquists skapats, och det är därför de ofta visa så starka släktdrag, utan att man alltid kan konstatera något direkt inflytande, ja, stundom utan att något dylikt öfverhufvud är möjligt.

Det är en hos mystici vanlig älsklingstanke, att mänskligheten en gång som konstant förmåga ägt den högre förnimmelse, som de blott i gudsbenådade ögonblick lyckas komma i åtnjutande af. Denna föreställning finnes ju hos Swedenborg och har spelat en stor roll för utvecklingen af hans system. Före syndafallet ägde människan genom den högsta intuitiva själsförmögenheten, anima, direkt samband med det gudomliga, och detta gick först med syndafloden helt förloradt. Det är denna lära, som Almquist reproducerar ej blott i sina tidigaste skrifter, utan ännu i "Den sansade kritiken" och i "Menniskoslägtets Saga". Däraf detta tal om "den förflodiska människan" före "den stora kataklysmen", som förefallit forskarne så fantastiskt och gåtfullt. Emellertid förändrar Almquist Swedenborgs lära i öfverensstämmelse med sin egen karakteristik af den "älskande förnimmelsen". Då denna består i enhet af tanke och känsla, antager han, att förstånd och vilja hos människan ursprungligen varit förenade. Först genom syndafallet hade detta odelade sinne klufvits. Denna tanke finnes i självfva verket redan i Almquists tidigaste filosofiska verk, företalet till Dalmina från år 1815 (Samlaren 26 s. 218), där han framhåller, att "Fornverldens menniskor" voro "fullkomliga", "poetiska", därför att vilja och förstånd, godt och sant, hos dem voro förenade "till ett fullständigt väsende" och bildade det sköna. Genom syndafallet ha förstånd och vilja söndrats, och först när de på nytt förenas, kan människan åter blifva fullkomlig och återvinna gåfvan af omedelbar poesi. Det är i grunden fullkomligt samma uppfattning, som återkommer i Almquists senare skildringar af syndafallet, såsom t. ex. i "Den sansade kritiken", i "Monografien" (s. 106 f.) och utförligast i den

redogörelse för "Själens Geografi", som ges i "Tre fruar i Småland" (II. s. 185 ff.), där Almquist till och med direkt begagnar sig af swedenborgska korrespondenser för att konkret kunna skildra processen.

Almquist har tidigast skildrat syndafallets förlopp i det kort efter "Om det Hela" skrifna verket "Historiens Idéer". Det sker liksom hos Swedenborg genom att människans vilja "svänger om ifrån höjden till djupet", genom att hon upptäcker sitt eget jag och vänder sin kärlek från Gud till sig själf. Därigenom brytes den direkta förbindelse, hvari hon förut stått till det oändliga. Och härigenom skapas hos henne en ny förmåga, "den ensidiga tanken". Förut har hon förstått "af och ifrån viljan; alltså af förnimmelsens directa Inskådning i verlden och naturen (inifrån)". "Förståndets spegel" har, såsom det heter i Manhemsboken (s. 14 f.), "återkastat uppenbarelsens strålar". Nu däremot "måste hon söka, att genom sin egen *efter*tanke kasta ett lånadt (reflexions-)ljus öfver saker, som förut hade strålat af egen glans." Först sedan denna "ensidiga" tanke "universaliserats" och förenats till enhet med viljan, kan denna åter "utvidgas till oändlighet" och blifva den härskande hos människan. "Vi skola åter blifva såsom barn (komma i viljans saliga rike) då vi komma i Himmelen, lärer Skriften". Redan i denna ännu rätt dunkla framställning i "Historiens Idéer" märker man, att Almquist söker att omdana den swedenborgska syndafallsläran i en mera utpräglad antiintellektualistisk riktning. Och några få år senare har han redan hunnit så långt, att han låter "reflexionen" uppbära skulden för att ha söndrat känslans och tankens riken, som förut väl varit skilda riken, men ej "utom hvarann", såsom det heter i "Själens Geografi". Därigenom har viljans vändning till det jordiska, dess syndafall möjliggjorts.

Med denna lära om reflexionens förstörande inflytande på människans själslif har Almquist närmat sig nyromantikernas teori om den gudomliga instinkten. Det är endast ett fullföljande af denna tankegång, då han sedermera låter "gudahataren" Björkegren i Rousseaus anda prisa djurets lyckliga instinktlif, från hvilket människan till sin egen olycka affallit, eller i Drottningens juvelsmycke fram-

ställer Tintomara såsom det instinktväsen af högre art, det "animal cœleste", som en gång skall efterträda vår af reflexionen söndrade människotyp. Det är samma tankegång, som Novalis uttryckt med orden, att människan börjat med instinkt och skall sluta med instinkt.

Det ligger utom mitt ämne att närmare ingå på denna instinktteori, som ju först under en senare period af Almquists verksamhet möter oss i fullt utvecklad form. Jag anmärker blott, att denna fientlighet mot reflexionen ej berodde på att Almquist — såsom han någon gång lät framskymta och såsom hans beundrare trodde — själf ägde denna instinktiva, af reflexionen oberörda läggning. Allt synes mig tvärtom tyda på motsatsen, att det är fruktan för att ha förstört sin egen ursprunglighet, sin känslas omedelbara friskhet genom reflexionen, som kommer honom att så kraftigt varna för denna. Det är därför han i sina år 1826 nedskrifna betraktelser om snillet ej blott framhåller, att det är omöjligt att definiera, utan också att den, som äger det, förlorar det i samma ögonblick, som han söker definiera eller beskrifva det. Konstnären skall därför noga vakta sig för att "bringa driften under sin reflexion" (Skandia I s. 262, 266). Det är lika lätt att förstå, att Almquist kommit att stå på denna ståndpunkt, som att Geijer funnit denna paniska förskräckelse för själfanalys oblandadt löjlig och rådt författaren att "taga sin drift eller gåfva i allvarligt skärskådande".

Syndafallet blir för Almquist liksom för Swedenborg identiskt med det ondas uppkomst. Han inser emellertid klarare än sin läromästare, att han genom sin förklaring af viljans affall endast beskrifvit det sätt, hvarpå det onda uppkommit här i världen, ej gett någon förklaring af dess verkliga upphof eller af möjligheten att förena dess tillvaro med antagandet af en allgod försyn. Ännu i "Den sansade kritiken" kallar han syndafallet "en gåta, som ej är upplyst derföre att hon blott är nämd". Hans enda svar på denna olösliga fråga är liksom Richard Furumos i Gudahataren ett råd att upphöra att fråga, att skaffa sig ett "lif öfver frågornas lif". I ett bref till J. Hazelius (4 sept. 1828) berättar han om sig själf, att han, sedan han funnit ro "vid Christi fötter", fullkomligt

upphört att fråga efter det ondas existens: "Så snart, som jag det fått, öfverlade jag ej mera om åsikten af Djefvulens välde vore *sann* eller *ej:* jag lemnade den derhän — och *kunde det,* emedan jag satt med full förtröstan under Christi beskärm".

Såsom jag redan förut antydt, var detta en illusion. I stunder af pinande tvifvel återkomma frågorna om det ondas upphof. Och Almquist har endast ett svar att ge, att man ej får uppfatta det onda som en jämbördig makt med det goda: "Det är outsägligt angeläget", skrifver han i ofvan citerade bref till J. A. Hazelius, "att Godt och Ondt ej stå med hvarann al pari. Det skulle annars kunna ligga inom *möjlighetens* område, att Sjelfva det Onda fick öfvertaget ej blott öfver denna jordiska Verld, utan öfver Universum." Det är för att förhindra den utväg, som för honom står som den värsta, erkännandet af den dualistiska principen, att universum skulle vara "i sjelfva verket sönder", såsom han uttrycker det i Ormus och Ariman, som han är så angelägen att subordinera det onda under det goda, att uppvisa det ondas egenskap af att vara ett medel för det goda, ett förklädt godt. Det är helt säkert ett misstag, då man velat utläsa någon byronsk satanism ur hans diktning. Hans utförliga betraktelser och skildringar af det ondas väsen ha sin grund i hans egen rädsla för att inrymma någon plats åt djäfvulen, åt någon självständig ond princip i sitt system.

Den idé om människans affall från och återförening med Gud, som vi redan skymtat i "Om det Hela", få vi i "Historiens Idéer" (ms. i Nord. Mus.) se utförd i världshistoriskt perspektiv, under det att den i Manhemsboken får sin tillämpning på den enskilda människan. I "Historiens Idéer" återvända, såsom jag nämnt, de swedenborgska världsåldrarne med mycket små förändringar i karakteristiken. Den första tiden är barnets tid, guldåldern i Eden, då människan stod i direkt förbindelse med det gudomliga, mottog all sin kunskap genom uppenbarelse, i allt följde Guds vilja. Med syndafallet kom omslaget, och denna period afslutas med syndafloden. Den följande perioden, Noachismen, betecknar människans började försök till återförening med Gud, hennes "vankande efter ro". Det är människosläktets middagstid, som efterträder den lyckliga mor-

gonen. Så följer aftonen, "hebraismen". Jesus Kristus är "hebraismens krona — och slut". "Han är det lif, hvarefter den i århundraden trånade, och dess död, när han kom." I den kristna perioden, som nu inbryter och som representerar natten, betecknar Almquist med Swedenborg konciliernas tid som den mörkaste. En ljusning kommer visserligen med reformationen, men denna skänkte dock ej mänskligheten någon ny grundidé, "ty läran om tron var densamma". Almquist gör här i swedenborgsk anda en längre utredning om skillnaden mellan historisk och verkligt lefvande tro, Glaube och Treue, med en del utfall mot Luthers rättfärdiggörelselära. Med herrnhutismen anser han, att den kristna mänskligheten bragts till nattens slut. Såsom det verkligt lefvande under denna dystra tid betecknar Almquist mystiken och de hemliga ordnarne. Böhme är "en heligt lågande lampa i nattens dunkelhet".

Till sist kommer en ny period med "Christi andra ankomst" och den "nya Christendomen". "Den första punkten af dess manifestation se vi i Swedenborg: och Revolutionen i de högre regioner, som endast genom mänsklighetens ideala sphär ega samband med oss på jorden, skedde mellan 1750 och 1760". Almquist syftar naturligtvis på den yttersta dom i andevärlden, till hvilken Swedenborg uppgifvit sig ha varit åsyna vittne. Han påpekar, att den under de närmaste decennierna åtföljdes af politiska och litterära skakningar på jorden. Bland de förra nämner han amerikanska och franska revolutionerna och Napoleon. Den nya litteraturen anser han datera sig från Kant, men den uppsteg genom andra senare filosofer, i synnerhet Schelling, "till en annan ny ordning af lif".

Denna den senare kristendomens period, som Swedenborg inledt, betecknar Almquist också såsom det nya Jerusalem, "Atlantidernes återkomst". Den skall kännetecknas af att ingen separatism, ingen sekterism skall finnas kvar, att inom religionen tro och kärlek skola förenas, att inom staten den konstitutionella monarkiens princip skall bringas till seger. "Dess individualuttryck är det jordiska förbundet mellan man och kvinna."

Jag har gett ett kort referat af denna världshistoriska

öfversikt ej blott därför att den visar, hur starkt beroende af Swedenborgs synpunkter Almquist fortfarande är, utan framförallt därför att den i olika gestalter återkommer i hans verk från denna tid och senare. Almquist antog nämligen — också här i samstämmighet med Swedenborg — att hvarje enskild människa skulle genomgå samma utvecklingsgång som hela mänskligheten. "Såvida hela menniskoslägtet", förklarar han i Manhemsboken (s. 70), "kan ses såsom en enhet, måste derinnom samma phænomener uppstå, som föregå hos den enskildta menniskan." Det är också därför han i sina bref till vännerna talar om en "noachistisk" och en "hebraistisk" period i sitt lif.

Sist i raden af Almquists filosofiska skrifter från denna period har jag placerat Manhemsförslaget, då det i den form det fått i hans 1820 utgifna "Handlingar" ej blott upptagit hufvudtankarne från "Om det Hela" och "Historiens Idéer", utan dessutom betecknar en senare fas i utvecklingen af hans åskådning. Då vi ej känna förslaget i dess ursprungliga form, är det naturligtvis ganska svårt att närmare bestämma hvad som tillkommit. Dock är det tydligt, att en del detaljer, såsom uppslaget att låta den första graden förhålla sig till den andra som A-pol till B-pol och den tredje bilda deras "æqvator", gifvetvis sammanhänga med hans ofvan berörda från Schelling lånade polariseringsmetod. Också de försök som ständigt göras att frampressa identitetsförhållanden äro naturligtvis af färskt datum. Intressantare är att iakttaga hans sträfvan att tillämpa periodsystemet från "Historiens Idéer". De nio grader, som förbundet äger, äro nämligen här sammanförda i fyra "idéens perioder", hvilka vid närmare undersökning visa sig motsvara — eller åtminstone afse att motsvara — de fyra sista perioderna i "Historiens Idéer". Den första perioden därstädes, urtiden, barnets oskuldsperiod, förutsättes nämligen vara förfluten, när medlemmarne inträda i Manhemsförbundet, och beskrifves utförligt i inledningen. (s. 12 ff.)

Den första graden skall därför symbolisera natten, grafven, döden, d. v. s. människan i det tillstånd, då hon förlorat sambandet med det gudomliga. Medlemmen, som behandlas såsom en förtappad, bör här förvärfva den insikten, "att den omgifvande samtidens

dårerirer äro ett sämre, som bör öfvergifvas". I den andra perioden, som upptager den andra till och med den femte graden, börja medlemmarne söka "Väsendets oskuld". Detta är identiskt med återvinnandet af den förlorade Balder, hvilken här liksom så ofta vid denna tid får spela rollen såsom föregångare till Kristus. Jag kan ej närmare uppehålla mig vid de egendomliga ceremonier, som Almquist i förslaget anknyter till hans kult och som att döma af de i Nordiska Museet befintliga ordenshymnerna och ordenstalen af Dahlgren m. fl. verkligen tyckas ha tillämpats inom förbundet. Jag nöjer mig med att påpeka, att Almquist, utom impulser från de i hans älsklingsromaner förekommande riddarordnarne, tydligen också tagit intryck från de vid denna tid ytterst vanliga broschyrer, som "afslöjade" frimurarnes mysterier. Redan flera år tidigare afskrifver han i en af sina anteckningsböcker (hos prof. E. Almquist) ur Barruels "Sammandrag af handlingar till Jacobinismens Historia" (öfvers., tryckt i Strängnäs 1811) de sidor, där frimurarnes Adoniramlegend med därtill anknutna ceremonier beskrifves. Denna påstådda frimurarkult synes mig ha rätt stora likheter med ritualen i Manhemsförbundet. Jag ingår ej heller närmare på den läsning, som de olika gradernas medlemmar skola bedrifva, ett kapitel, som är tillräckligt utförligt behandladt af mina föregångare.[1] Ej heller är det min afsikt att fullfölja parallellen med de världshistoriska perioderna, som Almquist — trots sina tydligt uttalade afsikter — endast med rätt stora afvikelser kan genomföra.

Det intressanta är själfva hufvudtanken, att i Manhemsförbundet låta medlemmarne genomgå samma pånyttfödelseprocess, som Almquist i "Historiens Idéer" låtit människosläktet genomlöpa och som han i "Om det Hela" redan i grunddragen utstakat för den enskilda människan. Andra till femte graderna utgöra förbundets "naturbas". Medlemmarne skola vinna kroppens oskuld och styrka, de skola införas i naturpoesien, framförallt genom studium af fornnordisk och modern "götisk" litteratur, och de skola i den femte graden nå upp till "Kärleken till Fosterlandet" (s. 43).

[1] Jfr särskildt Fredlund, *C. F. Dahlgren* ss. 92—106.

Den sjätte perioden är "själfva natten", slutande med en ny morgons (en ny periods) uppgående. Det är här den egentliga omvändelsen till ett högre lif skall ske. Adepten skall afsvärja all svaghet i vilja, all inskränkthet i tanke och "all oädelhet i handling" (s. 58). Han skall bestämma sig, om "det individuala" hos honom skall ha öfvervikten eller om han skall finna sin salighet "i en öfvervägande universalitet" (s. 62). Meningen är att denna inre kamp skall sluta med, "att det universala hos menniskan evigt skall expandera hennes punct, att hon skall lefva i Helhet, Helsa, Salighet, blifva himmelsk" (s. 64). I den nästa, sjunde graden skall medlemmen taga det första steget därtill genom kärleken till kvinnan, hvarigenom han kommer att älska något "utom honom sjelf". Denna grad betecknar tillika "Romantikens lif" och motsvarar inom världshistorien "det romantiska tidehvarfvet", det vill naturligtvis säga medeltiden. Först i nästa grad, den åttonde, når man emellertid "det christna chevalleriets öfre element". Här uppnår medlemmen "uranismens lif", den rena kärleken till Gud. Upptänd af kärlek till Gud, skådar människan allt "i det sanna perspectivet". Sanning och godhet förenas till skönhet: "då blomstrar Universum för hennes ögon såsom en Lustgård" (s. 85). Det sista öfverensstämmer ju så godt som ordagrant med Swedenborgs beskrifning af människans högsta stadium. (se Lamm, Swedenborg s. 273.) Det är i själfva verket den religiösa elevationens höjdpunkt Almquist i sin teckning af tillståndet i denna grad beskrifvit. Att han satt den öfver den egentliga romantiken stämmer ju också med de åsikter, som vi nedan skola se honom häfda i sina tidigaste estetiska programuttalanden.

Det låge ju nära till hands att antaga, att Almquist skulle låta utvecklingen stanna vid detta "Uranismens lif", som är "det högsta af allt i Sanning, Skönhet och Godhet". Detta torde väl också ha varit hans tidigaste afsikt. Emellertid finnes ju i Manhemsförslaget, sådant det nu föreligger, ännu en grad, den nionde. I denna skall en försoning äga rum mellan medlemmens "inre lifs poesi" och "prosan i det allmänna affärslifvet". Och då "den yttre verksamheten och affärslifvet" är en följd af "det individuala hos

menniskan", under det att "den inre phantasien" däremot "utgör hennes öfvergång till det oändliga", så är förlikningen dem emellan endast en yttre bild af den i hennes innersta väsende uppkomna "föreningen emellan Universalitet och Individualitet; med ett ord af hennes existens i det dubbla Lifvet" (a. a. s. 113). Det blir också en förening mellan kristendom och hedendom eller — som Almquist sedermera i bref formulerar det — mellan "himlalif" och naturlif.

Genom ett längre fram i denna uppsats återgifvet brefuttalande till J. A. Hazelius äro vi enligt min mening i stånd att ange ett bestämdt datum för det omslag i Almquists uppfattning, som programmet för denna grad gifvetvis innebär. Han skrifver nämligen i detta bref af den 1 okt. 1819, att han under sommaren afslutat en af sitt lifs perioder, som varat i sex år, och nu står i begrepp att börja en ny. I andra bref karakteriseras närmare denna afslutade period såsom hans kristligt-romantiska och förklaras ha inledts genom hans bekantskap med den moderna tyska litteraturen. Af den symboliska skildring han ger af densamma i Cypressen och annorstädes, få vi också klart för oss, att han anser denna period ha utmärkts af ett öfverdrifvet fantastiskt svärmeri. Om de yttre eller inre upplefvelser, som vållat hans omslag, veta vi däremot intet. Det antydes blott i de förklädt självbiografiska verken, att han upplefvat någon fruktansvärd kris, som låtit honom komma till insikt om det ensidiga fantasilifvets faror. Möjligt är att en af de unga Manhemsbrödernas, Klintbergs, under sommaren 1820 inträffade sinnesrubbning i någon mån bidragit att befästa honom i hans nya åskådning. Skvallret satte nämligen dennes sinnessjuka i samband med det religiösa svärmeriet i Manhemsförbundet.[1] Då Wallmark i sin kritik af Almquists organisationsförslag direkt gaf denne skulden härför, sökte han visserligen i sin försvarsskrift rentvå sig från denna beskyllning. Men i bref till vännerna låter han tydligt framskymta sin öfvertygelse om att Klintbergs öde haft sin grund i religiös öfverspändhet och att denne var en klen profet

[1] Törhända ha äfven försiktighetshänsyn spelat in vid omarbetningen af organisationsförslaget. Den 23 aug. 1820 underrättar Hazelius A. om att Klintbergs fader lyckats öfverkomma en afskrift af Manhemsprojektet och råder honom att »till sjelfförsvar» utgifva detsamma.

för hans egna läror, något som också framgår af den stackars ynglingens bref till vännerna (i Nord. Mus.). Det är säkerligen ej utan bitanke på Klintberg, som Almquist vid sin redogörelse för förlikningen mellan individens poesi och "prosan i det allmänna affärslifvet" framhåller, att om dessa båda "isoleras i begreppet", så "leder den förra till galenskap, och den sednare blir träsnitt; men om de *förenas,* utgöra de tillsammans det herrliga phænomenet på jorden: fulländad mensklighet". (s. 113.)

Praktiskt skulle detta program omsättas i den "idealiserade Bondlefnad", som Almquist just i skildringen af Manhemsförslagets nionde grad prisat såsom människosläktets första lefnadssätt, som en gång skulle blifva "det sista, det högsta" (a. a. s. 99). I en not (s. 112 f.) reserverar han sig emellertid emot att man skulle uppfatta hans ord så, "att en Poet, som alldeles skilt sig ifrån affärslifvet för att så mycket driftigare arbeta i sin phantasi vore galen". Han behöfver endast medgifva, att "affärslifvet har *sin* plats i det hela", så har han icke isolerat sig i fantasilifvet. Af hans brefväxling med J. A. Hazelius framgår, att han redan nu fattat beslutet att själf ge exempel genom att förena äkta, "idealiserad" bondlefnad med poesi. Just under den tid, då Manhemsförslaget omarbetas, ligga de båda vännerna i underhandling om arrendet af en landtgård i Stockholmstrakten. "De sednare Händelserna i sommar hafva mycket bidragit att fixera mitt beslut", skrifver Almquist på tal härom d. 25 sept. 1820 till Hazelius.

För att rätt förstå Almquists bondelifsprojekt, som så starkt påverkar hans världsåskådning och hans poetiska produktion under de närmaste åren, är det af vikt att fasthålla, att det är framsprunget ur den kris, genom hvilken han själf ansåg sig ha öfvervunnit sin romantiska öfverspändhet och fattat fast fot på verklighetens mark. Det är alltså ej, som man så gärna föreställer sig, i främsta rummet för att undfly kulturen och stadslifvet, som han längtar att bosätta sig som "idealiserad bonde", ehuru naturligtvis dessa rousseauanska motiv äfven spelat en viktig roll för honom. För honom ligger tyngdpunkten på att uppnå hvad han kallar ett "verksamt naturlif" och därigenom få en mot-

vikt mot det ensidiga uppgående i poesi och religiöst svärmeri, som han kände vara en fara för sin själs hälsa. Det är från denna reaktion mot romantikens och mystikens yttersta konsekvenser, som hans realistiska diktning tagit sin utgångspunkt. Det förtjänar att anmärkas, att det är samtidigt med utformandet af Värmlandsprojektet, som han i sin dikt för första gången öfvergifvit de visionens och sagans nejder, där den hittills undantagslöst rört sig, och i stället med kärleksfull och intim realism skildrat de trakter, där hans uppväxtår förflutit.

Självfva tesen i Manhemsprogrammet, krafvet på förening af poesi och prosa, universalism och individualism, kristendom och hedendom, skola vi i olika gestalter se återvända som ett ledmotiv i hans produktion från de närmaste åren. Den finnes framställd i Rosaura och i Cypressen, den ligger bakom Amorina och Ferrando Bruno, och den kommer till uttryck i alla hans estetiska afhandlingar. Det är också den, som sedermera omformas till den definition, som han söker ge af sitt eget väsens egenart, då han talar om sitt "sträfvande efter himmelskt och jordiskt tillika — af cœlest sentiment och tillika ren natur".

Så kommer i själfva verket Manhemsförslaget att beteckna en vändpunkt i Almquists världsåskådning, kanske den för hans personlighet och litterära utveckling viktigaste.

II.

Swedenborgsk diktning.

Såsom Almquists första poetiska själfständighetsförklaring brukar man beteckna dikten "Min dröm"[1] från 1815. Berg har påpekat, att den redan som dikt betraktad sticker af mot hans föregående, färglöst konventionella stil, att vi här höra "genljuden från Fosforos och Iduna, från Atterboms, Geijers och Tegnérs lyror, från den unga svenska romantikens dikt med sin musik och symbolik, sina formella nyheter och sitt känslostarka, aningsrika nya själslif" (Litteraturbilder s. 37). Här skall jag uteslutande behandla den såsom estetiskt

[1] Tryckt i A. H. Bergholm, *Studier öfver C. J. L. Almquist.* Hfors 1902 ss. 87—90.

program, så mycket mer som dess poetiska värde ju ej är öfverdrifvet stort. Dikten skildrar huru en självförnöjd, i gyllne fransar klädd kvinna angripes af en ung, reslig yngling. Han bortsliter hennes fransar och flor och finner därunder ett hemskt benrangel. Han lyckas krossa det, men ryckes själf med i afgrunden. Himlen mörknar, jorden darrar och höljes i töcken. Då det bortviker, ter sig världen såsom ny i vårlig fägring, och bland rosorna vid silfverbäcken synes en gosse leka. Genom honom förenas himmel och jord:

Nu Himlen klang,
Sin sång mot Jorden
Harmoniskt åter:
Och nu — nu åter
Fattade Jorden
Himmelens klang.

Almquist upplyser själf i några tillskrifna rader, att den granna damen är den franska och ynglingen den tyska litteraturen. "Men lilla Gossen ... hvad kan han väl vara?" Den sista frågan har man hittills ej kunnat besvara, och Bergholm förutsätter t. o. m., att Almquist själf ej haft något svar därpå. Så långt behöfver man dock ej gå i skepticism. Diktens visionära form med det starka apokalyptiska inslaget ger redan en antydning om lösningen. Den nya diktning, som kommer efter den yttersta domen och som skall förena himmel och jord, kan ju ej vara något annat än en poetisk motsvarighet till Swedenborgs lära, hvilken ju gör anspråk på att fylla samma mission i religiöst afseende. I de estetiska programskrifter Almquist under de följande åren författar skola vi se honom närmare lagstifta för denna blifvande "Nya Församlingens Poesi", som han själf skall inaugurera.

Ett första försök till program för denna nya poesi finna vi i det af R. Berg (Samlaren 26 s. 206—232) utgifna förordet till Dalmina. Detta manuskript, som af författaren själf daterats till september 1815, är en inledning till ett poem, som då ännu ej skrifvits och som redan 1816 omdöpts till Karmola. (a. a. noten s. 231.) Det är tydligen identiskt med det i Nordiska Museet bevarade versutkastet under detta namn, som emellertid först tycks ha utförts år 1817.

Förordet börjar med att klaga öfver att man i Sverige "i

litterärt afseende“ aldrig är svensk, utan nödvändigt vill vara fransk eller tysk. Emellertid förtjänar enligt Almquists mening hvarken den tyska eller den frauska diktningen att kallas “sann“ poesi. Hvad är då “sann“ poesi? Almquist anser, att “ännu ingen Definition varit fullkomligt tillfredsställande öfver Poesien, och nästan hvar Menniska gör sig derom sitt särskildta begrepp“. Och detta beror på att poesien i grund och botten ej kan bedömas med förnuftets hjälp, ej kan begreppsmässigt definieras. Det är genom känslan vi ana hvad sann poesi är:

I den inre, högre Menniskan lefver en Känsla, som föds, då Menniskan föds, men som genom Uppfostran och Fördomar så ofta utslocknar. — Så länge denna heliga, gudomliga Känsla lefver, gifver den menniskan en dunkel aning om hvad Poesie är, och emotsäger genom en obeskriflig vedervilja de torra Definitioner, som läsas i äldre och nyare Poetikor. Det är just denna, hos hvarje Individ arbetande, Känsla, som gör, att hvar och en på sitt vis anar, och i följe af denna aning, söker att uttrycka, hvad poesie, efter hans mening, är.

Denna tanke, att människan har ett särskildt organ för poesien i känslan, stämmer ju, som vi se, ganska väl med den roll, som Almquist enligt Schleiermachers föredöme låtit känslan spela för religionen. Det synes mig dock, som om Almquist här närmast är beroende af Novalis teorier. Denne talar ju om ett särskildt “sinne“ för poesien, som har stark släktskap med “sinnet för mysticism“. Det ställe[1], som närmast tycks ha inspirerat Almquist, lyder:

Es giebt einen speciellen Sinn für Poesie, eine poetische Stimmung in uns. Die Poesie ist durchaus personell, und darum unbeschreiblich und nicht zu definiren. Wer es nicht unmittelbar weiss und fühlt, was Poesie ist, dem lässt sich kein Begriff davon beibringen. Poesie ist Poesie, von Sprech- oder Redekunst unendlich verschieden.

Fortsättningen af Dalmina är till stor del endast ett referat af Swedenborgs läror. De äro emellertid här på ett rätt egendomligt sätt kombinerade med modern språkfilosofi. Utgående från den swedenborgska tesen om det sanna såsom en syntes af det goda

[1] Novalis, *Schriften*, Berl. 1802, II s. 501.

och det sköna, framhåller Almquist, att såväl förstånd som vilja måste samverka för att skapa verklig dikt, "ren poesi". Genom att förena Swedenborgs läror om den uräldsta kyrkans människor, som lefvat i obrutet samband med det gudomliga, med den herderska tesen om poesien såsom mänsklighetens äldsta språk, kommer Almquist fram till påståendet, att "Fornverldens menniskor" alla talat poesi. Hos dem voro nämligen "Böjelser och tankar på det sättet gudomligt förenade, att det, ur deras inre tillstånd genetiskt härflytande Språk, icke kunde blifva annat än Poesie... och att det den tiden var lika så svårt att vara prosaisk, som det sedan blifvit att vara poetisk". (a. a. s. 218.) Och efter en längre utredning af rytmens uppkomst, som också tyckes i första eller andra hand återgå på Herder, kommer han till den slutsatsen, att "Fornverldens menniskor ej blott talade Poesie, utan till och med talade i meter". Och så ofta vi själfva äro "sanna Menniskor", kunna vi tala poesi: "Men då blifve vi ju allesammans Poeter? — Visserligen, så ofta vi äre sanna Menniskor: och detta icke blott: utan så ofta vi dessutom ege den förmågan, att, på ett fullkomligt sant sätt, uttrycka vårt inre tillstånd, då vi äre det."[1] Den förmån, som "Fornverldens menniskor" ägde framför oss, bestod i deras förmåga att "sant uttrycka sig". Deras tal var ett direkt uttryck för känslor och tankar, under det att hos vår tids människor denna förmåga "genom osanning, förställning och tillgjordhet" gått förlorad.

Almquist gör också några dimmiga antydningar om poesiens historia, som han vill förklara genom motsatserna materialism och intellektualism. Den antika poesien var till sitt väsen materialistisk och utmynnade därför i tron på ett oblidkeligt öde. Däremot var den österländska poesien liksom den fornnordiska intellektualistisk. Den franska poesiens herravälde, som hufvudsakligen varit af materialistisk art och därför ledde till upplysningstidens fullkomligt poesilösa diktning, hade krossats af den kantska idealismen och den på dess grund framvuxna "äkta tyska poesien". Emellertid bygger äfven denna poesi på "empirik", ehuru en ideell sådan

[1] Jfr Fr. Schlegel's bekanta yttrande i hans *Ideen* (*Athenaum* III s. 9): »Wer Religion hat, wird Poesie reden».

och kan därför endast anses vara subjektivt sann. Absolut sanning nås endast på uppenbarelsens väg, och denna blir därför också källan för en diktning, som vill vara absolut sann.

Det är en dylik diktning det gäller att skapa. Men ett hinder för detta är "den allmänna Europeiska bildningen", som numera är sådan, "att öfverallt der dess ande lefver, ingen sann Poesie, hvarken subjectiv eller absolut, kan författas". "Skulle det icke vara ett ädelt, ett stort företag, att söka återinsätta den heliga Poesien uti sina fordna rättigheter, att gifva den ett nytt, sant lif, grundande sig på en enkel och sann Philosophie?" Almquist föresätter sig att skapa en sådan diktning genom Dalmina. Om han misslyckas däruti, skall säkert någon annan en dag lyckas att på detta sätt "knyta bandet emellan Himmelen och Jorden". Denna gång räckte hans krafter emellertid ej ens till för att besvara frågan "Hurudan är poesien", som afslutar det ofullbordade manuskriptet.

Af hans nästa programskrift, det bland de Nelssonska handskrifterna bevarade manuskriptet "Bihang till Harald Eystensons Saga" från år 1816, få vi fullt klart för oss hvad vi redan kunnat gissa oss till af Dalmina, att den enkla och sanna filosofi, på hvilken han ämnar grunda framtidens diktning, är hans egen swedenborgska spekulation. Han uppgifver här som sitt mål att skapa "ett Poem, som genom sin storhet och allmänna intéret skulle blifva ett helt Folks egendomsläsning" och "med oberäknelig kraft och herrlighet gripa in uti Samtidens sinne". Det skall återupplifva romantikens ande, som definieras såsom "en obegränsad kraft, som känner sig icke kunna kufvas af något hinder i verlden — men som är sjelfkufvad af Kärleken till Gud och Qvinnan". Den tyska nyromantiken har nämligen begått det misstaget att söka ej blott återupplifva romantikens ande utan också dess "costume". Och dess verkan har därför inskränkts till de läsare, som ägt "förmåga att skilja Anden ifrån Tiden och Costumen, och lämpa den förra på sin Tid och sin Costum". Till följd häraf skola äfven så härliga verk som "Hohenstaufen" och "Der Zauberring"[1] förblifva "undrans-

[1] Två riddarromaner, den första af Spiess, den senare af Fouqué (se nedan).

värda Skönheter, hvilka liksom upstigna ur det förflutnas natt vemodigt nicka vid skogsranden; vid hvilkas åsyn Läsaren gråter af trängtan att kunna nå dem, — men förtviflad ej finner någon möjlighet dertill". Hans dikt bör därför förläggas till modern tid.

Formen för ett dylikt poem bör vara den dramatiska, då epiken endast tillhör människosläktets barndom. Efter syndafallet öfvergick nämligen mänskligheten från den episka alltmer till den dramatiska anden, och endast vildar lefva kvar i "den episka anden". Då det gäller utvecklade folkslag, kan alltså "intet något dem eget och egentligt Poem nu författas, annat än ett Drama".

Innehållet i detta drama bör vara kärleken. Ty mänsklighetens grundprinciper äro, framhåller Almquist — med tydlig anslutning till Swedenborg — manlighet och kvinnlighet, och striden dem emellan skall i dramat sluta med "Manlighetens fredliga hvila och lugna förening med Qvinligheten". Nu symboliserar emellertid norden det manliga, södern det kvinnliga i mänskligheten. Därför bör i dramat nordens och söderns förening symboliskt framställas "genom tvänne deras representanter, en nordlig Man och en sydlig Qvinna".

Almquist har ju här med hjälp af Swedenborgs korrespondenslära kommit fram till den af förromantiken så älskade motsättningen mellan syd och nord. Själfva det sätt, hvarpå han i sitt projekterade drama söker personifiera denna kontrast, har ju t. o. m. en — säkerligen tillfällig — öfverensstämmelse med det, som M:me de Staël användt sig af i Corinne.

Den största svårigheten för skapandet af en dylik poesi anser Almquist vara bristen på en verkligt lefvande mytologi. Den antika mytologien har numera sjunkit ned till en fullkomligt konventionell apparat, och äfven Tassos och Miltons försök att skapa en kristen motsvarighet därtill ha ej ledt till tillfredsställande resultat, då de "flutit utur Poetens Fantaisie mer än ur Christendomens sanna ande". I folkvisorna och i "våra Barnsagor" finna vi visserligen en längtan att "få det andligare renare, ljusare och fullständigare prononceradt". Men deras ridderliga kostym gör,

att de ej kunna blifva "vår egendomsläsning i vårt hela och fulla lif". Och då nyromantikens skalder sökt att återupptaga deras mytologi, ha de stött på samma svårighet, som då man sökt begagna de antika gudarne i modern diktning. Ej heller de ha lyckats skänka oss "en Poesie, i hvilken vi med hela vårt rätta Lif kunne andas, hvilken vi med verklig tro kunne omfatta".

Först då, enligt den Gudomliga Ordningens lag, den menskliga Bildningen hos oss kommit på den puncten af sin utveckling, att Christendomen rycker närmare till oss fram ur sitt för mången ännu existerande fjerran och uppgår för våra ögon i en ljusare, renare, fullständigare dager — endast då först kan andliga Väsendens ingripande och medverkan i menniskors handlingar, theoretiskt bygd på säker grund, samt genom fast Tro omfattad och inväfd i vårt Väsendes alla känslor och tänkesätt, äfven komma att utgöra den religiösa basen för en oss egendomlig Poesie.

Timmen för en dylik poesi har nu slagit, och vi böra därför öfvergifva "den förra eclecticismen", "då man än valde grekisk, än nordisk, än österländsk mythologie".

Det är lätt att förstå, att det är den swedenborgska andeläran, som Almquist åsyftar. Detta bestyrkes däraf att han kort därefter söker utarbeta denna för poetiskt bruk. Det sker i ett manuskript, som i en senare tillskrifven rubrik — det första bladet i handskriften är förloradt — kallas "Om Religion, religiösa bruk ur plastisk synpunkt i poesi". Tydligen är det identiskt, med den handskrift, som i hans manuskriptförteckning figurerar under titeln "Andelära för den nya Poesien". Handskriften har ingen datering, men är antagligen någorlunda samtidig med hans versutkast Karmola af år 1817. Här använder han sig nämligen af de af honom i Andeläran uppfunna andeväsendena, men anmärker samtidigt på flera ställen i marginalen, att hans skildring af dem ej öfverensstämmer med "Theorien", hvilket ju tyder på att denna senare vid diktens författande ännu ej var fullständigt utarbetad.

Almquists utgångspunkt är här densamma, som vi känna från "Bihang till Harald Eystensons Saga". Nordens nationer, det manliga elementet i mänskligheten, och söderns, det kvinnliga, skola "åter sammansmälta till blott en enda Menniska". Den nya kyrkans

lära skall ge alla samma tro. Och i samband därmed skall all enskild folkpoesi uppgå i en gemensam universalpoesi. Då ju Norden är det manliga, skola "de genererande idéerna för Läran och Poesien vara derifrån". "Att detta är verkliga Förhållandet synes deraf, att Herren i denna nord uppenbarat idéerna för den nya Läran." Men sin yttre form skola de hafva från södern, allså den sydländska, romanska koloriten.

Det gäller alltså att skapa "ett System för de andliga Väsenden, som dels lefva i sin egen Verld, dels ingripa i den naturliga hos oss: — och hvilket system, religiöst omfattadt af vår Tro, samt plastiskt utbildadt efter Lärans idéer med romansk Colorit, blir för vår Poesie detsamma, som exempelvis Mythologien för Hellenerne vid Homeros' tid".

Detta program utföres sedan med mycket stor utförlighet i handskriften. Alla de olika klasserna af änglar, andar och djäflar beskrifvas till sin karaktär, sin ställning i den stora människan, sitt inflytande på jordemänniskorna, på naturvärlden o. s. v. Det förefaller mig tämligen lönlöst att närmare ingå på dessa beskrifningar, då vi i de på denna andelära byggda dikterna skola få tillräckligt med konkreta exempel på denna Almquists mytologi. Här torde endast böra anmärkas, att denna såväl i sin klassificering af de olika andeväsendena som i sin redogörelse för deras egenskaper och funktioner i allt väsentligt bygger på Swedenborgs andelära. Liksom hos Swedenborg skiljas andeväsendena först i tvänne hälfter, allt efter som de verka på människans vilja eller på hennes förstånd, och uppdelas sedan inom hvardera gruppen i tre olika klasser inom hvardera af de tre rikena i den andliga världen, himlen, helvetet och andarnes värld. Vi få alltså inom himlen sex olika slags änglar, hvaraf tre höra till öfveränglarne, som inverka på människans vilja; hos Swedenborg kallade himmelska änglar. På samma sätt uppvisar helvetet sex olika slags andeväsen, hvaraf de tre slag, som verka på människans vilja, kallas djäflar, under det att de, som verka på förståndet, heta sataner. För andarnes värld, har Almquist ej genomfört denna tudelning, men förklarar själf att det endast skett af bekvämlighetsskäl. Den egentliga nyheten i hans andelära är förutom en del fantastiska bestämningar,

hvarmed han utrustat sina andeväsen, de underliga namn, som han gifvit dem. De tre klasserna af öfveränglar heta sålunda Ynsis Aransis och Murnis, under det att motsvarande klasser af djäflar bära namnen Ubus, Sibus och Prunus.[1] I Murnis återfinna vi ju hela denna värld af andeväsenden, och det förefaller ganska oförklarligt, att Almquist kunnat utgifva detta verk, utan att samtidigt meddela någon redogörelse för sin andelära. Utan kännedom om denna är Murnis rent obegriplig.

Utom skildringen af andevärlden innehåller emellertid denna handskrift en särdeles originell plan till en jordisk kult i swedenborgsk anda. Då poesien skall "imaginera Folk, lefvande i den nya religionen", bör dess "plastik", anser Almquist, äfven "imaginera Bruk för dessa Folks Cultus". Vi få alltså här utförliga beskrifningar öfver huru den nya församlingens tempel böra afmålas i poesien, ej såsom dystra och mörka kyrkor, utan såsom öppna rotundor eller sjuhörningar med pelare i grekisk stil, sammanbundna med blomsterguirlander. Slipade och prismatiska glas skola i det inre sprida "iris-skimmer". Men gudstjänsten skall dessutom äga rum i "löfsalar, klipte i Tabernakelform", i fria lundar och på höga berg. Hos vinterfolk kunna de ersättas af "täta bygnader i samma ande", uthuggna grottor och ihåliga träd. Templens inre skildras lika utförligt. Almquist har, som vi se, lånat Swedenborgs skildringar af gudstjänsterna i himlen och ytterligare utsmyckat dem med detaljer ur egen fatabur. Han gör också reda för de fes-

[1] De namn, som »ljuda» i den andliga världen, kunna naturligtvis ej fattas »af något jordiskt menniskoöra». De namn, som Almquist meddelar, äro därför endast afsedda för den poetiska skildringen af andevärlden. Emellertid anser sig A. likväl ha fått dem på någon sorts öfvernaturlig väg. Han beskrifver tillvägagångssättet vid namngifvandet af änglasamhällen så, att skalden »i sitt väsende» söker sätta sig i gemenskap med resp. änglar och sedan låter »det Lif, hvaruti han då andas, influera på Språkorganen». Då han sedermera på försök nämner olika namn, skall han till sist stanna vid ett af dem, »emedan dess klangform corresponderar med hans inre Väsendes Tanke om den Ängel, han vill benämna». Jag har nämnt detta, emedan det utgör ett kuriöst bevis på den betydelse, som redan nu namnens klangfärg spelar hos Almquist. Redan i hans tidigaste dikter visar sig denna egendomliga förtjusning för namn med exotisk doft, som i hans musikaliskt påverkbara fantasi framkalla de mest skiftande idéassocitaioner. Det är därför han gärna vill anse denna gåfva att uppfinna namn vara af öfvernaturlig art.

ter och de religiösa sammankomster med bibelläsning, som skola förekomma i denna poetiska religion. Korrespondenstydningen skall utgöra "sjelfva Lifsnöjet i Samqväm och Promenader". Den skall emellertid ej ske "under bekymmersamt alfvar, utan med inbördes Glädtighet, fast Tro att altid af Herren få uplysning under samtalen, och ofta med humoristiska infall". Af särskildt intresse äro de skildringar Almquist ger af de ceremonier, hvarmed äktenskap, begrafningar och brottslingars återupptagande i samhället skola högtidlighållas, då vi här för första gången få en antydning om några af de idéer, som sedan skola spela en så stor roll i hans sociala förkunnelse. Jag har emellertid på andra ställen redogjort för dessa.

Innan jag ingår på Almquist försök att omsätta dessa teorier i poetisk praxis, torde det vara nödvändigt att ägna några ord åt hans litterära beläsenhet. Om dennas omfång äro vi naturligtvis ytterst ofullständigt underrättade till följd af bristen på bref från hans första ungdomsår. Den af honom upprättade katalogen öfver Fagerviks boksamling[1] lämnar också föga ledning, då dess förråd på modernare litteratur ej tyckes hafva varit särdeles rikhaltigt.

I den förklädda självbiografi, som Almquist gett i skildringen af klockarsonen Andreas Morins lefnadsöden i företalet till 1839 års upplaga af Amorina, låter han denne vid nitton års ålder göra bekantskap med den tyska litteraturen, ett datum, som stämmer med det Almquist i brefven till vännerna brukar uppgifva för begynnelsen af sin "romantik". I det ofta citerade stycket talar han ju särskildt om den hänförelse, som Schillers dramer och Novalis uppväckte hos honom. Den senare tyckes, af brefven att döma, ha varit hela hans vänkrets' älsklingsskald. Vid tiden omkring 1815 torde Almquist säkerligen ha varit ganska initierad i tysk litteratur. Den torde väl i allmänhet ha rört sig inom samma gränser som hans fosforistiska Upsalakamraters. Att han äfven var fullt förtrogen med samtida svensk litteratur är ju självfallet. Bland göterna gingo hans sympatier främst till Geijer, under det

[1] En afskrift af den skönlitterära delen af densamma har prof. W. Söderhjelm välvilligt förskaffat mig.

att han af fosforisterna egentligen endast uppskattade Atterbom och Dahlgren och ansåg de andra vara eftersägare till de moderna tyskarna. (Se hans tal i Manhemsförbundet år 1816 tryckt af Ahnfeldt a. a. s. 9 ff.)

Det finnes emellertid en egenhet i Almquists litterära smak, som måste noteras, då den har rätt stor betydelse ej blott för hans ungdomsdiktning, utan för hela hans poetiska produktion. Det är hans förkärlek för den banala borgerliga sentimentalitet, hvars förnämsta tyska representanter voro Lafontaine och Kotzebue, och den skräckromantiska riddar- och röfvarlitteratur, som under 1700-talets sista decennier vunnit så stark terräng i Tyskland. Denna litteratur, som af de kräsna fosforisterna föraktfullt behandlades som en förströelselektyr för ungdom och litterärt obildade, åtnjöt under Almquists hela lefnad hans speciella ynnest. Ytterst betecknande är i detta fall det långa tal om tysk litteratur, som han låter herr Hugo hålla i en af sina Törnrosskrifter från Amerikatiden, "Om mamseller" (handskrift i K. B.). Under det att han där visar sig ganska oförstående för Goethes nyklassiska verk och fullkomligt fördömer Jean Paul, anser han Kotzebue äga "långt mer invention och äfven talent än flera af sina häcklare" och betecknar Lafontaine som en författare "af rätt mycken uppfinning och en aktningsvärd känsla, om ock en smula pjoskig här och där". I en lång uppräkning ger han sedan eloger åt olika romaner af honom. Att denna förkärlek för Kotzebue och Lafontaine går tillbaka till ungdomstiden, kan man bland annat se af den stora plats de intaga i det egendomliga urval af tysk diktning, som han genomgick med sin elev på Fagervik. Och äfven hans första lilla novell, Parjumouf, som ju i ett tryck bär undertiteln "ett försök att lafontainisera", vittnar tillräckligt om hans svaghet för denne författares sötsliskiga manér. Dess titelhjältinna, den lilla indianflickan, är trots sin vildekostymering en trogen replik af de obegripligt oerfarna och oskuldsfulla små landsortsingenuer, som alltid förhärligas i Lafontaines romaner. Kritiken anmärkte också, att dess tes om oskuldens allmakt skulle gjort större verkan, om den bevisats genom en hjältinna ur vår dagliga omgifning. Äfven i Almquists andra ung-

domsverk skola vi möta naturbarn med samma lafontaineska drag af pikant kyskhet.

Vid sidan af Lafontaine är den skräckromantiska romanförfattaren C. H. Spiess den i det ofvan nämnda uttalandet af Herr Hugo utförligast behandlade. Han ger en utförlig apologi för hans i allmänhet föraktade romaner, finner honom "romantisk", "mystisk", legendmässig" och "väl ej uppnående en Mefistofeles, men dock temligen ditåt". Att han i utförandet ej lyckas så väl, erkänner han likväl.

Att denna beundran går tillbaka till Almquists lektyr under ungdomsåren visas ju bl. a. af det ofvan citerade uttalandet om Spiess' roman Hohenstaufen, som där jämställes med ett vid denna tid så erkändt verk som Fouqués Zauberring. Att också de öfriga af Spiess' romaner, som uppräknas af Herr Hugo, redan vid denna tid varit Almquist bekanta, kan man se däraf att en del af Manhemsbokens ceremonier — framförallt idén att låta medlemmen mottaga en ny del af sin vapenrustning vid inträdet i hvarje ny grad — tydligen äro hämtade från den utförliga beskrifningen af en ädel orden i romanen Lejonriddarne.

Spiess är ju endast den mest excentriske representanten för den tyska äfventyrslitteratur af sensationellt och uppskakande innehåll, som under Almquists uppväxttid öfversvämmade den svenska bokmarknaden i tarfliga öfversättningar. Om dessa verk till miljö ha det samtida Italiens bergklyftor eller Medeltidens Tyskland, om det är moderna ädla röfvare eller 1400-talsriddare, som utgöra deras hjältar, är skäligen likgiltigt. Likaså om författarne välja romanens eller dramats form eller versifiera sina skildringar till några sorts ballader eller romanser. Det är samma händelser, samma karaktärer och samma konstnärliga effekter, som förekomma. Hufvudintresset hos författarne är att bjuda på så många blodiga bedrifter och hemskt uppskakande scener som möjligt. Därför spela ej ens i riddarskildringarna de öppna striderna någon större roll. Det är dolkar, giftmord och hungerdöden i fångtornen, som kräfva de flesta offren. Författarne söka öfverbjuda hvarandra i raffinerad grymhet. Alla de samtida fenomen, som satte den stora publikens

fantasi i rörelse, finna vi i dessa romaner utnyttjade. Intresset för frimureriet och jesuiterna återspeglas i denna litteraturs otaliga skildringar af riddarordnar med hemliga domstolar och fruktansvärda sammanslutningar, som under sken af fromma sällskap i egennyttiga syften söka fånga alla ädla hjältar i sina öfverallt utlagda nät. Tidens böjelse för mystisk öfvertro ockrar man här på genom hårresande skildringar af andar och spöken, ofta af den mest groteska art. Somnambulismen och vanvettsmotivet utnyttjas också med förkärlek. Naturligtvis öser man också med fulla händer ur den mer eller mindre autentiska skatt af mordhistorier och dylikt, som tidningarne bjuda på, och nöjer sig ofta med att utbrodera verkliga stortjufvars eller rånmördares lefnadsöden.

Om Almquists intima förtrogenhet med denna litteratur vittnar redan det faktum, att Herr Hugo i sitt tal uppräknar de flesta hithörande författare. Och om hans starka beroende däraf kan man öfvertyga sig redan genom en flyktig blick på hans ungdomsverk. Vi ha här utpräglade skräckballader, såsom Trubaduren och den i Hinden inlagda Alvina af Savoyen, hvilken Berg — som det synes mig med rätta — velat datera till denna period. Starka inslag från denna spökromantiska följetongslitteratur möta oss också i Murnis, i den själfbiografiska Cypressen och framförallt i det stora verk, som bildar afslutningen af hans ungdomsepok, Amorina. Jag behöfver blott erinra om de falkenburgska spökscenerna, om de utförliga skildringarne af Rudman Falkenburgs vilda vansinnesutbrott, om Johannes' röfvarlif uppe i bergen och främst om hans blodsdåd, som i hemsk skräckstämning och bödelsfantasi öfverträffa det mesta af hvad de tyska mönstren förmått åstadkomma.

Också långt senare visar Almquist starka impulser från denna litteratur. Jag erinrar blott om Urnan, en fullkomligt typisk riddarnovell af det rafflande slaget, eller om den i romansform behandlade spökhistoria, som vi äga i Vargens dotter, hvilken liksom motsvarande tyska produkter bygger på en verklig händelse.[1]

---

[1] Denna dikt, som i den ursprungliga formen bar namnet »Den rika bondflickan» (Nelssons manuskript i Nord. Mus.), torde ej ha haft något samband

Jag har dröjt vid denna Almquists beröring med dessa hypersentimentala och skräckromantiska litteraturalster, därför att den i viss mån synes mig förklara drag i hans författarkynne, som bibehålla sig tämligen oförändrade hela hans lif igenom. Rent konstnärligt kom han i själfva verket aldrig att förete någon större likhet med den tidigare tyska nyromantikens aristokratiska, abstrakta, bleka och subtila diktning. De verk, där han närmast anslutit sig till den Tieck-Novalisska riktningen, äro — såsom sedermera skall visas — de symboliska sagorna från tiden omkring 1820. Hans fantasi kräfde en färgstarkare konst med mera dramatisk spänning, våldsammare effekter och en mera betonad sensibilitet. Det är naturligtvis fullt riktigt, då man funnit starka likheter mellan honom och Sturm- und Drangförfattarne, ehuru jag liksom Berg ej kunnat finna de af Lysander och så godt som alla efterföljare häfdade inflytelserna från Klingers Raphael de Aquilas på något sätt bestyrkta. Det torde framförallt ha varit genom Sturm und Drangs utlöpare, skräckromantiken och Rührstückssentimentaliteten, Almquist råkat i beröring med denna riktning, som så ytterligt väl passade för hans temperament. Sedan fann han i den franska och den engelska romantiken litterära impulser, som voro enkom ägnade att förstärka dessa intryck. För öfrigt vände han sig äfven då med förkärlek till andraklassförfattarne, hos hvilka de sensationella dragen återvände i förstorad form, och Eugène Sues romaner spela för den sista perioden af hans författarverksamhet ungefär samma roll som Lafontaine och Spiess för hans ungdomstid.

Att närmare utreda, i hvad mån arten af Almquists lektyr under ungdomsåren bidragit till att ytterligare utveckla hans böjelse för excentrisk fantastik och tårmild sentimentalitet, vore för visso en tacksam uppgift, men ligger utanför mitt egentliga ämne. Dock tror jag knappast, att man fullt kan förstå den egendomliga blandningen i hans verk af uppskrufvadt moraliskt patos och etisk nihilism, af "seren" salfvelsefullhet och smak för blodiga och uppro-

---

med Gustaf Hazelius själfmord, Redan i ett bref af år 1827 tackar denne för lånet af handskriften, som han med förtjusning läst.

rande situationer, om man ej tager med i räkningen den underligt uppjagade stämningen i den litteratur, som utgjorde hans andliga näring under de för hans utveckling viktigaste åren.

* * *

Almquists första försök att skapa det stora religiösa folkpoem, där hans andelära skulle tillämpas, är det i en handskrift i Nordiska Museet befintliga versutkastet Karmola. Det är där dateradt 1817, men, såsom jag redan omnämnt, har det tydligen varit samma poem, som Almquist redan 1815 planerat under titeln Dalmina. I sitt nuvarande skick upptager det tolf sånger, men handlingen är därmed långt ifrån afslutad. En del kritiska noter ha tillagts i marginalen ej särdeles långt efter författandet. Almquist tyckes länge ha umgåtts med planer på att i omarbetad form publicera dikten. Ett af honom i bref till Atterbom af den 2 mars 1834 omnämndt verk, Auxuma, tyckes åtminstone ha samma hufvudpersoner. (Jfr Warburg III s. 430.) En numera ej känd handskrift med denna titel finnes också i manuskriptförteckningen. Emellertid blef verket aldrig tryckt.

Sin föresats att införa en ny efter Swedenborgs lära byggd mytologi har Almquist redan i de i manuskriptet utförda sångerna förverkligat. Ehuru hufvudhandlingen sker på jorden i en fantastisk miljö, stå alla de handlande personerna alltefter sin karaktär i beroende af andeväsen af olika slag, och det är i själfva verket dessa, som dirigera handlingen. Vi få också göra kortare besök i olika riken af andarnes värld och helvetet, och af en marginalanteckning framgår, att det var Almquists afsikt att längre fram i verket skildra "himlascener". Hela verket skulle symbolisera himlens och helvetets kamp om jorden och människan, och äfven i detaljerna är det tydligen Almquists mening att fullfölja symboliken. Det framgår tillfyllest af de kritiska marginalanteckningarna till hvarje sång, där personer och händelser expliceras i swedenborgsk anda.

Det folkliga drag, som skulle göra denna dikt till hela det svenska folkets egendomsläsning, finnes också på flera sätt framhäfdt.

Stilen gör samma våldsamma ansträngningar åt det naiva hållet såsom i de flesta af Almquists ungdomsarbeten, Parjumouf, Gråkappan, Guldfogel i Paradis och Murnis. Läsaren apostroferas hela tiden såsom "Guds fromma barn" och får allt emellanåt små moraliserande vinkar om hvad han bör lära af berättelserna. På flera ställen göras försök att upptaga folksagomotiv, och troskyldiga ballader inläggas vid alla upptänkliga tillfällen.

Till sin yttre form påminner verket närmast om Wielands versifierade romaner, som hört till Almquists favoritläsning under ungdomsåren. Versen är visserligen — utom i de lyriska partierna — orimmad, men behandlas med samma godtyckliga frihet som Wielands. Man observerar ju också, att Almquist, då han i Hinden återger dikten om Alvina af Savoyen, just åberopar sig på den versifikatoriska frihet, som "sjelfve Wieland begagnat i Idris och Oberon". En detaljöfverensstämmelse med Wielands Oberon noterar han för öfrigt själf i första sången, där han i marginalen vid hjältens relaterande af sin dröm antecknar: "Alt tycke med Hüons dröm skall flys". I sitt nuvarande skick är också drömberättelsen starkt influerad af Hüons dröm i tredje sången af Oberon. Med Idris und Zenide finnas också flera öfverensstämmelser. Och hela dikten med dess fantastiskt ridderliga värld, där besvärjelser, talismaner, trollspön och heliga svärd bestämma händelsernas utgång, påminner ju i hög grad om Wieland. Också de uppträdande andeväsendena ha trots sin swedenborgska uppkomst rätt mycket gemensamt med Wielands féer, trollkarlar, genier och gnomer.

Själfva handlingen är liksom hos Wieland ytterligt tilltrasslad, och man förstår mer än väl, att Almquist liksom denne i Idris und Zenide tappat tålamodet, innan han hunnit lösa upp alla härfvor. I styckets första sång blir prins Lumo genom uppenbarelser, som han tror härröra från en ängel, men som i själfva verket ha till sitt upphof en helvetisk "drom", lockad att draga ut för att hämnas sin fader, som för trettio år sedan under ett härnadståg på okändt sätt försvunnit och tros vara död, och vid slutet af den 12:e sången ha vi ej kommit längre än att han just lagt ut med sin flotta. Emellertid ha vi under tiden fått stifta bekantskap

med hans i helvetets tjänst stående fiender, och genom de profetiska drömmar, hvaraf stycket öfverflödar, ha vi dessutom fått några antydningar om dess tilltänkta utveckling. Vi veta sålunda, att den djäfvulske konung Milumbus, hvars fader lockat till sig Lumos fader Timramol och mördat honom, nu tänker att låta sonen undergå samma öde och under hans frånvaro eröfra hans värnlösa rike, Karmola. Vi veta också, att Lumo, som af en ängel utrustats med Gunasol, ett underbart diamantsvärd med gyllne fäste, ej kan besegras. Och vi kunna gissa oss till, att han aldrig kommer att utföra det hämndevärf, för hvars skull han dragit ut. Redan under den första dagen af hans resa se vi honom tvifla på, om en dylik hämnd är förenlig med Guds bud, att vi skola älska vår fiende.

Hvilka äro då himlens afsikter med Lumos färd? Något bestämdt därom utsäges ej i dikten. Men vid det besök vi i elfte sången få göra hos menderna, som bo högst i djäflarnes värld, få vi höra dem berätta om trenne klenoder, en krona, en hvit häst och ett diamantsvärd, som från högre regioner kommit ned till de goda, men svaga selaniderna i andarnes värld. Först om menderna eröfra dem, kunna de bli herrar öfver himmel och jord. Men å andra sidan har "Jernödet" bestämt, att om "någon viss bland jordrikets barn" lyckas få dess klenoder i sitt våld, så är mendernas djäfvulska förbund krossadt och himlens seger ändgiltig. Med hjälp af ett trollspö lyckas också menderna intränga i selanidernas boningar i andarnes värld och eröfra den hvita hästen och kronan, som där förvaras. Svärdet däremot har af en ängel bortförts och är nu i Lumos hand. I en marginalnot vid det ställe, där denna berättelse förekommer, betonar Almquist dess vikt för "det helas sammanhang" och förebådar, att den skall berättas af en "käring" för Lumo. Det finns alltså all sannolikhet för att han är den, som med det heliga svärdets hjälp skall återeröfra den hvita hästen och kronan och därmed ändgiltigt befästa det godas herravälde. Efter detta skall han — såvidt man af de profetiska drömmarne kan döma — komma hem till Karmola och segerrikt kämpa för dess frihet. Men i kampen skall han fälla sin egen älskade, som han

mött, förklädd till krigare. De antydda himlascenerna skola naturligtvis komma till sist; i dem förenas antagligen Lumo och hans älskade på nytt. Också andra par, som i de utförda sångerna af grymma öden skilts från hvarandra, komma säkerligen där att återförenas. Man har alltså, antager jag, rätt att tänka sig dessa himlascener med ungefär samma innehåll som Murnis.

Jag skulle emellertid mycket misstaga mig, om ej Almquist haft för afsikt att i den återblick öfver hela styckets plan, som han i en not utlofvar såsom afslutning, äfven ge en symbolisk tolkning af de tre klenodernas återvinnande. Visserligen få ofta hjältarne i folksagan i uppdrag att återeröfra klenoder af liknande beskaffenhet, och i Wielands Idris är ju titelhjälten utrustad med ett diamantsvärd med ungefär samma egenskaper som Lumos Gunasol. Men redan den omständigheten, att hästen uttryckligen betecknas såsom hvit, ger oss en anledning att söka Almquists inspiration på annat håll. Jag menar i apokalypsens skildring af ryttaren på den hvita hästen, som bär en krona på sitt hufvud och ett tveeggadt svärd i sin hand, hvarmed han nedslår vilddjuret och hedningarne. Det är han, som fullkomnar den stora världsstriden, kufvar satan och inför tusenårsriket. Enligt de vanligen gängse förklaringarna var denna ryttare Kristus. Swedenborg, som ej trodde på Kristi personliga återkomst, uttolkade dessa passager så, att de endast inneburo öppnandet af ordets inre mening, hvilket skett genom hans egen bibeltolkning. Som bekant förklaras ju i apokalypsen, att ryttaren, hvars kläder äro doppade i blod, bär namnet logos. Den hvita hästen betyder förståendet af sanningen. Åt förklaringen af denna symbol har Swedenborg som bekant ägnat en särskild afhandling, De Equo Albo, och i sina öfriga skrifter återkommer han ofta därtill. Att Almquist var förtrogen med denna förklaring är ju självklart; det visas för öfrigt direkt af det symboliska sätt, hvarpå han låter hästar uppträda i Murnis. Den fruktansvärda strid, under hvilken han till sist låter sin hjälte sticka ned sin egen älskade, skall kanske illustrera apokalypsens ord om att ryttarens kläder äro doppade i blod. Uppfattad på detta sätt skulle Karmola ej besjunga något mindre än "Herrens andra ankomst", d. v. s. Swe-

denborgs frälsningsmission. Att Almquist var fast öfvertygad om denna, framgår tillfyllest af flera samtidiga uttalanden.

Detta är naturligtvis endast en gissning, men det synes mig, som om man ej på annat sätt skulle kunna spåra någon ledande tanke bakom Almquists trassliga intrighärfva. Då äfven de till synes mest profana scener i marginalnoterna på Swedenborgs sätt tilläggas en djup undermening, vore det egendomligt, om ej hela hufvudhandlingen hade symbolisk innebörd. Dessutom förekomma på flera ställen i dikten antydningar om att vi stå inför en ny epok, då det goda skall bli härskande.

Om vi hålla oss till de utförda sångerna, så är det egentligen endast motiven och miljöskildringen, som väcka intresse. Någon ansats till karaktärsteckning finnes ej; personerna representera ju genomgående olika andliga principer och äro skarpt åtskilda i goda och onda. Af poetiska värden bjuder dikten i sitt nuvarande outförda skick ytterst litet.

Vi ha då till en början att göra med två olika världar, Karmola, de goda människornas land, och Lamso, där alla laster florera. För att illustrera dygderna i Karmola har Almquist i de första sångerna infört en mängd scenerier och personer, som egentligen ha föga med handlingen att göra. Så t. ex. en utförlig skildring af en from familjs lycka i den andra sången, som enligt hans egen förklaring skall symbolisera "den idylliska enfalden, visad i sitt urano-romantiska lif". Han tillägger: "Här bör högst lifligt framställas den urano-romantiska (christliga) humor, som hör till densamma". Det sista krafvet förefaller tämligen klent tillgodosedt genom en skildring af spädbarnet Imlis, som råkar ut för att få gårdsfontänens vatten i sin vagga och sedan slickas af husets pudel. Tredje och fjärde sångerna äro ägnade åt beskrifningen af himmelsk oskuld, representerad af ett förlofvadt par, som lefver i lycklig okunnighet om innebörden af det sjätte budet. Fästmannen förlorar, då han skall simma öfver en flod, sina kläder och då han sedan erbjudes att få nya, förvånar han sig öfver att "den sköna herrliga klädning", som han hade, då han gick ut ur sin moders sköte, "gjör ondt i de svaga Menniskors ögon". Den unga fästmön

Jamnia påträffas af Lumo, just då hon klär af sig för att simma öfver floden efter honom. Ej heller hon har någon blygsel för att visa sig naken, hvilket af Almquist efter swedenborgskt manér förklaras med att hon representerar "Qvinnooskulden i sjelfva sin öpna nakenhet och således oskuld äfven i sitt alra yttersta". Han har därför inga betänkligheter mot att ägna en god tid åt utmålningen af hennes deshabillé, utan antecknar tvärtom uppmuntrande i marginalen: "mera eldigt, det kyska i (sin) nakna herrliga renhet skall visas här". Jag noterar denna Almquists här liksom i Parjumouf så starkt prononcerade smak för den nakna oskulden. Vi skola se, att den i orginaltexten till Murnis leder till egendomliga konsekvenser.

Den femte sången har en vacker, direkt af Swedenborg påverkad skildring (Jfr Lamm, Swedenborg s. 321) af huru Lumos fromma moster Almina får besök af en ängel från barnens himmel, som vid sin återfärd till sin himmelska boning för den betraktande antager ett barns gestalt:

Men i ett barns gestalt, så ängeln växte!
Allt mer och mera hvit hans panna glänste,
Hans kinder glödde dunklare alt mer.
Och öfver topparne af träden redan
Hans ögon tycktes glimma, då försvann
Från hennes syn den ljufva trollgestalten.
Men ännu doftade kring blad och blommor
En under-ånga utaf mysk och törnros.

Med den sjunde sången förflyttas vi från Karmolas himmelska nejder till Lamso, hvars härskare står i förbund med de onda makterna. I en not antecknar Almquist, att det helvetiska här bör målas för att genom sitt "kalla, intelifviga esse" afskräcka alla dem som "luta ditåt" med sin vilja eller sitt förstånd.

Hufvudpersonen i dessa sånger är Milumbi maka Amunda, diktens intressantaste gestalt. I henne har Almquist för första gången sökt teckna en demonisk figur. Försöket måste betecknas såsom misslyckadt; färgerna äro för groft pålagda, och figuren saknar alla nyanser. Men genom en ansats till psykologisk motivering har

dock Almquist lyckats inge läsaren en viss sympati för henne, trots de afskräckande egenskaper, hvarmed han utrustat henne. Hon är den af naturen vanlottade, som af sårad fåfänga och otillfredsställd ärelystnad förskrifvit sig åt de onda makterna. Såsom liten prinsessa i det snöiga landet har hon af afundsjuka dödat sin vackra lilla syster och sedan flytt bort på den vilda heden, där hon råkat omfen Bemburu, — omferna tillhöra enligt Almquists schema de onda andarne i andarnes värld — som begär henne till gemål. Hon lofvar att tillhöra honom, om hon i sju år får lefva kvar på jorden och åtnjuta herraväldet öfver de andar, som äro hans undersåtar. Nu äger Amunda, tack vare den talisman, som Bemburu skänkt henne, allt det hon hetast åtrått, skönhet och makt. Furstar täfla om hennes ynnest, och genom att hetsa dem till strid mot hvarandra lyckas hon alltmer utvidga sina besittningar. Men så ofta hon låter sina hatfulla känslor få uttryck, försvinner hennes skönhet, som omferna sedan med stor möda söka återställa.

Då vi möta henne i dikten, är hon förmäld med den svage Milumbus, som hon lockat att förgifta sin egen fader för att förkorta vägen till tronen. Men hon är ej nöjd med att såsom hans drottning besitta Lamso, hon vill äfven härska i det rika Karmola. Då under tiden sjuårsperioden förrunnit, uppenbarar sig Bemburu för att återfå henne. Amunda lyckas emellertid utverka ett uppskof af ytterligare tre år genom att lofva honom att få härska öfver Lamso,[1] medan hon och Milumbus med en af Bemburu sänd delfin såsom vägvisare segla bort för att eröfra Karmola.

Här — vid slutet af den nionde sången — tyckes Almquist ha gjort en paus i författandet. De återstående tre sångerna äro bundna för sig, på annat papper och, som det tyckes, med något senare piktur. Ofvanför den tionde sången har Almquist skrifvit: "Karmola fortsättes".

---

[1] Skildringen af, huru Amunda förskrifver sig åt de helvetiska makterna för att få jordisk ära och makt och efter den stipulerade periodens slut lyckas få ytterligare tre års förlängning, synes mig ha en parallell i SPIESS' af Almquist så beundrade roman *Petermann*.

I dessa sånger få vi i Bemburus sällskap göra besök i andarnes värld och i helvetet. Han är nämligen alltför ondskefull för att längre kunna tillhöra andarnes värld och längtar själf att vinna inträde i mendernas förbund högst uppe i djäflarnes värld. För att kunna bli insläppt där måste han emellertid förskaffa sig det ofvan omnämnda trollspöet, som äges af drottning Amabub, en ond ande. Han uppsöker därför Amabub i hennes palats, som till det yttre är glänsande, men invärtes smutsigt och ruskigt. Genom att skänka henne makten i Lamso får han trollspöet och beger sig därmed till mendernas slott för att vinna inträde i "Jernets Förbund". Här får Almquist tillfälle att i detalj beskrifva en af dessa svarta ordnar med djäfvulska ceremonier och en obarmhärtig hemlig domstol, hvilka han så väl kände från de fantastiska riddarromaner, som utgjorde hans favoritlektyr. Han söker här att kumulera alla de gräsligheter, som han kan erinra sig från dessa. I Jernets Förbund införes novisen med förbundna ögon på ett golf, bestående af benknotor, i hvilka han sjunker ned ända till hufvudet. Han tvingas att tömma en kalk af galla och blodvar, att läsa "den brinnande sagan", att aflägga eden till förbundet, stående på "den onämndes bok", "gjord för att likna vår Herres ord", som han sedan med sina klobeväpnade fötter skall sönderslita. Man sticker en korppenna i hans läppar för att han med sitt blod skall rista sitt namn i "sexkantens bord", kring hvilket domstolen sitter församlad. Domaren dömer honom till döden, och han får känna bilans kalla egg mot sin hals. Men en försvarare förklarar honom efter dessa pröfningar mogen och värdig att inträda i "Jernets Förbund".

Efter dessa fasaväckande ordensceremonier få vi vara med om huru menderna med hjälp af trollspöet bryta sig in i selanidernas dal. Selaniderna bebo de högsta platserna i andarnes värld. De äro goda väsenden, men svaga och kunna därför ej motstå ondskan. Vid skildringen af mendernas färd dit begagnar sig Almquist särskildt af den swedenborgska tanken, att djäflarne ej kunna fördraga ljuset från högre trakter. Tack vare trollspöet lyckas de dock trots gräsliga lidanden att komma dit. De förföljda stackars selaniderna

fly förfärade. De frommaste af dem anropa emellertid Guds hjälp och bli genast inhöljda i ett rosenrödt moln, under det att deras förföljare förstenade stå kvar i samma ställning, som de sist befunnit sig i. I den utförliga skildring Almquist ger häraf märker man tydliga reminiscenser från den andra sången i Wielands Idris, där titelhjälten med sitt diamantsvärd åstadkommer en liknande effekt i kentaurernas palats. Menderna förlora trollspöt, men deras anförare lyckas undslippa med de tvänne andra klenoderna, hästen och kronan. Efter deras bortgång uppblomstrar på nytt selanidernas dal i sin vårliga grönska.

Den sista utförda sången, som skildrar Lumos färd med sin flotta, har de största poetiska förtjänsterna. Hafvet ligger lugnt och klart med svaga vindar:

Hur spegelklar är icke hafvets våg?
Som i Adamas fordna tider då all verlden
I barndomsvagga låg, då små Guldsnäckor summo
Kring vikarne — så flyta Lumos skepp.
Och lätta krusor flyga öfver hafvet,
Då framstammen den fina spegeln fårar.

Det är så vindstilla, att skeppet ej af egen kraft kan komma framåt, utan måste dragas af nymfer, "hulda, små Andinnor, som bo i Himlen nedom änglarnes region".

Men under denna naturens saliga frid är det storm i Lumos bröst. Där han grubblande sitter i stäfven, jagas han mellan skilda känslor. Han erinrar sig, att han reser bort från sin mor och från sin älskade, som han sett i drömmen:

Min Under-Flicka, som jag fann i Drömmens gylne Parker
Från dig jag också far — från Gud — från Jord och Himmel!
Du saliga — du himlablick, — än mins jag, mins jag
Hur mellan Palmerna du vinkade mig, kom!
Kom, kom, så ropade din englahvita hand — —
Du lilla quinna min! — från tusen år tillbaka,
Så nickar dig min blick — Jag känner dig —
Ditt namn på jorden stafva vet ej än min mun.

Han tycker sig i öster se Herren pekande på Karmola och sitt "blomkors":

»Välsigna den dig mördar!» hviskar han och ler.

Men i väster synes i blodig skepnad fadern, som ropar på hämnd. Ur dessa vemodiga grubblerier ryckes Lumo genom ett begynnande åskväder. Härmed afbryter dikten i manuskriptet, där den följes af flera blanka sidor.

Troligen hade Almquist såsom vanligt tröttnat på sitt ämne efter någon tids arbete. Hans ovana att komponera och hans svårighet att skrifva vers hade också — såsom man kan se af hans klagomål i marginalnoterna — låtit det utförda svälla ut mycket mer än beräknadt, utan att hufvudhandlingen flyttat sig särdeles långt framåt.

Närmast tyckes han ha reflekterat på att upptaga sitt planerade drama Harald Eystensons Saga. I den förut af mig behandlade handskriften finnes nämligen en tillskrift, som af stil och bläck att döma är senare gjord, något som äfven bestyrkes däraf att Karmola däri omnämnes. Där utkastas en "HufvudPlan" till detta verk, som i sina grunddrag ganska mycket påminner om Karmolas:

Ett änglasamhälle får veta, att ett corresp(onderande) helvetiskt tänker göra derpå ett starkt anfall och till den ändan utrusta en mängd andar, som på jorden skola bilda synnerligen starka Djeflar — och *En* förnämst. — Då Ä(ngla)S(amhället) hör det, taga de det beslut, att motarbeta deras försök på Jorden; samt söka också derstädes bilda sig *en* herrlig *Man* till sitt försvar. Genom hela stycket fortgår kampen af denna bildning på Jorden; vid slutet äro 2 fullbildade — och st(ycket) slutas genom en gruflig strid, hvaruti Ä(ngla)S(amhället) vinner.

I ett kapitel om andan i detta stycke säger Almquist, att den hufvudsakligen skall inrikta sig på taflor "af alla slags andar", "af äkta manlighet och qvinlighet", af oskyldig kärlekslust och af laster och dårskaper. Öfver det hela, såväl fult som vackert, skall "en slags lekande oskyldig Munterhet eller Sorglöshet" vara spridd, hvarigenom det skall skilja sig "från Spiess's och Karmolas alfvar". Där skall ej förekomma något sorgset och klagande, ej heller något

satiriskt eller ironiskt, utan endast ett "gladt och naivt" berättande. Därmed skall det nå sitt syfte att blifva läst och att "gifva Reminiscenser". Diktionen skall därför i allmänhet vara "framflytande såsom af ett englabarns lekande, enfaldiga, lätt begripliga, alltid naiva, men icke alltid så korta Joller".

Detta allmänna stiger ibland mot himlen såsom en gyllne underbar dröm — och någon gång hastigt drabbande såsom en flammande *blixt:* ibland dystert (melank.) öfvergående i moln vid målningen af det helvetiska, som också någon gång hastigt drabbande visar sig såsom grymma *slag.* — Jfr. vidare Novalis anmärkning i bihang till Karmola.

Det i den sista anmärkningen åsyftade stället har jag ej kunnat finna. Den är emellertid intressant, då det torde vara första gången Almquist omnämner Novalis.

Det något vaga intryck man får af denna plan är, att Almquist funnit Karmola med dess helvetesskildringar alltför afskräckande hemsk och velat åstadkomma något mer serent och himmelskt. Han närmar sig sålunda det program, som han sökt förverkliga i Murnis. Skillnaden är blott, att han här alldeles afstått från försöket att åskådliggöra kampen mellan himmel och helvete och nöjt sig med att skildra de goda människornas uppstigande från de jordiska lidandena till den himmelska härligheten.

Då Almquist i sept. 1821 (Jfr Warburg Ill. Litt. Hist. III s. 404) erbjuder Atterbom att trycka Murnis i Poetisk Kalender, säger han, att han "för lång tid tillbaka" fått detta verk färdigt och att han "redan för ett par år sedan" haft dess "hufvudsaker" utarbetade. Man skulle af detta yttrande kunna datera Murnis' tillkomst till ungefär år 1819. Detta datum bestyrkes dessutom af ett samtida uttalande af J. A. Hazelius i manuskriptet "Mit Hjertas Dagbok" i Nordiska Museet. Han nämner där i anteckningarna för december 1819, att Almquist just i dessa dagar meddelat honom sina nya verk, Manhemsorganisationen, Om det Hela, Historiens Idéer och "Murnis, ett Idyllion, det skönaste, som mitt hjerta uptagit". Det förefaller mig också otvetydigt vara detta verk Alm-

quist har i tankarne, då han i ett ofta citeradt bref till J. A. Hazelius af den 1 okt. 1819 redogör för sina poetiska principer. Efter att ha framhållit humorn såsom det enda, som kan åvägabringa försoning mellan det höga och låga i den mänskliga tillvaron, frågar han sig, om det ej finnes någon "sfer af lif", som är höjd öfver humorn, och svarar med att hänvisa på änglavärlden. Den är själf fri från allt ondt och därför fullkomligt "seren", och samma serenitet måste utmärka alla taflor därur. Under det att alla taflor af lifvet här i världen — "före Domen" — måste vara humoristiska, böra däremot alla taflor af lifvet efter domen vara absolut humorlösa. Och då Kristus förklarat, att språket ibland änglarne skall vara ja och nej, bör stilen vara "den aldra simplaste".

Stylen för *denna Genre* (Idyllen i högsta bemärkelse) måste således vara just barnslig. — Frågor och Svar i ett par ord. — Bilder fulländade på en rad. — Ej det ringaste begär, att kläda fransar på obetydligare tilldragelser. Ej något begär, att tillägga ett enda öfverflödigt ord, sedan idén är sagd. Den oklädda sanningen. Bibelspråket. ... Likasom det oändliga saliga Hela i sig conglomererar alla ändlighetens brokigheter och trätor — så bär också ett Idyllion (i sin högsta mening) i sig alla de öfriga elementerna: det är *episkt* till sin grundgång, *dramatiskt* till sina utvecklingar, *lyriskt* till sitt språk.

Emellertid anser Almquist ett dylikt "idyllion i högsta mening" knappt vara läsbart: "Det blefve 2 ord. — En syn på det oändeliga Himlablå. — En blick in i 1 änglamenniskas öga, om hvilket man ju *ingenting kan säga* efter man *känner det evigt*".

Det finnes emellertid enligt hans mening en medelväg mellan denna ordlösa serenitet och den ändliga humoristiska framställningen:

Men i samma idé och med samma form kunde man tänka sig ett (dock lägre) Idyllion, som lät sina personer *begynna* i Ändlighetens brokighet och invecklingar, — men lät dem slutligen och *hufvudsakligen upgå* till den serena, enfaldiga, änglafredliga region af lif, som är Idyllens hem, och menskligketens högsta mål.

Vi ha ju här tydligen ett program för själfva handlingen i Murnis, liksom vi i de föregående uttalandena fått en exakt beskrifning på det stilideal, som föresväfvade Almquist.

Under den af Warburg refererade brefväxling, som Almquist på hösten 1821 förde med Atterbom om utgifvandet af Murnis, betonade han, att det endast var en del af ett större verk:

Detta stycke är egentligen blott tredjedelen af ett större Helt — det omfattar, som jag nyss nämnde, det *erotiska* förhållandet (du påminner dig den sjunde graden i Manhemsplanen?): derofvanpå skola sedan komma taflor ur de öfriga regionerna af menskligt Lif i andra Böcker, innehållande nya Väfnader af Sagor och Diktresor, både på Jorden och i himmelen.

Detta uttalande är lätt att förstå, om man kastar en blick på Almquists schema öfver de olika slagen af andeväsen i hans "Om Religion o. s. v." Murni's bebo nämligen den lägsta regionen i öfveränglarnes rike. Närmast öfver dem stå Aransi's och högst Ynsi's. Det är tydligt, att Almquists afsikt ursprungligen varit att äfven ägna dessa högre änglasfärer hvar sitt verk. En fortsättning till Murnis med namnet Aransis nämnes också af Almquist såsom outförd i den förteckning han 1834 sände Atterbom öfver de verk han ämnade fullända och införa i Törnrosens bok (Warburg Ill. Litt. Hist. III, s. 430). Jag har också bland de Nelssonska papperen funnit en dylik fortsättning delvis i renskrift, delvis i koncept. Den har dock aldrig kommit utöfver den första boken.

En annan sak, som i korrespondensen med Atterbom är ägnad att förvåna den läsare, som endast känner Murnis från trycket i "De dödas sagor", är den rädsla, som Almquist visar för att publiken kunde taga anstöt af den "kyska nakenheten" i hans verk. I ett bref till Atterbom af den 12 sept. 1821 erinrar han denne om ett samtal, som de en gång haft i Stockholm, då de kommit öfverens om att, om någon skönhet funnes i det erotiska, denna måste kunna framställas i sin fulla nakenhet. Då Atterbom därvid bekänt, att ett verk af en tysk författare, som han under ungdomsåren läst och där det nakna på detta sätt framställdes, hade "upphettat" honom och "väckt högsta begär", framställde Almquist den

frågan, om det ej vore möjligt "att i *romantisk, christen, helig, sval, ren, frisk* mening framställa denna nakna skönhet: då den i stället för den brånad och hetta den såsom hednisk nakenhet uppretar, här tvärtom skulle hos åskådaren väcka det svalaste lif af helgon-oskuld". I denna anda hade han sökt skrifva Murnis.

Om man tager kännedom om Murnis i den text, som föreligger i den i prof. E. Almquists ägo befintliga renskriften,[1] har man lätt att förstå Almquists betänkligheter mot att publicera den. I denna form är verket förvisso otryckbart äfven för en modern publik. De skildringar af paradisisk kärleksfröjd, som bjudas, äro så ohöljda och så utförliga, att de nästan ge ett intryck af erotomani. Af det svala, rena och friska, som enligt hans egna beskrifningar skulle hvila öfver dem, har man svårt att märka några spår. Huru kyska verka ej vid sidan af dem äfven Swedenborgs djärfvaste beskrifningar af den himmelska kärlekslyckan. Hos honom finnas endast de detaljer medtagna, som ur hans systems synpunkt äro nödvändiga, under det att Almquist påtagligt söker tillfällen att komma in på beskrifningar af alla könslifvets detaljer. Den sötsliskiga sensualism, som redan i Parjumouf och i oskuldsscenerna i Karmola tagit sig uttryck, har här fått fria tyglar. Hvad som här, liksom också i Almquists senare erotiska skildringar, stöter läsaren, är den pretention af oskuldsfullhet, hvarmed de framträda.[2]

[1] Det torde vara tvifvelaktigt, om denna är egenhändig. I hvarje fall har den en ursprungligare text än den med musikinlagor försedda renskrift af böckerna 1—3 och 5—7, som finnes i Nord. Mus.

[2] Det kuriösaste exemplet härpå är säkerligen den egendomliga badscen, som finnes i slutet af andra boken af den makulerade originaltexten till Amorina. Då Henrika funnit sin älskade död genom egen hand, besluter hon att bada sig för att synas ren inför hans ande:

Glänsande min kropp han då skall
Se, och åter hålla mig så
Kär!

Därefter följer en rent rokokoartad skildring af hennes afklädning och bad, och det hela slutar med hennes uppstigande ur vattnet: »O skynden er, skynden, I strålar ur Hermans saliga ögon, skynden att famna det smärtaste, hvitaste skönvuxna Lif ... beständigt allt högre hon stiger — men nu kastar Raphaël, ängeln, snabbt ett purpurflor öfver Taflan.»

Detta så mycket mera, som man har den starka förnimmelsen att hos honom ha att göra med sensuell lystenhet mera än med verklig erotik. Hvad som kom samtiden att så starkt reagera mot de i realiteten så litet dristiga skildringarne i "Det går an", var väl den omedvetna känslan af att den fria förbindelse, som vi där få bevittna, ej knutits på grund af verklig kärlek, utan varit ett verk af tillfälligheterna, af snusförnuftiga resonnemangsskäl och af en betagenhet, som aldrig gått utöfver det rent fysiska. Det är denna egendomliga blandning af yttre sinnlig retelse och inre kyla, som säkerligen bottnat i en brist i Almquists eget temperament, vi återfinna i alla hans kärleksskildringar.

I den tryckta upplagan af Murnis ha ju alla erotiskt utmålande partier aflägsnats, och om den yttre anständigheten härmed nödtorftigt räddats, har ju verkets syftemål att göra propaganda för en "kysk nakenhet" därigenom gått om intet. Det kommer därför att förefalla något planlöst.

Swedenborgs stora tanke om himmelriket såsom ett arbetets och "nyttans" hemvist har Almquist ej kunnat tillgodogöra sig. Hans Murnis — den äktenskapliga kärlekens land — förblir, äfven sedan de erotiska partierna strukits, intet annat än ett njutningens Eldorado. Den nordiskt vårliga friskhet, som hvilar öfver Swedenborgs paradistaflor i De Amore conjugiali, har här ersatts af en sydländsk sommardags bedöfvande dofter och färgprakt. Vi erinra oss, att Almquist redan i sina tidigaste poetiska program häfdat, att den nya dikt, han föresatt sig att skapa, skulle ha sydländsk, "romansk" kolorit. I själfva verket har Almquist skapat ett landskap, som sedermera stereotypt återvänder i alla hans mera fantastiska miljöskildringar, vare sig de spela i andevärlden eller i något okändt jordiskt sagorike. Det är lätt att urskilja en del swedenborgska ingredienser, myrtenlunderna, rosenångorna och de små kolibrifåglar med guldvingar, som alltid svärma omkring de saliga andarne och som Almquist kallar "guldbin". Från Swedenborg tager också Almquist uppslaget att låta de olika landskapsbilderna uppstå och försvinna för andarne allt efter deras inre tillstånd, att låta atmosfären kring dem skifta i guld- och rubinfärg o. s. v. En stor

del af dessa detaljer har för Almquist liksom för Swedenborg en djupare symbolisk betydelse, och särskildt har han med utgångspunkt från Swedenborg utbildat en rätt invecklad färgsymbolik.[1] Emellertid ha de ju lika ofta självändamål, och Almquist uppblandar dem också ogeneradt med allmänna nyromantiska accessoarer. Allt som allt kommer landskapsskildringen härigenom att mista alla distinkta särdrag. Läsaren fäster sig ovillkorligen mera vid ordens färgklang än vid deras innebörd och känner sällan något behof att för sig åskådliggöra de beskrifna landskapen. Han har endast en dunkel förnimmelse af något otroligt rikt och öfverlastadt, vällustigt och yppigt, som väl öfverensstämmer med de himmelskt-erotiska intressen, som hufvudsakligen upptaga Murnis' invånare.

Någon sammanbindande hufvudhandling har ju som bekant Murnis ej. Vi möta ständigt nya par af älskande, som under jordelifvet af grymma händelser skilts från hvarandra och hvilkas inträde i Murnis vi få bevittna. Det har tydligen varit Almquists mening att här skildra representanter för olika lefnadsförhållanden, egenskaper och världsåskådningar. Härigenom har verket kommit att få en mycket stor likhet med de himmelska scenerna i Swedenborgs memorabilier, framför allt med de i De Amore conjugiali införda. Att han äfven i skildringarna af deras upplefvelser i andevärlden skall ansluta sig till Swedenborg är ju självklart, och det förefaller mig vara förspilld möda att med exempel styrka detta förhållande. Det torde vara mera påkalladt att betona några drag, som ej återfinnas i Swedenborgs taflor från den äktenskapliga kärlekens paradis.

Jag har redan anmärkt, att erotiken hos Swedenborg ej har den flämtande sensuella karaktär, som den fått i Murnis. Besläktad med denna erotik är ju också den extatiska, vällustfyllda dödstrångtan, som också ofta möter oss i Murnis och som ej har någon motsvarighet hos Swedenborg, men som ju är så mycket vanligare hos de tyska nyromantiker, af hvilka Almquist och hans krets rönt de starkaste intrycken; jag nämner endast som exempel Werner och Novalis. Hur starkt sexuellt färgad denna dödstrånad är hos Alm-

[1] Se om denna R. Berg's uppsats i *Svenska Studier*.

quist, ser man kanske tydligast af skildringen af Solavifs död. (De dödas sagor s. 117 f.) Hennes trolofvade har dött, och Gud har lofvat henne, att hon skall få följa honom och själf välja sitt dödssätt: "O — låt mig få dö af Aisbrand! svarade hon." Och hon tycker sig sedan i en vision skåda en skön äng med en klar flod, i hvilken hon känner sig gunga uppåt, ständigt uppåt:

Då begynte hon längta: ack, att jag nalkades Aisbrand! och hon tyckte sig alldeles upplösas af den strida strömmens vällust.

Nu såg hon upp, och såg en ganska stor gestalt, som räckte ända ifrån det oändliga uppåt, till det oändliga nedåt. Hans ansigte var blidare än solen. Han liknade Aisbrand.

O Aisbrand, tänkte hon — du är allt! — jag är intet! — och hon tyckte sig vara så oräkneligt liten emot hans storhet.

Då brusto pulsarne sönder i hjertat af hennes kropp, som låg i tältet.

Den likhet med kärleksakten, som man redan spårar i denna beskrifning, är i originaltextens otryckbara version utförd med pinsam tydlighet. Den ger en förklang till "Den lyssnande Marias" trånad att förenas med den himmelska brudgummen, sådan vi känna den från en af Almquists vackraste songes (Imp. okt. uppl. II s. 108):

Stilla rinn, o min själ, i floden,
i dunkla, himmelska purpurfloden:
Stilla sjunk, o min sälla ande,
i Guda-famnen, den friska, goda.

Det kan vid första ögonkastet synas otroligt, att Almquist själf känt denna feminint sexuella känsla gentemot det gudomliga. Det synes mig dock både af hans dikter och brefuttalanden vara otvetydligt, att så är förhållandet. Den återfinnes ännu i omskrifven form i den extasskildring han ger i Skaldens Natt. Det är ju här fråga om ett rent passivt öfverlämnande åt Gud, som lofvar att "omsluta" honom, att "komma och vara ung" i honom och som till sist tar hans "arma hjerta i sitt väsende". Den herrnhutiska brudmystiken har hos honom blifvit mer än ett talesätt. För honom liksom för så många af medeltidens och senare tiders mystiker har den efterlängtade väsensföreningen med Gud fullkomligt samma

känslobetoning som kvinnans med den älskade. Det är också den innersta förklaringsgrunden till det egendomliga faktum, att han med förkärlek tecknar sig själf i sina kvinnoskildringar. Det är i "Kristi brudar", sådana som Henrika och Signora Luna, som han lättast kan förkroppsliga sin egen religiositet.

Såsom jag på annat ställe (Swedenborg s. 319) framhållit, afsåg Swedenborg med sin lära om de himmelska äktenskapen att motverka den förblandning mellan kärleken till Gud och den erotiska trängtan, som han funnit i brudmystiken, genom att ge den senare ett mål i evighetens värld, göra den till längtan efter den himmelska makan. Hos Almquist inträder förblandningen på nytt. Han låter fullt medvetet sina hjältars jordiska kärlekstrångtan glida öfver till trängtan efter den himmelske brudgummen, Kristus.[1]

Ofvan (s. 72) har framhållits, att dödsextasen hos Almquist ej såsom hos så många andra nyromantiker är en längtan till förintelsen, att döden för honom endast är begynnelsen af ett nytt lif och att han därför redan tidigt ger uttryck åt sin favorittanke, att det ej är en synd utan en välgärning att påskynda en väl förberedd människas öfvergång till andevärlden. Denna tanke kommer redan i Murnis till synes. Albion, den vilde och blodtörstige jägaren, har, då han fällt den panter, som röfvat hans älskade, vållat hennes död — det är samma balladmotiv, som sedan återkommer i Edithalegenden i Amorina och i Björninnan — och när han kommer till andevärlden, anklagar han sig för att ha mördat sin älskade. Men änglarna svara: "Hafver du din käraste mördat? — Till lif har du då mördat henne." (a. a. s. 35.)

Tanken att döden är förintelsen pinar endast såsom en dyster dröm de aflidne, som lefvat i hednisk tro och som ännu ej hunnit

---

[1] Naturligtvis anser Almquist sin åskådning stå i full samklang med Swedenborgs läror. I ett bref till J. Hazelius (4 sept. 1828), påstår han, att Swedenborg »betraktar Kärleken mellan Christus och oss på ett conjugialt sätt». »Christus och menskligheten stå der framför hvarann såsom Man och Qvinna. Det är med ett ord, Köns-kärlek emellan dem.» Det öfverlåtande af allt och t. o. m. sitt eget lif, som är »den mörka christendomens Hufvudpunkt», omtolkas till en äktenskaplig förening med Kristus. Den ena maken »öfvergifver sig sjelf, söker icke sig, utan förflyr och dör i den andra».

mottaga undervisning af änglarne. Albion är ännu, då han efter döden såsom ande vandrar rundt på jorden för att genom goda gärningar blifva värdig sin älskade, oviss om han ej förlorar sitt eviga lif, då han för att låta den hedniska konungadottern Ragnhild vinna den försoning, som hon endast tror möjlig genom ett "rikt blot", erbjuder sig själf till offer. Men då han räckt Ragnhild sitt svärd och hans hufvud fallit under "rosenströmmar af väldoftande blod", då först höjes hans "alrainnersta" till "lifvets ljusaste rymder", och han skådar öfver sin hjässa den rubinkrans, som är tecknet till att han blifvit värdig att förenas med sin älskade.[1]

För de kristna hjältarne står det däremot från början som en gifven sak, att deras död blott är morgonen till ett nytt lif. I den vackra berättelsen om Aisbrand och Solavif, som har den kristna legendens form, befaller den unge hjälten, som beslutat att frivilligt offra sitt lif för sitt folk, två af sina män att taga en snöhvit fjäder ur hans hjälmbuske och bära den till hans brud: "Och sägen henne, att nu har den hvita liljeknoppen utspruckit i röd blomma och lifvets morgon begynner rodna!" (a. a. s. 114.)

Murnis kommer alltså att troget återspegla det sentimentala dödspatos, som rådde inom Almquists vänkrets, där man — entusiasmerad af Novalis' extatiska dikter — berusade sig vid tanken på "dödens ljufliga trädgård" med dess rosor och kyssar och tillönskade hvarandra lyckan att snart få upptagas där. Man måste i själfva verket känna den egendomliga stämningen i denna krets[2] för att

---

[1] Jag påpekar i förbigående, att denna episod liksom hela Albions jordiska vallfart såsom ande tydligen är influerad af SPIESS' roman *Hohenstaufen* (jfr ofvan s. 99). I denna har titelhjälten för att vinna saligheten efter döden blifvit ålagd att stiga ned på jorden och förrätta goda gärningar. De bragder, hvilka han i olika gestalter förrättar, äro precis af samma slag som de af Albion under hans botgöringstid utförda. Den mest förtjänstfulla handling han utför är, då han för att låta en kvinna vinna försoning uppfyller det därvid fästade villkoret, i det att han frivilligt erbjuder henne att halshugga honom. Det behöfver knappast påpekas, att Swedenborg aldrig låter andarne på detta sätt utföra botgöringsgärningar i synlig gestalt nere på jorden.

[2] Jag kan här ej ge några utförliga citat ur denna korrespondens mellan Almquists vänner, som egentligen borde helt utges såsom prof på den exalterade romantiska mystiken. Jag vill blott såsom ett enda belysande exempel anföra de ord, hvarmed G. Hazelius besvarar ett bref från sin broder, som

förstå den känslovärld, som behärskar Almquist under ungdomsåren och som han ingalunda helt befriat sig från, sedan han efter krisen år 1819 afsvurit det ensidiga svärmeriet såsom osundt och beslutat att förena sitt sträfvande efter "cœlest sentiment" med en motvikt af "ren natur".

Det är denna blandning af vällustfylld erotik och sensuellt färgad dödslängtan, som gör, att den almquistska andevärlden i Murnis förefaller så mycket mindre eterisk än Swedenborgs, trots att den i sin miljöskildring är mycket mer fantastisk, mycket mindre jordbundet realistisk. Man har ej såsom hos Swedenborg intrycket af att vistas i högre, friare rymder. Luften i Murnis är tung af jordiska begär och jordisk trånad, och det är ytterst betecknande, att de nykomna andarne ofta känna sig brydda och förlägna i all den prakt, som omger dem, och med halft blyga, halft lystna ögon betrakta all den nakna oskuld, som möter deras blickar. Särskildt tydligt kommer detta fram i originaltextens skildring af den mördade Lucindas uppvaknande på en bädd af silkesgräs, beskuggad af cypresser och blommande akaciehäckar. Hennes oskuldsfulla blygsel öfver sin egen nakenhet beskrifves lika utförligt, som om det gällt en hjältinna ur Lafontaines romaner, och ännu mer hennes flickaktiga skygghet vid det oförmodade mötet med sin lika nakne brudgum Almon. Så småningom förändras emellertid hennes känslor, hennes kinder glöda och hon blir så het, "att hon nästan förskräcktes", och vänder sig till sin brudgum med en bön, "att han skulle hjelpa henne ur detta qvalm".

För att åstadkomma Murnis' sagoprakt har Almquist tillgodogjort sig alla de etnografiska kunskaper han förfogade öfver och användt pittoreska accessoarer ur alla de litterära källor, som stodo honom till buds. Amadisromanen — under hela ungdomstiden hans älsklingsbok — får tillsamman med de moderna riddarromanerna släppa till den chevalereska koloriten. Men utom dessa rid-

underrättar honom om att deras syster tillfrisknat från en lifsfarlig sjukdom: »Lovise är frisk — hör jag. — Med nöjdare sinne hade jag hört underrättelsen om hennes död, ty jag var derpå beredd och älskade henne så mycket, att jag ej missunnade henne den herrliga döden. — Dock Gud ville ej så — detta lugnar mig.»

dare och jungfrur af internationell korstågstyp möta vi nordiska och germanska vikingar i götisk stil, ädla röfvare utan någon angifven tidsfärg och ossianska hjältar och sköldmör.

Stilen företer en profkarta af inflytanden från lika många håll. Redan i Gråkappan hade ju Almquist skapat sig en sorts arkaiserande sagostil, som Lysander med rätta funnit ha likhet med de medeltida riddarsagornas, "romaner af det slag, hvarpå Don Quijote fordom läst sig tokig". (Cavallin och Lysander, Smärre Skrifter s. 447.) I Murnis, där han ju delvis rör sig i bretonsk miljö och med namn ur Amadissagan, har han ännu starkare efterbildat de gamla riddarromanernas preciösa sirlighet och långa retoriska tirader. Han ökar förkonstlingen genom att upptaga en mängd swedenborgska latinismer, framförallt de våldsammaste inversioner. Från Ossian, som han, såsom man kan se af de i prof. Almquists ägo befintliga anteckningarna, redan tidigt med hänförelse läst i tysk öfversättning, har han fått uppslaget att skapa en sorts poetisk prosa med högtidliga invokationer, långa dimmiga naturbetraktelser och utförda liknelser.

Naturligtvis har han därigenom kommit ganska långt från den "serena" stil, som han i brefven angett såsom det ideal, hvarefter han sträfvade, men han har å andra sidan uppnått ett annat mål, att skänka hela verket en viss arkaisk patina. Den böjelse för antikverade "talesätt", som han med älskvärd självfironi skildrat hos den gamle hofmannen Hugo Löwenstjerna, har i själfva verket förföljt honom under hela hans lif. Med sin musikaliska mottaglighet hade han oerhördt lätt att stilistiskt påverkas, och under det att man ofta har svårt att utreda i hvad mån han lånat motiv och uppslag från främmande källor, kan man så godt som alltid af stilen utläsa hvilka verk han närmast varit inspirerad af.

Farorna af denna böjelse för pastichen behöfva knappt framhållas. Det dröjde ju mycket länge, innan Almquist lyckades vinna en naturlig stil, och fullt förmådde han kanske aldrig frigöra sig från den arkaistiska förkonstlingen. En mängd af de vändningar och fraser i hans verk, som för historiskt obevandrade läsare ha en

genuin och tidstypisk klang, äro i själfva verket afsiktliga eller omedvetna arkaismer, som samtiden — såsom man kan se af kritiker och recensioner — fann preciöst ålderdomliga. Almquists benägenhet att lägga sina berättelser i främmande personers mun eller att — såsom han ju i viss mån redan gjort i Murnis — presentera dem såsom gamla folkdikter eller sagor blir med kännedom om denna hans arkaiserande böjelse ganska förklarlig. Han var f. ö. själf långt ifrån blind för svagheterna i detta manér. Redan i de lösa anteckningar han gör, då han i början af 1820-talet ämnar omredigera Murnis, föresätter han sig att borttaga superlativerna, minska på bildståten och bortarbeta hvad han kallar det "sökt antika" i sin stil.

Allt detta hindrar naturligtvis ej, att Murnis — såsom R. Berg påpekat — är det första verk af Almquist, där hans stilistiska genialitet gör sig gällande. Denna består ju just till stor del i hans musikaliska mottaglighet, i det sätt hvarpå han kan återge och bibringa läsaren en intensiv stämning, i hans oerhörda förmåga att låta föredraget musikaliskt skifta efter innehållets kraf. Hela det intryck af fantastisk och färgrik saga, som Murnis gör, är i själfva verket åstadkommet med stilistiska medel. Det är stilens legato, som hindrar innehållet att verka brokigt hoplappadt, som ger det en helhetsstämning, hvilken det eljest skulle saknat. Man behöfver blott jämföra det med Karmola, där Almquist ännu ej lyckats få en musikaliskt enhetlig stil, för att märka skillnaden. Trots att handlingen i detta versutkast är klarare och mer enhetlig än den i Murnis, faller det hela för läsaren sönder i ett kaleidoskopiskt virrvarr, under det att man — trots alla otroligheter — läser Murnis med förväntansfull spänning, hela tiden förtrollad af den egendomliga drömstämning, som stilen med all sin manierism förmedlar. Med full rätt har Berg kunnat anföra begynnelseraderna till Murnis såsom ett af de mest slående exemplen på Almquists sällsynta förmåga att åstadkomma melodisk suggestion.

Murnis upptager som bekant såväl i handskrifterna som i trycket femton böcker. I den sista af dessa böcker ha alla de älskande paren återförenats på Murnis' ö, där Albion blifvit deras furste.

Någon definitiv afslutning har verket ej. De närmaste åren upptogos emellertid af andra verk, och först några år fram på 1820-talet — kort före flyttningen till Värmland — kunde Almquist återupptaga sin ursprungliga plan att fortsätta sina skildringar från andevärlden. I en omkring år 1824 nedskrifven tillämnad ingress till Aransis (i de Nelssonska papperen i Nord. Mus.) låter Almquist "manaren" i sitt inre säga: "Du skall, Du skall lemna dina strödda smärre stycken, låt dem vara och hvila. Ett språk skall du få till att tala, syner ljuft beskåda, och toner uppteckna, som du i hjertat hör".

Det tyckes ursprungligen ha varit hans afsikt att låta de närmaste böckerna bilda en fortsättning till Murnis. Sedermera beslöt han emellertid att låta dem ingå i Aransis, som skulle vara "graziens hem". Genom lösa lappar i de Nelssonska papperen få vi en del mycket kortfattade notiser om det tillämnade innehållet i de nästföljande böckerna, hvilka här bära numren 16—21. Den sextonde boken skulle behandla en spartansk flicka, som aldrig älskat någon och som först efter döden får lära sig kärlekens natur. Den sjuttonde, som borde ha "en ton af judaism", skulle däremot skildra en flicka, som älskat, men utan genkärlek. Ämnet för nästföljande bok är något dunkelt formuleradt: "Syskonen — jemte en hel förtrollad borg — som alla hjelpas", hvarvid det hänvisas till en nu förlorad lapp. I den nittonde skulle skildras striden "mellan de från jorden kommande onda, förvridna varelser" under anförande af en viss Johannes och Murnis' änglar under Albions ledning. I den tjugonde boken skola Ringkämparne (det är namnet på Albion och hans änglar) "uppföras till en Vue öfver hela andevärlden — alla folk på jorden med sina characterer i Andar". Den sista, 21:sta, boken skall innefatta en "sluttafla öfver Jordens nationer och Himmelens kretsar". På samma lapp, där dessa böckers innehåll förtecknats, följer därefter en anteckning: "Hela jordhistorien i mythopoetisk varelse. Semiramis genom Derceto och grekerna genom Merlin". Att döma af andra uttalanden var det meningen att skrifva en ingress till hela verket, behandlande "Jordens hela uppkomst och Gestaltning i folk". Det är tydligt, att Semiramis[1] med den numera däri

inlagda, men ursprungligen självständiga Derceto skapats för att tjäna som ingress till Murnis. Till denna "mytopoetiska" förklaring af jordhistorien höra också Ormus och Ariman, Skönhetens Tår och Under Hoppets Träd, hvilka alla tillkommit ungefär vid denna tid. De stå emellertid ej i något inre samband med den swedenborgska andevärlden, ehuru Almquist ännu i den tryckta versionen af Semiramis har kvar ett par af sina egendomliga änglanamn.

Af det öfriga finnes i de Nelssonska papperen den ofvan omtalade berättelsen om spartanskan delvis utförd. I konceptet bär den öfverskriften "16de boken" och är alltså ämnad att vara en direkt fortsättning till Murnis, men i den i samma samling befintliga renskriften är titeln ändrad till "Aransis, första boken". Ett motstycke till denna berättelse är Ferrando Bruno, som — ehuru säkerligen i sin nuvarande form af något senare datum — otvetydigt förefaller mig vara tillkommen i samband med fortsättningen af Murnis.

Grundtanken i Aransisboken är densamma, som Almquist gifvit uttryck åt i skildringen af den nionde graden i Manhemsförbundet, föreningen af individualism och universalism. Den himmelske unge tjänare, som hämtar Albion för att han skall bistå den i omedveten natur upplösta Dianusa, förkunnar för honom, att lifvet "lefver i två mot hvarandra gående beskaffenheter (Riktningar)". Den ena är den subjektiva, "lifvets kärna", den andra är den objektiva, "lifvets omgifning". Först när dessa två förenas, är lifvet äkta, fullkomligt, "vigdt":

Om kärnlifvet hos den menskliga Personen, Jaget, icke erkänner (finner, ser) någonting omkring sig, utan öfver alt blott sig ... så är det ett Subject, som ej har något Object emot (framför) sig: då är lifvet icke vigdt, efter de båda Beskaffenheterna icke äro förenade.. då är det ingenting i lifvet som ser..

På samma sätt om Omgifvelselifvet icke har i sig någon kärna — blott en Gräns, men intet innehåll derinom — då är det en objectiv Verld, som ej eger ett Subject uti sig, — då är Lifvet ej heller vigdt; det är blott Ett

[1] Hänvisningen till »Merlin» förklaras däraf, att titelhjältinnan i Semiramis i verkets första del bär namnet Nyniannе, hvilket Almquist hämtat ur sagan om Merlin, som han möjligen kände i Fr. Schlegels modernisering.

utan att vara två; den inre kärnbeskaffenheten är uppslukad, osynlig, okänbar, ej till. Då är här ingenting framföre i inre mening — altså »innanföre». Det är ingen Sol öfver Lifvet.

Det är ju tydligt, att dessa något oklart formulerade tankar gå tillbaka på Schelling. I berättelsen om Dianusa har Almquist tydligen velat åskådliggöra det andra fallet, då en person gått upp i "omgifvelselifvet", i den omedvetna naturen, och därigenom upphört att vara "kärna".

Berättelsens innehåll är följande: En spartansk furste ägde ett enda barn, Dianusa, hvars "största ro" var att gå i ensliga lunder. Nöjena vid hennes faders hof kunde ej skänka henne någon fröjd. Hon "suckade sin ensliga smärta för Häckarnes vackra löf: de susade af hennes ande." Då hon lyssnar till höststormarnes hvinande, längtar hennes själ "att susa in med dem och försvinna i den heliga ljufva naturen". Och då hon sitter vid källans klara spegel, afundas hon den dess oberörda ro. Själf känner hon sig som en slafvinna, beroende som hon är af vänner och anförvanter.

Fri vore jag, om jag vore som du min källa. O du min ande, försvinn i löfvenas ådror, gå bort genom jordens inre underbara ting och mäktiga gestalter, lef utan bojor som den olyckliga Prinsessan Dianusa, lef utan ängsliga vänner, ovänner och föräldrar.»

Länge vankade hon. — — Nejdens kärlek ingick alt djupare i hennes håg, Tingenas inre musik började höras af hennes lyssnande öra: hon glömde alt mer sig sjelf.

Förvånad, med begynnande glädje, gick hon alt längre, hon mindes ej längre sin Far eller moder, hon tyckte sig stor, såsom Verlden. — Hon tyckte ej Sig vara stor, ty hon kände ej att hon var något mer, men det var som i hela den stora omätliga Rymden af ting och gestalter hon utflöt och omflöt dem alla, en salig försmältande Sky, öfveralt, öfveralt, och likväl ej buren i Något.

Fantasiens upplösande ande är mäktig och stark, lika stark som Förståndets sammandragande, i Visshet, bestämdhet, på Något gående kraft.

Fadern, som saknat sin dotter i gemaken, ger sig ut att söka henne och finner henne död, med pannan stödd mot handen. Hennes själ har förflyktigats, har blifvit till ett med naturen, har blifvit ett intet. I andevärlden visar den sig som ett sollöst och dys-

tert landskap. Huru hon sedan väckes till självmedvetande af Albion och hans kämpar har Almquist ej hunnit utföra.

Redan den utförda delen af Aransis ger oss en förkänning af att ha flyttat till "graziens hem". Stilen är luftigare än Murnisböckernas, naturskildringen mer lefvande och psykologien mer fördjupad. Troligtvis har berättelsen tillkommit ungefär samtidigt med "Rosaura" och "Cypressen", som också behandla samma grundtema, ett af nyromantikens käraste motiv, människans böjelse att sjunka tillbaka i naturens omedvetna lif. Hon har själf varit natur och bibehåller i sitt bröst en trånad att på nytt återvända till sitt ursprung. Det är isoleringen från människorna, det är det svärmiska uppgåendet i fantasilifvet, som gör det möjligt att på detta sätt bergtagas. Det beror naturligtvis sedan på respektive skalds åskådning, om han betraktar detta öde såsom fruktansvärdt eller såsom det högsta skalden kan åtrå. Att peka på några direkta förebilder för Almquist synes ganska lönlöst, då motivet är så ytterst vanligt både i tysk och svensk litteratur. Det är detta verklighetsdödande fantasilif, som Almquist ansåg sig själf under sin "romantiska" period ha hängifvit sig åt och räddat sig från genom krisen af år 1819. Naturligtvis vill han på intet sätt fördöma lyssnandet till "tingenas inre musik", men fantasiens "upplösande kraft" får ej tillåtas att gå därhän, att man för dess skull förglömmer sig själf och sina plikter. Människan bör vara naturens herre, ej dess slaf. Hon bör handla, ej endast njuta. "Du ville ej lida", säger Albion till den i natur upplösta Dianusa, "du ville endast vistas i en ovansklig Ro, du utgick att försvinna i omgifvelselif, i Ting och gestalter, du fruktade att vara kärna, du bäfvade att stå som Person ibland dina omgifvelser med sorg, omsorg och kraft." För att hon skall kunna åter blifva person, blifva "verklighet" måste Albion därför "gjuta bitterhet" i hennes väsende.

Nästa bok i Murnis skulle ju enligt planen i "hebraisk" stil behandla en ung flicka, som velat älska, men ej fått det. Det är ju möjligt, att denna bok varit ämnad att visa den andra ytterligheten, det "kärnlif", som ej erkänner något omkring sig. I hvarje fall synes

det mig, som om vi i Ferrando Bruno i viss mån ägde ett motstycke till berättelsen om Dianusa.

Ferrando Bruno finnes omnämnd af Almquist i bref från omkring 1828, och det är ju också mycket möjligt, att den först vid denna tid fått sin poetiska utformning. Emellertid sätter dess innehåll den direkt i samband med Murniscykeln. Det ämne den behandlar — Ferrando Brunos ankomst till "Andars land" och hans omdaning där — öfverensstämmer ju i grunddragen med hvad personerna i Murnis genomgå. Det kan dessutom påvisas, att Almquist redan i broschyren "Om det nya Strids-sättets idee" (Hermes 1821. H. 2.) har diktens hufvudscen fullt färdig. Han säger där (s. 75), att han vill tolka den tafla af Michaels strid med mörkrets furste, som "våra heliga Urkunder oss antyda", på ett annat sätt än det vanliga, då man målar honom ur en vredgad himmel slungande spjutet mot den i afgrunden nedsjunkande Satan:

Men jag ser en hög Ängel, väpnad med kyssar och solstrålar — och framför honom den Dunkle, *antingen* flyende det helande Ljuset (emedan han i denna klara värme finner sig nödvändigt böra bli en annan; en föreställning, som plågar honom så, att han flyr) *eller ock*, kufvad af det Ädlas försaligande närvaro, fallande för Ängelens fötter, afsägande sig sin fordna natur.

Det är den tafla Almquist utfört i Ferrando Bruno. Vid mötet med Michael, om hvilken det berättas, att han störtat Satan i en afgrund, känner Ferrando Bruno — hvars efternamn och lynne erinra om benämningen "den Dunkle" — sitt trots vekna, och han upphör att längta efter Satan (Imp. okt. uppl. I s. 29):

Brann ljungeldstråle kring din högt af lockar
I vågig rikedom bekrönta panna,
Då stod jag stark och kall, och sade djerf
Dens namn jag eldigt längtande vill finna!
Men nu — din blick är mild! Jag kan — jag kan ej —

Det finnes alltså flera anledningar att behandla detta i allmänhet missuppfattade verk i samband med Murniscykeln.

Ferrando Bruno är en ädel ande, som forskat djupt efter världens urgrund. Men sedan hans kärlek dött genom det bedrägeri, som hans älskade begått emot honom, har han tappat tron på att universum styres af en allgod Gud. Den "verldsomfarna sagan om

det goda“ upplöser sig såsom luft för honom, han tror det onda vara världens urgrund och söker öfverallt Satan. Och då han nu kommit till andevärlden, går det honom som alla andar efter Swedenborgs lära: omgifningen tager gestalt efter hans eget inre, “smaragders ängar“ vissna för hans fot. Hans förtviflan är nu, att han ej heller kan finna Satan; hans skarpa tanke finner bland alla de andar han råkar ingen tillräckligt självständig för att kunna vara den onda urgrunden:

Visst djerfve, starkt omgjordade och dunkle
Jag träffat har — men aldrig nånsin, nånsin
En enda så i sig rätt säkert, verkligt,
Fast, oföränderligt, fullkomligt sluten,
Att utom sig han ej af annat skakats. —
En enda sjelf-beståndande jag såg ej,
Ej någon Satan, ack! jag träffat har.

Den kvinnliga ängeln Uhmael, som sedermera visar sig vara den älskade, som han i sin svartsjuka mördat, lofvar att föra honom till ängeln Michaël.

Michaël låter oss redan vid sin ankomst förstå, hvari Ferrando Brunos onda består, genom orden:

Säll är den man, som kan sin klokhet dämpa,
På vett ej fåvitskt girig; vis är han.

Och då Ferrando Bruno fortfarande bönfaller honom om att få skåda Satan, för han honom till en källas spegelglas. Där skall han finna den, som han fåfängt sökt i alla dödens nejder. Och nu genomgår Ferrando Bruno sitt största lidande; han skådar i vattenspegeln sin egen bild. Men det blir på samma gång hans befrielse. “Tanken löses — I eviga glömskans himmel.“ Och Rafael, under hvilkens makt han nu hemfallit, förkunnar, att han vunnit sin läkedom, kraften “att kunna vara osedd af sig sjelf“.

Det är tydligt, att en af verkets grundtankar är att gifva uttryck åt den swedenborgska tesen, att det ej finnes någon Satan, att det onda uteslutande är människans eget verk.[1] Men Almquists afsikt går också djupare. I den svartlockige Ferrando Bruno har han

[1] Denna grundtanke framhåller A. själf i ett brefuttalande om verket till J. A. Haselius d. 7 maj 1837.

tecknat sig själf under en period af sitt lif. Vi känna det ofta citerade bref till J. A. Hazelius af 1820 (se nedan s. 157 f.), där han berättar om huru han efter moderns död gripits af en djup melankoli, som kommit honom att skönja Satan öfverallt omkring sig. Han säger sig ha känt "vansinnets grund". Men han har sedan förstått, att det varit Gud, som ledt hans steg öfver afgrunder af sorg för att sedan så mycket intensivare låta honom smaka lycka. Han fortsätter sedan i samma bref: "Otroligt vinna vi vid att öfverge ett sådant ögnamärke som oss sjelfva, icke emedan vi skola förakta oss sjelfva, utan emedan vi skola andas högre sphärers luft". Och han berättar därpå en anekdot om Atterbom, som under sina vinterpromenader pinats af tanken, att alla se på honom, hvilket Almquist förklarar af hans oförmåga att "öfvergifva att tänka på sig sjelf". "Öfvergifvom oss är derföre nu ett motto i min predikan. Jag skall snart skrifva till Unge härom, ty jag tror, att en del af det mörka hos honom är sjelfminne". Vi ha alltså redan här grundtanken i Ferrando Bruno, att man vinner läkedom genom att "kunna vara osedd af sig sjelf". Det är den "ovigda" tanken, hvilken bottnar i egoistisk självtillräcklighet, som gör människan olycklig, kommer henne att tvifla på det godas existens och att öfverallt söka Satan. Den kan endast botas genom att hon ställes inför spegeln, att hon får se, att hon förtär sig själf, liksom gamen förtär Prometheus — för att begagna Almquists bild i Ferrando Bruno. Hon märker då, att det onda hon öfverallt skådar är hennes eget verk. Hon kräfver ej längre svar på de jäktande frågorna; hon upphör att fråga. Almquist berättar ju själf, att han efter sin melankoliska ungdomsperiod sökt sin ro "vid Christi fötter" och sedan ej mer grubblat öfver "om åsigten af Djäfvulens välde vore sann eller ej".

Denna tanke, att den människa, som plågats af "sjelfminne", måste döda sin själfreflexion, är det som Almquist gett ett så vackert uttryck i dialogen mellan Rafaël och hans himmelska maka Orni:

Rafaël

Nu fallen hem till mig är Bruno. Svag
Är sömnen. Svag är döden. Deras kraft
Att läka lifvets sår är ringa, Orni.

Men glömmas, glömmas af sig sjelf: då slocknar
I sjelfva väsendet allt ljus, som lågat:
Förgåtts har tanken — och allen den dunkla,
Onämneliga tysta grund är qvar.

Orni

Mer än att dö är det att sig förgäta.

Rafaël

Gud djupaste, Guds högsta kraft det är
Till andens läkedom.

Och Ferrando Bruno omskapas nu efter swedenborgsk förebild till ett oskuldsfullt barn. Han föres hastigt bort från Michaëls brunn. Ty nu, sedan han lyckats förgäta sig själf, vore det farligt för honom att kasta en enda blick i dess spegel. Ej förrän han vuxit "till kraft af lam", skall han tillåtas att "minnas sig".

För att förstå den kontrast, som Almquist finner mellan detta tillstånd och det, som han skildrat i berättelsen om Dianusa, måste man erinra sig hans psykologiska grunduppfattning. "Viljan" — som för Almquist omsluter hela det omedvetna själsinnehållet — sträfvar utåt, "centrifugerar", och då den ej motväges af "förståndets sammandragande kraft", rinner den ut i en obestämd trånad; individen återsjunker i det omedvetna naturlifvet. Det är Dianusas öde. Den motsatta ytterligheten inträder, då förståndet, reflexionen, genom sin "sammandragande kraft" förlamat alla andra själskrafter. Tanken finner då i sin rastlöshet intet att dröja vid, intet att hämta näring ur. Ferrando Bruno önskar, att han kunde få mätta sig med ormarnes etter:

Mitt slukande väsen fick ett något njuta:
Nu gapande hemskt jag eger sjelfva intet
Till mat.

Från detta finnes endast en hjälp, att låta tanken döda sig själf i sin omättlighet. Sedan den förgåtts, står "den dunkla,

onämneliga tysta grund“ kvar. På det omedvetnas botten kan sedan tanken på nytt växa upp.

Jag har vid min analys af Ferrando Bruno alldeles lämnat det af Warburg (a. a. III s. 437) påpekade inflytandet från Byrons Manfred å sido, då jag ej tror, att det haft någon betydelse för det filosofiska innehållet och stämningen i dikten, som ju är fullkomligt skild från den, som råder i Byrons drama. Den kan ju också — såsom jag visat — ledas tillbaka på tankar, som behärskat Almquist, innan han torde ha känt Manfred. Däremot förefalla mig vissa detaljer i den konstnärliga utgestaltningen[1] tyda på en påverkan från det byronska dramat, hvilken man i så fall antagligast skulle kunna förlägga till tiden efter 1826, då Thomanders öfversättning utkom. Frågan torde emellertid endast kunna afgöras genom en speciell undersökning af Almquists förhållande till Byron, som ännu är outredt.[2]

Också några andra af Almquists verk från 1820-talet synas mig möjligen ha uppstått i samband med Murniscykeln. Både Melia och Gianera ge uttryck åt samma slag af dödsextas, som vi funnit vara så betecknande för Murnis, och de ha båda samma legendform som t. ex. Solavifsberättelsen. Framför allt är ju detta fallet med Gianera, där de oskyldiga barnen, då modern bedt till Gud om välsignelse för dem, direkt upptagas af Gud till barnens himmel, som i verkets sista del beskrifves. Ännu närmare Murnisberättelserna står en okänd prosalegend i de Nelssonska papperen med titeln De Två. Det skildrar en munk och en nunna, som gemensamt brukat bispringa de fattiga och därigenom ådragit sig sina klosterkamraters misstankar och förtal. Till sist bli de en gång, då de råkats till gemensam bön, dödade genom samma blixt. Folket uppfattar det

[1] Jag fäster mig då framför allt vid själfva likheten i den yttre situationen. Manfred har liksom Ferrando Bruno blifvit bragt till förtviflan genom en olycklig kärlek, som på något sätt kostat hans älskade lifvet. Han begär af andarne »selfoblivion». Den karrikerade bibliska hymn, som andarne sjunga till Arimanes' lof, kan ju också möjligen ha gett A. uppslag till hans parodi af Wallins psalm.

[2] Den alltsedan Lysander utan motsägelse accepterade åsikten, att Ormus och Ariman är influerad af Byrons Cain, torde sålunda böra underkastas en ny granskning, sedan det visat sig, att detta verk förelåg färdigt redan år 1824.

som ett straff för deras förmenta synder, men Almquist låter oss följa dem upp till andevärlden. De ha där förenats med hvar sin himmelska maka, då de ej inbördes älskat hvarandra, men de råkas fortfarande för att föra uppbyggliga samtal med hvarandra. Det förefaller mig både på grund af innehållet och stämningen i dessa verk troligt, att de ursprungligen skrifvits för att ingå i den swedenborgska diktcykeln, ehuru det naturligtvis ej är möjligt att bevisa.

Säkert ha i hvarje fall de af Almquists songes, som behandla motiv ur Murnis, skrifvits i detta syfte. Redan i originaltexten (jfr De dödas S. s. 9) finnes ju inlagd en sång på orimmad, fri vers, som sedermera tonsatts. Ett af Warburg (a. a. III s. 426) meddeladt bref visar ju också, att t. ex. Solavivs sång skrifvits under Almquists Karlbergsår 1826—1828. Troligen ha också de andra Murnissångerna tillkommit vid samma tid.

Man kan med skäl påstå, att det först är här — i sin lyriskt-musikaliska omdiktning — som motiven ur Murnis få sitt fulla poetiska värde. Jag har redan förut framhållit, att det endast är i denna form Almquist kan få ett fullödigt uttryck för sin obestämda, formlösa känslomystik. Vi återfinna här de små barnens ängel Rosalduna, men hur mycket mer lefvande än i den långa beskrifningen i Murnis' tolfte bok står hon ej för oss i den bekanta songe (imp. okt. uppl. II s. 170), där hon seglar bort "till hemlighetsfulla fromma nejder" i sällskap med de små barnen, som "undersamt" blicka upp mot skyn.

Och detsamma gäller i viss mån de andra scenerna. Ragnhilds klagan öfver sin förlorade Hermios, Lucindas flykt för den älskade Almon, Solavifs trängtan efter den himmelska brudgummen och Stellamiras uppvaknande till saligheten, alla dessa skildringar, som i Murnis lämnat oss tämligen oberörda, få i songes ett nytt lif. Det gäller här ej för Almquist att poetiskt explicera Swedenborgs andelära; han kan oreserveradt ge uttryck åt sin egen religiositet med dess obegränsade gudsförtröstan och dess extatiska trånad efter föreningen med det gudomliga. Den möter oss i stycken som Solavivs sång (a. a. II s. 175) i barnsligt enkla rader,

som ännu bevarat något af den hviskande förtroligheten i de fromma zionspsalmerna, till hvilka han lyssnat under sin barndom, men ej ha något af deras starka färger, af deras hetsiga brudmystik och sårkult:

Himla-kärlek, himla-tro
Ängla-kärlek, ängla-tro
Milda, eldiga, djupa ro.
Kom, du saliga,
kom du heliga,
hos mig bo.
Intet nu jag mer i verlden söker,
sedan Du mig tagit,
och på starka vingar flugit
långt, långt bort med mig.
Jesus Christus, du min källa, du mitt lif,
gif att jag får slockna ut hos Dig.

Änglarne äro nu ej längre blott en värld af väsenden, som möta den saliga anden, då han inträder i Murnis. De ha blifvit ett med de känslor af salighet, som i extasens stund tränga sig in i den bedjandes bröst (a. a. II s. 171):

Himlarne komma sakta till dig.
Änglarnes skepnader nalkas så hvita,
nalkas så klara
. . . . . .
Himlarnes väsen andas så sakta,
andas så svalt af den renaste styrka och ömhet.
Här vill jag knäböja, stadna och vara
evigt en bedjande lilja hos Gud.

Först mot slutet af 1820-talet tyckes Almquist ha uppgifvit planen att fortsätta och utgifva Murniscykeln. Detta torde väl hufvudsakligen ha berott på hans rädsla för att publiken ej skulle förstå verket och finna det löjligt. I ett bref af den 4 sept. 1828 till J. A. Hazelius skrifver han på tal om Murnis (jfr Warburg, Saml. 24 s. 23):

Jag klandrar icke Svedenborg för det han publicerade dessa ämnen, efter han kände en inre Maning (Herrans befallning) dertill. — Men jag får tillstå, att jag icke har hjerta, att framställa någonting, som för mig är heligt och vackert, för någon menniska, som jag tror trampar det under fötterna. Detta är af barnslig Kärlek till det som jag håller för heligt och vackert, således för min egen skull, efter jag svårligen kan lida den plågan att se det hånas.... Utan tvifvel kan detta benämnas som Hemlighetsmakeri. Det är, mutatis mutandis, samma sak, som att man säger sig icke kunna lära en i mathematiken okunnig menniska Euklidis 6te bok, utan påstår, att man förut måste genomgå det föregående.

Nyromantisk symbolik.

Efter afbrytandet af Murniscykeln upptogs Almquists tid närmast af författandet af de symboliska sagor, som i imperialoktavupplagan samlats under titeln Mythopoiesis. Den här iakttagna ordningen, Guldfogel i Paradis, Rosaura, Arctura, torde antagligen motsvara den ordning, i hvilken de olika sagorna verkligen diktats. Den förstnämndas prioritet torde stå utom all fråga, ehuru det är ytterst svårt att finna någon hållpunkt för dess exakta datering. Den trycktes ju vid jultiden 1821 i Opoetisk kalender, men i sitt bref till Atterbom af den 7 jan. 1822 skref Almquist, att den redan skrifvits "för 4 à 5 år sedan, då jag icke var hemmastadd i formen". Det förnämsta hindret mot denna datering, som skulle förlägga författandet till c:a 1817, är det första kapitlets starka beroende af Karamzins ryska folksaga Paradisfågeln, som påträffats i öfversättning i den poetiska kalendern "Förgät mig ej" af år 1820. Naturligtvis finns — såsom Warburg framhållit[1] — den möjligheten, att Almquist känt denna saga i någon tidigare tysk eller svensk tolkning. För Almquists uppgift om sagans tidiga tillkomst talar ju i viss mån, att den sjunde graden i hans Manhemsprojekt (s. 74) kallas "Paradisfogelns Lustgård (den christna poesien.)". Äfvenså observerar man, att en del af innehållet i den "rosenröda bok", som

[1] I uppsatsen *C. J. L. Almquists Guldfogel i Paradis och hans egen tolkning däraf* (*Samlaren* 24 s. 3).

Wingolf i sagan får läsa, återfinnes i afhandlingen Historiens Idéer af år 1819. Någon säker grund för datering ge emellertid ej heller dessa öfverensstämmelser, då namnet på Manheimsgraden möjligen kan ha införts först vid tryckningen år 1820. Senare kan emellertid i hvarje fall ej sagans tillkomst vara. För Rosaura hafva vi däremot ett fast datum. Den 28 febr. 1822 skrifver Almquist, då nyss hemkommen från ett Upsalabesök, till Atterbom: "Min phantasi har lefvat i planen och Utsigterna af en ny Saga, som upprunnit för mig". Och den 24 oktober berättar han för Jonas Wærn, att han under sommaren författat Rosaura, som införts i sommarhäftet af Opoetisk Kalender. Den ofulländade Arctura omnämnes däremot aldrig i Almquists korrespondens och kan ej med säkerhet dateras. Söderhjelm[1] har emellertid fäst uppmärksamheten på att A. I. Arwidsson i ett bref från sin Stockholmsvistelse våren 1821 berättat, att han roat Atterbom, Hammarsköld och Almquist med "Fennica, i synnerhet folksagor af rent finskt ursprung". Han sammanställer med denna uppgift de finska namnen i Arctura, som han antager härstamma från samvaron med Arwidsson. Det förefaller också af andra skäl antagligt, att Arctura i hvarje fall ej är tidigare än 1821. Stilen med dess här och där framskymtande ironi skiljer den bestämdt från Guldfogel och Rosaura och närmar den i stället till de fornnordiska sagorna i Sviavigamal och till Ormus och Ariman, hvilken, som vi skola se, äfven daterar sig från de första åren på 1820-talet.

Dessa tre sagor synas mig jämte Cypressen och Semiramis vara de verk af Almquist, som mest närma sig de tyska nyromantiska mönstren. Det var ej heller märkvärdigt, att kritiken vid deras framkomst tyckte sig ha att göra med "en verklig potentierad Atterbom" och talade om reminiscenser från Tieck och Novalis. Almquist själf kände sig mycket obehagligt berörd af denna insinuation och förnekade i sitt bref till Atterbom af den 9 nov. 1822 (Warburg, Saml. 24 s. 19) tillvaron af några dylika reminiscenser eller möjligheten af att i hans Rosaura återfinna någon grundidé från Novalis. Han påyrkade t. o. m., att Litteraturtidningen skulle

[1] *Från C. J. L. Almquists vistelse i Finland, Finsk Tidskrift* 1915 s. 167.

direkt dementera denna uppgift. Då han i företalet till Mythopoiesis i imperialoktavupplagan skall förklara arten af den "mythiska poesi", till hvilken han vill hänföra de tre sagorna, anför han emellertid själf Tiecks berättelser i Octavianus. Rosaura liknar rätt mycket dessa, under det att Arctura direkt anknyter till Klingsohrs saga i Heinrich v. Ofterdingen.

Det förefaller i själfva verket otroligt, att Almquist någonsin själf förbisett detta samband. Den form af symbolisk saga, som han här företräder, hade ju utbildats, ja, i denna egendomliga form t. o. m. uppfunnits af de tyska nyromantikerna. Den artificiella mytologi, hvarmed den rörde sig, hade ju teoretiskt proklamerats af Schlegel och Schelling och realiserats af Tieck och Novalis. Jag anser det onödigt att här ingå på någon redogörelse för denna specifikt nyromantiska diktform, då man kan återfinna utförliga redogörelser härför i snart sagdt alla verk om den tyska nyromantiken.

Almquist är städse angelägen att framhålla dessa sagors skiljaktighet från hans swedenborgska andepoesi. I det ofvan omnämnda brefvet till Jonas Wærn säger han om Rosaura, att den icke är "en berättelse i egentlig mening, icke händ, eller händbar i verkligheten, utan ett Själens lustspel". Och under det att han anser den andevärld han skildrat i Murnis äga "ideal verklighet" och kunna omfattas med verklig tro, betecknar han sina sagor såsom "sköna fantomer" och deras mytologi såsom rent konventionell; den består af "personifikater af chemiska, fysiska och stundom metafysiska krafter" (imp. okt. uppl. II. s. 255). Det är alltså här endast fråga om allegorier, som af läsaren skola tolkas.

Det är emellertid af intresse att närmare ingå på den redogörelse för det symboliska framställningssättet, som Almquist ger i det långa, af Warburg återgifna brefvet till Palmblad. Ehuru han, såsom Warburg framhållit, sedermera skarpt vändt sig mot det "allegoriska" skrifsättet och fordrat, att läsaren direkt skall få veta om författaren afser, att hans verk skall tolkas symboliskt eller ej, rymma i själfva verket en mängd af hans diktverk — också från mycket senare tid, — en halfutförd symbolik. Och för såväl sagorna som Cypressen och Amorina är en direkt kännedom om Almquists

egen uppfattning af diktens symbolik nödvändig, om man öfverhufvud vill få någon kunskap om deras egentliga idéinnehåll.

I brefvet till Palmblad tager Almquist sin utgångspunkt i den schellingska satsen om naturens och andens indentitet från absolut synpunkt och häfdar, att "intet enda Reale" finnes, "som ej är symbolen för en Idée": "Alla Händelser — (såvida nemligen händelser, såsom skedda och verkliga i den yttre verlden, i detta afseende böra också anses för Realier) äro för den skull ock symboler af idéer. Hela Historien är, på detta sättet tagen, en symbolisk kedja. Diktade händelser, i deras mått, äfvenså." (Samlaren 24 s. 8.)

Det är tydligt, att vi här ha en kombination af schellingianismen och Swedenborgs korrespondenslära. Ännu tydligare kommer detta fram, då det i fortsättningen förklaras, att den symbolik, som enligt denna uppfattning bör finnas i hvarje diktverk, är af tvänne slag, medveten eller omedveten. I det senare fallet berättas händelsen "blott och bart såsom händelse", utan att läsaren kan ana den symbolik, som trots allt ligger bakom. I det förra fallet antyder författaren åter den idé, "hvars signatur den är". Utsäga den bör han ej, det är läsarens sak. Skillnaden mellan västerländsk och österländsk diktning och mellan novell och saga är, principiellt sedt, ingenting annat än skillnaden mellan omedvetet-symboliskt och medvetet-symboliskt framställningssätt. Guldfogel i Paradis är en saga, alltså medvetet-symbolisk. (Samlaren 24 s. 9.)

Men äfven om diktaren väljer sagans form och alltså medvetet symboliserar, kommer dock alltid hans verk att innehålla en djupare symbolik än han själf afsett. Detta blir ju också den logiska följden af den på poesien tillämpade korrespondensläran. Därför förklarar Almquist i början af sitt bref: "När jag för några år sedan skref Guldfogel, tänkte jag icke på någon Förklaring, utan målade blott, hvad jag såg i min själ". Först sedan har han märkt, hur underbart väl allt går ihop. Han förklarar också, att det för olika läsare ges olika förklaringar, ytligare och djupare. Warburgs jämförelse med Swedenborgs lära om bibelförfattarnes okunnighet

om den innersta undermeningen af hvad de nedskrefvo synes mig ha ett visst fog för sig. Dock är att märka, att enligt Almquists mening all diktkonst på detta sätt är omedvetet symbolisk. I en not till Manhemsboken (s. 72 f.) förklarar han, att i Amadisromanan Amadis och Galaor "uppträda såsom Amour och Galanterie". "Väl har ej författaren tänkt eller sagt det, ty den sköna konsten är medvetslös." Det synes mig, som om formuleringen här närmast pekade på Schellings System des transcendentalen Idealismus såsom källa. Det förklaras där, att konstverket reflekterar indentiteten mellan medveten och omedveten verksamhet och att dess grundkaraktär är "en medvetslös oändlighet":

Der Künstler scheint in seinem Werk ausser dem, was er mit offenbarer Absicht darein gelegt hat, instinktmässig gleichsam eine Unendlichkeit dargestellt zu haben, welche ganz zu entwickeln kein endlicher Verstand fähig ist .... So ist es mit jedem wahren Kunstwerk, indem jedes, als ob eine Unendlichkeit von Absichten darin wäre, einer unendlichen Auslegung fähig ist, wobei man doch nie sagen kann, ob diese Unendlichkeit im Künstler selbst gelegen habe, oder aber bloss im Kunstwerk liege. (Sämmtl. W I. III. s. 619 f.)

Tack vare denna utgångspunkt anser sig Almquist ej behöfva göra sig besvär hvarken att göra sina sagors symbolik i någon högre grad begriplig för läsaren, eller att ens för egen del konsekvent utföra symboliken. Han utgår från en viss grundidé, som han söker allegoriskt omkläda, men lämnar sedan sin poetiska fantasi fritt spel, målar hvad han "ser i sin själ", öfvertygad om att det hela dock *måste* få ett symboliskt sammanhang. Från poetisk synpukt har detta säkerligen varit gagneligt; hans sagor bjuda ej på några sådana fruktansvärda monstruositeter som exempelvis Klingsohrs saga i Heinrich v. Ofterdingen, där den abstrakta undermeningen stundom på det mest groteska sätt vanställer den yttre sagohandlingen. Men för den läsare, som söker dechiffrera allegorierna, blir metoden högst nedslående. Sagorna framträda med anspråk på att äga en inre symbolik, som sedermera visar sig endast vara delvis genomförd. Att afgöra hvar det afsiktliga symboliserandet slutar, är hardt när omöjligt för en nutida läsare; Almquists bref till Palm-

blad visar ju, att han ej ens själf någon tid efter författandet af Guldfogel i Paradis var fullt på det klara därmed. Den förklaring, han där själf ger af vissa partier i sin saga, ådagalägger till hvilka absurditeter det leder att pressa fram ett konsekvent idéinnehåll ur hans sagor och manar ej andra till efterföljd. Jag nöjer mig därför med att söka klargöra de "grundidéer", som det varit hans afsikt att symboliskt omkläda. Om det öfriga gälla hans egna ord vid afbrytandet af kommentaren till Guldfogel: "Men häröfver, såsom öfver allt det öfriga, ligge Isis slöja". (Saml. 24 s. 14.)

Då Almquist för första gången omnämner Guldfogel i Paradis för Atterbom (i sept. 1821, Saml. 24 s. 2), säger han om dess innehåll följande:

> Till sitt innehåll är detta stycke en Symbolik, såväl öfver Poesiens historiska Öden och i synnerhet öfver den christligt-romantiska Poesien (hvilken här i Dikten förekommer såsom Floramundas Lustpark); som också öfver de Menniskors öde, hvilka dragas till och gripas af Poesiens lif. Du må likväl ej tro, att det hela bildar en Allegori (såsom t. ex. Lings Gylfe), utan det är en enkel ordentlig Händelse, i hvilken det symboliska är inväfdt.

Den redogörelse för poesiens historiska öden, som Almquist omtalar, återfinna vi i de stycken ur "den rosenröda boken", som prinsen föreläser för Wingolf (Opoetisk Kalender 1822, vinterhäftet, s. 30 ff.) Då det gäller den "kristligt-romantiska" poesien, d. v. s. den diktning, hvars rätta förverkligande Almquist anser sin egen swedenborgska poesi vara, kunna vi från början taga för gifvet, att dess öden skola öfverensstämma med religionens enligt Swedenborgs uppfattning. I själfva verket ha vi också här en fullkomlig parallell till de perioder, som Almquist i "Historiens Idéer" efter mönstret af Swedenborgs världskyrkor uppställt. Då människorna lefde i Eden, sjöng guldfågeln för dem dagar och nätter. "Men när menniskorna i den andra tiden derifrån gingo", följde visserligen guldfågeln med dem i landsflykten, men de ville ej lyssna på honom, emedan deras sinne var förvandladt. Endast de få, som lyssnade till honom, blefvo saliga. I den tredje tiden var guldfågeln hemlös och tog i den fjärde tiden sin boning i en park, som en rik mans dotter,

Floramunda, efter hans beskrifning planterat åt honom. "Dit förde han alla i anden, som lyssnade på hans toner och följde honom: och de vistades der, somlige en liten tid, somlige all sin tid, fast också verlden kallade dem dårar" (a. a. s. 34). I en föregående passage i samma kapitel (a. a. s. 30) har Almquist med ännu trognare anknytning till "Historiens Idéer" skildrat dessa olika perioder såsom dygnets tider. Här finnes också den femte perioden, den nya morgonen, medtagen. Tydligen anser Almquist, att denna, en motsvarighet till den nya församlingens tid på religionens område, ännu ej inbrutit för poesien.

Almquist låter alltså människorna i samma mån, som de aflägsna sig från Gud, också mista känslan för det sköna, förståelsen för dikten. Men de lyckliga, som lyssna till guldfågelns toner, som gripas af "Poesiens Lif", finna i Floramundas lustpark, i diktens rike, en ersättning för det Eden, som de förlorat.

Som vi erinra oss, hade Almquist i Dalmina såsom förutsättningen för poesien framhållit föreningen af förstånd och vilja. Då människans tankar och böjelser skildes från hvarandra, upphörde hon att vara fullkomlig, poetisk, och hon kan åter blifva det först när de på nytt förenats. I Schellings konstfilosofi, som vi af det ofvanstående brefcitatet sett honom sysselsatt med just vid tiden för diktandet af sagan, hade han ju stiftat bekantskap med den härmed besläktade satsen om den konstnärliga verksamheten såsom på en gång medveten och omedveten. Att döma af hans förklaring i brefvet till Palmblad har han afsett att allegoriskt framställa detta genom de båda syskonen. Lili är "det dunkla qvinliga Empfindungsyskonet", som först och omedelbart drages bort till diktens hem, under det att Wingolf, den klara tanken, "förvånad öfver Känslans obegripliga Hänryckning", sedan medvetet drager ut för att "åter eröfra den brustna Föreningen". (Saml. 24 s. 11—12.) Det är ju troligt, att Almquist verkligen vid sagans författande haft en dylik symbolisk undermening. Men naturligtvis stod den för honom ingalunda så klar, som brefvets efteråt skrifna kommentar ger vid handen. Det faller ju hvarje läsare i ögonen, att under sagans lopp Wingolf ensam får representera den af poesien gripna människan.

Det är tydligen på honom Almquist syftar, då han i inledningen till sagan i imperialoktavupplagan säger, att den skildrar "skaldens, och öfverhufvud hvarje poetiskt sinnad menniskas tillstånd och beskaffenhet, att vara på visst sätt blind i den yttre verlden, men ändock derjemte klart inblickande i lifvets högsta hemligheter", att den framställer poesiens "grundkraft af instinktlif (blindhet) och medvetenhet på en gång". (a. a. II, s. 256, 283.)

För att fullt förstå den symboliska innebörden i Wingolfs öden måste man hålla klart för sig, att "resan till Poesiens verld" för Almquist fullkomligt sammanfaller med den religiösa pånyttfödelsen. Redan i Dalmina hade han ju identifierat människans religiösa fullkomnande med hennes förvandling till "poetisk", och under hans närmare bekantskap med Schelling vinner denna tanke ytterligare terräng hos honom. Man märker också i brefvet till Palmblad, att han begagnar rent religiösa termer för att beskrifva Wingolfs pilgrimsfärd till "det heligt ljufliga". Det är därför lättförklarligt, att skildringen af denna erbjuder så slående paralleller med beskrifningen af den mystiska elevationen i "Om det Hela". Det märkes särskildt i skildringen af de äfventyr, som möta Wingolf vid och efter hans inträde i Floramundas lustpark. I "Om det Hela" förkunnas det ju, att människan redan på första dagen af sin åtrå efter Gud skall taga fram den heliga skrift och läsa däri: "Straxt, när hon begynner läsa deruti, uppgår för henne nytt ljus öfver dessa ords betydelse, fast hon visst ännu begriper intet sammanhang, blott anar". Och ju mer hon sträfvar mot fulländningen, "ju mer klarnar hennes ljus i Skriften". "Hon tycker sig hafva fått en Österlandsstjerna, som skall gå för henne visande henne vägen till den Herre hon ännu icke sett." (Skandia VII s. 42.)

Detta motsvaras naturligtvis i Guldfogel af den läsning i den rosenröda boken, som Wingolf och den förut blinde prinsen företaga efter det bad, som återgett den senare hans syn och beröfvat den förre de yttre ögonens bruk. Prinsen, som läst högt ur boken, förstår ej dess andemening; han fröjdar sig endast "åt de vackra pärmarne". Men Wingolf intages af en stilla glädje och ser inom sig i inbillningen "många, många saker, ja nästan hela lustgården".

Och när de sedan skola gå vidare, visar det sig, att prinsen, som har sin yttre syn i behåll, ej kan hitta vägen och af Wingolf tillrådes att gå ut ur trädgården, "ty jag märker huru det är, att denna luften skadar Eder". (Op. Kal. s. 39.) Det är samma swedenborgska tanke, som Almquist så ofta uttryckt i Karmola och Murnis, att ingen kan fördraga ljuset från högre världar, om hans inre ej i samma grad är upplyst. Men Wingolf går säkert sin väg framåt, ledd af den inre synen. Sålunda bekräftas det ord, som förkunnats honom: "Salige de, som äro blinde i verlden, ty de skola visserligen se". "Inom sig såg han: han såg nästan allt det, som utom honom var." Som man ser, har Almquist inspirerats af Swedenborgs beskrifning af den inre synen.

Och ju mer Wingolf vandrar, dess "ljusare" blir hans eget inre, till dess det förekommer honom, "som vore han sjelf genomskinlig". Då gripes han af en salig glädje, springer lekfullt kring, "blifvande såsom ett barn"; himmel och jord tyckas för honom dansa "i det grannaste vimmel". Han griper själf en cittra och härmar guldfågelns sång så väl, "att han till och med sjelf nästan var nöjd dermed" (a. a. s. 42). Och det är ju också nu han återförenas med sin syskonhälft, Lili. Det är tydligt, att detta den fulländade poesiens stadium för Almquist är en motsvarighet till det högsta religiöst-filosofiska stadiet, då förstånd och känsla återförenats i den älskande förnimmelsen, då människan fått "ett genomskinligt väsende" (Skandia VII s. 40) och helt behärskas af kärleken till det gudomliga.

Detta är det egentliga idéinnehållet i Guldfogel i Paradis. På dess motivhistoria anser jag ej nödigt att ingå, utan hänvisar till Warburgs uppsats. De af Almquist tillfogade nya motiven, resan till poesiens land och skildringen af diktens paradis, äro ju så allmänna inom nyromantisk diktning, att det förefaller mig lönlöst att uppräkna föregångare.

Almquists nästa saga, "Rosaura eller Behagets vingar", är byggd öfver den tes om en förening mellan individualism och universalism, som Almquist i Manhemsboken förkunnat. Vi erinra oss, att han redan där förklarat den tillika innebära en förening af hedendom och kristendom. Det är denna försoning mellar antik gratie och

kristet allvar Rosaura skall symbolisera. Betecknande är, att Almquist redan i det ofvannämnda brefvet till Jonas Wærn direkt påpekar, att sagan skall markera hans afståndstagande från den nyromantiska religiositeten, som han finner alltför anemiskt trånsjuk:

Du har säkert funnit, så väl hos de moderna Tyskarne, som hos de här Phosphoristerna, ett trånande efter andlighet, Religiositet o. s. v. men som merendels kommer så pjunkigt och obehagligt. För mig har Religionen i sådant skick ej något lockande (ehuru jag väl vet, att menniskan i en viss period af förädling måste befinna sig på denna punkt — men hon skynde sig snabbt derifrån!). Deremot är jag fast öfvertygad, att Christendomens grundmyther äro förenliga med en Grazie, som man annars trott blott finnas i den hedniska grekiska konsten. För att visa huru jag tänker möjligheten af en sådan förening har jag utbildat altsammans i formen af en Saga. Den är införd i Sommarhäftet af Opoetisk Kalender.

Denna tanke, att förena antik nakenhet och gratie med himmelskt allvar och "helgonoskuld", som man redan kan skönja i Almquists tidigaste programskrifter, hade han ju i viss mån sökt att praktiskt förverkliga i Murnis (jfr Warburg III s. 405). Emellertid hade han sedan dess ytterligare grubblat öfver problemet. Samma sommar, som han författar Rosaura, skrifver han d. 24 maj ett långt bref till J. A. Hazelius om denna fråga, som jag måste utförligt referera, då endast genom detta tankegången i sagan blir fullt begriplig.

Han bekänner där, att han delat vännens trånad efter "naturpoesi" och därför med förtjusning njutit af de friska naturtaflor, som själfva naturen kan erbjuda och som återspeglades hos skalder som Homeros, Ariosto, Bellman och Dahlgren. Men han fann dock ej därigenom sin trånad mättad och upptäckte snart, "att under hvartenda löf gnagde en mask, som jag förut icke sett, emedan jag icke sett Naturen på sin undre sida, på sin baksida, Nattsida":

Ach, min broder, vore det numera en möjlighet för mig (eller för någon som blifvit framförd till den innevarande Tidens Mening) att vara *Hedning*, huru roligt, huru lycksaligt skulle jag då icke hafva på jorden och i den friska, frida Naturen! de ofvannämnda maskarne skulle då för mig vara *osynlige*. Men nu . . . när man *vaknar*, kan man icke med millioner skatter eller bemödanden hindra sig från att *vakna*. Denna Sehnsucht, som just

först drog mig till det äkta Naturlifvet, säger nu: detta vill jag behålla, men jag är icke mätt!

Och han anser detta ej blott vara något individuellt. »Natur och Hedondom hafva det egna, att de mörda sig sjelfva.“ Ett exempel härpå finner han i den melankoli, som hans vän Dahlgren, den förr så lycklige naturskalden, råkat i.

Hvilken är då den mask, som för alla deras ögon, som en gång vaknat, gnager naturen, “denna förtjusande Kyrkogård“, frågar han sig. Och han tror sig ha funnit svaret:

Naturpoesien, Naturen sjelf och all Hedendom (hvilket historiskt uttrycker detsamma), är *polytheistisk* . . . och *polygamisk!* . . . Ända ifrån den blida rena Blomman och den guldvingade lycksaliga Flugan, ända upp till de herrligaste Hjeltar och Hjeltinnor hos Homeros, Ariosto, Bellman, D—n (jag nyttjar samma exempel) äro alla subjecter till sin princip polygamiska. De hafva sammangång öfver allt och så ofta lifvets herrliga lust dem manar, och med hvem de för ögonblicket finna ljuflig dertill. Denna lemna de sedan och göra rättnu detsamma med en annan.

Ur denna naturlifvets ljufliga slummer väckte Kristus universum. Han är det “allra förskräckligaste phænomen, som visat sig på jorden“:

Hade icke han funnits i verlden, så visste ingen af synd. Vore icke Solen, så hade icke jorden någon Nattsida. . . På hvarenda liten fläck och vårta i menniskoslägtets anlete blef skedvatten drupit och lapis infernalis lagd — och *först derefter* läkande salvor; och så en ljuflig sömn till Förvandling. Ty ej en skönhet, skön *under flor*, skulle Christi brud vara, utan äfven *naken* skön. Omvänden Eder! är Christendomens Grundpredikan till folken. Ja, omvänd blef genom den hela Naturen, ut- och invänd, såsom då man vänder om en handske. Och när man sålunda en gång fått se Naturens afviga sida — då Godnatt, Naturpoesi!

Vår uppgift är emellertid “att hafva en Naturskapelse, i hvilken Christus vandrar“. Ty “utan den förra hafva vi ingen poesi — och utan den sednare ingen Gudfrugtan“. Problemet för“ den slags poesi, som vår tid kan erkänna för sin“, skall vara att teckna en monogamisk mänsklighet “i kretsen af en polygamisk Natur“. Men

för att nå därtill måste man "ponera ett lif, som hvarken är Naturlif eller Himlalif *blott,* som oberoende af bägge dessa föreställningar redan här i verlden sätter sig fullkomligt i sig sjelf; men i sig återfinner och erkänner både himmel och natur, såsom tvänne ingredierande momenter".

I Rosaura har Almquist för första gången sökt att symboliskt framställa denna tankegång. Han ställer mot hvarandra "jordens utvända sida, den blommande solsälla", som tecknas med ungefär samma paradisiska detaljer som hans landskap i Murnis eller Floramundas lustpark i Guldfogel, och dess "invärtes" trakt, bergens innandöme, dvärgarnes värld, där metallerna växa. Det sista riket är ju välkändt för oss från de tyska nyromantikernas mineralogiska spekulationer och förekommer ju i åtskilliga af deras symboliska sagor. Rosaura är dotter till konungen öfver det solglada naturriket, under det att "Jernets son" har "konungen öfver jordens innandömen" till sin fader. Rosaura har af sin fader erhållit en ödesdiger gåfva, behagets vingar, tvenne blomblad, hvilka den flyktige Zephir röfvat med sig ur knoppen på en lilja, som han älskat. Denna prydnad gör henne dubbelt skön, men alstrar också hos henne en obestämd längtan, som kommer henne att finna misshag i allt, som hon ser kring sig. Då hennes fader låter fyra prinsar framföra sitt frieri till henne för att hon bland dem skall välja sin make, finner hon dem plötsligt alla fula och löjliga. "En kunde ej prisa henne, utan att se under lugg, då han talade. En hade mörka ögon emot ljust hår, på en annan var näsan för kort, och en hade obehagliga fötter." (Opoet. Kal. 1822 sommarh. s. 29.) Jag anmärker i förbigående, att Almquist här direkt efterbildar början af den bekanta Grimmska sagan "König Drosselbart". Rosaura flyr bort från sina beundrare. "Allt hvimlade för henne, en tafla af den oändliga Löjligheten. — Leendets skyar jagade allt snabbare öfver himmelen, hennes mun" (a. a. s. 31). Men från löjet slår hon oförmedladt om till gråt, och då hennes fader frågar henne om orsaken, svarar hon, att hon ej vet huru hon blifvit förvandlad: "Jag mins intet träd, som är mig till nöjes; det är krokigt och skeft. Jag vet ingen buske, som doftar angenämt, o Konung; allt är afvigt

och grått.... O fader, bygg mig en Graf, en skön Graf af hvitaste Marmor; men ach — du kan icke finna någon som är hvit!“ (a. a. s. 33.) Så sitter hon gråtande i en löfsal „såsom en vink ur den förgångna Hedendomen“.

Rosaura är, som vi se, en representant för den hedniska naturpoesien, sådan som Almquist skildrat den i brefvet. Den har mask i kärnan, och den, som en gång vaknat, som fått upp ögonen för dess „afviga sida“, kan ej längre enbart tillfredsställas af den. Han finner den löjlig, smutsig: ej ens den renaste marmor är honom hvit nog. Han gripes af trånad efter något annat, högre.

„Jernets son“ är naturligtvis representant för den andra ytterligheten, det glädjelösa och poesitomma kristna allvaret, det „himlalif“, som ej är hemmastadt på jorden. Hans ungdom har förflutit nere i grufvan, där han burit mat till gruffolket. Hans enda nöje hade varit att gå in i faderns grotta, där han skådade „jernets dubbla andedrägt på golfvet, kopparens strålar på väggarne, och alla nattens stjernbilder af demant i hvalfvets tak“. Där fattades blott en enda färg, rödt. Han hade en gång lärt känna denna färg, då en af grufmännen för hans ögon förvandlat kvicksilfver till zinnober. Alltsedan dess hade han längtat efter rödt af en „dunkeldjupare rodnad“ än det han sett. „Han trånade efter Rubin. Och ingen förstod det.“ (a. a. s. 35, 36.)

Fortsättningen, som naturligtvis skall skildra föreningen mellan Rosaura och Jernets son, är något tilltrasslad i symboliken, delvis därför att Almquist fortfarande har reminiscenser från König Drosselbart. Jernets son, som ser en rubinstråle i korsform framför sig, lämnar sin grotta och vandrar öfver alla jordens trakter. Därvid stöter han samman med Rosaura, som förälskar sig i honom och följer honom. Han vill visa henne korset och öppnar hennes ögon med en kyss. Då hon först varsnar det, falla hennes vingar, „som af is förlamade“, ned utefter hennes rygg. Men så småningom vågar hon betrakta tecknet. „Det är likväl icke så förfärligt, hviskade det omkring henne.“ (a. a. s. 43.) Som vi se, har Almquist här velat framställa den första förödande och förfärande inverkan, som kristendomen har på det hedniska naturlifvet.

Sagan slutar med att korset höjer sig från jorden och de båda älskande följa efter. På jorden blir allt på nytt mörker och natt. Men en hvar, "som har sinne skickligt dertill", kan ännu skåda korset med behagets vingar fästade däruppå. I korset andas ännu Jernets son och i vingarna Rosaura. Vingarna höja sig sakta och sväfva, och alla böljor le, då de se deras vingslag. "Ty nu äro de åldrige Fäderne från hedendom försonade, och alla deras Magter uppgångne till ett i Korset med Vingarne." (a. a. s. 49.)

Man kan ej undgå en förmodan, att Almquist vid sidan af den symbolik, som jag sökt förklara, äfven i viss mån haft sig själf i tankarne vid skildringen af Jernets son. Då han i Cypressen skall skildra den religiöst dystra perioden af sitt lif, sker det äfven under bergtagningens symbol. Han säger också i det ofvan citerade brefvet till Janne Hazelius, att "Himlalifvet" är honom "mera begripligt än den omgifvande jorden". I så fall skulle ju hans fästmö få Rosauras roll. Han kallar henne i bref till vännerna en "naturgestalt". I Cypressen är det hon, som räddar honom från att på nytt instängas i underjorden.

"Arctura eller Sagan om Grimur Galt" är ej afslutad, och då Almquist ingenstädes gifvit någon anvisning till dess förstående, är det ytterst vanskligt att tolka den. Den käcke kämpen Grimur kommer till prinsessan Arcturas isslott och får där veta, att han skall frälsa det ur dess isförtrollning. Där har nämligen fordom rådt "glädje och ro", men sedan en gång i urtiden en "afgrundsfiende" skakat is och snö däröfver, har det fått sin nuvarande stelnade gestalt. När Grimur genomgått trenne prof, har han frälsat slottet ur dess förtrollning och skall få prinsessan till maka. Grimur består segerrikt de tvänne första profven, men vid fullgörandet af det sista låter han fresta sig af satan, förvandlas till en galt och flyr. Hvarje jul slaktas han, och då är också Arcturas förtviflan öfver sin förlorade brudgum störst. Hon har dock aldrig helt släppt hoppet, att han en gång skall återkomma, lösa förtrollningen och eröfra hennes hand.

Uppslaget till skildringen af Arcturas isslott har Almquist otvifvelaktigt fått från Klingsohrs saga i Heinrich v. Ofterdingen. Här föras vi också till det ispalats, där konung Arctur och hans

sköna dotter, kärleksgudinnan Freja, försmäkta i evig vinter. Det skildras t. o. m. i detaljer alldeles på samma sätt som Arcturas slott i Almquists saga. Men också hos Novalis väntar isslottet på sin befriare. Den sköne främlingen skall en gång komma, och land och haf skola töa bort i kärleksglöd. Då skall Arcturs maka Sophie, den eviga visheten, bli alla hjärtans behärskarinna. Det är poesien, "Fabel", som till sist löser trolldomen och återför guldåldern.

Något liknande tyckes ju grundtanken i Almquists saga ha varit. Det förefaller emellertid närmast, som om det hos honom varit reflexionen, det kalla förståndet, som kommit världen att förfrysa till ett isslott, och som om det vore genom den verksamma kärleken den kan frälsas därur. Arctura skall väl då representera tanken, som bundits i köld, sedan den genom reflexionen skilts från känslan, och som först sedan denna pånyttfödts och bestått sitt prof, skall kunna återvinna föreningen.

*

Det har synts mig lämpligt att i samband med de symboliska sagorna också behandla Almquists roman Cypressen, som förefaller vara ungefär från samma tid[1] och i förklädt själfbiografisk form behandlar ungefär samma problem, som vi mött i Rosaura. Jag kommer nämligen vid min behandling hufvudsakligen att fästa mig vid den del af verket, där Sigfrid uppträder, och ej närmare ingå på den yttre formen, som ju tillräckligt analyserats af föregående forskare. Den är ju ett — i det hela misslyckadt — försök att genom sammanflickande af folksagor åstadkomma en sorts roman.

Sitt poetiska liksom sitt biografiska värde äger verket uteslutande genom berättelsen om Sigfrids öden, en symbolisk framställning

[1] För denna datering synas mig — utom innehållets öfverensstämmelse med verken från denna tid — också ett par detaljer tala. Sålunda är konceptet försedt med en not af »Corydon, Herde och Litteratör», samma signatur, som A. begagnat i en not till originalupplagan af Amorina. Ang. handlingens förläggande till år 1421 se nedan s. 164. Verket finnes f. ö. omnämndt på en lös lapp i de Nelssonska samlingarna, hvilken jag af andra skäl måste datera till tiden omkring 1824.

af Almquists egen utvecklingsgång. Att detta ej förut påpekats[1], kan kanske i någon mån förklaras däraf, att Berg vid sitt annoterande af skiljaktigheterna mellan konceptets och renskriftens texter ej medtagit den passage i det förra, där det efter Sigfrids berättelse förklaras, att denna "endast var symbolisk och på detta sätt af honom allegoriskt utförd för att af någon orsak dölja händelsernas naturliga gång under en slöja af bilder och således blott angifva dem dunkelt". Det tillägges, att detta tvifvelsutan berodde därpå, att den tid, hvari Sigfrid lefde, hade stor fallenhet för att på detta sätt omkläda sina framställningar, "i synnerhet bland vissa mystiska brancher (?) af Ridderskapet, till hvilka det är troligt, att Sigfrid hörde".

För att kunna uttyda denna symbolik är det nödvändigt att känna Almquists egen uppfattning om de kriser han genomgått under ungdomsåren. Warburg, som särskildt fäst uppmärksamheten på betydelsen af dessa kriser, har tryckt utdrag ur ifrågakommande bref.[2] Då det emellertid är nödvändigt att ha mera fullständiga citat såväl för förståendet af Cypressen som för tolkningen af de självbiografiska partierna i Amorina, ser jag mig nödsakad att på nytt anföra dem. Den utförligaste beskrifningen ha vi i ett bref till J. Hazelius af den 6 nov. 1820. Redan ett år tidigare hade Almquist i ett ofvan (s. 93) citeradt bref till denne omtalat, att han från sin spädaste barndom genomgått "underbara stamina och lifs-perioder", som varit "epochiska Utvecklingar af ett och samma lynne". Nu har han indelat dessa lifsperioder efter mönstret af världsperioderna i Historiens Idéer. Efter att ha skildrat sin oskuldsfulla barndomstid ger han den ofta citerade karakteristiken af sin moder och fortsätter:

Jag var nära 13 år, när hon dog. Min informator och några andra bannade mig, att jag häröfver ej sörjde. Jag hade händelsevis då några Romaner, som jag läste och skrattade ibland högt. Men i tysthet

[1] I en otryckt seminarieuppsats har fil. kand. S. Hellerström uppmärksammat, att Sigfridfiguren är ett själfporträtt.

[2] I *Ill. Sv. Litt. hist.* III s. 393 f. samt i en särskild uppsats »De kritiska punkterna i Almquists lif, belysta af hans egna uttalanden» i *Nord. Tidskr.* 1915.

uppmjukade Gud mina ögon till många tårar, som jag ej aftorkade med andras, utan med egna näsdukar, så att ingen visste af dem. Året derpå (jag geck då i det fjortonde) slog min andra timme. (Min *Noachismus* begynte). Den glada Fornverlden omklädde sig hastigt i jättedrägten af en förfärlig Gåta. Omätliga kraf vaknade. Det svartnade för mig... Jag sökte Gud med sådan häftighet att — Nog! Du känner berättelserna om Klintbergs tillstånd i sommar. Jag lefde deri; jag har känt Vansinnets grund. O min broder, nu kan jag tacka Gud, och sjunga: Det var en lek. Men gräsligare mår icke Tantalus.[1] Ej ett yttre, ej tidsstämningen hade gifvit mig impuls; ty den beskedligaste prosa var alt omkring mig; ej en ende rådgifvare hade jag. Min informator och öfrige begrepo saken för litet, för att ens ingripa uti den. Han var i yttre måtto en högst dugtig man, och jag älskar honom, men alls icke förstodo vi hvarann. Han tillskref mitt tillstånd yttre ohyggliga orsaker, som jag als icke begrep hvad han menade med. — Nu efteråt har jag med fröjd omfattat den tanken, att min älskade Mor, min bortgångna och ändock närvarande Mor, straxt efter sin gång från jorden uppväckte denna låga hos mig! Må denna tanke vara oss emellan O Janne! blott en annan, dig lik, har jag ock förtrott den; ty oss, som en sådan tro fröjdar, skulle snart andra kalla galne, om vi ännu läte den utgå in prophanum. Kanske bedrog jag mig ock, att det ej var min fromma goda Moder; det bekymrar mig ej stort; ty i hvarje fall vet jag, att det var Gud. Men sedan Han ledt mina steg öfver afgrunder af sorg och tvifvel, förde han mig omsider till gröna Kullar. — Sedan började det akademiska lifvet, roligt i afseende på Studierna, men vämjeligt i afseende på Upsalaomgifvelserna. — Jag förbigår alla följande Spiraler. Många Nadirbågar har jag haft att genomlöpa. Dock O Janne! detta må vara sagdt till en hög tröst: »att hvarje gång yttre eller inre omständigheter satte mig i ett tillstånd af djup smärta, har alltid en förunderlig central Serenitet varit den omedelbara följden deraf». Det har alltid förekommit mig som hvarje större eller mindre Olycka endast varit en Skalkrossare; hvarefter ett alt klarare Solsken inifrån spridt sig. Under det jag lefvat i dessa Spiraler, således haft både Nätter och Dagar (de förra dock gående i diminuendo — emedan det var vår och led åt sommaren) inbröt slutligen åter en Nadirspiralbåge (6 år efter den första) af gräslig natur. Jag vill kalla det den andra Vintern eller andra Natten. Det var min *Hebraismus*. Också var denna Natten mera ljusfödande än någon föregående. Härefter hafva föreningar af tidigare och alldeles annan Natur knutits hos mig. Min Christendom har blifvit född. Märkvärdigt är att samtidigt med den sista Stora Natten, som jag nämnde, och med den dager

[1] I ett bref till J. Wærn (26 april) 1821 säger A., att han vid denna tid varit nära att begå själfmord.

som derur uppstod, uppstod äfven min Romantik, mitt kärleksförhållande — och detta N. B. utan att hafva något yttre samband med hvarandra. — Dock, fall åter ned O slöja!

Flera år senare (4 sept. 1828) kommer han i ett bref till samma adressat in på skildringen af sin "alraförsta period". Han framhåller där, att hans melankoli under denna period ej blott var ett "Tänkesätt", utan "en Eld, som hos mig gjorde sig gällande i allt ting, i de minsta göromål, i de obetydligaste satser".

Allt tyckte jag vara under Djefvulen. Solen hade för mig ingen glans, träden om sommaren ingen grönska. Jag kunde icke mer göra reda för mina lexor i lat. grammatikan, jag hann knapt en half sida i Telemaque på hela eftermiddagen — ämnen af helt annan art hade tagit min själ. Min Informator började mycket frukta för min Sinnesförvandling. Det besynnerligaste var, att det hade aldeles kommit öfver mig som en Blixt. Förut hade jag varit ett Barn af aldeles idylliskt slag. Jag kan knapt föreställa mig något klarare, muntrare, lustigare, än hela min barndom (till 13:de året). Vid denna ålder föll på en gång (inom några dars förlopp) aldeles som en slöja öfver hela Verlden — Naturen sjönk. Frågan om Gud vaknade och stod bister för det unga sinnet. Satan var nu öfverallt omkring mig. Jag må här afskrifva en rad utur ditt Bref: »Jag blef härigenom så satt på det hala, att jag antingen hade måst förtvifla, eller vända mig dit enda hjelpen är». — Jag gjorde det sednare så godt jag kunde, och undgick så förtviflan i mina unga år. — — Jag kom sedermera till Upsala och fortfor att på mitt sätt utvecklas, mest genom inre Tillstånd, men också genom läsning af några philosophiska och mystiska skrifter. . . . Hvad mig beträffar, sökte jag min ro vid Christi fötter. *Så snart* som jag det fått, öfverlade jag ej mer om åsigten af Djefvulens välde vore *sann* eller *ej:* jag lämnade den derhän — och *kunde det*, emedan jag satt med full förtröstan under Christi beskärm. — Jesus Christus blef ifrån denna stund Medelpunkten för alla mina Theorier o. s. v.

Hvad Almquist i de sist anförda raderna skildrat är ju intet annat än den mystiska elevationens högsta stadium, den älskande förnimmelsen, då individen vinner ett "lif öfver frågornas lif", då hans "noviciat" är slutadt och "det helas skådning" blir hans "lek", som det heter i "Om det Hela". Det är ju tydligt, att det är samma tillstånd, som han utförligt beskrifvit i det vackra styc-

ket "Skaldens natt" (Törnr. b. B. X.). Också här befriar sig skalden från ångest och tvifvel genom att oreserveradt öfverlämna sig i Guds beskärm. I samma ögonblick brista alla bojor och han omhvärfves "af en himmelsk sömn — hvilken dock är vaken i Guds beskådning":

Då öfvergaf jag i mitt sinne allt, och jag sade: Allt må vara och göra huru det vill.

Med mig må de göra såsom det brukas, de må slagta mig.

Men Herren tog mitt arma hjerta i sitt väsende, och sedan blef allt i verlden för mig en lek.

Att det verkligen har varit samma extatiska salighetsögonblick, som Almquist här velat skildra, framgår af ett bref till Lenström af den 29 jan. 1839 (K. B.), där han om Skaldens Natt säger:

Just detta lilla Stycke, ehuru kort, förklarar bäst min inre, äldre historia. . . . Jag har nemligen genomlefvat (för många år tillbaka) Inre tillstånd af mycken strid, men Gud har låtit uppgå alt i en inre frid.

I "Skaldens Natt" har Almquist sålunda säkert afsett att skildra den upplefvelse, som afslutat den kris han vid nitton års ålder genomgick. Man får emellertid göra klart för sig, dels att verket ej har direkt autobiografisk form, dels att det skrifvits mycket långt efter den upplefvelse, som det behandlar. Af samma orsak måste man äfven med försiktighet använda skildringen af Andreas Morins öden i företalet till 1839 års upplaga af Amorina såsom biografisk källa. Almquist framhåller själf i ett bref till Lenström (16 sept. 1839), att han här tecknat sin "egen inre (älsta) historia, sådant mitt inre var i barndomen", men att de yttre händelserna naturligtvis ej ha något gemensamt med hans egna. Vi ha ju här en utförlig skildring af den "mjältsjuka", som gripit Morin i hans fjortonde år. Den återkommer sex år senare hos nittonåringen och då i samband med studiet af tysk litteratur, särskildt Schiller och Novalis.

Det ligger utanför min egentliga uppgift att närmare undersöka den fond af sanning, som ligger bakom dessa skildringar, hvilka

Almquist säkerligen sedermera starkt romantiserat och bragt i öfverensstämmelse med sina swedenborgska teorier om människans utveckling. Vi se emellertid, att källorna äro eniga i att beskrifva den första depressionsperioden såsom utmärkt af religiöst grubbel. Antagligen stod detta omslag till melankoli — såsom Warburg antydt — i samband med den då inträdande puberteten, som ju ofta brukar åtföljas af dylika symptom. Troligt är ju också, att krisen ytterligare komplicerats af moderns samtidigt inträffade dödsfall och af de förebråelser, som Almquist fick uppbära för sin då ådagalagda yttre okänslighet. Ett indirekt bevis på huru djupt denna episod gått honom till sinnes, ha vi ju i det faktum, att han sedermera låtit flera af sina hjältar och hjältinnor — så t. ex. Henrika och Tintomara — iakttaga ett liknande uppförande vid sin moders död och i sina dikter liksom i sina skrifter aldrig tröttnar på att framhålla, att äkta känsla ej ger sig tillkänna i tårar och klagan. Det är väl troligt, att han denna gång — liksom flera gånger senare — förebrått sig själf att ej kunna deltaga i andras sorg och att detta varit en bidragande orsak till att han känt sig stå under djäfvulens välde.

Hans andra "natt", som inträffade sex år senare, tyckes ha bestått i ett religiöst svärmeri, som väl ej varit oberoende af de "philosophiska och mystiska skrifter", som han fått läsa under Upsalaåren. Antagligen tänker han framförallt på Swedenborg. Därunder nyföddes hans "christendom". Samtidigt med hans vid nitton års ålder ingångna förbindelse med Maria Lundström tillkom ännu ett nytt moment, hans "romantik", d. v. s. hans svärmiska uppgående i den moderna tyska litteraturen. Den nu begynnande perioden är ju den, som upptages af hans swedenborgska diktning. År 1819 ansåg han sig inträda i ett nytt skede, som utan tvifvel skulle utmärkas af det försök till förening af fantasi och förstånd, poesi och verklighet, som vi sett honom skissera i Manhemsboken.

Med denna öfversikt af Almquists utvecklingsgång i minnet är det relativt lätt att dechiffrera Sigfrids öden i Cypressen.

Sigfrids moder har en kväll, då hon vandrat genom en stor skog, funnit sig i sällskap med en hemlighetsfull svartklädd man, i hvars

uttrycksfulla mörka ögon det skimrade djupt allvar och outsägligt vemod. Då de befunno sig vid utgången af skogen, tryckte han en ring på hennes hand med orden: "Denna skall du behålla af mig, men hvad du härefter först föder, det skall du gifva mig i stället, när det blir tretton år gammalt". (Cypr. s. 83.) Hon svarar ja, behärskad af hans blick, ehuru hennes förstånd säger henne, att hon bör svara nej. Kort därefter födes Sigfrid. Modern hoppas, att han skall dö som barn, så att hon ej skall behöfva uppfylla löftet, och hon försöker till och med att förmå sig till att mörda honom för att bevara honom från Satan. Men gossen tillväxer, och då hans moder dagen innan han fyller tretton år berättar honom om sitt löfte och uttalar sin förhoppning, att man med återställande af ringen och andra uppoffringar skall kunna förmå den okände att afstå från dess uppfyllande, svarar henne Sigfrid, att han själf längtar efter att råka den okände, som hon för honom beskrifvit. I samma ögonblick uppenbarar sig denne, kallar på honom och försvinner med honom i ett berg, som öppnat sig för honom. Sigfrid anar ögonblickligen oråd, "ty skarp eftertanke var hufvuddraget i mitt lynne", och finner också, att hans följeslagare skiftat utseende. Den "blandning af vemod och hänryckande skumhet, nattskönhet", som förut "i den öppna naturen" utmärkt honom, är försvunnen. "Mörk, förfärlig och kall stränghet satt nu med örnvingar på hans panna." (a. a. s. 90.) Och i det rike, dit han fört Sigfrid, "i det inre af jorden, i den slutna naturen", finner denne endast mörker och köld. Äfven hans eget väsen smittas häraf. Han är hård och elak mot sina underhafvande. Då han en dag själf märker detta besluter han att fly och lyckas också genomföra det med hjälp af den förvandlingskonst han lärt af sin herre. Han känner det ljufligt att åter få andas i den "yttre naturen". Han återvänder till sitt hem, där modern dött af sorg öfver hans försvinnande och fadern råkat i stort betryck genom en sniken granne. Han bistår sin fader genom sina trollkonster, råkar då på nytt i den ondes våld och blir till sist i en dufvas gestalt frälsad af den sköna Agnes, som han, efter ytterligare en del utstândna förföljelser från den ondes sida, tar till äkta.

Det behöfver knappast påpekas, att vi här ha en förklädd skildring af de två första melankoliperioderna, som vi i brefven sett Almquist beskrifva. Att det är genom moderns förmedling, som han vid tretton års ålder råkar under satans välde, ha vi direkt sett honom antyda i brefven. Lika uppenbart är det, att Agnes i romanen representerar hans fästmö. Det var ju vid den andra "nattens" slut han fäste sig vid henne. I romanen låter han henne vara den, som räddar honom från djäfvulen, hvilken här förklaras symbolisera det "oäkta dunkelsköna", och i stället skänker honom "anblicken af den mörka fägring, som är sann". (a. a. s. 239.) Hos henne säger han sig ha funnit, hvad han sökt, då han till sin olycka "nedstigit i natten": "Här har jag funnit det jag sökte med min själs eld, jag har funnit skönhet i natten, men oskyldig, ej brottslig sådan". (a. a. s. 113.) Detta stämmer också ganska väl med hans beskrifning på Maria i de tidigare brefven till vännerna: "Utan att på minsta sätt vara svärmisk eller sjuksinnig, älskar hon ensamheten och tar det andliga på ett afgjordt, alltså på ett grubbelfritt sätt". (Jfr Warburg a. a. III s. 423.) Det är tydligt, att Almquist i hennes sällskap känt sig befriad från de religiösa självsstriderna. Samtidigt med förbindelsen med Maria skulle hans romantik hafva tagit sin begynnelse. "Den rena kärleken till Qvinnan" och "romantikens lif" tillhöra ju också i Manhemsorganisationen samma grad. Det är tydligt, att denna period också skildrats i Cypressen, ehuru vi få ytterst knapphändiga upplysningar om densamma på grund af att vi endast känna den genom Agnes' berättelse. Hon berättar, att Sigfrid krossat "det onda mörkrets magt" och att det sedermera ej kunde i yttre gestalt uppenbara sig för honom, "men jag begriper, att han än lefde i inre krafter, och skapade en orm i våra fjät". (a. a. s. 236.) Djäfvulens redskap är nu en ung adelsman, som lärt det nya kortspelet och spelat bort sin förmögenhet under utländska resor. Han har då försvurit sin själ till djäfvulen, som tagit löfte af honom att döda Sigfrid och till belöning få Agnes i sin makt. Under namnet Spaniard lefver han som röfvare i Nerkes skogar. Han har en del demoniska drag, som återvända hos Richard Furumo; såsom denne

är han också en "stor älskare af söt mjölk". Han lyckas inspärra Agnes i ett öfvergifvet kloster, där hon håller på att hungra ihjäl, och till sist också döda Sigfrid.[1] Detta inträffar den 8 aug. 1421, ett årtal, som i konceptet är ändradt (från 1419?). Vi erinra oss, att Almquist under sommaren 1819 förberedde ett "Dödsarbete" för att kunna inträda i sin nya period. Antagligen daterade han sedermera denna från 1821, då han genom någon händelse, som vi tyvärr på grund af bristen på biografiskt material ej närmare kunna angifva, fann sitt föregående skede definitivt afslutadt. Det förefaller, som om detta skulle stå i något sorts förhållande till Manhemsförbundet. Det antydes på flera ställen, att Sigfrid är medlem af någon hemlig orden.

Härmed ha vi alltså identifierat de självbiografiska dragen i romanen, så långt som det tyvärr bristfälliga källmaterialet gör detta möjligt. Betydligt svårare är det emellertid att klart framställa verkets idéinnehåll.

En viss ledning för tolkningen af bergtagningsmotivet ha vi i Rosaura, där skildringen af "bergens innandöme" ju skall symbolisera den "nattliga" kristendomen, det "Himla-lif", som är "sjukt på jorden". I Cypressen söker emellertid Almquist att skilja mellan det verkliga religiösa allvaret, "det äkta dunkelsköna", och dess falska efterbildning, "det blott skumma". Det är det religiösa svärmeriet, som lockat Sigfrid till den okände. Han har åtföljt honom "af kärlek till skogens dystra anblick, bergens mäktiga gestalter och källornas sorl vid foten af dem". (a. a. s. 113.) Men han finner sig bedragen. Det bottenlösa religiösa grubbel, i hvilket han försänkt sig, är af den art, som isolerar oss från människorna, som gör oss kalla för deras sorger och lidanden. Det kommer oss till sist att känna oss inneslutna i en värld af köld och mörker. Det föll "en slöja öfver hela Verlden", så karakteriserar ju Almquist detta tillstånd i sina bref: "Naturen sjönk... Satan var nu öfverallt omkring mig".

Vi förstå nu också bättre den roll, som han därvid tilldelar

[1] Jag påpekar i förbigående, att romanens senare hälft visar tydliga impulser från de spiesska djäfvulsromanerna.

sin moder. Hon har skänkt honom hans "inre musik", den vemodiga trånaden efter det "dunkelsköna"; det är därför hon är hans käraste minne. Men han känner på samma gång, att denna dragning till religiöst grubbel är ett ödesdigert arf, som han måste motarbeta genom att söka komma mera i kontakt med verkligheten och människorna.

Men hvari bestå då de frestelser, hvilka Satan utsätter honom för under den andra perioden af hans lif, den "romantiska"? Han förföljes ju under denna period af den i Satans tjänst stående Spaniard, som introducerat det nyuppfunna kortspelet i Sverige och förleder alla han råkar att spela med sig. Det synes mig af de långa diskussionerna i verket om kortspelets natur tydligt framgå, att Almquist uppfattat det som en motsvarighet till den nyromantiska diktningen med dess ensidiga uppodlande af fantasilifvet. Kortspelet är "riddarlifvet till sitt finaste, sitt förblommerade innehåll", påstå dess idkare. (a. a. s. 199.) "Man är försatt på en gång i ett heligt *inre lif,* genom detta mystiska hemlighetsfulla; i ett kraftigt *hjeltelif* genom det krigiska spelet; och i ett verkligt *yttre lif* genom vinsten". (a. a. s. 193.) "Vi skola lefva i fantasiens underländer", utbrister den gamle herr Arved, då han i bref fått höra om denna uppfinning. "Vi skola spela kort, när morgonen purpurströr våra fönster — och när aftonen med sin måne helsar oss öfver viken, skall hon ej finna oss annars än med damer och knektar i våra händer!" (a. a. s. 196.)

Men slottskaplanen, som i viss mån tyckes representera Almquists egen uppfattning, opponerar sig mot denna ifver. Han erkänner visserligen, "att kortspelet för fantasien och det poetiska lifvet är det mest passande, som måhända i verlden blifvit upptänkt, till och med långt mera, än läsningen af vidtberömda poëmer" (a. a. s. 197). "En *stor* spelare i verkligt *stor mening* är, jag måste medgifva det, så god som en ädel riddare." (a. a. s. 199.) Men han varnar för ett ensidigt uppgående i denna sysselsättning:

Vi måste icke så öfvergifva oss i blott känslan, om det är aldrig så ljuft. Gud talar till oss genom förnuftet: sansen och förståndet är en helig stråle i vår själ. Vi måste, innan vi dö, med alfvar och lugn besinna

hvad vår frid tillhörer: vi måste tänka, min ädle riddare, och ej ständigt spela. (a. a. s. 197.)

Något positivt program finnes ju ej uttaladt i verket. Men det är ganska lätt att med stöd af Almquists tidigare uttalanden gissa sig till hans tanke. I sin skildring af de tidigare delarne af hjältens lif har ju Almquist låtit honom gå upp i det religiösa grubbel, som han i Manhemsboken förklarat leda till galenskap och som han under olika aspekter skildrat i Rosaura och i Ferrando Bruno. Under den sista perioden har han skildrat honom utsatt för den motsatta ytterligheten, det individualiteten utplånande, ensidiga fantasilifvet, som vi bäst känna från Dianusas historia i Aransis. Det "sanna dunkelsköna" ligger midt emellan, i föreningen mellan förståndslif och fantasilif, mellan prosa och poesi, mellan individualism och universalism, alldeles som Almquist skildrat det i Manhemsförslaget. Cypressen är för oss värdefull, därför att den visar oss huru han tänkte sig, att dessa motsatser spelat in i hans eget lif, och den visar därför också, hur pass mycket självbiografiskt man kan utläsa ur de tidigare af hans verk, som behandlat samma problem. Det synes mig knappt behöfligt att vidare utlägga detta, då man med ledning af Cypressen utan svårighet kan draga konklusionerna.

IV.

Amorina.

Om Amorinas egentliga tillkomsttid ha vi en direkt underrättelse i ett bref från Almquist till Jonas Wærn af den 24 okt. 1822. Det heter däri: "Om en liten tid blir också ett annat stycke färdigt att utkomma, som jag för ett år sedan skrifvit och som jag tror jag nämnt någon gång. Det heter Amorina." Detta uttalande förlägger, som synes, det egentliga författandet af Amorina till år 1821. Detta stämmer ju också med öfriga fakta, med annonsen i 1821 års Hermes och med dedikationens datering till den 31 december 1821.

Det är emellertid antagligt, att planerna till detta verk gå längre tillbaka, och man har i allmänhet ansett sig kunna identifiera Amorina med det "dödsarbete", som Almquist säger sig ha "förehaft" under sommaren 1819, för att kunna inträda i den nya period, som skulle aflösa den "romantiska", i hvilken han i sex år befunnit sig. Jag har ej i brefvet funnit något, som direkt skulle tvinga till det antagandet, att Almquist här åsyftat Amorina. Det enda verk, som sedermera i brefvet karakteriseras, är Murnis (jfr ofvan s. 120). Men äfven om det skulle visa sig, att Almquist vid denna tid ej påbörjat planläggningen af Amorina, synes mig dock hänvisningen till detta bref vara värd att beakta. Det lider nämligen intet tvifvel, att Amorina leder sitt upphof just ur den kris, som Almquist här omnämner. Ett närmare skärskådande af Henrikas figur skall ådagalägga detta.

Warburg har (a. a. III s. 411) påpekat, att Almquist åt Henrika "egendomligt nog lånat drag ur sitt eget barndomslif" —så t. ex. vid skildringen af hennes förhållande vid moderns död — och att han i den karakteristik af henne, som han sänder Lenström för dennes recension i Eos (sept. 1839), fullkomligt tecknat sig själf. E. Almquist har ytterligare framdragit självbiografiska drag i karakteristiken af Henrika och tilllägger: "Hennes öde är en slags profetia öfver Loves egen behandling i Sverige". (a. a. s. 196.) Detta uttalande förefaller mig alldeles riktigt återge Almquists egen uppfattning, ehuru han — såsom nedan skall visas — redan vid författandet af Amorina ansåg sig ha undergått ett öde, liknande Henrikas.

Med denna uppfattning får emellertid figuren en helt annan betydelse i dikten än den förut haft, då man trott den vara ett porträtt af Almquists moder. Och vår första uppgift blir då att undersöka, hur Almquist kunnat komma att teckna ett stycke af sig själf i "den galna flickan från Danderyd".

Med sitt utgifvande af Manhemsboken i slutet af år 1820 hade Almquist tänkt att slå sitt stora slag. Hans organisationsförslag, som förkastats af de äldres förbund och sedan af honom omarbetats, innehöll ju i själfva verket ej blott program för ett ungdomsförbund, utan receptet till en fullkomlig social och religiös omge-

staltning af samhälle och individ. Det var resultatet af många års tankearbete han nedlagt i detta verk.

Mottagandet blef ej det han väntat. Det beröm, som frikostigt slösades på honom från nya skolans sida, kunde ej öfverrösta motsidans klander, som i Wallmarks Journal fått sitt skarpaste uttryck. Bland den stora publiken var man fast öfvertygad om att författaren till detta excentriska projekt var sinnesrubbad och att hans idéer ådragit andra sinnessjukdom — berättelsen om Klintbergs vansinnesanfall gjorde just då sin rond, betydligt förstorad af Stockholmsskvallret. Almquist själf visste mycket väl ej blott hvad som sades om honom i tidningarna, utan också hvad som hviskades vid kaffeborden. Hans brefväxling med Jonas Wærn visar t. ex., att dennes fader råkat i stort vredesmod öfver boken och ogärna såg sonens fortsatta samvaro med dess författare. Den något högdragna adress till allmänheten, hvarmed Almquist i början af år 1821 sökte försvara sig, torde ej ha bidragit att förbättra hans aktier. Med de ledande inom Manhemsförbundet tycks han vid denna tid alldeles ha brutit.

Med dessa fakta för ögonen förstå vi bättre, hvarför Almquist från första stund låter Henrika vara utsatt för Stockholmsskvaller, som uppger henne såsom förryckt och tillskrifver henne alla möjliga ogärningar, som hon endast genom sin världsfrånvända fromhet fått sken af att ha begått. Vi förstå också, hvarför den orden, som bildats i hennes "varma mening", af hennes vänner förvandlas till "kalla former".[1] Visserligen förefaller det mycket troligt, att — såsom Lysander (a. a. s. 310) uppger — skildringen af denna orden influerats af en fosterländsk fruntimmersförening i filantropiskt-pedagogiskt syfte, som år 1816 bildats på Hellefors af den excentriska Magdalena Charlotta Heijkenskjöld, som f. ö. äfven torde ha sin andel i Henrikagestalten. Men hvem kan betvifla, att Almquist framförallt haft Manhemsförbundet och sitt eget af de äldre förbundsbröderna bortfuskade organisationsförslag i tankarne?

Vill man emellertid få ett klart bevis för att Almquist vid denna

[1] Så i den makulerade originaltexten. Jfr s. 162 i 1839 års upplaga, till hvilken i det följande hänvisas, då ej annat särskildt anmärkes.

tid ansåg sig genomgå ett martyrium, liknande Henrikas, bör man läsa den uppsats, "Om det nya strids-sättets idee", som han just vid tiden för Amorinas författande publicerat i det andra häftet af Hermes. Här talar han ju i eget namn och med direkt syftning på den strid hans Manhemsbok väckt. "Det är något skiljaktigt emellan mina Fiender och mig. Mina fiender förakta, hata och fördöma mig. Jag föraktar, hatar eller fördömer icke mina fiender." (Hermes II, s. 55.) Denna tanke utföres sedan i fullkomligt religiös stil. Efter mönstret af Kristus, med hvars martyrium ständiga jämförelser ske, bör den ädle stridsmannen på litteraturens fält med "klara helgonläppar" kyssa bort sina fienders skumma vrede. Han bör såsom sin sköld hafva "sin Christus-tystnad, sitt eviga Lugn", och hans kamp blir då ej längre ett krig, utan en lek, "en kär lek". Stupar han härunder för "arghetens väl sigtade hugg", så blir detta "trofasta efterliknande af förebilden Christus-döden" ett "ropande Vittne", som verkar ännu starkare än hans röst, medan han lefde. Ja, ett dylikt öde är t. o. m. oundvikligt för honom:

Allt ädelt, allt snille måste hafva en *Uppståndelse,* för att försaliga verlden med strålar ur en oförgänglig Gloria. Men för att kunna få Uppståndelse måste det först få *Död.* All oändlig sanning skall derföre dö på jorden, för att beherrska jorden. — Men skall hon nu dö, den ädla; hvilka skola då döda henne? — Desse skola döda henne, som anse henne för en fiende, desse Motståndarne. För henne och hennes barn äro desse Motståndare följaktligen icke fiender, utan i sjelfva verket vänner, emedan de bearbeta hennes Uppståndelse — den oändliga Segern. (a. a. s. 68.)

Och Almquist anför sedan som parallell bödlarne vid korsfästelsen, som mot sin egen vilja arbetade för Kristi återuppståndelse. "Alt sant ädelt, som kommer, skall på sitt sätt hafva Christi öde, för att på sitt sätt hafva Christi himmelsfärd." (a. a. s. 69.)

För att förstå huru Almquist kommit att på detta sätt uppfatta sitt skriftställaröde som en motsvarighet till Kristi martyrium, måste man taga hänsyn till den idé om "medlaren", som leder sin härkomst från Schleiermacher och som sedan behärskar den tyska nyromantikens uppfattning om diktarens mission. Schleiermacher finner kristendomens väsentliga drag vara betonandet af behofvet

af en förmedling mellan ändligt och oändligt. Men Kristus har aldrig påstått sig vara den ende medlaren. Man kan vid sidan af honom välja sig andra medlare, såsom den heliga skrift eller hos katolikerna det ena eller det andra helgonet. (Red. üb. d. Rel. s. 353 f.). Fr. Schlegel ansluter sig till denna Schleiermachers idé och betraktar i kraft af den nyromantiska identifieringen af religion och konst konstnären som den födde medlaren. I ett mycket bekant uttalande i hans "Idéen" (Athenäum III, s. 11) heter det:

Ein Mittler ist derjenige, der Göttliches in sich wahrnimmt, und sich selbst vernichtend Preis giebt, um dieses Göttliche zu verkündigen, mitzutheilen, und darzustellen allen Menschen in Sitten und Thaten, in Worten und Werken. . . Vermitteln und Vermitteltwerden ist das ganze höhere Leben des Menschen, und jeder Künstler ist Mittler für alle übrigen.

Man måste ha denna nyromantiska medlaridé klar för sig, ej blott för att förstå den frälsarroll, som Almquist tilldelar sig själf i "Det nya Strids-sättets idee", utan äfven för att fatta Henrikas egentliga uppgift i Amorina. Almquist har ej blott uppbjudit hela sin uppfinningsförmåga i skildringen af hennes plågor och motgångar för att låta henne vandra samma törnstig, som han beträdt genom utgifvandet af Manhemsboken. Han har dessutom särskildt betonat hennes egenskap af att vara "medlare", att genom sitt martyrium och sin död förskaffa den sanning, hvars tolk hon är, en evig uppståndelse. Hon är ett helgon, förklarar mäster Petrus (Am. s. 185), ej ett helgon i katolsk mening, utan i "skalde-mening", "poetiskt helgon". Och ännu tydligare angifves hennes medlarskap i berättelsen om slottsprästens utläggning af den gamla Falkenburgska släktprofetian. En "qvinlig medlande person" skall till sist försona släkten och därigenom förebåda "hela länders och slägters försoning medelst enskilda menniskor, som uppstå och liksom offra sig åt himmelen". (Am. s. 215.)

Här ha vi alltså verkets symboliska grundtanke. Henrika skall genom sina lidanden, sin religiösa förkunnelse och sin död vara sin släkts medlare och försonare på samma sätt, som Kristus varit det för människosläktet. Hon måste därför dö, såsom allt ädelt måste

dö för att få en evig uppståndelse, och de, som döda henne, göra henne samma tjänst, som bödlarne gjorde Kristus vid korsfästningen, och äro således egentligen ej hennes fiender. Det är därför alla hennes olyckor vållas genom hennes egna släktingar och hon till sist dränkes genom sin broder och förförare, Rudman, styckets egentliga boffigur. Han, som i stycket representerar "det oändligt låga", blir den, som förlossar "det oändligt höga". De aflägsna sig båda så långt från det vanliga människoförståndet, att de förefalla oss vansinniga. Det är denna grundtanke i verket Almquist uttryckt i en i 1839 års upplaga struken naturmytologisk scen (V, 1), där han efter mönstret af Tiecks "Prins Zerbino" framställt solstrålen, klippan, löfven och narcisserna talande med hvarandra om styckets kommande utveckling och där till sist en korp förkunnar för narcissen:

Sagan i din Dröm skall sluta,
När från dunkelsvart det hvita
Skiljes, När ur svala vågor
Ängeln renad uppgår varm — när
det oändligt låga sinnet
Lossar det oändligt höga —
Tvänne *Vansinnen* för Jorden,
Som emellan bägge lagd, ej
fattar det oändligt *låga*,
Det oändligt höga ej: — när
Bägge sammansjunkande sig
Lossa, skilja, frälsa bägge
Evigt från hvarann, — då slutas
Drömmen, o min Narcissblomma.

Då man gjort denna styckets försoningsidé klar för sig, förstår man lätt hvad Almquists vänner menade, då de funno en så förvånansvärd likhet mellan Amorina och Don Quijote och kallade den senare boken "en oförsont Amorina". Enligt den rådande nyromantiska tolkningen hade ju Cervantes' roman en symbolisk undermening. Den skildrade diktens, idealets undergång i prosans värld. Hos Almquist går ju också idealet under i Henrikas gestalt, men blott för att försona den fallna verkligheten och förena det ändliga

med det oändliga. Detta förklarar hvarför den entusiastiske Öfverberg kan bedyra, att Amorina "just genom försoningen" står "oändligt högre än Don Quijote". (Ahnfelt a. a. s. 82.) Att Almquist själf delade denna uppfattning af Don Quijote framgår såväl af samtida bref som af hans karakteristik af stycket i Eosrecensionen. Det heter här: "Hela detta stycke visar, liksom Don Quixote, det ännu oförsonade mellan himmel och jord; men som dock i den inre stämningen kännes försonadt genom det humoristiska, som annihilerar jordens pretentioner". Han anser sig ha personifierat denna humoristiska försoning i doktor Libius gestalt, som enligt hans mening fyller samma plats i Amorina som Sancho Panza i Don Quijote. Mot Libius' jordbundenhet kontrasteras ju ej blott Henrikas idealistiska svärmeri, utan också Wilhelms hyperromantiska öfverspändhet. Det är ju snarast den sistnämnde, som i Amorina fått uppbära den verklige Don Quijotes roll.[1]

En annan af världslitteraturens stora gestalter har också i en liknande nyromantisk omtolkning fått stå modell för Henrika, Ofelia. Redan i Manhemsboken (s. 64) kommer Almquist, då han talar om människans sträfvande att "lefva i Helhet, Helsa, Salighet, blifva himmelsk", att som exempel nämna Romeo och Julia och Ofelia:

Faller en tår under striden — hvilken skön perla! O Shakspeare huru gudomligt äkta är ej din konst! Hvem sörjer Romeo, hvem gråter vid anblicken af Julias dolk, befrielse-ängeln? Hvem ler ej (eller, som är detsamma, gråter ej skönhetsförtjusningens tårar) vid taflan af Ophelias död, simmerskan med den afbrutna grenen? Men, säger någon, hon sjunker ju ned i sjöbottnen? — Osanning! Evinnerligen *uppåt, hemåt* bär det.

Det behöfver knappast påpekas, att denna uppfattning af Ofelia ej är Shaksperes, som väl snarare torde ha delat kung Claudius' åsikt, att människan utan klart förstånd är ett djur. Det är först i Amorinas slutscen vi återfinna en Ofelia, som samtidigt med att hon af en dåre dränkes i Djurgårdsbrunnsvikens vågor, höjer sig upp till himmelska regioner.

---

[1] Att A. kände den nyromantiska Don Quijoteförklaringen, är ju självklart och bevisas f. ö. af hans Amerikamanuskript »Om mamseller», där han låter herr Hugo polemisera mot »den Schlegel-Tieckska förklaringen» af D. Q.

Lysander har antagit, att Almquist också haft en samtida person ur det verkliga lifvet till förebild, Helena Sofia Ekblom, kallad Predikare-Lena, då han låtit Henrika efter Vilhelms död uppträda såsom undergörerska och uppbyggelsepredikant. Tyvärr anger Lysander ej om han här stödjer sig på någon äldre tradition eller på egen hand kommit till sin hypotes. Den synes mig i hvarje fall särdeles trolig på grund af vissa öfverensstämmelser mellan Amorinas uppträdande och Predikare-Lenas, som Almquist endast kan ha känt genom berättelser och genom hennes år 1818 utgifna uppbyggelsebok "Den andliga Striden", som inledes af en självbiografi. Så t. ex. uppträder ju Amorina hvitklädd vid sin predikan, något som Helena Ekblom också undantagslöst gjorde, hvarför hon också bland folket brukade kallas "hvita jungfrun". Hon uppgafs också liksom Henrika vara af greflig börd. Äfven den scen i Amorina, där hjältinnan efter sitt misslyckade rymningsförsök af den hårdhjärtade Danviksvaktmästaren blir pålagd ännu tyngre bojor, påminner mycket om en liknande episod ur Helena Ekbloms biografi. Hon hade år 1807 lyckats rymma ur Vadstena hospital, men blef, då hon nästa år infångats, belagd med hårdare bojor. Af de rätt banala predikningar och visionsberättelser, som "Den andliga striden" innehåller, har Almquist naturligtvis ej inspirerats.

För Lysanders hypotes talar ju dessutom den omständigheten, att Almquist själf i Eosrecensionen påpekar Henrikas släktskap med de "väckta" kvinnor, som vid denna tid så ofta uppträdde på landsbygden. "Hvarje religiös enthusiast är sådan, hvarje Qväckerska, hvarje Läserska af sann eld." I själfva verket hade Almquist själf alltid intresse för dylika representanter för folkligt religiöst lif. "Märkvärdigt nog är det verkligen", skrifver han den 14 sept. 1826 till J. Hazelius, "att man nästan i alla tider och de flesta Provincer här och där träffar utmärkta Guds män, hvika äro dragne af en för tiden obegriplig (galen) ande, och uträtta mycket i sjelfva Folket."

Henrika delar ju med Ofelia och Helena Ekblom egenskapen att af sin omgifning betraktas såsom galen. Det är också enligt Almquists mening det öde, som väntar allt högt här i lifvet. "En hög

genius", hade han redan i "Historiens Idéer" skrifvit, "uppbär aldrig ett medelmåttigt omdöme: han synes antingen gudomlig eller galen. Det förra händer, när vi fatta en stråle af honom sjelf, det senare, när vi jemnföra hans sätt med vårt sätt." Det var också därför han själf ansågs vara galen och också erkände sig vara det enligt vanlig definition af galenskap. "Vet du", skrifver han den 1 oktober 1819 till J. Hazelius, "ju mera jag betraktar mig sjelf, ju mer finner jag, huru jag verkligen blir svärmisk; såvida du med svärmeri menar det alla dermed mena, neml. Någonting extra sensum communem". Att endast ha "sundt förnuft" betraktas i Amorina såsom ett tecken på jordbundenhet. "Men, snäcka, du förmår ej nånsin galen blifva", yttrar den gamla sierskan Granris-Kajsa hånfullt till Libius. (Am. s. 177.)

Det är därför lätt att förstå hvad Almquist menat, då han i Eosrecensionen skrifvit: "Endast vid framställningen af en sådan Karakter som Henrikas, kunde det vara möjligt att visa någonting så i yttre måtto snarlikt galenskap, men som man ändock i inre måtto kan sentera vara himmelskt rätt och klokt." För att kunna uppnå detta resultat hade det emellertid fordrats, att Henrikas uppträdande i all sin öfverspändhet förefallit den invigde något så när konsekvent, att hennes svagsinta tirader genomgående haft en för läsaren begriplig djupare innebörd. Hon borde ju också själf betrakta sitt påstådda vansinne såsom en Guds nådegåfva och ej klaga öfver sitt "sinnesmörker", såsom hon gör i den fjärde bokens första tafla, där hon uppträder i en fullkomligt Ofelia-artad utstyrsel med en söndrig halmkrans på hufvudet. Allt detta synes mig tyda på att Almquist själf ej varit fullt säker, huru han borde betrakta hennes vansinne. Denna osäkerhet blir ännu tydligare, om man studerar vanvettsmotivets behandling i den makulerade originaltexten. Under det att man i 1839 års upplaga får det intrycket, att Henrika först efter Vilhelms död gripits af ett slags svärmiskt vansinne, en gudomlig mani — något som också brukar framhållas i alla moderna redogörelser för verket — omtalas hon i originaltexten redan i de första scenerna såsom "den galna flickan från Danderyd", och det berättas, att "halfva Stockholm" funnit henne "befängd

och vriden", då hon sist varit där. Hon uppträder också här redan vid sin första entré med fullkomligt förvirrade repliker.

Om vi erinra oss, att det just är vid den tid, då Amorina koncipieras, som Almquist genomgår den kris, som föranleder honom att yrka på en förening af "himla-lif" och naturlif, blir denna osäkerhet i hans egen ställning till Henrika begripligare. Han hade visserligen insett farorna af den religiösa öfverspändhet, som frodades i hans krets, och han hade ju direkt uttalat i Manhemsboken, att "det inre lifvets poesi" — om den ej förenas med känsla för verkligheten — leder till galenskap. Men denna öfverspändhet är ju på samma gång hans adelsmärke, det som höjer honom öfver sens-commun-hopen, och då hans Manhemsprogram ej på något sätt rubbade den allmänna uppfattningen af honom såsom en förvriden svärmare, är det klart, att han å sin sida stadfästats i sin tro, att allt upphöjdt i denna värld måste te sig såsom vansinnigt.

Till det förbryllande intryck, som Henrikagestalten gör, bidrager också i någon mån det starka betonandet af det drag i hennes karaktär, som Almquist i Eosrecensionen kallar hennes "bundna värme". Han utvecklar där, att Henrika är "så högt intagen af det stora", att en mängd jordiska omständigheter förekomma henne små, att självfva döden förekommer henne obetydlig på grund af hennes fasta öfvertygelse om ett lif efter detta. "Men just för att hon innerst brinner af en djup och odödlig eld, *synes* hon för personer, som ännu icke rätt känna henne, kall." Att Almquist härvid haft sig själf i tankarne, har redan framhållits (så t. ex. af Warburg a. a. III. s. 411). Då man emellertid ej beaktat, i hur hög grad detta drag behärskat hela figuren, torde det vara nödvändigt att dröja något därvid.

Allt från sin tidigaste barndom hade Almquist af sin omgifning fått uppbära klander för den påfallande kyla, som han visade vid sorgliga tillfällen, och oförmågan att kunna som andra öppet ge uttryck åt sina känslor pinade honom också själf. Jag erinrar om han egen berättelse om sitt uppförande vid moderns död och släktingarnas däraf framkallade anmärkningar. Det är tydligt, att denna defekt redan då framkallat hans förtviflan och medverkat till att han under någon tid betraktat sig såsom hemfallen åt djäfvulen.

Emellertid försvann den ej med åren, utan tvärtom tilltog. Han visade ju samma egendomliga kyla vid Gustaf Hazelius' begrafning, hvilket skänkte trovärdighet åt de säkerligen ytterst öfverdrifna ryktena om hans medansvarighet i dennes självmord. Denna svårighet att låta sig ryckas med af sin känsla framträdde ej blott vid dödsfall, utan vid alla tillfällen af personligt umgänge, så t. ex. i förhållandet till vännerna, hvilka därför också redan mycket tidigt i sin korrespondens sinsemellan midt i sin beundrande hängifvenhet för honom ge uttryck åt en förvånande misstro till hans förmåga af vänskaplig uppoffring. Den gör sig också gällande i förhållandet till lärjungarne, ja, t. o. m. i förhållandet till fästmön under förlofningstiden. I ett bref till J. A. Hazelius af den 22 juli 1820, där han för första gången för denne tillstår sin då sjuåriga förbindelse med Maria Lundström, finner han det själf "besynnerligt", att han så länge förtegat denna sak för sin intimaste vän och fortsätter:

Jag vet det som är besynnerligare, nemligen att hon och jag ej ofta träffas, och att skilsmässan ingenting stort bekommer oss m. m. som är än underligare. — Vår förening är aldeles central, och knapt ännu någonting annat; den har nästan ingen form, få ord. Den vore knapt märklig, om icke, vid någon fråga om conjugial åtskillnad, detta förnimmes i vårt innersta, alldeles som om vi totalt skulle mista lifvet... Ach min Janne, jag begriper ingen ting, och vill ej begripa någon ting; och när jag dör i denna bekännelse, så begriper jag alting! — Blott en enda hufvudsaklig bön ber jag, det är om Oskuld. Gud gif oss Oskuld.

Kanske har Almquist aldrig så pass klart afslöjat arten af sin egen känsla som i dessa rader. Den har svårt att reagera inför nuets glädje och sorg, stelnar t. o. m. lätt i de afgörande ögonblicken till kyla. Men så fort den har något förgånget att fästa sig vid, flammar den upp, blir till en elegisk trånad. Först vid tanken på "conjugial åtskillnad" kunna de båda förlofvade konstatera, att de älska hvarandra. Det visar sig också sedermera, att Almquists känslor för sin hustru först i brefven från Amerika, då han mist förhoppningen om att någonsin återse henne, få verkligt varma, gripande uttryck.

Det är denna egendomliga sida af Almquists väsen, som ådragit honom beskyllningar än för en fullkomligt hjärtlös intellektualism, än för ett egoistiskt känslofråsseri, som ej har någon verklig känsla tillöfvers för andras lidanden. Almquist måste själf redan tidigt ha hört dylika beskyllningar. Åtminstone finna vi dem redan framställda i Amorina (s. 45; utförligare i den definitiva upplagan än i originaltexten). Den döende modern anklagar Henrika för köld:

Ditt sinne är *för* kallt och eget, dotter.
Jag nog har sett din blick, då du dig ensam
Har trott. Likt detta skimmer ifrån solen,
Som bryr sig ej om någonting i världen,
Då det på dalens löf och liljor sväfvar,
Så har jag sett ditt väsen, just som intet
Omkring dig vore värdt en tår af dig?

Och fadern beskyller henne för en pjunkig sentimentalitet, som saknar förmåga att ryckas med af verklig sorg (Am. s. 69—70):

Hon ja, — hon har visst känslor, öfverspända för sådant, som är ingenting. Men förmoden I, att hon känner någonting vid en rörande anblick, såsom denna. Nej, mina vänner, vid sådant känner hon intet, jag säger eder, intet.

Det förefaller mig, som om hvarken den ena eller den andra förklaringsgrunden vore uttömmande. Almquists känsla är af det ömtåliga, sönderreflekterade slag, som man kanske aldrig träffar i så utpräglad form som här i norden. Den förlamas både af den oafbrutna självanalysen och af det outhärdliga medvetandet om främmandes kontroll. Den saknar därför omedelbarhet, är osäker om sig själf och finner oftast först sitt uttryck, när det är för sent. En människa af denna läggning kommer inför yttervärlden än att synas meningslöst hård och kall, än öfverspändt ädel och blöthjärtad. Själf har hon ofta hvarken samvetskval eller tillfredsställelse öfver sitt yttre uppförande. Det enda viktiga är för henne att pröfva sin egen känslas inre äkthet.

Almquist ansåg sig — såsom vi sett af den ofvan citerade karakteristiken af Henrika i Eos — ha en förklaringsgrund till

denna af honom bittert kända brist på elementär, omedelbar känsla i sitt förhållande till Kristus. I ett bref till J. A. Hazelius af d. 24 aug. 1828 skrifver han:

> Egentligen är det väl icke värdt, att hafva sällskap (innerligt själssällskap) med någon annan än Christus . . . . Jag kan icke säga, att jag *i djupet* håller af *någon enda* menniska. Detta har förskräckt mig; jag har frugtat, att det kunde betyda en förklädd egoism, att det neml. vore blott mig sjelf jag hölle af. Men så snart det vill luta åt detta håll, har Gud sitt eget sätt att förkrossa mig, så att jag åtminstone finner att jag sjelf är en lika så dålig pelare, att stödja mig emot, som någon annan.

Det är en hos mystici ytterst vanlig tankegång vi här återfinna. Kärleken till människorna — vore det än de närmaste anförvanterna — kommer alltid att rivalisera med den kärlek man är skyldig Gud, kommer att hindra människan från att helt uppgå i honom och måste därför undanrödjas eller hållas inom snäfva gränser. Det är därför Henrika vid moderns död — liksom sedermera vid faderns — ej företer de vanliga symptomen af sorg. Den väcker hos henne (originaltexten I, 15) tvärtom känslan af en oändlig salighet, en rusfylld glädje:

> All verlden dansar som en kärlig lek
> Omkring mig, jorden står som brud i blomning.

Tydligast framträder denna åskådning i hennes förhållande till den trolofvade. Hon förebrår sig ej, att hon kroppsligen hängifvit sig åt honom, men väl att hennes andliga kärlek till honom för ett ögonblick blifvit större än hennes kärlek till Gud (originaltexten II, 10. Jfr Am. s. 125):

> Om Herman och om jag — om Vi hvarandra älska
> Mer, än vi älska Herran Gud! då sker det, sker det,
> Då mulnar fromma Blomsterhimmeln! Herman, Herman,
> Ha vi hvarandra älskat mer, än Gud?

Det är denna alltför varma kärlek hon vill sona genom att bränna upp den hårlock, som hon fått af den älskade såsom tro-

hetspant. Och då Vilhelm på grund af de misstankar, som denna hennes handling hos honom föranleda, lockas att begå självmord, känner hon det nästan som en befrielse: nu kan hon odeladt gå upp i sin kärlek till Gud, helt ägna sig åt den mission, som hon anser sig ha mottagit. Det förefaller, som om hon sedermera enligt sin egen mening i viss mån svikit denna mission, då hon gripits af längtan till barndomshemmet och återvändt dit för att gråta på moderns graf. Själf klagar hon öfver att hennes "sinnes mörker" ökats, sedan hon kommit hem till prästgården. Hennes kärlek till Vilhelm har ju redan förut återuppflammat, då hon trott sig möta hans vålnad i den förklädde Rudman. Och då hon nu ytterligare tror sig återse honom i den osannolika scenen med Vilhelm Fyring (Am. s. 247), utbrister hon förtviflad:

O sista stråle af den sjunkna stjernan,
Fly dock ej från mig! med dig införlifvad,
Omkring ditt väsen, om din fot jag lindad
Dig evigt följa vill uti din afgrund!

Sin höjdpunkt når hennes sinnesmörker, sedan hon vid underrättelsen om förlusten af sitt barn slagit omkull lampan och vållat, att fadern innebränts i prästgården. Då hon på fångkärran föres till Danviken, talar hon fullkomligt som en vanvetting. Hon anser sig ha mördat föräldrar, älskare och barn. Men just genom dessa lidanden har hon ändgiltigt dött för världen. Intet håller henne nu kvar här nere, intet hindrar henne att helt uppgå i Kristus (Am. s. 305):

Ja. De klara Christus-strålar
Fatta allt. Ej fader, moder,
Brudgum, son, de dunkla punkter,
Jordens punkter, här fördunkla
Glansen i de gudatrakter.
Punkt ej stinger mig, ej något
Stinger.

Hon tycker sig t. o. m. redan ha upplefvat det saliga ögonblick, då den "solskens-klara" bilan vid korsets fot lagts på hennes hals:

Fall o hufvud, fall, o fall för
Christuslifvet af — mig mera
Intet lyster — skedt så är det.
Lugna, fromma, tysta, klara
Lif. Demante-eggen gick dock
Frisk och fridsam genom halsen.

Och den sista natten känner hon sig i sin lilla dårhuscell på en gång vara "ur menskligheten ryckt, och ändå qvar". Det är enligt hennes egen mening ensligheten, som på detta sätt återskänkt henne det inre lugnet, återgifvit henne åt den högre värld, där hon har sitt rätta hem. Och till sist kommer döden, som skänker henne det hon så länge eftertrått, den slutliga föreningen med den himmelske brudgummen. Det blir uppfyllelsen af den brinnande bön, som hon redan vid moderns död uppsändt:

Hör en bön från fromma läppar,
O du Christus: var min ende!
Höj mig, böj mig, bryt mig sönder,
Innerst är jag hel och salig,
Evigt din.
Brytas grenarne på stammen,
Krossas alla ting för evigt,
Falla stjernorna ur fästet,
Slocknade för mig, dock är jag
Evigt din.
Hvilken klarhet innerst skådar
Jag? O hvilka ångor dofta?
Hvilka toner mot mig klinga?
Herrens svar: »Si äfven jag är
Evigt din».[1]

Alldeles liksom Om det Hela, Manhemsboken och en mängd af Almquists öfriga ungdomsverk har alltså Amorina till hufvuduppgift att skildra den mystiska elevationen. Och denna gång har Almquist verkligen lyckats åskådliggöra den genom att ej inskränka sig till några abstrakta föreskrifter eller några symboliska beskrifningar, utan företaga sig det oerhördt svåra värfvet att i

[1] Denna strof finnes endast i originaltexten.

dramatisk form framställa en representant för sin mystiska åskådning. Det är egentligen först i Amorina, som denna åskådning framträder i sitt fulla ljus. Först i Henrikas mun får Almquists religiositet de fullödigt poetiska uttrycken, först hos henne drages den ut i sina yttersta konsekvenser. Och man har ju det omisskännliga intrycket, att Almquist själf på sätt och vis förskräckts, då han sett, huru mycket hon måste offra för sin "inre helhet", huru fullkomligt hennes känslor förändrats från vanliga människors.

Det är säkerligen medvetandet om att i teckningen af Henrikas helgongestalt ej tillbörligt ha skilt mellan den mystiska religiositetens osunda utväxter och dess äkta kärna, som kommit honom att år 1835 dikta ett verk, som i viss mån har motsatt tendens mot Amorina, Signora Luna. Dess hufvudfigur, i hvilken Almquist säger sig ha tecknat sitt eget hjärtas känslor,[1] skall enligt Richard Furumos utsago ej skildra en människas gång uppåt, ej hennes "divinisering", utan tvärtom hennes gång nedåt, "en helgonkarakters humanisering". Signora Luna, undergörerskan, mister till sist sin trollkraft, stiger ned bland vanliga människor och förebrår sig att ha svikit sin närmaste plikt. Hennes sista önskan är att få komma tillbaka till sitt fädernesland Sardinien och begrafvas bland sina kära. Men Almquist är dock ännu, då han diktar detta verk, oviss, om hans hjältinna gjort rätt i att på detta sätt bli en vanlig människa bland oss andra. "Kan herr Hugo lösa gåtan", låter han i företalet Richard Furumo fråga, "och säga mig om detta är bra? om det är ädelt? om det är ädelt nog på jorden, att vara menniska och icke mer." (Törnr. B. 7 s. XV.)

Kanske kommer man närmast Almquists afsikter med Henrikas figur, om man antager, att han i henne velat teckna en representant för hvad han i det ofvan (s. 155) citerade brefvet till J. Hazelius kallat "Himlalifvet", som i himlen är fullkomligt friskt, men "sjukt på jorden". Det var ju detta lif, han personligen ansåg sig vara närmast. Genom detta antagande förstår man bättre det förhållande, som hon intager till den vid sidan af henne mest dominerande gestalten i verket, Johannes. Det antydes ju på flera

[1] Se ett brefcitat i *Biogr. Lex.* N. F. I s. 128.

ställen, att Henrika och Johannes, de båda syskonbarnen, på en gång äro intimt förbundna och stå i motsatsförhållande till hvarandra. "Vi anhöriga?", säger Johannes (Am. s. 316). "Dag och natt äro anhöriga. Du är Dag, jag är alltså — godt." Och något tidigare förklarar han, att "den djupaste djefvul är, om icke bror, dock säkert kusin med den högste ängel". (Am. s. 263.)

Johannes skulle alltså, om man fortsatte att tillämpa det ofvan citerade brefvet, vara representant för den motsatta ytterligheten, naturlifvet, som endast lefver för det jordiska, ej känner det eviga lifvet och bär död i sin kärna. "Natur och hedendom hafva det egna med sig att de mörda sig sjelfva", hade Almquist ju yttrat (jfr ofvan s. 152). På ett ställe i Amorina (s. 346) förklaras verkligen Johannes' karaktär på detta sätt, och då denna förklaring lägges i munnen på en person, som tituleras "Kongl. Sekreteraren" och är sysselsatt med att skrifva en afhandling om Johannes' öde, synes man mig ha alla skäl att uppfatta hans enda replik såsom en direkt af författaren gifven kommentar. Den har följande lydelse:

> Egoismus! du, när du är det öfvervägande elementet hos menniskan, huru olycksalig är du icke? Hvilken händelse? Men sådant blir slutet, när människan tenderar till sig själf, tror på *sig* högst. Detta negativa lynne, som har död och universalt annihilerande till grund, kommer i sin slutliga konseqvens till eget förstörande, till väsendets totalupplösning i blott naturlif, i jordstoft, i död. Sjelfmord — evigt sjelfmord — är således grundtendensen af all egoism.

Som vi se, är tankegången besläktad med den vi mött i Aransis, där ju Almquist också skildrat ett väsendes "totalupplösning i blott naturlif". Hos Dianusa hade emellertid denna självförstöring framkallats genom "fantasiens upplösande kraft", genom trånaden till naturlifvets omedvetenhet. Hos Johannes sker den genom egoismen, genom självförgudningen. Det är ju endast ett steg längre ned på skalan enligt Swedenborgs lära. Människans affall från Gud sker i första hand genom kärleken till världen, i andra hand genom kärleken till sig själf. Genom denna människans vändning till sig själf förvandlas hennes kärlek till helvetisk.

Jag har här anfört Swedenborg, då det enligt min upp-

fattning i första hand är från honom Almquist fått den lära om de medfödda anlagen, som han genom Johannes' öde afsett att exemplifiera. Swedenborg har ju förkastat den ortodoxa arfsyndsläran och i stället satt sin egen lära om de medfödda anlagen. Gud har ej öfverfört Adams synd på hans efterkommande. Men alltsedan skapelsen har människan syndat i kraft af sin fria vilja, och hvarje människa födes därför med en böjelse till det onda, som är ett arf från föräldrarne och fortplantats med säden. Swedenborg belyser detta faktum genom att påvisa de olika rasernas särdrag. Det är ej själfva det onda, som människan på detta sätt undfår i moderlifvet, utan endast en böjelse till ondt. Och denna böjelse kan ej brytas annat än genom en ny födelse af Herren. Utan en dylik pånyttfödelse tillväxer denna onda böjelse och öfvergår så småningom till verkligt ondt. (Vera Christiana Religio 469, 520—521, jfr Lamm a. a. s. 274 ff.)

Både i företalet till 1839 års upplaga af Amorina och i Tre Fruar i Småland (I s. 174), där vi ju i Nicholson ha en replik af Johannesfiguren, framhålles det, att dessa anlag, som människan får genom födseln, om de ej genom uppfostran bortarbetas, utveckla sig till "full personlighet". "Religion och sedligt stränga grundsatser, tidigt inplantade, afbryta deremot dessa anlag alltid, eller leda deras kraft åt ett motsatt godt". (Tre Fruar I s. 175.) Att denna åsikt hos Almquist går tillbaka till tiden före konceptionen af Amorina, kan man se af en passage i ett bref till J. Hazelius af den 10 aug. 1819, där han med ännu trognare anslutning till Swedenborg säger, att människan har tre slags lif:

1:o såsom Embryo (i sin Moders famn sluten) då hon är blott natur och hennes individualitet skapas: 2:o såsom Naturvandrare (d. v. s. här i verlden) der denna Individualitet erhåller bestämd riktning, så att den blir någon viss Individualitet och ej någon annan: samt 3:o såsom Andevandrare (hennes egentliga mogna lif) der hon nu är färdig enligt den gifna riktningen ss. en ingrediens i det oändliga Jaget (det Guda-Hela.)

Det är den ofvan antydda åskådningen Almquist sökt att konkret framställa i Johannes' figur. Han har födts med en fruktans-

värd lystnad efter blod, därför att hans krigiske fader tvungit modern att under hafvandeskapet dricka varmt blod. Han är alltså från början ett oskyldigt offer för faderns förbrytelser, och Almquist har ju också i de första scenerna sökt att betona hans naturs ursprungliga ömsinthet. Han är så vek, att han är ängslig för att ha vållat lammet, som han slaktat för att tillfredsställa sin blodtörst, något lidande, och han nalkas människorna i de fredligaste och vänligaste afsikter. Det är endast då han skådar blod, som hans medfödda drift vaknar till lif och gör honom till ett vilddjur. I företalet till 1839 års upplaga (s. XL) framhåller också Almquist om Johannes, att "oaktadt allt det grufliga han gör, är det nästan omöjligt för oss att finna honom vara en ond varelse, knappt elak". Det är först sedermera, då dessa anlag vuxit ut till "full personlighet", som han blir en förhärdad brottsling.

Jag har i ofvanstående karakteristik af Johannes ej ännu tagit med i beräkningen det praktiska syfte, som skildringen af honom åsyftade, en mildare behandling af brottslingar. I slutet af den broschyr, som Almquist utgaf i detta ämne, hade han redan förebådat, att han komme att taga upp frågan i sin diktning. Han påpekade nämligen i något dunkla ordalag, att det funnes ett förvånande sammanhang mellan vetenskapen att "läka" brottslingar och den dramatiska konsten.

Naturligtvis blir denna Almquists propaganda — som i Amorina funnit sitt pregnanta uttryck i raden: "Hvar brottsling är en sjukling, han skall läkas" — fullkomligt obegriplig, om man med Mortensen anser, att Almquist genom Johannesfiguren velat ge uttryck åt en genomdrifvet deterministisk ståndpunkt. Han jämför (a. a. 2:dra uppl. s. 130) Johannes med den franska naturalismens ärftligt belastade mördartyp, men påstår, att Almquist går ännu längre, i det att han ej anser, att de ärftliga anlagen kunna af samhället motarbetas. "Intet kan stäcka Johannes' mordlust; han är, som dr Libius säger, obotlig, predestinerad. Hvarken moralen eller religionen förmå något mot hans natur." Det uttalande af Libius, som Mortensen här åberopat, afser just att uttrycka den åsikt, som Almquist vill bekämpa, den konventionella uppfattnin-

gen af brottslingen såsom obotlig. Almquist har ju själf såväl i sitt företal till 1839 års upplaga som i sin af Lenström i Eos tryckta karakteristik uttryckligt betonat detta. På det sist nämnda stället framhålles det, att det just är genom dessa Libius' hjärtlösa ord Johannes bibringas den uppfattningen, att hans öde är predestineradt.

Desto större blir samhällets skuld, då det, i stället för att bota honom, endast drifver honom till brott. De rike begagna sig af hans tjänster för att tillfredsställa sina nedriga lustar, han kastas i fängelse med usla förbrytare, och då han hos Libius söker religionens hjälp till förbättring, blir han med fasa afvisad och förklarad för att vara oundvikligt predestinerad till mord. Det är först nu han blir en mer förhärdad brottsling och intalar sig själf, att hans mordmani är obotlig och att den utgör hans storhet. Han finner sig oändligt öfverlägsen dem, som begå mord af nöd, af hat eller af hämnd, just därför att han själf mördar "för mords skull . . . af den osäjliga lusten till blod". Det är precis samma tankegång, som utvecklas i skriften "Om brottsliges behandling", t. o. m. med liknande exempel. Med starkt patos framhålles här statens förbrytelser mot sina olycksbarn, som den genom sina hämnande straffåtgärder endast störtar i en allt djupare brottslighet.

De medfödda anlagen äro alltså ej på något sätt obotliga. Men om de utvecklat sig till en "full personlighet", d. v. s. om de från att ha varit rent instinktiva blifvit en del af individens medvetna personlighet, kunna de ej häfvas annat än genom en radikal förändring af individens vilja. Det är detta Almquist menar med sitt uttalande i företalet till 1839 års upplaga (s. XXXVI), att de på samma gång utgöra det nödvändiga och det fria hos personen. "Ty, emedan de icke ligga *utom viljans* autonomi, utan just utgöra själfva viljans egna beskaffenhet hos personen, så är hela hans frihet der: han vill så. Det är sant, att han måste så; men det är lika sant, att han *vill* så. Och han måste alldeles icke *längre* eller *mera,* än han vill. Så fort han genom uppfostran, eller af andra orsaker, blir på något sätt ändrad i viljan, så tvingas han icke alls af anlaget längre."

Man kommer enligt Almquists mening härigenom till satsen om

frihetens och nödvändighetens identitet, en lära, som han i sitt bref till Gumælius af den 15 dec. 1823 (jfr Warburg a. a. III s. 414) sätter i förbindelse med Schelling. Det synes mig också tydligt, att han kommit till densamma genom en kombination af Swedenborgs åsikter i denna fråga med den förklaring af det mänskliga frihetsproblemet, som Schelling ger i sina "Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit".[1] Det är för att belysa denna identitet af nödvändighet och frihet Almquist låter Johannes det ena ögonblicket uttrycka sin tro, att han "af evighet" bestämts att blifva "en Guds afsky", för att stunden därpå försäkra, att han skulle kunna vara en annan, om han ej ville dricka blod: "Jag känner — så visst som hafvet brusar känner jag — att vill jag i detta Nu ej så, så gör jag ej så". (Am. s. 266.) Det "demoniska" i hans figur ligger enligt Almquists mening just däri, att han till sist fullt medvetet sträfvar mot det onda: "Förkrossning och sönderbrytning, för förkrossningens eget högt dånande jubilæum skull, detta är en sak. Mord, för sjelfva den rubinforssande strömmens eget varma doft skull — detta är." (Am. s. 310.) Det är fullt afsiktligt Almquist här och annorstädes låtit denna Johannes' berusning

---

[1] Schelling häfdar i denna bok en inre, med friheten identisk nödvändighet, som har sin grund i den handlandes eget väsen. »Aber eben jene innere Nothwendigkeit ist selber die Freiheit, das Wesen des Menschen ist wesentlich seine eigne That; Nothwendigkeit und Freiheit stehen ineinander, als Ein Wesen, das nur von verschiedenen Seiten betrachtet als das eine oder das andere erscheint, an sich Freiheit, formell Nothwendigkeit ist.» (Sämmtl. W. I. VII. s. 385.) Denna inre nödvändighet är enligt Schelling människans »intelligibla karaktär», den individualitet hon gifvit sig själf före tiden, vid »den första skapelsen». Enhvar har känslan af att vara bestämd af denna individualitet och på samma gång af att handla i enlighet med sin egen vilja, ej mot densamma. I denna mening finnes det ett medfödt ondt, som människan blott genom »gudomlig transmutation», genom en genomgripande omvändelse, kan befria sig ifrån. (Jfr Schelling a. a. s. 385—388 och Fischer a. a. III ss. 921—926.)

Det har synts mig nödvändigt att i korthet referera denna Schellings lära, då hans fraseologi går igen såväl i själfva Amorina, som i de förklaringar af Johannes' gestalt, som A. både vid tiden för dess utgifvande och sedermera ger. I grunden torde likheten ej vara särdeles stor, då A. ju ej har en åskådning, som medgifver antagandet af en »intelligibel karaktär» i Schellings mening, utan i stället låter de under embryotiden uppkomna anlagen bilda dot på en gång nödvändiga och fria hos människan.

vid tanken på blod och brott få en yttre likhet med Amorinas extaser. Törhända har han erinrat sig Schellings ord i det ofvan anförda arbetet, att liksom det finnes en entusiasm till det goda, existerar det också en hänförelse för det onda. Och då Johannes till sist — efter att ha gäckat alla förföljares försök — frivilligt söker döden genom att störta sig ned med sin trolofvade i den grop, som han fyllt med mördades blod för att på detta sätt ännu in i döden få njuta af sin högsta vällust, förefaller han såsom en motsvarighet till de onda i Swedenborgs visioner, som fälla sin egen dom och, gripna af ett vildt begär att vistas bland sina likar, själfva störta sig ned i det helvetesgap, som öppnar sig för dem.

Det osannolika och konstruerade i denna figur behöfver, efter hvad jag ofvan citerat, ej framhållas, lika litet som hans släktskap med tidigare och senare skräckromantiska gestalter. Det storslagna ligger ju i själfva försöket att skildra brottets psykologi, den medfödda driftens växande herravälde, dess framträngande till större medvetenhet och till sist brottets förmåga att på en gång bedöfva och fascinera brottslingen, att inge honom en vanvettig heroism, en brottets storhetsmani. Det förefaller lekmannen, som om denna figur trots alla dess uppenbara groteska öfverdrifter och trots all den teoretiska konstruktion, som man kan skönja bakom den, dock erbjuder så pass många ur kriminalpsykologisk synpunkt slående sanna drag, att man har svårt att förklara dess uppkomst utan att antaga, att Almquist haft något konkret fall ur verkligheten eller litteraturen för ögonen vid dess skapande.[1]

Att mot hvarandra kontrastera Henrika och Johannes, representanterna för himmelsk kärlek och jordisk lusta, har tydligen varit den konstnärliga utgångspunkten vid skapandet af Amorina. Det har emellertid ej lyckats Almquist att förena dessa verkets tvänne hufvudpersoner i en handling. Den beröring de ha med hvarandra är af en helt tillfällig och för stycket i dess helhet ovä-

[1] I den af skalderna vid denna tid så mycket anlitade psykiatriska litteraturen finner man utförliga skildringar såväl af mordmanien som af fruktansvärda följder för afkomman af moderns upplefvelser under hafvandeskapet. Almquists bekantskap med denna litteratur visas af de scener, där Rudmans vanvett skildras. Dock har jag ej lyckats finna hans direkta källa.

sentlig art. Öfverhufvud synes mig verkets intrig vara af föga intresse, och jag kan så mycket hellre afhålla mig från en utförligare motivhistorisk analys, som mina föregångare särskildt ägnat sin uppmärksamhet åt denna sak.

För skildringen af den miljö, i hvilken Henrika först uppträder, har Almquist som bekant utnyttjat minnena från sitt eget barndomshem. Både fadern med sin kuriösa, torroliga och hjärtlösa humor och modern med sin öfverspändhet och sin tärande sjukdom äro ju direkt återgifna så som Almquist uppfattat dem. Därmed har han ju — såsom Lysander (s. 308) påpekat — kombinerat drag från det verkliga lifvet på Danderyds prästgård, där den supige och bråkige kyrkoherden P. D. Lundström tyckes ha haft en del af de mera utsväfvande dragen hos Libius.

Däremot är naturligtvis hela den intrighärfva, som knyter sig kring den Falkenburgska familjehistorien, utan någon som helst verklighetsbotten, och man har också framdragit litterära motiv, som man återfunnit i Die Räuber, Die Braut von Messina, Jean Pauls Titan o. s. v. Utan att vilja förneka, att Almquist tagit direkta impulser från dessa verk — särskildt naturligtvis från "Die Räuber" — vill jag här nöja mig med att påpeka, att samtliga dessa tidstypiska motiv redan funnos sammanförda i ett verk, som bevisligen tillhört Almquists ungdomslektyr och som varit hans närmaste källa. I den redogörelse Almquist år 1818 ger för den tyska lektyr, som han genomgått med sin discipel, den unge Hisinger (Söderhjelm a. a. s. 156), finnes nämligen en roman, "Das heimliche Gericht". Härmed åsyftas tydligen Lafontaines roman "Das heimliche Gericht des Schicksals oder Rosaura".

I denna af Schicksalsdramat påverkade roman, där släktödet spelar en afgörande roll, återfinna vi motivet med de tvänne förvillande lika bröderna, som bli hvarandras rivaler. Den äldste, fideikommissarien, styckets bof, får se sin yngre broder Gottholds fästmö, Adèle, förälskar sig i henne och lyckas på samma sätt som Rudman att förklädd i broderns dräkt förföra henne. Syskonkärleksmotivet återkommer först i nästa generation såsom en ödets hämnd öfver nidingsdådet. Adèle har nämligen aflidit af sorg öfver

det skedda, sedan hon gett lifvet åt en dotter, som är frukten af förförelsen. Det är romanens titelhjältinna, Rosaura, hvars namn Almquist ju redan begagnat för sin liknämnda saga. Hon har utan kännedom om sin börd uppvuxit på en landtgård, där den bedragne brodern Gotthold slagit sig ned för att lefva ett idylliskt landtlif. Ödet sammanför henne med fideikommissariens unge son, Georg, hvars hyperromantiska, nyckfulla, ehuru i grunden ädla karaktär har många drag gemensamma med Vilhelm i Amorina. Rosaura, hvars sinne liksom Henrikas framförallt är riktadt mot det himmelska, motstår till att börja med hans kärlek, men förlofvar sig till sist med honom. Emellertid sättes deras förbindelse ständigt i fara genom Georgs ostadighet. Till sist flyr Rosaura tillbaka till sin fosterfader, Gotthold, och får af honom veta sitt släktskapsförhållande till Georg. Georg, som följt efter henne, besluten att nu taga henne till äkta, finner henne i starkt extatiskt tillstånd, lycklig att få dö för att därigenom möjliggöra hans lycka. Förtviflad öfver att ha dödat sin halfsyster, viger sig Georg på Rosauras begrafningsdag till munk och tillbringar sitt korta lif med att vakta hennes graf. Hans brottslige fader följer honom kort därpå i grafven. Så har ödets hemliga dom låtit denna gren af ätten utslockna, och vi få veta, att de båda brödernas farfar en gång beröfvat sin yngre broder hans ungdomsälskade och att det är detta brott, som hans efterkommande fått sona.

En utförligare redogörelse skulle ytterligare stadfästa läsarens intryck af att vi här ha Almquists förnämsta förebild för de Falkenburgska släkthändelserna i Amorina, men det anförda synes mig tillräckligt. Att Almquist slagit ihop de två hufvudmotiven och låtit den kvinna, som de båda bröderna rivalisera om, också vara deras syster, är ju en följd af den dramatiska formens kraf på koncentration. Kanske har här också exemplet från Die Braut von Messina inverkat, ehuru i denna pjäs situationen väsentligen är en annan. Lusten för starka effekter har lockat honom att ej som Lafontaine undvika blodskamsmotivet, hvilket ju tvärtom i Amorina är dubbleradt. Det spelar för öfrigt faktiskt föga roll i dramat, då af alla dess personer endast Rudman under sin vansinnesperiod

blifvit underrättad om det verkliga förhållandet, som alla öfriga sväfva i okunnighet om. Släktödet anses ju äfven i Amorina ha sin del i alla dessa händelser; till straff för att stamfadern för den Falkenburgska släktgrenen flytt från ett korståg, skall en lefvande i släkten alltid "beslås med vansinne och dö i skräck", och till sist skall en tokig ättling utplåna familjen genom "en djupt fördold mesallians".

Att Johannes rönt inflytande från en mördarefigur i Werners ödesdrama "Der vier-und-zwanzigste Februar", Kunz, har af Mortensen påpekats. Berg har i en uppsats om Amorina (Aftonbladet 1908 n:o 158) visserligen funnit öfvertygande skäl för att Werners drama influerat Amorina, — han påpekar sålunda, att Kunz' hustru i sin första monolog sjunger den skotska balladen "Wovon ist dein Schwert so rot", hvilken ju är en direkt motsvarighet till folkvisan om Sven i Rosengård, som Johannes sjunger vid sitt första uppträdande. Dock anser han, att figuren har mer samband med Hoffmanns skildring af guldsmeden Cardillacs mordlust i Das Fräulein von Scudéry. Äfven om man antager, att Almquist känt denna novell — den utkom först under påsken år 1820 i det tredje bandet af Die Serapionsbrüder och hade förut blott varit tryckt i en mycket obskyr kalender — synes han mig ej ha kunnat få särdeles mycket från densamma. Cardillac är ej egentligen född med mordlust, utan med ett abnormt begär efter smycken, som har sin grund i att hans moder under hafvandeskapet upplefvat en hemsk händelse med en med diamanthalskedja prydd kavaljer. Det är för att slippa att utlämna de smycken han lagar, som han mördar sina kunder. För öfrigt kan jag ej finna några som hälst likheter mellan Hoffmanns novell och Almquists Amorina och har öfverhufvud ej funnit några impulser från Hoffmann i hans ungdomsdiktning.

Berg synes ha förbisett, att vi faktiskt ha en del af Johannes' historia i en annan figur i Werners drama, den ofvannämnde Kunz' son, Kurt. Denne har liksom Johannes fått sina mordanlag på grund af moderns själsrörelser under hafvandeskapet. Kort före hans födelse har nämligen hans fader i vredesmod slungat en dolk mot sin fader, och Kurt bär därför på vänstra armen ett "Kains-

tecken", ett födelsemärke i form af en lie. Vid sju års ålder skär han halsen af sin tvååriga syster. Det är ju vid samma ålder Johannes sticker en knif i halsen på sin mor och på samma sätt mördar sin äldre broder. Sedan rymmer Kurt och förmodas vara död liksom Johannes. Hos båda föranledas dessa mordhandlingar af samma blinda instinkt, utan att de därmed tro sig skada. I båda fallen äro fäderna de moraliskt skyldiga.

Då vi alltså genom Lafontaines roman fått in släktskuldsmotivet i Amorina och genom inflytande från Werner fått med ett ödesdigert skåp, som bildar en sorts motsvarighet till dolken i "Der vier-und-zwanzigste Februar", är det förklarligt, att man framför allt betraktat Amorina såsom ett "ödesdrama". Vill man härmed endast angifva verkets litteraturhistoriska förbindelser, kan ju detta vara riktigt. Vilseledande blir titeln emellertid, då man samtidigt tager för gifvet, att Almquist delat den fatalistiska uppfattning, som kommer till uttryck i en del af de uppträdande personernas uttalanden. Man förbiser därvid Almquists antydningar om sin egen ståndpunkt såväl i själfva Amorina som i förordet till 1839 års upplaga.

Vid en närmare granskning af det Falkenburgska släktödet finner man sålunda, att Almquist själf markerat, att han ej tror på dess möjlighet. Han framhåller upprepade gånger, att den dystra profetian blir sann, endast därför att man sätter tro till densamma och söker förebygga dess uppfyllelse. Om den gamle Falkenburg ej läst det gamla pergamentets profetia, skulle han ej ha fördrifvit sin första älskade, tvillingbrödernas och Henrikas mor, och därigenom framkallat katastrofen, brödernas förbindelse med systern. "Men emedan han nu läste sagan och trodde den, så begick han det nämnda våldet emot hjertats eld och sålunda uppfylldes just utsagan om familjens störtande." (Am. 214.) Det är den unge slottsprästens förklaring, som torde ge uttryck åt Almquists egen uppfattning, såsom också man kan se af en annan längre fram (IV, 7) berättad episod, som afser att visa samma sak, faran af att tro på dylika profetior, då man ofta lättast rusar in i den fara, som man med all makt söker undfly.

I full öfverensstämmelse härmed står också Almquist i sitt företal till 1839 års upplaga. Han fördömer här skarpt den antika ödestragiken med dess antagande af ett "yttre" öde, en nödvändighet "utanför menniskans vilja". "Jag bekänner, att jag finner mera otäckt, förargeligt och nästan infamt häri, än något sublimt." Man kan ej heller på denna väg framkalla något "element af rätt förskräcklighet". Denna yttre nödvändighet verkar ej demonisk. "Det är först, när i sjelfva friheten nödvändigheten visas, som ifall här ohyggliga saker förekomma, ett rätt förfärligt slår vår blick, ty vi känna oss röras af ett evigt." (Am. s. XXXIX.) Det är denna inre nödvändighet Almquist enligt sin förklaring velat framställa i Johannes' person.

I samband med dessa spekulationer om frihetens och nödvändighetens identitet står ju också den motivering för styckets yttre form, som Almquist framlagt i skriften "Om Enheten af Epism och Dramatism. En aning om den poetiska Fugan." Enligt hans där utförligt framförda teorier skulle eposet vara den speciellt hedniska diktformen och gå från universalitet till individualitet, från nödvändighet till frihet, under det att dramat, som är den speciellt kristna diktformen och går den motsatta vägen. Lyriken betecknar ett mellanstadium, en förening dem emellan. Men en högre enhet, ett lif i hvarandra nå de först i den poetiska fugan. "Denna Enhets uppträde inom Konsten innehar der samma betydelse, som, inom Lärornas område, uppträdandet af Religionens och Philosophiens Enhet." (Hermes h. II s. 206.) Alla de estetiska betraktelser Almquist gjort om epism och dramatism kunna därför enligt hans egen mening tillämpas på religion och filosofi. "Fugan är 'det Hela i musikalisk Konst uttryckt'." (a. a. s. 209.) Det förefaller mig därför vara af föga intresse att närmare ingå på denna afhandling, som liksom Almquists öfriga estetiska betraktelser från denna tid egentligen endast är en tillämpning af hans religionsfilosofiska idéer.[1]

---

[1] Uppdelningen är gjord efter den schellingska konstfilosofiens mönster. Under det att denna emellertid vanligen brukar betrakta epik och lyrik som de båda motsatserna af objektivt och subjektivt, antikt och kristligt och i dramatiken finner förbindelsen dem emellan (så t. ex. schellingianen Ast och

Det är klart, att han haft mera konkreta förebilder till den blandning af roman och drama, som han i Amorina tillåtit sig, i de Tieckska sagodramerna. Vi ha ju i dem ett medvetet försök att sammansmälta epik och drama, och det sammanhållande skall ju i dem, alldeles som i Amorina, vara en musikalisk underton. Det tyckes närmast ha varit Kaiser Octavian, som varit Almquists förebild. En scen (IV, 6) är direkt inspirerad därur. Emellertid går Almquist afsiktligt ännu längre i negligerandet af den dramatiska formen. Under det att Tieck ju låter de episka inslagen berättas af Romansen, inlägger Almquist dem utan någon som hälst dramatisk omklädnad. Hans verk skulle ju också vara af en högre förening mellan epos och drama. Att verket dock afgjordt står dramat närmast, är jag ense med Warburg om.

Det har i det föregående hufvudsakligen varit min afsikt att belysa Amorina i dess egenskap af exponent för Almquists egen världsåskådning och att närmare analysera den omgestaltning, som de själfbiografiska elementen fått i detta verk. Jag har med andra ord behandlat det såsom slutpunkten i hans ungdomsutveckling. Naturligtvis har det därmed ingalunda varit min afsikt att underkänna den synpunkt, hvarunder verket hittills så godt som uteslutande behandlats i vår litteraturhistoria, såsom Almquists första uppgörelse med samhället och konventionerna, hans jäsningstids storvulna och ofullgångna skapelse, som rymmer så många idéer och litterära uppslag, hvilka först sedermera i hans verk skola utkristalliseras till större klarhet och konstnärlighet. Hur modernt verket ännu i sitt framträdande i tryck år 1839 föreföll, kan man bäst se af den samtida kritiken, som genomgående satte det i samband med Victor Hugos dramer.

Kanske har forskningen häraf låtit förleda sig att tillskrifva Almquist mera medvetet reformatoriska sociala och litterära afsikter än han vid verkets skapande ägt. Både af själfva dikten och af de samtida bref, hvari Almquist omtalar den, får man det in-

hos oss Geijer i uppsatsen om omkvädet i folkvisan), har Almquist för att kunna försvara Amorinas form omkastat schemat och låtit den poetiska fugan vara den högre enheten.

trycket, att han själf är osäker om hvad man bör betrakta såsom allvar eller ironi i hans verk, såsom ett uttryck för hans egna åsikter eller blott för hans scenfigurers.[1] Den dofva revoltstämning, som hvilar öfver stycket, är närmast framkallad af de hvardagliga olustkänslor, som hos honom själf alstrades af de tråkiga ämbetsgöromålen och af sällskapslifvet i Stockholm, där han kände sig spela en slät figur. Och innerst bottnar ju detta missnöje med allt och alla i den födde mystikerns och romantikerns ovilja mot alla fastställda former och institutioner, mot alla af den kyrkliga, filosofiska eller borgerliga moralen förkunnade satser; det bottnar i en extrem subjektivism, som endast tillerkänner den omedelbara, gudaingifna känslan rätt att fälla domar och stifta lagar. I "det stora Dårhuset", till hvilket verket dedicerats, visa sig alla vid närmare påseende vara själfviska, småsinta eller i bästa fall enfaldigt välmenande; endast Henrika, författarens alter ego, reser sig innerst ren och obefläckad ur den värld, som blott till det yttre kan besmutsa henne. Men också hon är dödsmärkt, ej blott genom världens förföljelser, utan genom sitt eget världsfrånvända svärmeri, som gör henne oduglig för jordelifvet.

Samma oklarhet röja vi i de konstnärliga intentionerna. Betecknande är, att Almquist i sina bref till vännerna ständigt råder dem att uppfatta allt som ironi. Ja, i ett bref till Gumælius (15 dec. 1823, i enskild ägo i Örebro) uppgifver han t. o. m., att han på sina ställen "insatt partier, som äro tillräckligt långa och ledsamma för att nedspänna läsarens inbillning, låta honom hvila sig och sofva, för att vakna till taflor af någon högre dager". Han åberopar sig på sin definition af humorn såsom en blandning af högt och lågt och tillägger stolt: "Att på ett äkta sätt vara lapprismässig, fordrar mången gång en djupare konst, än att måla partier af högre karakter".

---

[1] Jag anmärker i förbigående, att det mest bekanta citatet ur Amorina, Johannes' skärande replik om de »granna» orden, som väl åtminstone måtte »kunna göra ett byttlock rent», ej, såsom man allmänt tyckes antaga, äro något uttryck för A:s egna känslor, utan endast afse att visa Johannes' råhet. De »granna» ord, som åsyftas, äro ju Henrikas, hvilket ännu tydligare framgår af originaltexten.

Det skulle fordras en stor portion lättrogenhet för att anse alla de partier i Amorina, som passa in på denna beskrifning, såsom medvetna herostratiska försök att till ytterlighet tillämpa den nyromantiska ironien. Rätta förhållandet är oftast, att Almquist under utarbetandet märkt sig ha slagit öfver och misslyckats och sökt att rädda sig genom att medvetet drifva karrikatyren ett steg längre. Denna halft ofrivilliga, halft medvetna självparodi återfinnes för öfrigt i en mängd af Almquists verk och framträder naturligtvis tydligast i de konstnärligt svagaste, såsom t. ex. Smaragdbruden. Hans ytterligt lättrörliga fantasi med dess böjelse för det sensationella, det excentriska och det absurda kämpade hos honom städse med det fäderneärfda sinnet för nykter, detaljerad verklighetsiakttagelse.

Genom Almquists musikaliska mottaglighet, hvars betydelse för hans stil jag ofvan (s. 129) framhäft, kom också Amorina att förete en nästan kaotisk stilblandning. Warburg har (a. a. III. s. 415) med citat visat, att Almquist rent teoretiskt häfdat, att stilen i en verklighetsskildring bör vara ojämn, skifta mellan högt och lågt. Detta uttalande räcker dock ej att förklara, att han t. ex. i sina kärleksdialoger ej blott tillgodogjort sig poetiska uppslag från Romeo och Julia och Köpmannen från Venedig, utan samtidigt öfvertagit Shaksperes petrarkistiska concettis eller att han i de från Die Räuber och dess folkliga efterföljare påverkade scenerna fått med deras olidliga melodramatiska svulst. Det är tydligt, att hans teorier här fått tjäna till skydd för hans egen svaghet, hans oförmåga att motstå stilistisk suggestion.

Allt detta gör Amorina svårare att rättvist värdesätta än kanske något annat af Almquists verk. Det var utan tvifvel ett öfverskattande af sin egen starka, men i grund och botten ensidiga artistiska begåfning, som han gjorde sig skyldig till, då han med ännu outvecklade konstnärliga uttrycksmedel sökte åstadkomma en "poetisk fuga", där alla instrument skulle sammanklinga, där allvar och skämt, dröm och verklighet, skräckfylld nattstämning och solig idyll, bitter satir och vek lyrik skulle ge en samlad känsla af lifvet själft i hela dess rika mångfald, af "det oändliga Hela". Han

saknade i grund och botten förutsättningarna härför, den suveräna fantasien, det vakna konstnärliga samvetet och ej minst den temperamentets bredd och värme, som ensam kan komma läsaren att glömma alla orimligheter. Det är därför detta titaniska försök till en stor romantisk världsmålning vid den första läsningen upplöser sig i den fruktansvärdaste kakofoni, där alla toner tyckas skrika mot hvarandra och man endast så småningom mödosamt upptäcker fugans af disharmonierna öfverröstade "grundmelodi", verkets tunna, men aldrig helt afslitna tanketråd, den fond af upplefvelse och iakttagelse, ur hvilken det framvuxit. Först då man funnit detta, kan man urskilja Amorinas estetiskt värdefulla partier. Det är de scener, som spela i hans egen barndoms trakter, som visa oss den miljö, i hvilken han uppvuxit, de ansikten, hvilka stå klarast för hans inbillning. Levertin har i några mästerliga sidor skildrat detta Almquists eget sagorike, och jag nöjer mig därför med att hänvisa till honom. (Svensk konst och svensk natur s. 213—220.) Det är i målningen af Edsviken och Danderyds prästgård, som Almquists intima naturkänsla för första gången framträder, det är i teckningen af Libius och hans omgifning hans förbluffande realism för första gången kan göra sig gällande. Det är i skildringen af Henrikas slitningar mellan himmelsk trånad och jordisk njutning, som han för första gången får uttryck för det djupaste i sitt eget väsen. Så kommer Amorina i sina bästa partier att förebåda de båda till synes motsatta sidorna i Almquists författarskap, den minutiöst trogna och kärleksfulla natur- och folklifskildringen och den världsfrånvända romantiska mystiken.

* * *

Den vanliga uppfattningen, att Almquist efter makulerandet af Amorinaarken för ett decennium framåt helt uppgifvit tanken på att publicera verket, torde ej vara riktig. Redan år 1823 tyckes han hafva färdigt ett omarbetadt manuskript af verket, som han sänder rundt till sina vänner, och han är mycket angelägen, att man ej skall bedöma det efter de kringspridda korrekturarken. Ett obeaktadt bref till A. Berg (Nord. Mus.) af den 12 juni 1824 ger

oss upplysning om ett stort sammelverk, som Almquist vid denna tid påtänkte och hvari också Amorina skulle ingå. Han anförtror vännen, att han fått planen till ett större arbete:

Om jag dör snart, skola trasorna ligga der, och förtrampas: men lefver jag någon tid, så blir det ett Helt, som omfattar det Hela i *utförd* mening. Det du sett af mig (Murnis, Amorina jemte diverse i Prosa) äro alt organiska Delar, som skola tillhöra detta Hela.

Han erkänner, att detta kan förefalla egendomligt på grund af de olika delarnes heterogena beskaffenhet. De ha dock sin enhet i hans eget jag, "som der åtrår att få nedlägga sin Blick öfver verlden."

Detta arbete har för sina Berättelser ingen annan gräns än Werldshistorien, för sina Beskrifningar, Universum. Widare vet jag icke. Det börjar med Natt och Förtviflan, såsom jag var, i ett stort Skifte af min lefnad (jag vet ej om jag berättat dig detta). Det börjar med Natt och Chaos, såsom Skapelsen, ty det skall måla hela Historien från dess början. Murnis och det andra kommer först mot Slutet af altsammans: likväl icke sjelfva Slutet. Utom känslan af den allmänna Planen, har jag hittills blott utarbetat de första fyra Piecerna hvilka heta: Skönhetens Tår, Semiramis, Ormus och Ariman samt Derceto. Prosaiska Piecer (hvad man kallar Afhandlingar) skola äfven, lika organiskt nödvändigt som de poetiska, hafva sin Plats i det Hela. Hvar Piece har ett så beskaffadt lif, att den kan läsas aldeles ensam (den har sin individuala hållning för sig); och kan också läsas i det Hela (hvilket är dess hufvudsakliga mening).

En manuskriptlapp bland de Nelssonska papperen från ungefär samma tid ger ytterligare några uppgifter om detta verks utseende. Under samlingstiteln "Jordens Blomma" finnas här de fyra i brefvet anförda diktverken uppräknade jämte "Under hoppets träd", som här bär rubriken "Under sorgens träd", hvilken lika väl rättfärdigas af dess innehåll. De äro numrerade på följande sätt: 1. Skönhetens Tår. 2. Semiramis. 3. Ormus och Ariman. 4. Derceto. 5. Under Sorgens träd. Nedanför uppräknas utan angifvande af några ordningsnummer Paradisfogeln, Rosaura, Manhem, Amorina, Cypressen och Murnis. Vi få härigenom ej blott en direkt uppgift om hvilka verk af Almquist, som vid denna tid varit fulländade, utan också en viss föreställning om det tillämnade sammelverkets karak-

tär. Det är, som vi se, en utvidgning af den plan, som redan föresväfvade Almquist under arbetet med Murnis. Den första delen, "Jordens blomma", skulle tydligen ej blott ge en mytisk skildring af jordens skapelse och människans första utveckling, utan också en öfversikt af de religionssystem, som människosläktet genomgått, innan det hunnit fram till kristendomen. Men på samma gång skulle det ju också, som man kan se af det ofvan citerade brefvet, ge en framställning af de perioder, som Almquist själf genomgått och hvilka ju enligt hans egen uppfattning fullkomligt motsvarade de världshistoriska. Däraf det i viss mån självbiografiska elementet i styckena. Titelhjältinnan i Semiramis har liksom Henrika fått starka drag af Almquist själf. Och i Ormus och Ariman har han ej blott framställt konflikten mellan ondt och godt, utan också striden mellan de två olika tendenser, som kämpade i hans eget bröst. Ormus, solens och upplysningens prosaiske Gud, blir i viss mån identisk med kamrerarsjälen, som han ärft från fadern, under det att Ariman, poesiens olycksbringande genius, representerar den inre musiken, som han ärft från modern. Härom hoppas jag dock närmare få tala i annat sammanhang.

En hel del af de skrifter, som tillkomma under Värmlandsvistelsen, äro tydligen skrifna för att ingå som delar i detta stora tillämnade arbete. Det blef dock för vidtomfattande för att någonsin kunna fulländas. Häri har man kanske att se en förklaringsgrund till att det dröjde så länge, innan Almquist publicerade något af sina verk. Det är säkert också detta tillämnade arbete Almquist syftar på, då han i Jagtslottet (Törnr. B. Uppl. 1840 I s. 109) låter Richard Furumo berätta, att han en gång blef bekant med en man, som gaf honom uppslaget att "bilda en hel verldshistoria. Jag satte då deröfver sjelf upp de föreställningar, som upprunno hos mig." Detta verk skulle börja med en "skapelse-målning", men Richard säger sig blott ha medhunnit företalet. Ännu i det projekt för publicerandet af Törnrosens bok, som Almquist i bref år 1834 sänder Atterbom (jfr Warburg III s. 430), kan man skönja spåren af denna ursprungliga stora plan.

En omstridd Atterbom-dikt.

Af

Carl Santesson.

I essaysamlingen "Från nyromantikens dagar" har Fredrik Vetterlund i en liten uppsats, "Drag ur Amalia v. Helvigs litterära förbindelser med Sverige", sökt leda i bevis, att en af näktergalens sånger i förra afdelningen af "Lycksalighetens Ö" ej vore original af Atterbom utan endast en ungdomsdikt af Amalia v. Helvig, "Lied der Nachtigall", hvilken skalden i svensk dräkt inlagt i sitt stora sagospel. Sången är den kända vackra, hvarmed näktergalen melodiskt tolkar sin besvikenhet och smärta, då Spinarosa, "den lilla skälmska törnros-sylphen", gäckat hans kärlek till henne och kokett skänkt sin gunst åt Zephyr (Lycksalighetens Ö I, sid. 234):

Dåre! som bjöd henne höra
Dessa toners ömma slag!...

Vetterlunds antagande är grundadt på en uppgift i Henriette von Bissings lefnadsteckning öfver skaldinnan, "Das Leben der Dichterin Amalie von Helvig, geb. Freiin von Imhoff".[1] Häri citeras (sid. 25, 26) "Lied der Nachtigall", och dikten säges vara öfversänd till en litterärt intresserad vän till familjen von Imhoff, herr von Knebel. I ett bref, som dateras "Nürnberg, 1797", tackar denne för den poetiska gåfvan, och från detta år bör dikten alltså stamma.

Är nu Vetterlunds teori riktig och näktergalens sång blott en tolkning eller omdiktning af Amalia v. Helvigs tyska poem? Frågan

[1] Berlin 1889.

skall här besvaras nekande, och en lösning af det lilla problemet sökas i helt annan riktning, närmast med utgångspunkt i Amalia v. Helvigs nyligen offentliggjorda bref till Atterbom,[1] hvilka, genom hvad de meddela om den tyska skaldinnans och den svenske romantikerns litterära relationer, underlätta ett förnyadt ingående på ämnet med större utsikter till vinnande af ett definitivt resultat.

I denna korrespondens komma då naturligen främst uppgifterna om "Lycksalighetens Ö" i betraktande. Sålunda meddelar Amalia v. Helvig i ett bref af den 15 april 1826, att hon ur sagospelets förra afdelning öfversatt den första jägarsången och vill göra ett försök äfven med den andra (sid. 155); i ett följande bref (26 december 1827) inberättar hon läsningen af senare afdelningen i "Lycksalighetens Ö" och sina tankar på en recension af det stora verket. Från den 16 februari 1828 är ett nytt bref, som för vår undersökning är af vikt. Skaldinnan skrifver här till Atterbom (sid. 182): "Af Er första del har jag öfversatt den härliga sången vid Ungdomskällan, Jaktsången, de 3 vindarnas berättelse, *och skulle ännu vilja öfversätta Näktergalens sång,* för att inlägga dessa dikter i den redogörelse öfver det hela som jag bestämt för Morgenblatt, — jag kommer att låna Edra egna ord som kritik, emedan de passa mycket bra, och tillika äro upplysande för Allegorien."

Ej blott att yttrandet om näktergalssången i det nu anförda är ägnadt att väcka misstankar, det måste öfverhufvud förvåna en läsare med kunskap om Vetterlunds mening, att Amalia v. Helvig ingenstädes i dessa bref med ett ord eller tonfall antyder något om Atterboms lån af hennes ungdomspoem. Man väntade sig onekligen antingen ett smickradt erkännande af att på detta sätt vara ihågkommen eller snarare, ty Amalia v. Helvig kände väl sitt värde och var betydligt ömtålig i dylika ting, någon bitter eller ironisk anmärkning öfver Atterboms underlåtenhet att erkänna, hvad han tillvällat sig. Saken blir klarare vid en blick på det afgörande aktstycket, den redogörelse för "Lycksalighetens Ö", Amalia v. Helvig bebådat sin svenske korrespondent och som såg dagen i det

[1] *Amalia von Helvigs bref till Atterbom,* utgifna af Hedvig Atterbom-Svensson. Stockholm 1915.

tydligen ganska förnäma "Morgenblatt für gebildete Stände". Recensionen med inlagda tolkningar af vissa lyriska partier går genom ej mindre än 6 nummer af tidningen, börjande den 18 augusti 1828, och bär titeln: "Die Glückseligkeitsinsel. Sagenspiel in fünf Abenteuern von D. A. Atterbom, im Auszuge mitgetheilt von A. v. Helvig." I detta, tydligen af Vetterlund ej beaktade, i flera hänseenden märkliga men tyvärr aldrig slutförda referat berör skaldinnan de i sagospelet inflätade episoderna. Hon dröjer vid en af dessa:

Als eine der anmuthigsten verdient unbestreitbar Zephyrs Liebe zur Nymphe Rosaspina genannt zu werden, und vielfache Beziehungen bietet dessen Eifersucht auf den unscheinbaren, doch von jener gern gehörten Nebenbuhler, die Nachtigall, wobey unser Dichter sehr glücklich des Sängers Verhältniss zur Liebe, sowohl in der Nymphe naiven Geständnissen *als in dem Gedichte ausspricht, dessen Sinn wir den Lesern mittheilen, ohne uns der schmeichelnden Täuschung zu überlassen, jenen seltenen Wohlklang wiedergeben zu können, der darin, wie Nachtigallenklage, wächst und hinstirbt.*

Lied der Nachtigall.

Thor, der mit melod'scher Kehle
Wähnt zu fesseln ihren Sinn!
Sie ist sonder Ohr und Seele,
Wie ich glanz- und reizlos bin.
Sehnsucht! für ein Glück der Erden
Schlag' dein Auge nimmer auf!
Leiden und vergessen werden,
Das ist Sängers Lebenslauf.

Könnt' ich folgen deinem Pfade,
Hoher königlicher Aar!
Bergen mich im Sonnenbade,
Tauchen mich in Aether klar!
Doch mich hält das Reich der Töne,
Kind der Flur, die mich verschmäht;
Ob mein Lied den Hain verschöne,
Keiner ist, der mich versteht.

Liehst du mir, Natur, den Funken,
Der aus deiner Glut entsprang,
Brich den Kerker, lass mich trunken
Frey erlöschen im Gesang!

Den Atom von Wonn' und Schmerzen,
Dem du gabst des Liedes Lust,
Gieb zurück dem Mutterherzen,
Und begrab' ihn in der Brust!»

I detta referat återfinnes alltså — med några afvikelser i formen, hvilka dock ej kunna väcka tvifvel på dikternas identitet — samma "Lied der Nachtigall", som Amalia v. Helvig 1797 skulle ha sändt v. Knebel! Här stå vi tydligen inför gåtans lösning: näktergalens sång är af Atterbom, och Amalia v. Helvigs påstådda ungdomspoem utgör i själfva verket ingenting annat än en öfversättning af det svenska originalet. Ty att skaldinnan i det nyss anförda skulle vara inbegripen med att öfversätta Atterboms från henne lånade verser tillbaka till sitt eget tyska original, samtidigt med att hon uttalar bekymmer inför svårigheten af en tolkning — denna skulle ju redan ha förelegat — och i Atterboms person komplimenterar sig själf för diktens smältande välljud, det måste, då Amalia v. Helvig, trots de förflutna 30 åren, ej gärna kan ha förgätit sin ungdomsdikt, innebära en meningslös komedi och är alldeles oantagligt.

I nu angifven riktning och mot möjligheten af Amalia v. Helvigs författarskap till näktergalens sång tala kraftigt ytterligare ett flertal skäl. Granskar man först själfva källan för Vetterlunds antagande, Henriette v. Bissings monografi öfver Amalia v. Helvig, så är bevisstyrkan här mycket ringa. Henriette v. Bissing omtalar endast poemet som del af en poetisk sändning till v. Knebel, och denne betygar i sitt svarsbref väl sin förtjusning öfver "Ihre Liedchen" men yttrar, då han karaktäriserar dessa, i öfrigt ingenting, som angifver, att han haft just vår dikt under ögonen. Emellertid hoppas han att få återse sin väninnas visor i Schillers Musen-Almanach. Man följer hans anvisning och genomgår de schillerska kalendrarna för 1797 och de närmast följande åren, men utan framgång: ingen "Lied der Nachtigall" är tryckt i dessa, och ej heller förekommer dikten i den tidskrift, dit Amalia v. Imhoff under dessa sina debutantår brukade insända bidrag, Schillers "Die Horen". Betraktas återigen den tyska dikten litteraturhistoriskt, framgår det

ytterligare, huru omöjligt det är, att den verkligen kan vara nedskrifven af den 21-åriga Amalia. I sin diktning är den unga dilettanten vid denna tid närmast nyklassiker, lärande sin konst af mästare som Schiller och Goethe, och det är, som Oskar Walzel anmärkt i en liten studie öfver Amalia v. Helvig,[1] först betydligt senare, omkring 1812, som skaldinnan bestämdt tager steget öfver till romantiken. Ej blott att denna näktergalssång, ställd vid sidan af hennes öfriga lyrik från debutantåren, kommer att blifva alldeles isolerad: en i motiv, i tanke och känsla så utpräglad romantisk skapelse som "Lied der Nachtigall" från hennes hand redan år 1797, innan ännu den romantiska skolan grundats i Tyskland, är öfverhufvud ej tänkbar. Ty diktens lätta musikaliska hållning och populärt genomskinliga ton få ej bortskymma, huru rent nyromantisk den är; slutstrofens tanke om sångfågeln, som, i sina toner ett utflöde från en melodisk ljusvärld, beskärts gnistan af naturens eld och vid döden återförenas med modern naturen och finner ro vid hennes hjärta, baserar sig i sista hand på den schellingska filosofiens syn på all-lifvet.

Slutligen ett enligt min mening mycket vägande skäl. Läst som ett fristående poem är "Lied der Nachtigall" endast med svårighet fullt begriplig. Den refererar sig onekligen till något föregående, till en nyss upplefvad smärtsam händelse, som framkallat och frigjort det lyriska utbrott, dikten upprördt återspeglar. Hvad man här har framför sig är, med andra ord, den bevarade epilogen till ett obefintligt drama. Inför begynnelseversernas abrupta anslag:

Thor, der mit melod'scher Kehle
Wähnt zu fesseln ihren Sinn!
Sie ist sonder Ohr und Seele,
Wie ich glanz- und reizlos bin.

måste läsaren känna sig förbryllad och fråga sig om situationen. Om den varelse af olika art, som är föremålet för näktergalens brinnande förälskelse, får han sväfva i okunnighet, och endast en svag antydning lämnas honom i detta afseende till ledning. Allt

[1] I »*Vom Geistesleben des 18. und 19. Jahrhunderts*». Leipzig 1911.

hvad som i "Lied der Nachtigall" på detta sätt är antydt och obestämdt blir ju öfverlägset klart och fullt af mening, när sången föres in i sitt sammanhang i "Lycksalighetens Ö" och där läses som en lyrisk monolog, en bitter men melodiskt smältande slutuppgörelse, när episodens lilla drama är utspelt och den besvikne älskaren ensam dröjer kvar på skådeplatsen.

Men, kan man invända, huru bortförklara Henriette v. Bissings bestämda påstående i hennes biografi öfver Amalia, att "Lied der Nachtigall" år 1797 var diktad och då öfversändes till v. Knebel? Helt enkelt genom ett misstag af författarinnan. Vid redigeringen af sitt verk har hon troligen funnit dikten på en lös lapp bland Amalias papper, frapperats af dess skönhet och, utan att misstänka dess sammanhang med Atterboms sagospel, trott den stamma från skaldinnans ungdom samt bekvämt kombinerat den med ett bevaradt bref från v. Knebel, hvari denne tackar för några mottagna poesier. En dylik förmodan utan något bevisvärde skulle man gifvet draga sig för, om det gällde en biografisk teckning af pålitlighet och fast dokumentering, men Henriette v. Bissings bok om sin släkting är så pass lättvindigt hopkommen och innehåller på andra punkter så många och speciellt kronologiska misstag, att man tillgriper den utan egentlig tvekan. Mellan dikten, sådan den anföres hos Henriette v. Bissing, och texten i "Morgenblatt" bestå på ett par ställen, särskildt i slutstrofen, några olikheter i lydelsen, hvarvid det faller i ögonen, att den sist nämnda versionen i sin form står närmare Atterboms original, hvilket den ytterst exakt och känsligt återgifver. I den bissingska monografiens dikt (se Vetterlunds bok, sid. 54!) ha vi därför sannolikt att se ett något tidigare utkast till tolkning, som ej fullt tillfredsställt den samvetsgranna öfversättarinnan utan ytterligare filats och bringats originalet ändå närmare för att så införas i "Morgenblatt".[1]

---

[1] I bref af den 15 april 1826 (sid. 155) skrifver Amalia v. Helvig till Atterbom om tolkningarna af »Lycksalighetens Ö»: »Fouqué har öfversatt Näktergalens sång och Svanhvits,» etc. Den här omtalade dikten måste då vara den näktergalssång »Hopp och Kärlek hvila,» som afslutar förra afdelningen af sagospelet och som delvis är återgifven i Morgenblatt's recension. Till undvikande af misstag torde detta böra nämnas.

Att näktergalens sång icke diktats utan blott öfversatts af Amalia v. Helvig, torde, gent emot Vetterlund, den nu förda argumenteringen ha klarlagt. Den skulle kunna fullständigas med en annan beviskedja med syfte att fastslå Atterboms rätt att kalla dikten för sin. Man kunde sålunda hänvisa till, att själfva motivet, händelsetråden ej är någon nyhet i Atterboms verk, att de kring Spinarosa väfda scenerna i sagospelet ej äro annat än en dramatisk utveckling af en strof i hans sköna "Rosen" (1811):

En Näktergal plågar mig, tidigt och sent,
Med sånger, der Himlen blott vet, hvad han ment!
Hans svärmiska längtan mitt bröst ej förstår,
Och blindt är mitt öga för sångarens tår.

Man kan vidare med kriterier af mera inre art angifva diktens beröringspunkter med andra poesier flutna ur hans penna och reflekterande samma känslo- och stämningsvärld, man kan bland dessa peka på dikter, skrifna innan Atterbom trädt i någon beröring med Amalia v. Helvig. Man kan slutligen se till det psykologiska och analysera sångens sammanhang med diktarens temperament och erfarenheter genom en hänvisning till den känsla af isolering och erotisk besvikenhet, som med ett personligt tonfall biktar sig i "Dåre! som bjöd". Men allt detta torde för min afsikt vara öfverflödigt; de rent yttre grunderna göra här tillfyllest och tillåta att med detta håfdande af det lilla mästerstycket som Atterboms egendom återeröfra dikten inom Sveriges gräns.[1]

[1] När ofvanstående uppsats redan förelåg i korrektur, har docenten Vetterlund själf i en recension af »Amalia von Helvigs bref till Atterbom» (Aftonbladet den 12 februari) dragit sin attribution i tvifvelsmål. »Skulle», skrifver han här, »det tyska 'original', som föreligger i Henriette v. Bissings slarviga bok om Amalia från 1889 och som givit anledning till hypotesen, i själva verket blott vara en översättning av henne eller någon annan från Atterbom, vilken av misstag kommit in bland oriktiga papper och förväxlats med någon originaldikt av Amalia själv från hennes ungdom?» Vetterlund anser, att man ej kan komma till någon bestämd uppfattning af verkliga förhållandet annat än genom en undersökning af de papper, som ligga bakom den bissingska monografien.

Ur gamla anteckningar.

Af

Henrik Schück.

VI.

Vårt äldsta medicinska arbete.

Under medeltiden hade man väl åtskilliga läkeböcker, såsom Henrik Harpestrengs och Peder Månsons, men icke något medicinskt arbete af mera vetenskaplig natur. Det första af denna art tyckes hafva varit en Empiricus Svecus, som tyvärr är förlorad, men hvars företal och dedikation finnas kvar i Köpenhamn i den Kallska Saml. N:r 280 fol. och som här meddelas. Författaren, d:r Johannes Cop, var icke den första vetenskapligt bildade läkare, som kallats till Sverige. Redan 1538 hade Gustaf Vasa en "medicus meister Hinrich van Diest", som antagligen några år förut kommit hit från Holland. Under nästa årtionde möta vi Dionysius Beurreus såsom "Phisicus och Mathematicus" och Doctor Carolus Paludanus. På 1550-talet kom Johannes Cop till Sverige och jämte honom Doctor Philippus Wulf och Doctor Vilhelmus. Cop skickades 1555 till Finland för krigsfolkets räkning, och reste dit äfven 1558. Sitt arbete Empiricus Svecus dedicerade han till Erik XIV, och det är denna dedikation, som här meddelas.

EMPIRICVS SVECUS

Autore D. Iohanne Copp ab Raumental Inclytissimi Domini Gustaui Seciæ Gotharum ac Vandalorum etc. Regis Physico Medico. De omnium corporis partium a capitis coronide ad vsq; infimum calcaneum ægritudinum iniuriarumq; curationibus, Opus insigne, præcipuam ad curandos morbos partem Experientiam scz. egregie demonstrans, in septem logos digestum.

Serenissimo Illustrissimoq; Principi ac Domino. d. Erico Suecię, Gottharum et Vandalorum ꝛc Regi electo, Domino suo clementissimo.

Cum mecum animo verterem Sereniss. atq; Clementiss. Rex, quantis excellentissimis virtutib. Serenenissimus & potentissimus Princeps ac Dominus d. Gustauus Svecię Gottharum ac Vandalorum ꝛc Rex dignissimus, Regię tuę Celsitudinis genitor charissimus, totiusq; patrię pater optime meritus Dominus meus Clementiss. hęc regna tam egregie auxerit decoraritq;: Non potui non multum illis congratulari, vnaq; cum eorundem incolis laeta mente omnium bonorum principum largitori Opt. Max. ingentes gratias agere, et Regiam Maiestatem summa cum reuerentia, vltroq; quod omnes multiplici iure teneamur religiossime venerari. Nemo enim ignorat quantis angustijs antehac inuoluta, quamq; atrocissime a Tyrannis omnia dilacerata, vastata, depressaq; fuere. Vsq; adeo, vt fere iam nemini spes esset ea vnq; ex eisdem malis posse emergi donec omnipotens supremus ille omnium Regnorum gubernator, hunc vnicum nobilissimum ex veteri Sueticorum Regum sanguine natum principem suscitauit, quem a sęuissimi Tyranni horum inclytorum Regnorum atrocissimi hostis cruentis manib. liberauit, atq; per medios hostes mirabiliter euexit. Quem etiam tandem per innumera pericula in hanc iam ante vastatam, laceram, lugubremq; patriam reduxit, adhuc iuuenem anteq; regni habenas suscepisset, qui postea non solum patriam diuino auxilio ab acerrimo hoste redemit maximis laborib., suo nobilissimo corpore in varia discrimina posito, sed iam liberatis Regnis, liberates suas restituit, sua iura, sua priuilegia, atq; leges pristinas quibus olim gaudebant, atq; alijs splendidissimis Regnis, vt omnium fere prima & vetustissima antehabita fuere, etiam anteq; nomen Christi agnouerant, quib. et iam sub eodem pijssimo atq; optimo Rege libere gaudent. Qui omnia in suprema mansuetudine, prudentissimo iudicio, non vt Imperator quilibet in Regno suo (quod natura hereditarioq; iure ei debebatur, Quod & tandem pręclarissimis virtutib. strenuisq; factis suis optime meritus est) commode facere posset sed vt Clementiss. pater filios suos optime regnat. Sicut enim Vlysses apud Homerum πατὴρ ἤπιος, hoc est Pater benignus, Et Æneas apud Vergilium pater optimus Teucrum vocatur. Sic certe hic pijssimus Rex merito benigniss. atq; Optimus pater Sueonum & dici & haberi debet, neminem etiam infimę sortis contemnens, quod et omnib. notissimum est. Omnib. enim fere omni tempore ad suam Maiestatem Regiam liber aditus patet. Quod licet in Regib. maximé laudandum in paucissimis tamen reperitur hęc virtus. Omnes humanissime ipse audit, atq; omnib. iustitiam religiosissime administrat. Neminem vnq; ledit, sed omnes bonos semper iuuare diligentissime studet. Officium Christianissimi atq; Optimi Monarchę nunq; negligit, perpetuo in recenti memoria voluens hoc

notatu dignissimum, quod in Cyri Regia institutione apud Xenophontem habetur. Principem bonum nihil interesse bono patri. Patres quippe boni, prouida de liberis sollicitudine, vt ne quid eis bonorum desit procurare. Eodem enim modo videmus optimum hunc Regem omnes suos benignissime fouere. Et non solum vt intra Regnum omnes incolę pie, iuste atq; pacifice viuant sedulo curat, sed & vt ab omnib. externis vicinis suauissima pace fruantur prudentissime prouidit. Porro sapientissimum simul atq; pijssimum Regem non tam de pulchro Reipub. statu instituendo, quam etiam de gloria Dei propaganda, mox atq; Regnorum gubernacula ab altissimo sortitus est, maxime sollicitum scimus animi, iuxta ac corporis virib. laborasse amplissima hęc & antehac inculta, vltroq; quod a Danis dilacerata, exhaustaq; etiam Papisticis errorib. maxime obruta, nonnullorumq; Episcoporum Baal proditionib. atq; nequitia circumducta Regna in meliorem statum reducere. Quod graue quidem & ærumnosum opus, fęlicib. coepit auspitijs, precipuam prętcritorum simul ac pręsentium malorum corussam, ceu radicem morbidam amouens, Vtpote Anti Christi Romam eiusq; ministrorum imposturas, quib. vniuersam iam multo ante Europam deluserat, Et hanc oram Septentrionalem misere fascinauerat retundendo, Quos sane vt honestissimos, Deoq; gratissimos conatus, vere Regios prudenter atq; virilitera sua Maiestate Regia cęptos, omnium rerum moderator bonorumq; promotor Omnipotens Deus benignissime fortunauit, pręsensq; adiuuit. Atq; adeo vt Regna hęc ab omni Idololatria Papistica breui & dexterrime, quod alijs non paucis a vera Religione minime alienis non modo arduum sed etiam impossibile erat, purgare valuerit. Non secus atq; olim pijssimus Iosias Rex Iudę in regno suo, accepto a Hilkia libro foederis, vbi populus Iudaicus fęde defecisset, turpis idololatrię loco pristinus, verus, syncerusq; Dei vnius Opt. Maximiq; pariter et promissi Mesię, hoc est saluatoris, atq; redemptoris nostri cultus restitutus fuit (extirpatis vehementissimo Zelo omnib. Idololatrię et locis & ministris) Eundem tanta Religione obseruat, tuetur, & auget pijssimus Rex, vt ipsius Dauidis personam induisse, aut certe eius ipsius Sancti Regis imitator merito dici haberiq; possit. Quippe qui in honorem altissimi magno molimine Ecclesijs (quę & frequentia & amplitudine his in Regnis, vtpote postremo Christiana Religione imbutis pollent) bonos, fidosq; verbi ministros suffecit, exactis pseudodidascalis, et ab ouili Domini repulsis voracib. lupis. Nimirum vt illi facundia, doctrina, & vitę integritate pręstantes, rudem & diuini nutus expertem populum in viam domini reuocarent, et de eius perpetua voluntate certum redderent, Quem antea diuino lumine orbatum hij cęcutientes in suimet exitium festinantes misere seduxerant, et in Idolomaniam pręcipitem dederant. Ita qui olim huic Romano Idolo velut mancipia dediti, turpe seruitutis iugum sustinuerunt, noua quidem & vera libertate donati, vnius summiq; opificis, atq; filij sui cum nostri seruatoris verbum laeti audiunt, & sacri Sancti Spiritus gra-

tia retinent, colunt, obseruantq;. O terq; quaterq; foelices amplissimorum Regnorum incolę, si sua bona norint. Quippe quib. lucem illam coelestem vniuersum mundum tot prius seculis Cymmerijs in tenebris constitutum, illuminantem intueri nunc atq; libere frui licet. Merito itaq; sibi gratulari debent, quod his vere aureis, longeq; (si penitius introspexeris & rite contuleris) quam sub diui Augusti Monarchia foeliciorib. sęculis tanti sub Regis gubernaculis nasci, auraq; vesci ætherea contigit. Proinde grata offerant holocausta, et vt tantum patrem Patrię Nestoreos in annos incolumem & superstitem ipsis atq; vicinis conseruet enixe precabuntur optimi quiq;. Siquidem toti iam Christiano orbi satis notum est, quod Regia Maiestas post Rempub. in suis Regnis bene compositam, etiam in Ecclesiastici ordinis restauratione, sacram Religionis caussam non minore foelicitate quam prudentia ita promouit, vt vniuersus pene horum Regnorum populus sanę Obediens doctrinę e faucib. Sathanę, atq; Romani Idoli baratro [ereptus sit], vere libertati restituerit, atq; lucrata sit Christo, eius diuina ope dubio procul adiutus. Quis iam sanę mentis inde infitias ibit subdictorum saluti fidelissime prospectum, & tot animarum laetali morbo pręsentissimis Remedijs a Clementiss. Rege tempestiue succursum? Ea potissimum ratione Regna hęc augustissima, et apud alias nationes pręclara reddere studuit. Neq; Regio illi studio perpetuus deerit honos atq; immortalis gloria. Nimirum sapientissimi illius Ecclesiastici consilium amplexus. & pro pręcepto sequtus est optimus Rex affirmantis Fidelis Oeconomi, quanto magis tanti Monarchę partium esse, non segnius corporum, quam etiam animarum saluti consulere atq; prospicere. Nulli neq; parcens sumptui, viros vtraq; in Medicina peritos Regijs stipendijs, liberaliter fouere gaudet. In quorum album me quem omnium minimum norim, nuper quoq; cooptare vltro voluit, indignum honorifice longissimo locorum interuallo ad Suam Maiestatem accersens & accersitum munificentissime suscipiens, ac deniq; Regia liberalitate tractans, quod ingenuo animi candore gratęq; significationis ergo fateor et perpetuo gloriabor. Nec desinit plures etiamnum ad decoranda hęc Regna Remq; pub. euehendam conducere. Pręter alios non parum multos, quos ex incolarum infinita multitudine ingenio pollentes viridę ætatis iuuenes selectos foris publicis in Gymnasijs vbiuis terrarum in omni disciplinarum genere institui curauit. Quorum alij iam ad optatam frugem peruenerunt, et in publico, sui prouectus specimen edunt quotidie. Alij vero bonam pre se ferentes spem, post iustam exercitationem expectationi aliquando sunt satisfacturi. Vnde nunc temporis ab alijs bene cultis Regionib. linguarum, artiumq; peritia, morum grauitate, atq; honesti obseruantia nihil differre videntur. Et silentio prętereundum non est, in vera synceritate candoreq; animorum alios fere multos populos excellere. Ita demum vsu veniet, vt de Regia illa prouidentia cum foelici successu, benedictione altissimi coniuncta, palam & vere dici possit, Ex luteis omnino

aurea constituisse Regna. Quemadmodum inclyta Bohemia de Carolo suo Rege, et Imperatore Rom. eius nominis quarto in hodiernum, vsque diem iactitat. Et si in hęc tempora et Regna clarissimus Ecclesiasticę historię Gręcus scriptor Nicephorus Calistus incidisset, habuisset certe (meo iudicio) multo meliora argumenta huius pijssimi, prudentissimi, sanctissimiq; Regis virtutes prędicandi, quam olim illius sui Emanuelis paleologi Imperatorum optimi. Verum vtcunq; ipse extrema in ætatis parte, et altero quod aiunt pede in sepulchro ferme constitutus in nullam diutinę posthac vitę spem vocer, neq; singulari eius desiderio tenear: Regię vero T. Celsitudinis pater vt quam diutissime adhuc Regnis suis foeliciter pręsit, vitęq; sanitate constanti supersit omnium votis exoptandum. Ad id tamen pro mei ingenioli, quas concessit summus rerum conditor virib. allaborabo, omnes neruos intendam, hoc deniq; vnum mihi reliquum destinaui studium. Illius equidem nunc prompti animi propensęq; voluntatis significationem pręsens in lucem dabo & absens, quod vnum superest Symbolum relinquam sub Regię Tuę Celsitudinis Augustiss. nomine atq; patrocinio, multis haud dubie mortalib. profuturum. Nolim enim apud me meosq; velut priuatos intra parietes delitescere ac marcescere, quę olim florentissima in Academia Viennę superioris Pannonię sub pręceptorum meorum multis nominib. venerandorum Doctoris Nicolai Poll, inclytissimi Cęsaris Maximiliani Medici. D. Georgij Tansteteri, & Simonis Lafij, aliorumq; celeberrimorum Cęsareorum & Regiorum Physicorum signis didici, & vidi, adhęc quę postmodum vltra XXXV annorum spatio in regno Bohęmię et circumiacentib.' prouintijs non mediocri foelicitate (absit iactantia) praxi operam nauans apud innumerabiles, cum plebęi conditionis homines, tum summa nobilitate conspicuos Heroas longa experientia ad hanc vsq; ætatem obseruaui, sedulo excepi, et que digniora visa sunt accurate monumentis chartaceis commisi. Potientur hoc parentis labore etiam filioli mei, neq; si eius thesauri copia priuatos querentur vbi adoleuerint, Et Regię celsitud. tuę munificentia in literis profecerint sua olim promptissima obsequia Celsitud. Tuę humillime pręstituri, et Regia in aula eandem artem (quod faxit Deus) foeliciter exercitaturi: Horum bonę spei indoli ipse quo ad vixero, paterno nusq; deero offitio. Nec ambigo quin Regia T. Celsitudo eos post mea fata pręsenti ope orbatos Regio subsidio ad honestam institutionem, gratos in postremum sibi sit deuinctura. Proinde cum primis Regię T. Celsitud. has lucubratiunculas fideliter communicare, ac splendidiss. nomini Tuę Celitud. conseruare libuit, Vt etiam quicunq; eo delectari iuuariq; continget, per hanc occasionem ipsos earundem sine sumptu participes, votiq; compotes euasisse Celsitud. Tuę acceptum ferant. Suspiciat itidem candidus lector erga Regiam Tuam Celsitudinem fidum & ad honestissima queq; obsequia animi Physici paratissimum nihil non ærumnarum pro Domini sui salute intrepide subituri. Hęc a me non modo offitij ratio sed pietatis etiam,

naturęq; societatis obseruantia iure quodam modo suo exposcunt. Siquidem agnosco et prędicabunt mecum cuncti familiares pręclaras naturę Tuę Celsitud. dotes, quas ceu in vnum ad horum Regnorum foelicitatem destinatum electumq; vas largiter infudisse Altissimum cernere licet. Quamobrem subditi (quicunq; norunt Res hominum nunq; florentiores, quam sub bonis, nunq; etiam deteriores, quam sub malis principib. fuisse. Et quo pręstantius est Dei donum, Rex pius et prudens, hoc rarius seculis omnib. hominum generi contingit) merito exultabunt, et simul cum peregrinis gloriabuntur, lętiq; gratias agent Deo & sublatis in coelum manib. supplices precentur vt ad extremam vsq; senectutem tantę Reipub. sospitem prouehat, et sapientia qua pręter eius ætatis captum Tuam Celsitud: ornauit in reb. gerendis subinde augeat. Quod demum pro voto faxit, si quando coepit, & ab ineunte ætate adsueuit liberalium disciplinarum studia simul & earum professores prosequetur foueat alatq;. Adest enim summum tanto Regi ornamentum Iustitia cum sale æquitatis condita, cuius comes Modestia, atq; affinium virtutum Chorus nunq; abs tua Celsitud. discedunt. Adhęc ea est Regię T. Celsitudinis corporis temperatura, vt facillime diuino auxilio prosperam valetudinem optime tueri, aduersamq; pręuenire prudentia, temperantiaq; impedire valeat. Et hanc Celsitud. Tuę innatam Regiam prudentiam haud dubie non parum excoluit doctiss. Pręceptoris tui D. Dionisij Burrei optima institutio cui foeliciter accessit Regij Poetę Eobani Hessi facundissimi de tuenda bona valetudine doctrina, Cum commentarijs peritiss. Doctoris Iohannis Placotomi Aedanorum Physici Celsitud. Tuę inclytissimo nomine dedicatis. Declinantem vero emendare in melioremq; statum reducere, hujus nostri voluminis vsus pulchre docebit; quod Regia T. C. cum opus esse videbitur, in consilium vocare poterit. Sed ignoscas Illustriss. Rex quod hac mea infantia leuiter Regię, T. C. laudes attingere ausim: Cum satius rectiusq; esse sciam silentio pręterire quod commode ac debito modo exornare nequeas. Tantum institui has meas vigilias Tuę potissimum Celsitud. vtcunq; familiari sermone commendare, quas equidem lubens in medium Reipub. sub Regijs Tuis insignijs confero: Exemplo pauperculę illius viduę, quę apud Marcum Euangelistam quadrantem gazophylation mittebat. Quin etiam periculum facere volui num vel exiguo hoc conatu ad Regię Maiestatis structuram commodum lapidem adijcere, aut saltem quali quali opera commodare possem. Nec puto me apud æquos rerum iudices vlla sinistra suspitione grauatum iri: quamuis haud me fugiat non defuturos. Zoilos, quos sugillandi cupido incesset Spiritu calumniante ductos, quasi has meas vigilias, vti Simia illa Æsopica suam tantum sobolem deamans extollebat, aliorum qui in praxi huius facultatis pulchriora elaborarunt, operib. pręferam, aut quę Regię Cels. dedicentur dignissima existimem, aut inanem vulgi auram ambitiose aucuper, magni nominis brauium aut gratiam reportaturus. Eiusmodi male ominanti ac tacite insinuanti spiritui paucis dic-

tum velim, et primo quidem, nullius mihi talis culpę conscium, me etiam plura Regię Maiestati debere nequaquam inficior. Et si hęc illi grata fere cognouero satis optimum inde fructum tulisse iuuabit, si ea occasione plu-
rib. id summopere expetentib. profuerit. Vt scilicet quod mihi liberaliter cre-
ditum est ab opulento Patrefamilias talentum, non quemadmodum desidiosus ille minister apud Euangelistam sub terram condam, et eius vnus tantum pos-
sessor maneam, vsum proximo et fratri egenti inuidens, neqꝫ vllum referens inde fructum tam benigno largitori. Preterea non me leuis ad illud institutum fiducia traxit, quod alijs me doctrina, vsu atqꝫ experientia longe superantib. ianuam hoç modo reserasse, ausamqꝫ ad similia et maiora elimatioraqꝫ in vsum mortalium promenda prębuisse minime poenitet. Si insuper nasutulus quis-
piam aliud desiderat, querat alibi vnde satur abeat. Mihi satis superqꝫ est tanto Regi ac Domino meo Clementiss. meam hanc operam non omnino dis-
plicuisse, & dignam suo patrocinio habitam acceptamqꝫ Quod vtiqꝫ de Regia T. C. cuius mihi prudentia, pietas, et erga bonos studium singulare cum pri-
mis est perspectum, persuasum habeo. Quare vt hoc exiguum Xeniolum meę fidei, atqꝫ humillimi obsequij pignus, benigna acceptet manu. Et si pro Rei-
gię Tuę Cels. acerrimo in discernendis varijs scriptorum generib. iuditio in Regię Bibliothecę voluminum ordinem redigere velit, liberum est. Vnde Regia T. C. vbi necessitas postulabit, vel per mediocriter in diuina illa arte versa-
tum salubre excerpere medicamentum, et manu periti nullo cum periculo vti, & quoties libuerit cum peritiorum consilijs conferre integrum erit. Quod si vt spero istud meum studium a Regia T. Cels. probabitur, profecto non me in hoc exhausti laboris pęnitebit, neqꝫ mihi in posterum simili atqꝫ maiori indu-
stria promptissime gratificandi indestum (?) erit. Postremo iterum vt Regia T. C. submissi animi mei symbolum hoc, æqui boniqꝫ consulat, et fidum suę Cels: Physicum commendatum habeat. Inqꝫ ministrorum qui R. T. C. toto pectore sint addictiss. adscribere dignetur, humillime oro. Omnipotens Rex regum conser-
uet Celsitud. Tuam Regiam ad Nestoreos annos incolumem pro sui nominis gloria horumqꝫ ampliss. Regnorum tuorum salute. Id quod ita fore, benignitate diuina fręti speramus, votisqꝫ cunctis optamus et comprecamur.

Illustriss. Regię T. Celsitudinis

subditissimus
Physicus ac minister

Iohannes Copp ab
Rau .... Doctor.

Svensk litteraturhistorisk bibliografi.

33.

1914.

Upprättad af ALVAR SILOW.

1. Bibliografier.

ADDE, G. Förteckning öfver bibliotekarien C. **Annerstedts** utgifna skrifter.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 1—10.

ALMQUIST, J. A. Sveriges bibliografiska litteratur förtecknad. D. 1—3. 1904—1912.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 86—88, af R. GEETE.

BROBERG, S. GRÉN. Johan Gustaf Christoffer Cederschiölds bibliografi. Förteckning öfver professor J. G. C. **Cederschiölds** intill 11 maj 1914 från trycket utgifna skrifter, uppsatser och recensioner.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 456—483.

BYGDÉN, L. Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. H. 19 (Supplement: Berättelse — Lärda) = Bd 2: 10. Sp. 865—960. Upps. 8:o.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 17: 17.

ERICHSEN, B. [Nordisk filologisk] Bibliografi for 1912.
I *Ark. för nord. filol.*, Bd 30, s. 304—337.

GRAPE, A. Litteraturen rörande Ynglingatal. Bibliografi. (Ynglingatal. 3.)
Meddel. från nord. sem. (i Uppsala), 3, s. 49—103. — I *Uppsala univ. årsskr.*, 1914.

GRUNDTVIG, V. Fortegnelse over udvalg af nordiske skrifter om bogvæsenets historie. Kbhvn. 8:o. 11 s. Pr. 1 kr.
Särtr. ur *Bogsamlingsbladet*, 1914, mars.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 300, af I. C[OLLIJ]N.

HALL, B. R. Svensk och utländsk litteratur i pedagogik, psykologi och etik. Bd 1, 2. Lund 1913—1914. 8:o. XXIII, 255; XIII, 352 s. Pr. för bd 1: 3 kr.; för bd 2: 4 kr.

Pedag. skrifter utg. av Sveriges allm. folkskollärarför:s litt.-sällsk., H. 64, 69.

HULTH, J. M. Förteckning öfver af Th. M. Fries utgifna skrifter.

I *Sv. bot. tidskr.*, Årg. 8, s. 130—146.

MOLÉR, W. Bidrag till en gotländsk bibliografi. Samlade. Omarb. uppl. Västerås. 8:o. 182 s. Pr. 4 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 30/7, af E. BRATE.

NELSON, A. Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 32 (1913). 27 s.

I *Samlaren*, Årg. 35.

SETTERWALL, K. [Svensk historisk] Bibliografi. 34 (1913). S. 337—382.

Bil. till *Hist. tidskr.*, Årg. 34.

SJÖBECK, P. Program utgifna vid Lunds universitet 1677—1867. Bibliografi. 3. Lund. S. 81—112.

Bil. till installationsprogram (pf. E. Hellquists install.) vid Lunds univ. Anm. i *Sydsv. dagbl.*, nr 292, af C.N[ORELIUS].

WALDE, O. Förteckning öfver Eva Wigströms skrifter.

I *Sv. landsm.*, Bd 8: 4, s. 13—44.

WINGREN, G. Svensk dramatisk litteratur 1840—1913. Bibliografisk förteckning. Jämte en inledning af O. WIESELGREN. Upps. 8:o. XVI, 365 s. Pr. 6 kr.

Årskatalog för svenska bokhandeln. Utg. af Svenska bokförläggareföreningen genom A. NELSON. Årg. 42 (1913). Stockh. 8:o. 153 s. Pr. 1,35 kr.

2. Bibliotek och Arkiv.

A. Allmänt.

Accessions-katalog. Sveriges offentliga bibliotek. Stockholm. Uppsala. Lund. Göteborg. 28 (1913). Utg. af Kungl. biblioteket genom S. HALLBERG, Stockh. 8:o. VIII, 757 s. Pr. 1,50 kr.

COLLIJN, I. Bibliotheca »Collegii Societatis Jesu in Suetia». Några bidrag till kännedomen om jesuiternas boksamling på Gråmunkeholmen.

I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 75—91. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 151—167.

Från bok- och biblioteksvärlden.

I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 97—102, 301—306, 392—398.

LANDTMANSSON, S. Våra gamla stifts- och gymnasiebibliotek.

I *Tidn. för Sveriges läroverk*, Årg. 14, s. 148—149.

LINDBERG, G. Bibliotekens samhörighet.
I *Tidskr. för det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 3, s. 203—204.

WALDE, O. Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 239—250. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 181—192.

B. Särskilda bibliotek och arkiv.

[COLLIJN, I.] Kyrkobiblioteken i Skara stift år 1583. (Undert.: CN.)
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 372—373.

Ex bibliotheca Fræmmestadiensi. Festskrift tillägnad Friherre Per Hierta på hans femtioårsdag den 25 okt. 1914. Stockh. 4:o. 70 s., 1 portr. Pr. för numr. ex. 15 kr.
Till frih. P. Hierta. — P. HIERTA. Italienska renässansband. — P. HIERTA. Några Kristinaband. — P. HIERTA. Ett femtonhundratals praktband. — P. HIERTA. En ovanlig antikvarisk katalog. — P. HIERTA. Något om bokpriser. — P. HIERTA. Svenska monogram-pärmstämplar. — J. RUDBECK. Zur Entstehungsgeschichte der Grolier-Einbände. — I. COLLIJN. Vita Brynolfis tryckort. — J. RUDBECK. Om bokpåsar. — G. RUDBECK. Ett märkligt svenskt manuale. — I. COLLIJN. Något om frih. Per Hiertas inkunabelsamling. — J. RUDBECK. Christophe Plantin als Buchbinder. — A. SJÖGREN. Bokägaremärken och bokband.
Anm. i *Sv dagbl.*, landsortsuppl., 13/11, af A. B[RUNIU]S; *Stockh. dagbl.*, 6/12, af HJ. LUNDBERG.

MALMSTEN, E. Anteckningar om Svea hovrätts arkiv.
I *Meddel. från Sv. riksarkivet*, N. F., 1: 35, s. 113—144.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 278, af H. B[RULI]N.

VULT VON STEIJERN, F. Carl Carlson Bonde †. [Äfven inneh. meddelanden om Ericsbergs bibliotek.]
I *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 76—82.

Helsingfors.

DAHLBERG, R. Rara svensk-amerikanska tryckalster i Helsingfors universitetsbibliotek.
I *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 40—43, 1 pl.

[FURUHJELM, E.] Universitetsbiblioteket och musiken. (Undert.: E. F—M.)
I *Nya Argus*, Årg. 7, s. 163—164.

Lund.

[Universitets-]Biblioteket. (Kalenderåret 1913.) [Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien.]
I univ:ts *Årsberättelse*, 1913/14, s. 43—59. — Äfven sep. med tit. *Lunds universitets biblioteks årsberättelse. 1913.* Lund. 8:o. 20 s.

Stockholm.

BERGHMAN, G. Catalologue raisonné des impressions elzeviriennes de la Bibliothèque Royale de Stockholm. 1911.

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 439—451, af O. MONTELIUS.

COLLIJN, I. Katalog der Inkunabeln der Kgl. Bibliothek in Stockholm. Teil 1. Stockh. (tr. i Upps.) 8:o. XXXI, 329 s. — Teil 1: Tafeln 1—150. 4:o. 88 s.

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 439—451, af O. MONTELIUS; *Sv. exlibristidskr.*, Årg. 4, s. 37, af A. SJÖGREN; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 4/8, af C. F[ORSSTRAND]; *Östgöta-corresp.*, 20/10, af I. N[ORBER]G.

—— Redogörelse för på uppdrag af Kungl. Maj:t i Kammararkivet och Riksarkivet verkställd undersökning angående äldre arkivalieomslag. 87 s.

Handlingar ang. undersökn. af äldre arkivalieomslag, 4.
I *Kungl. bibliotekets handl.*, 34. — Äfven i särtr.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 439—451, af O. MONTELIUS; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 128—134, af O. WIESELGREN; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 2/7, af A. BLANCK.

—— Något om frih. Per Hiertas inkunabelsamling. Med anledning af densammas utställning i Kungl. biblioteket.

I *Ex bibl. Frœmmestadiensi*, s. 55—58. — Uppsatsen är i hufvudsak ett aftryck af en art. i *Stockh. dagbl.*, 25/9 1911.

—— Gamla stadsvyer och historiska planscher. K. bibliotekets specialutställning. 3.

I *Stockh. dagbl*, landsortsuppl., 10/1.

DAHLGREN. E. W. Gamla tyska kartor i Kungl. biblioteket.

I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 93—123, 4 pl. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 103—132, 4 pl.

Handlingar, Kungl. bibliotekets. 34. Stockh. 8:o. 51, X, 87 s. Pr. 2,25 kr.

Årsberättelse för år 1911. — Handlingar angående undersökningar af äldre arkivalieomslag i Kammararkivet och Riksarkivet utg. af Kungl. biblioteket. Nr 1—4.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 1: 33—35. Stockh. 8:o. S. 1—144. Pr. 1,50 kr.

1: 33. Riksarkivariens årsberättelse för 1913. — 1: 34. Handlingar rörande arkivväsendet. — 1: 35. Smärre utredningar.

Meddelanden från Svenska riksarkivet. Ny följd. 2: 4. H. 2. Stockh. 8:o. S. 145—448. Pr. 4 kr.

J. A. ALMQUIST. Kommerskollegium och riksens ständers manufakturkontor samt konsulsstaten. Administrativa och biografiska anteckningar. H. 2. Organisation efter 1809. Personal.

RUDBECK, J. Utställningen af bokband å Kungl. biblioteket. 1—3.

I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 22/4, 30/4, 16/5. — Denna utställning omnämndes äfven af A. B[RUNIU]S i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 3/4, och af A. SJÖGREN i *Sv. exlibristidskr.*, Årg. 4, s. 15—23.

STENBOCK, C. M. Johan Jacob Jachesii register öfver Kungl. biblioteket efter slottsbranden.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 44—51.

Årsberättelse, Kungl. bibliotekets. 1913. Stockh. 8:o. 66 s., 5 pl.

Uppsala.

[ANDERSSON, A. Framställning till det större akademiska konsistoriet angående arbetskrafternas förstärkande m. m. vid universitetets bibliotek.] Upps. 8:o. 9 s. (Undert.: AKSEL ANDERSSON.)

EKHOLM, G. Les gravures célèbres de la bibliothèque de l'université royale d'Uppsala. 1. Catalogue des gravures de Claude Mellan. Upps. 8:o. 51 s. Pr. 2,25 kr.
Arbeten utg. med understöd af V. Ekmans universitetsfond, Uppsala, 16: 1. Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 298, af I. C[OLLIJ]N.

—— Uppsala universitetsbiblioteks gravyrsamling.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 125—138. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 273—286.

GRAPE, A. Om bröderna Salan och deras handskriftssamling.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 139—170. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 207—238.

LEWENHAUPT, E. Uppsala universitetsbiblioteks brefsamlingar. Försök till historik.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 195—207.

RUDBECK, G. Två obeskrifna danska tryck från 1522.
I *Nord. tidsk. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 370—372.

Universitetsbiblioteket [under år 1912. Redogörelse afg. af öfverbibliotekarien].
I univ:ts *Redogörelse* för 1913/14, s. 82—117. — Äfven sep. med tit. *Uppsala universitets biblioteks årsberättelse för år 1913*. Upps. 8:o. 38 s.

3. Bok- och urkundsväsen.

Tidskrift, Nordisk, för bok- och biblioteksväsen. Under medv. af O. Kolsrud, V. Madsen, G. Schauman, utg. af I. COLLIJN. Årg. 1 (1914). Upps. 8:o. VIII, 403 s., 11 pl. Pr. för år (4 häft.) 10 kr.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 388—390, af J. MORTENSEN; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 21/2, af C. F[ORSSTRAN]D; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 21/4, af O. R[ABENIUS]; *Aftonbl.*, 8/3, af H. HEYMAN; *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 15, s. 133, af A. SJÖGREN; *Zentralbl. für Bibl.-wesen*, Jahrg. 31, s. 179—180.

COLLIJN, I. Fragment af Dialogus creaturarum 1483 i stadsbiblioteket i Lübeck. (Undert.: COLLIJN.)
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 366—368.

COLLIJN, I. Ännu ett exemplar af Psalterium Upsalense. (Undert.: COLLIJN.)
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 368.

——— Vita Brynolphis tryckort. Ett bidrag till svensk bibliografi ur en bibliofils korrespondens.
I *Ex bibl. Fræmmestadiensi,* s. 45—48.

FLODMARK, J. Sextioåriga bokhandelsminnen. Nedskrifna.
I *Pro novitate, pars secunda,* s. 79—96.

GRÖNFELDT, S. Den svenska afdelningen å bokindustriutsällningen i Leipzig.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 401—403.

HEDBERG, A. Bokbindare — bokförare i Sverige 1500—1630. Anteckningar.
I *Pro novitate, pars secunda,* s. 114—255.
Anm. i *Sv. dagbl.,* landsortsuppl., 4/12, af A. B[RUNIU]S.

LAGERSTÖM, H. En svensk boktryckstyp. Några synpunkter ur historiskt, estetiskt och praktiskt hänseende vid införandet af en svensk boktryckstyp i svenskt boktryck. Stockh. 1913. 4:o. 16 bl. (Tryckt i 100 ex.)

LAMPA, S. Om utgivande av handskrifter. Med särskild hänsyn till Erik Dahlbergs dagbok (1625—1699), utg. av H. Lundström.
I *Tidskr. för det sv. folkbildningsarb.,* Årg. 3, s. 21—26.

LUNDAHL, C. Svenska bokhandelsmedhjälpare-föreningen 1888—1913. En historik.
I *Pro novitate, pars secunda,* s. 11—78.

——— Kommissionssystemet, dess uppkomst och utveckling.
I *Pro novitate, pars secunda,* s. 287—310.

LUNDSTRÖM, H. Det äldsta tryckta svenska synodalcirkuläret. Ett nyupptäckt Upsalatryck från 1513.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt,* s. 216—225. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 170—181, samt i förf:ns *Fynd o. forskningar,* H. 2, s. 49—58, 1 pl.

Pro novitate. Pars secunda. Festskrift utg. af Svenska bokhandelsmedhjälpare-föreningen till minne af dess 25-åriga tillvaro 1888—1913. Red. af C. LUNDAHL. Stockh. 4:o. 310 s. Pr. 12 kr.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 387—390, af I. COLLIJN; *Sv. exlibris-tidskr.,* Årg. 4, s. 36, af [A. SJÖGREN]; *Stockh. dagbl.,* landsortsuppl., 26/11, af I. COLLIJN, 6/12, af HJ. LUNDBERG; *Sv. dagbl.,* landsortsuppl., 18/11, af A. B[RUNIU]S.

RUDBECK, G. En återfunnen släkttafla från 1500-talets slut.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt,* s. 231—237, 1 bil. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 245—251, 1 bil.

RUDBECK, J. Svenska bokband under nyare tiden. Bidrag till svensk bokbinderihistoria. D. 3. 1809—1880. Stockh. 4:o. XXVII, 82 s. Pr. 15 kr.

Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 292—293, af I. COLLIJN; *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 15, s. 133, af A. SJÖGREN; *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 14, af A. SJÖGREN; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 2/8, af [B. LUNDELL]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 27/4, af A. BRUNIUS.

—— Svenskt konstnärligt bokbinderi under de senaste etthundra åren.

I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 15, s. 173—179.

—— Om Grolier-band i Sverige.

I *Pro novitate, pars secunda*, s. 97—113.

—— Om bokpåsar.

I *Konst*, Årg. 3, s. 50—52. — Äfven i *Ex bibl. Fræmmestadiensi*, s. 49—51.

SAHLÉN, A. Om träsnitt och träsnidare. Stockh. 4:o. 127 s. Pr. 5,75 kr., numr. bibliof.-uppl. 12 kr.

Anm. i *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 15, s. 133—135, af A. SJÖGREN; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 30/8.

—— Några ord om träsnittet och dess moderna utöfvare i Sverige.

I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 423—431.

SJÖGREN, A. Monogrammisten MI. Något om äldre tiders klichétillverkning.

I *Fataburen*, 1914, s. 73—104, 1 bil.
Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 391, af I. C[OLLIJ]N; *Sv. dagbl.*, 25/8, af A. BRUNIUS.

—— Ur anteckningsboken. 11. »Änglaflykten».

I *Nord. boktryckarekonst*, Årg. 15, s. 11—21.

—— Något om äldre svenska bokförläggaremärken.

I *Pro novitate, pars secunda*, s. 256—275.

—— Svenska teaterexlibris.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 4—13, 4 bil.

—— Svenska porträttexlibris.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 25—31, 4 bil.

—— Miltärexlibris.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 32—33.

—— Svenska furstinnors pärmexlibris.

I *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 41—48.

Typinventarium över befintlig stilmateriel hos Bröderna Lagerström. boktryckare och bokförläggare. [Med en historisk inledning af I. COLLIJN.] Stockh. Fol. 71 bl. Pr. 10 kr.

Undersökningar, Bibliografiska, tillägnade C. Annerstedt på hans sjuttiofemårsdag den 7 juni 1914. Festskrift utg. af Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen. Upps. 8:o. 265 s., 5 pl. Pr. 40 kr.

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 608—610, af O. MONTELIUS; *Sv. dagbl.* landsortsuppl., 9/6, af C. F[ORSSTRAN]D.

4. Universitets-, skol- och lärdomshistoria.

BENCKERT, H. T. Några minnen från Maria skola.
I *Samf. S:t Eriks årsbok,* 1914, s. 131—136.

BJÖRLING, C. Katarina skola. 1913.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 139, af C. HALLENDORFF.

DE BRUN, F. Bidrag till kännedom om Stockholms stads äldsta skola.
I *Inbjudning till öfvervarande af årsex. vid Allm. lärov. å Södermalm,* vt. 1914, s. III—XIV. — Äfven i förf:ns *Från det gamla Stockholm,* s. III—XIV.

FALLÉN, C. F. Biografiska anteckningar. Utg. med en inledning af H. WIJKMARK. 8:o. XII, 53 s.
I *Redogörelse för Stockholms samgymnasium,* 1913/14.

Handskrift, En märklig. [Stiftelseurkunden till den 1819 grundade första svenska gymnasist- och nykterhetsföreningen i Växiö. — Faksim.]
I *Ill. tidskr. för ung o. gammal,* Årg. 4, s. 329—332.

HECKSCHER, EBBA. Några drag ur den svenska flickskolans historia. Under fleres medverkan samlade. Stockh. 8:o. IV, 213 s. Pr. 3 kr.
Anm. i *Tidskr. för folkundervisn.*, Årg. 33, s. 200—201; *Hertha,* Årg. 1, s, 307—308, af LYDIA WAHLSTRÖM; *Verdandi,* Årg. 32, s. 303—304, af B. R. HALL.

HEIKEL, I. A. Bidrag till den filosofiska doktorsgradens historia vid Finlands universitet.
I *Inbjudning till mag.- o. doktorspromotionerna den 29 maj 1914* (vid Kejs. Alexander-univ. i Finl.), s. 1—18.

HERNLUND, H. Nya Elementarskolan som statens profskola under de sista 30 åren. En återblick. 4:o. 17 s.
Meddelanden från Statens profskola, 50. — Bil. till *Årsred. för Statens profskola, Nya Elementarsk. i Stockh.*, 1913/14.

HOLM, N. Den gamla Täljeskolan. En återblick på dess öden. Med 3 bil. Stockh. 1913. 4:o. 63 s.
Inbjudningsskr. med anl. af invigningen af Samskolans i Södertälje nya byggnad lördagen den 29 mars 1913.

LUNDSTRÖM, E. Hvem var den egentlige upphofsmannen till den berömda s. k. Skytteanska skolan i Lycksele?
I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 15, s. 411—433.

MALMSTRÖM, O. Anders Bille och hans donationer.
I *Redogörelse för H. allm. lärov. i Helsingborg,* 1913/14, Bil. G, s. 19—30, 1 pl.

NORDLANDER, J. Norrländskt skollif. Lärare och lärjungar vid Piteå Kungl. trivialskola under 1600-talets senare hälft. Stockh. 8:o. VI, 173 s. Pr. 2,25 kr.
Anm. i *Verdandi,* Årg. 32, s. 302—303, af B. R. HALL; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 27/11, af C. HALLENDORFF.

NORDLANDER. J. Ytterligare om Södertälje skola. (Med anledning af Nils Holms »Den gamla Tälje-skolan».)
I *Pedag. tidskr.*, Årg. 50, s. 249—262, 271—287.

NORDLUND, K. Öfversikt af de svenska gymnasiernas historia intill år 1820 med särskild hänsyn till linjedelningsproblemet. VI, 58 s.
I *Inbjudning till årsavsl. vid H. realläroν. å Östermalm*, 1913/14.

[ROSENQUIST, V. T.] Ett skolhistoriskt aktstycke. [Rörande Svenska Normallyceum.] (Undert.: V. T. R.)
I *Tidskr. utg. af pedag. för. i Finl.*, Årg. 51, s. 195—199.

RUIN, W. Återblick på vår pedagogiska utveckling under den gångna halfsekelperioden. Föredrag.
I *Tidskr. utg. af pedag. för. i Finl.*, Årg. 51, s. 1—11.

SANDAHL, G. Ålems pedagogi. Några blad ur dess 250-åriga historia.
I *Tidskr. för folkundervisn.*, Årg. 33, s. 56—68, 116—125, 187—193.

SYLWAN, O. Fyrtiotalets student. Anteckningar. Stockh. 8:o. 261 s. Pr. 4,75 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 14/12, af F. Böök; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 14/12, af K. W[arburg]; *Aftonbl.*, 19/12, af Th. Blanche; *Stockh.-tidn.*, 20/12, af H. Nyblom.

[TORPSON, N.] Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden. [Undert.: Tn.]
I *Tidskr. för folkundervisn.*, Årg. 33, s. 39—55, 73—84, 139—160.

Lund.

BORELIUS, J. Institutum clinicum i Lund. Ett hundraårs-minne.
I *Hist. tidskr. för Skåneland*, Bd 5 (Årg. 1913), s. 73—89.

SETTERDAHL, A. Östgöta nation i Lund 1668—1913. Biografiska och genealogiska anteckningar jämte historik. Linköp. 1913(—1914). 8:o. 526 s. Pr. 15 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 28/11, af E. Meurling; *Aftonbl.*, 6/11, af V. M[illqvist].

SJÖBECK, P. Ett Lundaprogram från 1752 som väckte anstöt. En bit universitetshistoria.
I *Lunds dagbl.*, 1913, nr 106 B.

Uppsala.

ANNERSTEDT, C. Uppsala universitets historia. D. 3: 1. — Bihang 3—5. 1912—1913.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 94—104, af H. S[chück]; *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 316—331, af M. G. Schybergson; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 189, af C. Hallendorff.

ANNERSTEDT, C. Uppsala universitets historia. D. 3: 2. 1719—1792. Universitetets organisation och verksamhet. Upps. 8:o. VIII, 655 s. Pr. 11 kr.

Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 94—104, af H. S[CHÜCK]; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 319—320; *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 316—331, af M. G. SCHYBERGSON; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 30/5, af C. HALLENDORFF; *Upsala*, 27/4, af E. N. S[ÖDERBERG]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 6/6, af O. SYLWAN.

Djävulsprocess, En, från 1718. (Utdrag ur Consist. Acad. Upsal. prot. rörande en anklagelse mot stud. D. Saltenius.)

I *Fyris*, Årg. 1, s. 85.

KALLSTENIUS, G. Blad ur Uppsalasångens historia. 1912.

Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 124—129, af R. F. v. WILLEBRAND.

[NORDSTRÖM, J.] Studentlif förr i världen. Anteckningar af J. N. — 1. En norrländsk vildhjärna anno 1736. Ur Angermanniska nationens protokoll. — 2. (oafsl.)

I *Fyris*, Årg. 1, s. 63—64, 105.

NYBLOM, K. »Hör, I Orphei drängar!» 1913.

Anm. i *Fyris*, Årg. 1, af [E. RUDBER]G; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 19/3, J. B[RA]TT.

Orphei drängar 1853—1913. Biografisk förteckning. [Red. af H. BRULIN.] Upps. 8:o. 95 s. Pr. 2 kr.

Matrikel öfver Gästrike-Hälsinge nation i Uppsala, 1811—1912. Enligt nationens uppdrag utgifven under redaktion af H. PALMGREN. Stockh. 1913. 8:o. VII, 343 s., 1 pl. Pr. 7,50 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, 6/11, af V. M[ILLQVIST]; *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 71, af G. I[NDEBETOU].

[RUDBERG, E.] Ett studentslagsmål 1667. Ur Kalmar nations historia. (Undert. :—G.)

I *Fyris*, Årg. 1, s. 77—79.

Ur gamla konsistorieprotokoll. 1. Ett studentuppträde 1734.

I *Fyris*, Årg. 1, s. 98—99.

Åbo.

Protokoll. Consistorii Academici Aboensis. 5. 1679—1685. [Utg. af T. CARPELAN.] Hfors. 8:o. 549 s. Pr. 5 fmk.

Anm. i *Nya Argus*, Årg. 7, s. 210—212, af S. DAHLSTRÖM.

5. Kulturhistoria.

A. Allmänt.

BJÖRLIN, G. Flydda tider. Anteckningar och minnen. Stockh. 8:o. 174 s. Pr. 2,50 kr.

De gamle på Steg. — Anteckningar om Håbolssläkten på Dal. — Handel och vandel förr i tiden. — Namnregister.
Anm. i *Aftonbl.*, 20/7, af P. M. G[RANQVIST].

BODMAN, G. Alkemi eller konsten att framställa guld ur oädla metaller. Alkemien i Sverige t. o. m. senare hälften af 1700-talet. (Forts.)
I *Guldsmeds-posten*, Årg. 2, 139—142.

DE BRUN, F. Kulturhistoriskt småplock ur Stockholms stads tänkeböcker.
I förf:ns *Från det gamla Stockholm*, s. XXII—XXIV.

FORSELL, MARIE-LOUISE. En resa i familjevagn år 1842. Dagboksanteckningar utg. af SYSTER HEIJKENSKJÖLD. Stockh. 8:o. 202 s., 13 pl., 1 karta. Pr. 5,50 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 15/12, af F. BÖÖK; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 14/12; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 23/12, af [A.] Å[HMA]N.

FORSSTRAND, C. Spåkvinnor och trollkarlar. 1913.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 138—139, af C. HALLENDORFF; *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 321—328, af E. WALLIS; *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 278—283, af R. F. v. WILLEBRAND.

—— Konung och adel. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. 1:a o. 2:a uppl. Stockh. 8:o. 246 s., 9 pl. Pr. 5 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 12/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/12, af C. HALLENDORFF; *Aftonbl.*, 24/12, af P. M. G[RANQVIST]; *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4. s. 50, af A. SJÖGREN; *Aftontidn.*, 24/12, af E. THYSELIUS; *Finsk tidskr.*, T. 77, 278—283, af R. F. v. WILLEBRAND.

GADELIUS, B. Tro och öfvertro i gångna tider. Del 1, 2. Stockh. 1912—1913. 8:o. XIII, 263 s., 11 pl.; 332 s., 13 pl. Pr. för del 1: 5,75 kr., för del 2: 7,25 kr.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 213, af S. LAMPA; *Nya Argus*, Årg. 7, s. 33—34, af R. L[AGERBOR]G.

GEETE, R. De sista nunnorna i Vadstena.
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 12—17.

GRIBBLE, F. Drottning Kristinas hof och hennes senare öden efter tronafsägelsen. Bemynd. öfvers. Stockh. 8:o. 284 s., 4 portr. Pr. 4,75 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, 24/12, af V. S[ÖDERBER]G.

Handlingar, Fyra, rörande Vadstena klosters privilegier (1440 och 1458), abbedissans årliga redovisning och klosterfolkets tarf af kost och föda. Efter gamla handskrifter utg. af R. GEETE. Stockh. 8:o. S. 281—296.
Bil. t. *Sv. fornskr.-sällsk. årsmöte*, 1914.

Handtverksskråna i Stockholm under medeltiden. (Forts.)
I *Guldsmeds-posten*, Årg. 2, s. 153—155.

HEINRICIUS, G. Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827. Kultur- och personhistoriska skildringar. Hfors. 8:o. XIV, 236 s. Pr. 3 fmk.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 116.

LOOSTRÖM, L. Johan Tobias Sergel. En gustaviansk tidsbild. Stockh. 4:o. 120 s., 35 pl. Pr. 12 kr.
Anm. i *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 77—78, af J. ROOSVAL.

OGIER, CH. Från Sveriges storhetstid. Franska legationssekreteraren Charles Ogiers dagbok under ambassaden i Sverige 1634—1635. Från latinet med inl. och noter utg. av S. HALLBERG. Stockh. 4:o. 141 s. Pr. 2,90 kr.

Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 284—285, af H. B[RULI]N; *Personh. tidskr.*, Årg. 16, s. 185—187, af B. B[OETHIU]S; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 1/11; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 9/12, af C. HALLENDORFF; *Aftonbl.*, 14/10, af F. VETTERLUND.

RUDELIUS, F. Kavaljer och vagabond. Öfversten i svenska armén, chevalier Wilhelm von Runges lif och resor skildrade. Stockh. 8:o. VIII, 303 s., 4 pl. Pr. 5,75 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 9/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Sv. exlibris-tidskr.*, Årg. 4, s. 49—50, af A. SJÖGREN; *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 9/12, af I. H[ALLBER]G; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/12, af C. F[ORSSTRAND].

SANDSTRÖM, J. En gille-urkund från medeltidens slut.

I *Nordiska ortnamn, hyllningsskr. tillägn. A. Noreen*, s. 187—194. — Äfven i *Namn o. bygd*, Årg. 2, s. 187—194.

SCHÜCK, H. Upsala öd. Upps. 8:o. 37 s. Pr. 1 kr.

I *Upps. univ. årsskr.*, 1914, Program, 2.

SVENSSON, J. V. De svenska folknamnen hos Jordanes. Karlstad. 8:o. 70 s.

Redogörelse för Karlstads h. allm. lärov., 1913/14, Bihang.

WADSTEIN, E. Birka och björköarätt.

I *Nordiska ortnamn, hyllningsskr. tillägn. A. Noreen*, s. 92—97. — Äfven i *Namn o. bygd*, Årg. 2, s. 92—97.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Gustavianska studier. Historiska utkast från tidevarvet 1772—1809. Stockh. 8:o. 320 s., 7 pl. Pr. 4,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 24/12, af G. N[ORDENSVA]N; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/12, af C. HALLENDORFF; *Aftonbl.*, 20/12, af S. BERGH; *Hertha*, Årg. 1, s. 448—449, af SIGRID LEIJONHUFVUD.

—— Gustavianskt hovliv. Smådrag ur hertiginnan Charlottas brev till Sophie Piper.

I *Hertha*, Årg. 1, s. 343—351.

WALLIS, E. Spåkvinnan mamsell Arfvidsson.

I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 321—328.

WESTERMARCK, HELENA. Kvinnobildning för 100 år sedan. (Interiör från 1800-talets början.)

I förf:ns *Kvinnospår*, s. 1—52.

B. Teater- och musikhistoria.

Samfund, Sveriges teaterhistoriska. Årsskrift 1913. Utg. af O. WIESELGREN. Stockh. 8:o. 131 s. Medl.-afg. 5 kr. för år.

J. FLODMARK. När Dramatiska teatern grundades. — G. NORDENSVAN. Ur Olof Ulrik Torsslows lefnad. — K. WARBURG. Anteckningar om det

franska teatersällskapet i Stockholm 1724—25, ur Carl Gustaf Tessins bref till sin trolofvade. — E. SUNDSTRÖM. A. N. von Höpken, en svensk operakompositör på 1700-talet. — O. WIESELGREN. Stagnells »Den lyckelige banquerontieren». — O. WIESELGREN. Strödda bidrag till den svenska teaterns historia ur samtidiga källor. — O. WIESELGREN. Ett Karl XII:s-drama på Lübecks teater år 1756. — Litteratur: M. Jacobs. Deutsche Schauspielkunst. Rec. af O. WIESELGREN. — Förteckning öfver samfundets styrelse och medlemmar.

ANDERSSON, J. Några kontradanser från 1700-talet.
I *Folkminnen o. folktankar*, Årg. 1, s. 96—100.

[ANREP-NORDIN, B.] Johan Bahr. En gotländsk kompositör och organist.
I *Musiktidningen*, Årg. 16, s. 51—52, 57—58.

BERG, W. Bidrag till musikens historia i Göteborg 1754—1892. På föranstaltande av Göteborgs orkesterförening. D. 1, 2. Göteb. 8:o. 611 s. Pr. för båda del. tills. 7,50 kr.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 18/11, af J. A[TTERBOM].

DAHLGREN, LOTTEN. Grannarna på Kungsängsgatan. Ett par kapitel ur en svensk tondiktares [ɔ: J. A. Josephsons] historia. Stockh. 8:o. IX, 226 s., 4 pl. Pr. 4,50 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 24/12, af O. M[ORALE]S; *Stockh.-tidn.*, 14/12, af H. N[YBLOM]; *Hertha*, Årg. 1, s. 449—450, af E[LLEN] K[LEMAN]; *Upsala*, 1/12.

DIDRING, E. Vår nationalscen och vår inhemska dramatik.
I *Dagen*, 17/5.

FLODMARK, J. När Dramatiska teatern grundades.
I *Sv. teaterhist. samf. årsskr.*, 1913, s. 1—36.

FORSSTRAND, C. En kungl. teaterchef för hundra år sedan. [ɔ: John Hugo Hamilton.]
I *Sv. musikkalender*, 1914, s. 13—14, 1 portr.

[HEDBERG, F. o. LAURIN, C. G.] Dramatische Kunst [in Schweden].
I *Schweden. Hist. statist. Handbuch* (1913), Teil 1, s. 589—592.
Anm. i *Aftontidn.*, 11/6, af E. THYSELIUS.

HOLMSTRÖM, MARIA. Jenny Lind som konstnärinna och människa. 3:e uppl. Göteb. 8:o. 269 s. Pr. 4 kr.

LANDTMANSON, G. De senaste karolinska musikfynden.
I *Karol. förb. årsbok*, 1913, s. 389—405.

LAURIN, C. G. Ros och ris. Från Stockholms teatrar 1903—1913. Stockh. 8:o. 513 s. Pr. 13,50 kr.
Anm. i *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 175—176, af HJ. SÖDERBERG.

—— Från Stockholms teatrar. 1—3.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 119—128, 163—174, 381—391.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. Teaternotiser i Tessinska bref. 1724—1737.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 35—47.

LINDBLAD, A. F. Bref till A. F. Lindblad från Mendehlsson ... och andra. 1913.

Se nedan Afd. 6: B.

MEISSNER, HJ. En musikers minnen. Episoder och anekdoter. Stockh. 8:o. 151 s. Pr. 2,75 kr.

Anm. i *Aftonbl.*, ²²/₁₂, af C. G. N[ORDENSVA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, ²³/₁₂, af QUIDAM QUIDAMSON [ↄ: N. P. SVENSSON].

NORDENSVAN, G. Ur Olof Ulrik Torsslows lefnad.

I *Sv. teaterhist samf. årsskr.*, 1913, s. 39—68.

PERSONNE, N. Sv. teatern under gustavianska tidehvarfvet. 1913.

Anm. i *Fyris*, Årg. 1, s. 104—105, af K. R. G. S[TRÖMBERG].

—— Svenska teatern från Gustaf III:s död till Karl XIV Johans ankomst till Sverige, 1792—1810. Några anteckningar. Stockh. 8:o. 272 s. Pr. 5 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., ²⁴/₁₂, af C. F[ORSSTRAND]; *Aftonbl.*, ²⁴/₁₂, af TH. BLANCHE.

RANDEL, A. Vermländingarnas kompositör [ↄ: Andreas Randel]. Ett femtioårsminne.

I *Sv. scenen*, Säsong 1914/15, s. 17—19.

SUNDSTRÖM, E. A. N. von Höpken. En svensk operakompositör på 1700-talet.

I *Sv. teaterhist. samf. årsskr.*, 1913, s. 71—84.

[SVANBERG, J.] Ett sällsynt Jenny Linds-porträtt. (Undert.: J. SBG.)

I *Sv. scenen*, Säsong 1914/15, s. 1—2.

[——] Sällsynta porträtt ur musikhistoriska museets teaterafdelning. (Undert.: J. SBG.)

I *Sv. scenen*, Säsong 1914/15, s. 9—10, 29—30.

SÖDERHJELM, W. Finska operan. Ett 40-årsminne.

I *Nya Argus*, Årg. 7, s. 49—51.

[VALENTIN, K.] Tonkunst [in Schweden].

I *Schweden. Hist-statist. Handbuch* (1913), Teil 1, s. 582—589.

WARBURG, K. Anteckningar om det franska teatersällskapet i Stockholm 1724—25, ur Carl Gustaf Tessins bref till sin trolofvade.

I *Sv. teaterhist. samf. årsskr.*, 1913, s. 69—70.

WIESELGREN, O. Strödda bidrag till den svenska teaterns historia ur samtidiga källor.

I *Sv. teaterhist. samf. årsskr.*, 1913, s. 104—113.

VRETBLAD, P. Johan Helmich Roman 1694—1758. Svenska musikens fader. D. 1, 2. Stockh. 8:o. 132, 92 s. Pr. för båda del. tills. 7,50 kr.

Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., ²¹/₁₁, af H. G[LIMSTED]T; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., ²⁴/₁₂, af O. M[ORALE]S; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., ¹⁶/₁₂, af A. H—N.

6. Svensk litteraturhistoria.

A. Allmänt.

Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning. Red. G. Gran; red.-sekr. F. Bull. Bd 1, 2 (= H. 1—4, 1914). Kria. 8:o. 452, 376 s. Pr. för hel årg. 10 kr.

Anm. i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg 1, s. 382—384, af O. Wieselgren; *Nya Argus*, Årg. 7, s. 48, af G. Castrén; *Sv. Dagbl.*, landsortsuppl., 27/2, 22/10, af F. Böök; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 23/6, af O. R[abeniu]s; *Aftonbl.*, 11/3, af F. Vetterlund; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 27/2, af J. L[andquist]; *Fyris*, Årg. 1, s. 80, af [J. Nordström]; *Tilskueren*, 1914:1, s. 383, 385, af P. L[evin]; *Das liter. Echo*, Jahrg. 16, sp. 1138, af J. Oestrup; *Mercure de France*, T. 108, s. 877—878, af P.-G. La Chesnais.

Författare, Svenska, utg. af Svenska vitterhetssamfundet. 1: 4, 3: 3, 3: 5: 2, 4: 1. Sthlm. 8:o. Medl.-afg. 10 kr.

1. Then Swänska Argus, utg. af B. Hesselman och M. Lamm. — 3. Samlade skrifter af E. J. Stagnelius. Utg. af F. Böök. Del. 3: 3, 3: 5: 2. — 4: 1 Samlade dikter af Lucidor. Utg. af F. Sandwall. H. 1. — Meddelanden, nr 5.

Förhandlingar och uppsatser. 27 (1913). Hfors. 8:o. CIV, 264 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 115.
Förhandlingar. — A. Hultin. Bidrag till litteratur- och lärdomshistorien i Finland. — E. Lagus. Två varianter till Fänrik Stål och Vårt land. — T. E. Karsten. Svenskarnas bosättningar i Finland. — C. M. Schybergson. Carl Schirrens Runebergsöversättningar. — H. Hultin. Ur en biskops brevväxling. — P. Nordmann. Sara Elisabet Wacklin. — M. G. S[chybergson]. Till H. G. Porthans brevväxling. — O. F. Hultman. Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland. — Anteckningar gjorda under bonderesningen på Åland 1808 av O. Hambræus. Meddel. av R. Hausen.

Handlingar, Svenska Akademiens, ifrån år 1886. D. 25 (1911—1913). Stockh. 8:o. 370 s. Pr. 5 kr.

Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1911: Tal af Akademiens direktör, herr Hjärne. — Redogörelse för sammankomsten. — Minne af Egron Lundgren. Barndoms- och ynglingaåren intill 1839. Ett studiefragment af A. T. Gellerstedt. — Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1912: Tal af Akademiens direktör, herr Karlfeldt. — Inträdestal af herr Verner von Heidenstam. — Svar af herr Karlfeldt. — Redogörelse för sammankomsten. — Handlingar rörande Svenska Akademiens högtidsdag den 20 december 1913: Tal af Akademiens direktör, herr Billing. — Inträdestal af herr Henrik Schück. — Svar af herr Billing. — Inträdestal af herr Sven Hedin. — Svar af herr Billing. — Redogörelse för sammankomsten. — Minne af prosten Henrik Schartau, af herr Billing.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 5/10, af F. Böök; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 13/11, af K. W[arbur]g.

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 34 (1913).

Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 309—310, af O. SYLWAN; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 29/3, af F. BÖÖK; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 15/4, 1/5, af N. E[RDMANN].

Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska litteratursällskapets arbetsutskott. Årg. 35 (1914). Upps. 8:o. VII, 241, 27, VI s. Pr. 6,50 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 1: 35.
Redog. för årsmötet. — E. LIEDGREN. Till belysning af krisen i Joh. Olof Wallins lif. — O. HOLMBERG. En nyfunnen Tegnérdikt. — SIGRID LEIJONHUFVUD. Teaternotiser i Tessinska bref. 1724—1737. — A. NORDÉN. Ulla Winblad i Norrköping. — E. LEWENHAUPT. Några Lidnerbref. — E. NOREEN. Om »Sju vise mästare» på fornsvenska. — J. NORDSTRÖM. Hvem har skrifvit Bröllopps Beswärs IhogKommelsze? Bihang: 1. Bröllopps Beswärs IhogKommelsze (med inledning), 2. Tvenne bröllopsdikter af Johannes Rudhelius. — J. NORDSTRÖM. Vår äldsta svenska hexameterdikt. — H. SCHÜCK. Ur gamla anteckningar. 4. Ett bidrag till Samuel Columbus biografi. 5. Ur Runius' anteckningsbok. — A. NELSON. Svensk litteraturhistorisk bibliografi, 32 (1913). — (Titelblad och femårsregister till årg. 31—35.)

Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet. H. 144—145. Stockh. & Lund. 8:o & 4:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

H. 144. Peder Månssons skrifter. Utg. af R. GEETE. H. 2. — H. 145. K. F. SÖDERWALL. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 25. — Årsmöte med Bilaga.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet. 1: 35, 7: 7: 3, 17: 17. Upps. 8:o. Medl.-afg. 5 kr. för år.

1: 35. Samlaren. Årg. 35. — 7: 7: 3. 1500- och 1600-talens visböcker, utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 7. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 3. — 17: 17. L. BYGDÉN. Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. H. 19.

Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland. 107, 113—118. Hfors. 8:o. Medl.-afg. 10 fmk. för år.

113. Studier i nord. filologi. Utg. gen. H. PIPPING. Bd 5. — 114. Pehr Kalms brev till samtida. 1. Pehr Kalms bref till C. F. Mennander. — 115. Förhandlingar och uppsatser. 27 (1913). — 116. S. HEINRICIUS. Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827. — 107. Släktbok utg. af A. WILSKMAN. 1: 2. — 117. Skrifter af C. G. ESTLANDER. 1. Uppsatser om J. L. RUNEBERG. — 118. Studier i nord. filologi. Bd 6.

ANDERSSON, A. Bibeln i 1600-talets andaktsböcker.

I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 51—66.

ALMQUIST, H. Karl XIV Johan och den begynnande skandinavismen. Cirkuläret af år 1837.

I *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 198—209.

Argus, Then Swänska. Utg. af B. HESSELMAN och M. LAMM. H. 4. Stockh. 8:o. S. 193—498. Pr. 9,25 kr.

Svenska förf. utg. af sv. vitterh.-samf., 1: 4.

BECKMAN, N. Studier till västgötalagarnas historia. 1. Laghandskriftens egna uppgifter. 2. Något om västgötalagens äldsta fragment. 3. Rättlösabalken. 4. Vidhemsprästens anteckningar om sin hemsocken. 5. De två excerptsamlingarna i Cod. B. 59. 6.(!) En viktig ortografisk fråga. — 6. Västgötalängdernas författare. 7. Västgötalängdernas senare öden. 8. Ett par diplom från lagman Eskils tid. 9. Biskop Brynolf och kyrkobalken i VGL. II. 10. Sammanfattning.
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 28 (1912), s. 54—98, 140—167.

—— Studier till västgötalagarnas historia. 11. Ett daterbart stadgande i VGL. I. 12. Ytterligare om biskoplig och folklig lagstiftning. 13. Kolbränna. 14. Stycket om kvarnar.
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 30, s. 1—16.

—— Sveriges äldsta kristna konungalängd.
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 1—11.

BELFRAGE, S. Bidrag till den s. k. klimatlärans historia.
I *Folkskolelärareseminariets i Uppsala redogörelse*, 1912/14, s. 5—14.

BENSON, A. BURNETT. The old Norse element in Swedish romanticism. New York. 8:o. XII, 192 s. Pr. 1 $ net.

BENZON, K. Krigslyrik 1870—1871.
I *Idun*, Årg. 27, s. 606.

Beowulf. En fornengelsk hjältedikt. Övers. av R. WICKBERG. [Med litteraturhist. inledning.] Stockh. 8:o. 122 s. Pr. klb. 1,80 kr.
Askerbergs pop.-vet. bibl., 5.

BERG, R. G:SON. Svenska Studier. 1910.
Anm. i *Literaturbl. für germ. u. rom. Philologie*, Jahrg. 25, s. 195, af A. GEBHARDT.

—— Litteraturbilder. 1913.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 22/2, af O. RABENIUS.

BERG, H. Litteraturens betydelse i kristider.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 11/12.

BLANCK, A. Den nordiska renässansen i 1700-talets litteratur. 1911.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 214—215, af O. WIESELGREN.

BRATE, E. Pireus-lejonets runinskrift. 8:o. 48 s.
I *Antikv. tidskr. för Sverige*, D. 20, nr 3.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 6/9, 7/9, af E. OLSON.

Bref, Strödda, från svenskar i Italien. Ur Upsala univ.-bibl:s samlingar, utg. af E. LUNDSTRÖM. Göteb. 8:o. VIII, 68 s. Pr. 2,25 kr.
Svenskars bref och anteckningar från Italien, 2.
Anm. i *Finsk. tidskr.*, T. 77, s. 214—215, af F. GUSTAFSSON.

BÖÖK, F. Essayer och kritiker (1911—1912). 1913.
Anm. i *Nya Argus*, Årg. 7, s. 34—36, af O. HOLMBERG; *Nord. tidskr.*, 1914, s. 152—156, af G. LINDBLAD.

BÖÖK, F. Svenska studier i litteraturvetenskap. 1913.

Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 408—412, af A. NILSSON; *Nord. tidskr.*, 1914, s. 152—156, af G. LINDBLAD; *Vår lösen*, Årg. 5, s. 85—88, af HILMA BORELIUS; i *Soc.-dem.*, 10/1, af E. HEDÉN.

—— Kreaturens suckan. 1—5.

I *Edda*, Bd 1, s. 298—349.

CASTRÉN, G. Nyare finländsk litteraturhistoria.

I *Edda*, Bd 1, s. 228—231.

CEDERSCHIÖLD, G. Fornnordiska gåtor.

I *Stockh.-tidn.*, *julläsning*, s. 15—16.

—— Skandiska språk och skandiska minnen. 1—4.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/9, 7/9, 16/9, 24/9.

—— Var brändes Olav Trätälja enligt Ynglingatal?

I *Nordiska ortnamn, hyllningsskr. tillägn. A. Noreen*, s. 29—35. — Äfven i *Namn o. bygd*, Årg. 2, s. 29—35.

CLAUSSEN, C. Patologiske træk i det 19de århundredes digtning. 1. Romantiken. 2. Realismen.

Denna uppsats behandlar bl. a. de svenska förf.: O. Hanson, G. af Geijerstam, O. Levertin o. A. Strindberg.
I *Nord. tidskr.*, 1914, s. 339—349, 555—569.

DAHLGREN, LOTTEN. Lyran. 1913.

Anm. i *Det nya Sverige*, Årg. 8, s. 81—83, af O. SYLWAN; *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 76, af S[IGRID] L[EIJONHUFVUD].

[ERDMANN, N.] Flanörfilosofiens bankrutt. (Undert.: N. E.)

I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 5/12.

—— Ur frihetstidens finanser och affärsmoral.

I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 1/5, 5/5.

[——] Nya litterära ideal. 1, 2. (Undert.: N. E.)

I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 6/1, 18/1.

ERIXON, S. En bortglömd östgötavisa.

I *Meddel. från Östergötlands fornminnes- och museiför.*, 1913/14, s. 100—101.

[FOGELKLOU, EMILIA.] Gamla kväden. (Undert.: E. F.)

I *Vår lösen*, Årg. 5, s. 330—336.

Föryngring, Svenska Akademiens. (Ledande art.)

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/6.

[GRANQVIST, P. M.] Svenska idrottsmän och svensk idrott genom en genealogs och kalenderbitares pincenez. [Bl. a. Olof Rudbeck d. ä. o. P. H. Ling.] (Undert.: P. M. G.)

I *Aftonbl.*, 25/1.

GRAPE, A. o. NERMAN, B. **Ynglingatal.** 1—4. Upps. 8:o. 134 s., 4 pl. Pr. 3 kr.

1. Handskrifternas text bokstavstroget återgiven. — 2. Paleografisk kommentar. Red. av A. GRAPE. — 3. A. GRAPE. Litteraturen rörande Ynglingatal. Bibliografi. — 4. B. NERMAN. Metrik.
Meddelanden från nord. seminariet (i Uppsala), 3. — I *Uppsala univ. årsskr.*, 1914.

HALLGREN, A. **Från Stockholms-Tidningens uppväxtår.**
I *Stockh.-tidn.*, 29/11. — Tidningens B-nr utgjordes denna dag af ett jubileumsnummer med ett flertal artiklar af presshistoriskt innehåll.

HEDÉN, E. **Två kritiker.** 1, 2. [ɔ: F. Böök och J. Landquist.]
I *Soc.-dem.*, 10/1, 10/2.

—— **Vittra storhetsminnen. Kvinnliga minnesbilder från Geijers och Tegnérs tid.** 1. 2.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 1—18, 65—81.

—— **Ned med 90-talet!**
I *Soc.-dem.*, 11/4.

HJELMQVIST, TH. **Några förmenta eller ändrade bibelutsagor hos nysvenska författare.**
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 299—320.

HOLM, P. **Något om svensk språkrensning före Viktor Rydberg.**
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 371—393.

HOLMQUIST, HJ. **Sveriges första reformatoriska skrifter.**
I *Karlstads stifts julbok*, 1913, s. 105—113.

HULTIN, A. **Bidrag till litteratur- och lärdomshistorien i Finland. Några anteckningar från perioden 1640—1720.**
I *Förh. o. upps.*, 27, s. 1—66.

JOHNSSON, P. **Svenska folklifsskildrare under senare årtionden.**
Fören. Heimdals pop.-vet. artiklar, 1913, nr 12. — Införd i *Upsala*, 7/3.

JÄRNSTRÖM, E. **La culture intellectuelle [en Finlande].**
I *Finlande et Finlandais. Ouvrage publ. sous la dir. de* W. SÖDERHJELM (1913), s. 111—131.

JØRGENSEN, ELLEN. **Nordiske studierejser i middelalderen. Nordboerne ved universitetet i Paris fra det 13. aarhundredes begyndelse til det 15. aarhundredes midte.**
I *[Dansk] Hist. tidsskr.*, Række 8, Bd 5, s. 331—382.

KEY, ELLEN. **Kvinnoböcker om män.**
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 273—384.

KNIBBS, J. H. Voices of the North and echoes of Hellas. London 1913. 8:o. 291 s. Pr. 5 sh.

Detta arbetes första afdelning behandlar finländsk poesi och finska ämnen.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 76, s. 445—451, af K. E. PRIMUS-NYMAN.

KOCK, A. Belysning af ett gammalt i lagtext mötande ord [*beye ost*].
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 137—141.

LAGERKVIST, P. Ordkonst och bildkonst. 1913.
Anm. i *Nya Argus*, Årg. 7, s. 17—18, af G. C[ASTRÉN]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 1/2, af F. BÖÖK; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 1/2, 10/3, af J. LANDQUIST; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 6/1, 18/1, af N. E[RDMANN]; *Dagen*, 14/4, 15/4, af D. SPRENGEL; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 12/3, af S. EK.

LANDQUIST, J. Essayer. Ny samling. 1913.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 412—415, af A. NILSSON; *Ord o. bild.*, Årg. 23, s. 331—333, af J. GUSTAFSSON; *Dagen*, 19/4, af D. SPRENGEL; *Vår lösen*, Årg. 5, s. 85—88, af HILMA BORELIUS; *Soc.-dem.*, 10/2, af E. HEDÉN.

—— Modern diktkonst och modern målarkonst. 1, 2.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 1/2, 10/3.

LANNÉR, R. Ett bidrag till frågan om den svenska nutidslitteraturens ställning till kristendomen.
I *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 20, s. 393—415.

LARSSON, L. Runstenen i Växjö domkyrka — och Gunnar Gröpe?
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 129—136.

LIEDGREN, E. Hem och hemlif i svensk dikt.
I *Vår lösen*, Årg. 5, s. 168—172.

—— Den svenska psalmboken. Några synpunkter. 2:a omarb. och tillökade uppl. Upps. 8:o. 104 s. Pr. 0,75 kr.
Sveriges kristl. studentrörelses skriftserie, 8.

LINDHAGEN, A. »Psalmboken av 1557 och 1558.» (Kalendariska bidrag. 2.)
I *Årsredogörelse för h. allm. reallärov. på Norrmalm*, 1913/14, s. 6—12.

LINDROTH, HJ. Gutnal Þing och Gutnalia.
I *Från filol. fören. i Lund, Språkl. uppsatser*, 4, s. 66—73.

[LÖNNBERG, E.] Något om växterna i de gamla Götalandslagarna. (Undert.: E. L.)
I *Fauna o. flora*, Årg. 9, s. 123—129.

MARCUS, C. D. Neue schwedische Lyrik.
I *Der Zeitgeist* (*Berliner Tageblatt*), 1913, nr 39.

MAURY, L. Romans scandinaves.
I *Revue politique et litteraire* (*Revue bleue*), 1913, 26/7.

MÜLLER, J. Das Kulturbild des Beowulfepos. Halle. 8:o. XII, 88 s. Pr. 2,80 Mk.
Studien zur engl. Philologie, 53.

MÖRNE, A. Har Finlands svenska litteratur en framtid?
I *Idun*, Årg. 27, s. 218.

NERMAN, B. Konung Ragnvald i Ynglingatal.
I *Maal og Minde*, 1914, s. 65—75.

—— Svärges äldsta konungalängd som källa för svensk historia. Upps. 8:o. 31 s. Pr. 1 kr.
Anm i *Aftonbl.*, 21/4, af E. BRATE.

—— Ottarshögen och Uppsala högar.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 5/6.

—— Om Adilsstrofens äkthet och upprepning inom Ynglingatal. 13 s.
Studier i nord. filologi, Bd 5: 1.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/9, af G. CEDERSCHIÖLD.

NILSSON, A. Nyare riktningar inom svensk litteraturforskning.
I *Edda*, Bd 1, s. 407—415.

NOHRSTRÖM, H. Finländska diktare. En öfversikt af den nyaste svenska litteraturen i Finland.
I *Det nya Sverige*, Årg. 8, s. 188—199.

NORDSTRÖM, J. Vår äldsta svenska hexameterdikt. Ett litet bidrag till den svenska versens historia.
I *Samlaren*, Årg 35, s. 230—232.

NORDSTRÖM, L. Runebergsarfvet. [Litterär programskrift.]
Se nedan Afd. 6: B, RUNEBERG, J. L.

NOREEN, A. Runinskrifter från nyare tid.
I förf:ns *Spridda studier*, Saml. 3 (1913), s. 48—57.

NOREEN, E. Om »Sju vise mästare» på fornsvenska.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 67—70.

NYVALL, D. The new romanticism in Scandinavian letters. Chicago u. å. [1914]. 8:o. 75 s.

OLSON, E. Norvagismer i några fornsvenska medeltidsdikter. [Eufemiavisorna och Konung Alexander.]
I *Från. filol. fören. i Lund, Språkl. uppsatser*, 4, s. 88—105.

—— Ändelsevokalernas växling i Östgötalagens textkodex.
I *Ark. för nord. filol.*, Bd 30, s. 259—303.

OSSIAN-NILSSON, K. G. Reaktionen. En stridsskrift. Malmö. 8:o. 71 s. Pr. 0,75 kr.
— — Rabindranath. [Kritik af Sv. akademiens sätt att utdela Nobelpriset.] — Fenomenet Böök. — Nittiotalet och dess hövdingar. — När kritiken vaknade. — Dramatens Cerberus.
Anm. i *Soc.-dem.*, 11/4, af E. HEDÉN; *Dagen*, 7/5, af D. SPRENGEL.

PIPPING, H. Äldre västgötalagens ordskatt samlad och ordnad. Hfors 1913. 4:o. IV, 60 s.
Acta Soc. scient. Fenn., Tom 42, nr 4.

PIPPING, H. Fornsvenskt lagspråk. 4. Strödda anteckningar. 18 s.
I *Studier i nord. filol.*, Bd 5: 6.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 1/9, af G. CEDERSCHIÖLD.

—— Vadstena-brakteaten och Charnay-spännet. 8:o. 21 s.
Studier i nord. filol., Bd 6: 3.

RABENIUS, O. Svenska essayister och litteraturforskare. 1, 2.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 29/3, 5/4.

—— Ny svensk lyrik.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 616—623.

—— Svenska romaner och noveller. 1—3.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 54—91, 391—399, 506—512.

ROŽNIECKI, S. Varægiske minder i den russiske heltedigtning. Kbhvn. 8:o. 307 s. Pr. 5 kr.

SCHULTHESS, F. Den första nykterhetssång på svenska. »Een wijsa emot Dryckenskap».
I *Mimer*, Årg. 12, s. 49—64.

SCHÜCK, H. Den äldsta kristna konungalängden i Sverige. Upps. 8:o. 41 s. Pr. 1 kr.
I *Upps. univ. årsskr.*, 1914, Program, 1.

—— Ur gamla anteckningar. 4. Ett bidrag till Samuel Columbus' biografi. 5. Ur Runius' anteckningsbok.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 233—241.

—— o. WARBURG, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria. 2:a uppl. D. 1—2. 1911—1912.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 211—214, af O. WIESELGREN.

—— o. WARBURG, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria. D. 4. (K. WARBURG. Sveriges litteratur under realismens och efterhumanismens samt naturalismens tid — från slutet af 1830-talet till inemot sekelskiftet.) H. 1—4. Stockh. 8:o. 192 s., 15 bil. Pr. för häfte 1,20 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 9/11, af S. S[ÖDERMA]N; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 24/12, af F. BÖÖK; *Aftonbl.*, 20/10, 24/12; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 4/11, af N. ERDMANN; *Aftontidn.*, 16/12, af E. THYSELIUS.

SIMOLIN, A. Prästen i den nyare finländska litteraturen.
I *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 90—108.

SJÖROS, B. Studier över fornvästgötska lagtexter. 44 s.
I *Studier i nord. filol.*, Bd 6: 4.

SPRENGEL, D. Ledan vid litteraturen.
I *Dagen*, 18/6.

STAVENOW, L. Den moderna vetenskapens genombrott i svensk historieskrifning. 1913.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 51—52; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 252—255.

[STEFFEN, R.] Die schöne Literatur [Schwedens].
I *Schweden. Hist.-statist. Handbuch* (1913), Teil. 1, s. 541—553.

STENBOCK, C. M. »Ransakningar om antikviteterna 1667—84. Östergötland.» Meddelade.
I *Meddel. från Östergötlands fornminnes- och musei-för.*, 1913/14, s. 23—51.

STENFELT, P. E. Minnen från Dagens Nyheters ungdom, 1864—1874. Upptecknade.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12. — Tidningen utkom denna dag i ett jubileums-nr med ett flertal uppsatser af presshistoriskt innehåll.

STIEVE, F. Neue schwedische Lyrik.
I *Frankfurter Zeitung*, 12/2.

STJERNA, K. Essays and questions connected with the old English poem of Beowulf. 1912.
Anm. i *Journal of Engl. and Germ. philology*, Vol. 13, s. 167—173, af F. Klaeber.

SÖDERHJELM, W. Profiler ur finskt kulturlif. Hfors 1913. 8:o. 446 s. Pr. 6 fmk.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 28/3, af F. Böök; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 18/2, af J. L[andquist]; *Stockh.-tidn.*, 24/1, af R. G:son Berg.

—— Inhemsk prosa. (Undert. W. S.)
I *Nya Argus*, Årg. 7, s. 196—198.

SÖDERMAN, S. Böcker och författare. Kritiker och studier (1894—1914). Stockh. 8:o. 348 s. Pr. 4,75 kr.
Denna volym innehåller uppsatser och kritiker, samtliga redan förut publicerade, öfver följande svenska förf. och deras enstaka arbeten, nämligen: A. Strindberg, V. von Heidenstam, O. Levertin, Selma Lagerlöf, P. Hallström, T. Hedberg, G. Fröding, E. A. Karlfeldt, Hj. Söderberg, K. G. Ossian-Nilsson, H. Berger, E. Norlind, G. Jansson, D. Fallström, R. Gustafsson, V. Ekelund, B. Bergman, S. Lidman, A. Österling, G. Johansson, B. Gripenberg, M. Lybeck.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 8/12, af O. Rabenius; *Aftonbl.*, 19/12, af E. Norling; *Göteborgsp.*, 17/12, af R. G:son Berg; *Aftontidn.*, 23/12, af E. Thyselius.

SÖDERWALL, K. F. Rättsuttryck i den fornsvenska pentateukparafrasen.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 419—429.

TUNBERG, S. Sveriges medeltidskällor och ortnamnsforskningen.
I *Nordiska ortnamn, hyllningsskr. tillägn. A. Noreen*, s. 98—104. — Äfven i *Namn o. bygd*, Årg. 2, s. 98—104.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 134.

UNWERTH, W. von. Untersuchungen über Totenkult und Ódinnverehrung bei Nordgermanen und Lappen mit Excursen zur altnordischen Literaturgeschichte. Breslau 1911. 8:o. xii, 178 s. Pr. 9 Mk.
Germanist. Abhandlungen, H. 37.
Anm. i *Ark. för nord. filol.*, Bd 30, s. 124—128, E. Hellquist.

UNWERTH, W. VON. Christian Weises Dramen Regnerus und Ulvilda nebst einer Abhandlung zur deutschen und schwedischen Literaturgeschichte. Herausgegeben. Breslau. 8:o. VIII, 296 s. Pr. 10 Mk.

Germanist. Abhandlungen, H. 46.

Ur Dagens Nyheters historia. Några namn och data från det gångna halvseklet.

I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12.

WESTERMARCK, HELENA. Kvinnospår. Kulturbilder från 1800-talets förra del. Sammanställda. Hfors 1913. 8:o. 241 s. Pr. 4,25 fmk.

VETTERLUND, F. Skissblad om poeter. En essaysamling. Stockh. 8:o. VI, 403 s. Pr. 5,75 kr.

Förord. — Romantik. (Svensk romantik. Romantisk och naturalistisk romantik. Atterboms Carolina. Några Rydbergsstudier. C. D. af Wirsén.) — Dalarne och Skåne. (E. A. Karlfeldt, O. Hansson.) — Idyllens poeter. (A. T. Gellerstedt, E. N. Söderberg, C. Thelander.)

Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 23/12, af F. BÖÖK; *Aftonbl.*, 21/12, 22/12, af E. NORLING; *Stockh.-tidn.*, 27/12, af K. B[ARR]; *Göteborgsp.*, 31/12, af R. G:SON BERG; *Aftontidn.*, 23/12, af E. THYSELIUS.

[——] Literaturgeschichte [in Schweden].

I *Schweden. Hist.-statist. Handbuch* (1913), Teil 1, s. 613—614.

WIESELGREN, O. Några anteckningar om våra dagars folklitteratur.

I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 251—265. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 192—206.

—— »Yppighets nytta». 1912.

Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 55—56, af E. HKR [ɔ: E. HECKSCHER].

—— Återfunna rester af vår medeltida litteratur.

I *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 128—134. — Denna uppsats föranledde ett *Beriktigande* af N. HÖJER, hvarpå följde ett *Svar* af O. WIESELGREN, båda s. 398 i samma tidskr.

—— Ur bokmarknaden.

I *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 53—62.

—— Ur den nyare svenska litteraturhistorien.

I *Edda*, Bd 1, s. 211—227.

Visböcker, 1500- och 1600-talens. Utg. af A. NOREEN och J. A. LUNDELL. 7. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 3. S. 371—418. Upps. 8:o. Pr. 1 kr.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk., 7: 7: 3.

Vitterhet, Svensk, för skola och hem. H. 1—17. Hfors 1906—1913.

Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 450—453, af H. NOHRSTRÖM; *Tidskr. utg. af Pedag. för. i Finl.*, Årg. 51, s. 422—430, af R. SAXÉN.

WRANGEL, E. [Über die ästhetische Wissenschaft in Schweden.]

Kongress für Ästhetik und allg. Kunstwissenschaft. Berlin 1913, Bericht (1914), s. 39—40.

B. Särskilda författare.

ADLERSPARRE, SOFIE. (ESSELDE.)

DAHLGREN, LOTTEN. Esseldes testamente.
I *Hertha*, Årg. 1, s. 9—13.

AFZELIUS, A. A.

LOTHIGIUS, C. A. R. Ur gamle borgmästarens papper. 1. En bakgrund till Näckens polska. Föredrag hållet i S:t Olovs gille i Norrköping, hösten 1900, med titel: »Om konservering i gamla tider», av C. A. R. Lothigius. Utg. efter hans död. Stockh. 8:o. 19 s., 1 musikbil. Pr. 1 kr.

AHRENBERG, J. J.

BERG, R. G:SON. Jacques Ahrenberg. Några minnen.
I *Stockh. dagbl.*, 15/11.

HULTIN, A. Jac. Ahrenberg såsom hembygdsskildrare. Ett hittills otryckt företal till hans novellsamling »Österut».
I *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 355—361.

WILLEBRAND, R. F. v. Jac. Ahrenberg †.
I *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 221—231.

ALMQUIST, C. J. L.

ALMQUIST, E. C. J. L. Almquist. Studier öfver personligheten. Stockh. 8:o. IX, 250 s. Pr. 4,25 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 2/5, af F. BÖÖK; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 14/7, af N. E[RDMANN]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 24/4, af K. WARBURG; *Fyris*, Årg. 1, s. 93, af [J. NORDSTRÖM]; i *Östgöta-corresp.*, 17/7, af [I.] N[ORBER]G; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 7/9, O. RABENIUS.

BÖÖK, F. C. J. L. Almquist och den moderna litteraturen.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 2/6.

ANNERSTEDT, C.

Bibliografiska undersökningar tillägnade C. Annerstedt på hans sjuttiofemårsdag den 7 juni 1914.
Se ofvan Afd. 3.

ADDE, G. Förteckning öfver bibliotekarien C. Annerstedts utgifna skrifter.
Se ofvan Afd. 1.

HALLENDORFF, C. Claes Annerstedt 75 år.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 5/6.

ATTERBOM, P. D. A.

AURELIUS, B. Atterboms vagga. (Berättelser och skisser ur verkligheten. 1.)
I *Ill. tidskr. för ung o. gammal*, Årg. 4, s. 33—36.

LIEDGREN, E. Romantik och kristendom i ett svenskt skaldelif.
I *Vår lösen*, Årg. 5, s. 343, 346—350.

VETTERLUND, F. Atterboms »Carolina».
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 65—80.

Se äfven RYDQVIST, J. E.

BELLMAN, C. M.

FAHLSTEDT, AMALIA. En bibehållen idyll från Ulla Winblads dagar. [Med bilder från Timmermansg. 25 i Stockholm.]
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 22/6.

NORDÉN, A. Ulla Winblad i Norrköping. Ur Norrköpings stadsarkivs rättegångshandlingar rörande Ulla Winblad och hennes första man.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 48—62.

BENEDICTSSON, VICTORIA. (ERNST AHLGREN.)

FEUK, M. Ernst Ahlgren. 1913.
Anm. *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 10/1, af J. B[RA]TT; *Hertha*, Årg. 1, s. 44, af K[LARA] J[OHANSSON].

BENZELIUS, E., d. y.

Anecdota Benzeliana. Eric Benzelius d. y:s anteckningar i svensk historia. Efter originalhandskr. i Linköpings stiftsbibl. utg. med inl. och personreg. af HJ. LUNDGREN. Stockh. 8:o XI, 107 s., 1 pl. Pr. 4,50 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 13/12, af C. H. H[ALLENDORFF]; *Göteb. handels- och sjöf.-tidn.*, 11/12, af [A.] Å[HMA]N.

BERZELIUS, J. J.

Jac. Berzelius' bref. Utg. af Kungl. Svenska vetenskapsakademien genom H. G. SÖDERBAUM. 1: 3. Brefväxling mellan Berzelius och Alexandre Marcet (1812—1822). Upps. (1913). 8:o. 265 s., 1 pl. Pr. 4,50 kr.
Anm. i *Nord. tidskr.*, 1914, s. 510—522, af TH. HIORTDAHL.

BIRGITTA.

EURÉN, TERESIA, f. ENEROTH. Birgitta Birgersdotter.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 16/12.

FORSBLOM, A. Sancta Birgitta såsom bärare af den medeltida mystikens praktiska grundtankar. Hfors 1911. 8:o. 53 s. Pris 0,75 fmk.

GEETE, R. Två sällsynta Birgittatryck.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 317—324, 3 faksim.

PALMGREN, C. M. Sveriges märkligaste kvinna Birgitta Birgersdotter. Stockh. 8:o. 220 s., 1 portr., 1 tab. Pr. 3 kr.

SKOVGAARD, JOHANNE. Den hellige Birgitta och Maribo kloster. Udg. i anledning af Maribo kirkes 500 aars jubilæum. Nykøbing. 8:o. 104 s. Pr. (i särtr.) 2 kr.
Särtr. ur *Lolland-Falsters hist. samf. aarbog*, 1914.

BJÖRKMAN, E.

KREY, ELISABETH. Edwin Björkman. En svensk som blifvit författare i Amerika.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 7/6.

LANDQUIST, J. En svensk-amerikansk essayist. En förespråkare i Amerika för skandinavisk litteratur.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl.. 25/7.

BOLINUS, A.

En dagbok från 1600-talet, författad av regementspredikanten vid Kalmar regemente, kyrkoherden i Bredaryd, Torskinge och Forsheda, Andreas Bolinus. Utg. av E. BRUNNSTRÖM. Stockh. 1913 8:o. 99 s. Pr. 1,50 kr.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 137, af H. B[RULI]N.

BONDESON, A.

HOLMGREN-STRÖMBOM, GRETA. Ur den blåmålade kistan. Om August Bondeson. 1913.
Anm. i *Hertha*, Årg. 1, s. 21, af K[LARA] J[OHANSSON]; *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 273—278, af ELLEN KEY.

BRAHE, EBBA.

Se GUSTAF II ADOLF.

BREMER, FREDRIKA.

Fredrika Bremers bild. Kalender utg. af SIGRID LEIJONHUFVUD och ELLEN KLEMAN. 1913.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 137—138, af C. HALLENDORFF.

Fredrika Bremer och nykterhetssaken. [Med citat ur *Fosterlandsvännen* för 1847.]
I *Ill. tidskr. för ung o. gammal*, Årg. 4, s. 160.

[GRANQVIST, P. M.] Fredrika Bremers släkt med särskilt avseende på hennes nu levande svenska anförvanter. (Undert.: P. M. G.)
I *Aftonbl.*, 18/1.

[JOHANSSON, KLARA.] Fredrika Bremer som kritiker. (Undert.: K. J.)
I *Hertha*, Årg. 1, s. 117—125, 136—143, 157—161.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Nyare bidrag till Fredrika Bremers karakteristik.
I *Verdandi*, Årg. 32, s. 230—238.

—— Fredrika Bremer som religiös personlighet.
I *Vår lösen*, Årg. 5, s. 5—11, 18—21.

BROMAN, O. J.

Ol: Joh: Bromans Glyrisvallur. Utg. af Gestrike-Helsinge nation i Upsala. Ups. 8:o. H. 5 (= D. 3: 3). S. 161—240. Pr. för häfte 1,75 kr.; lyxuppl. i 75 numr. ex. 2,50 kr.

BÅÅTH, A. U.

Minnesvården öfver A. U. Bååth avtäckt. [Med referat av O. SYLWANS minnestal.]
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/10.

[VETTERLUND, F.] A. U. Bååth. In memoriam. (Undert.: F. V.)
I *Aftonbl.*, 4/10.

BÖÖK, F.

HOLMBERG, O. Fredrik Böök som essayist.
I *Nya Argus*, Årg. 7, s. 34—36.

OSSIAN-NILSSON, K. G. Fenomenet Böök.
I förf:ns *Reaktionen*, s. 19—31.

RØRDAM, V. En svensk kritiker. Fredrik Böök.
I *Gads danske magasin*, 1913/1914, s. 500—507.

CEDERSCHIÖLD, G. (s:r).

Ett aktstycke till släkten Cederschiölds förtjänster om vår modersmålsforskning. [G. Cederschiöld s:rs motion vid 1856—58 års riksdag.]
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 452—455.

CEDERSCHIÖLD, G.

BROBERG, S. GRÉN. J. G. C. Cederschiölds bibliografi.
Se ofvan Afd. 1.

COLUMBUS, S.

SCHÜCK, H. Ett bidrag till Samuel Columbus' biografi. (Ur gamla anteckningar. 4.)
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 233—236.

CREUTZ, G. F.

Gustaf Filip Creutz. Hans lefnad och hans vittra skrifter. Af A. HULTIN. 1913.
Anm. i *Lit. Zentralblatt*, Jahrg. 65, s. 794—795, af — BH —

DAHLBERG, E.

LUNDSTRÖM, H. Erik Dahlberg.
I *Tidskr. för det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 3, s. 65—78.

DAHLBÄCK, S. (ERIK FAHLMAN.)

[ERDMANN, N.] »Firman Åbergson» och tidens diktning. 1, 2. (Undert.: N. E.)
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 22/6, 28/6.

DAHLGREN, C. F.

[FLACH, EVA.] Ur en privat autografsamling. 1. [Ett bref från C. F. Dahlgren.]
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 60—62.

DAHLGREN, F. A.

RANDEL, A. Vermländingarnas kompositör.
Se ofvan Afd. 5: B.

EDELFELT, A.

SÖDERHJELM, W. Albert Edelfelt. Ungdomsbrev.
I förf:ns *Profiler ur finskt kulturlif,* s. 143—256.

ESTLANDER, C. G.

Skrifter av C. G. Estlander. 1. Uppsatser om Johan Ludvig Runeberg. Hfors. 8:o. XI, 527 s. Pr. 5 fmk.
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 117.

HIRN, Y. Minnestal öfver professor emeritus, statsrådet Carl Gustaf Estlander. Hållet vid Finska vet.-societetens årshögtid den 29 april 1911. Hfors 1912. 4:o. 16 s.
I *Acta Soc. scient. Fenn.,* Tom 42.

FALLSTRÖM, D.

SÖDERMAN, S. Daniel Fallström. Vid 50 år.
I förf:ns *Böcker och författare,* s. 266—272.

FEILITZEN, U. VON.

KEY, ELLEN. Robinson.
I *Ord o. bild,* Årg. 23, s. 561—582.

FORSIUS, S. A.

NOREEN, E. Vid läsningen av Forsius' Speculum vitæ humanæ.
I *Språk o. stil,* Årg. 14, s. 29—39.

FORSSLUND, K.-E.

PINEAU, L. Karl-Erik Forsslund.
I *Journal des débats,* 1913, 17/12.

FRIES, TH. M.

HULTH, J. M. Förteckning öfver af Th. M. Fries utgifna skrifter.
Se ofvan Afd. 1.

LINDMAN, C. A. M. Theodor Magnus Fries. * 28 oktober 1832. † 29 mars 1913. 1 portr. (Biografi.)
I *Kungl. sv. vet.-akad. årsbok,* 1914, s. 353—396.

FRÖDING, G.

Gustaf Fröding. Efterlämnade skrifter. 1. Vers. 2. Kåserier och Paschaser. (Företalet undert.: J. LANDQUIST.) Stockh. 8:o. XVI, 195, 272 s. Pr. för del 3 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.,* landsortsuppl., 22/12, af F. BÖÖK; *Aftonbl.,* 16/12, af F. VETTERLUND; *Forum,* Årg. 1, s. 153—155, af R. G:SON BERG; *Aftontidn.,* 8/12, af E. THYSELIUS; *Stockh.-tidn.,* 19/12, af K. BARR; *Göteb. handels- o. sjöf. tidn.,* 9/12, af R. F[EH]R.

En okänd Frödingsdikt. [Till min pipa vid dess återkomst från Mangskogen.]
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 10/5.

BERG, R. G:SON. Gustaf Frödings skaldskap. 3:e uppl. Stockh. 8:o. 40 s. Pr. 0,25 kr.
Studentför. Verdandis småskrifter, 106.

—— Dolores di cholibrados.
I *Hvar 8 dag*, s. 612, 623.

—— Jägar Malms hustru.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 5/4.

—— Frödings »Ingalill».
I *Stockh.-tidn.*, 1/3.

—— Frödings »Skogsrån».
I *Stockh.-tidn.*, 22/2.

—— Frödings »Uppror».
I *Stockh.-tidn.*, 11/10.

—— Frödings syster Cecilia död.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 28/12.

BÄCKMANN, IDA. Gustaf Fröding skildrad. 1913.
Anm. i *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 282—285, af ELLEN KEY.

FEUK, M. Frödings Corydon till Chloe.
I *Språk o. stil*, Årg. 14, s. 235—243.

POTHOFF, E. Gustaf Frödings graltanke.
I *Bonniers månadsh.*, Årg. 8, s. 142—148.

SVENSON, F. Cecilia Fröding. In memoriam.
I *Upsala nya tidn.*, 31/12.

GEIJER, E. G.

BLANCK, A. Geijer i England 1809—1810. En biografisk studie på grundvalen af bref och dagboksanteckningar. Stockh. 8:o. 301 s., 19 pl. Pr. 6,50 kr.
Anm. i *Aftonbl.*, 24/12, af ANNA MARIA ROOS; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., af N. E[RDMANN]; *Aftontidn.*, 23/12, af E. THYSELIUS; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af [E. B.] R[INMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/12, af K. W[ARBUR]G; *Göteborgsp.* 24/12, af R. G:SON BERG; *Upsala nya tidn.*, 22/12, af S. BELFRAGE.

BOËTHIUS, B. Ett obegripet Geijer-citat.
I *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 166—168.

HAMILTON-GEETE, ANNA. I solnedgången. Minnen och bilder från Erik Gustaf Geijers senaste lefnadsår, samlade och meddelade. Saml. 3. Sommaren 1846. 3:e uppl. Stockh. 8:o. 434 s. Pr. 7 kr.

HAMILTON-GEETE, ANNA. **I solnedgången. Minnen och bilder från Erik Gustaf Geijers senaste lefnadsår, samlade och meddelade. Saml. 4. 1846—1847.** Meddelad af E. G. Lilljebjörn. Stockh. 8:o. 187 s., 8 pl. Pr. 3,50 kr.

Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 19/12, af F. BÖÖK; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 22/12, af J. L[ANDQUIST]; *Aftonbl.*, 16/12, af ANNA MARIA ROOS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 22/12, af K. W[ARBURG].

STAVENOW, L. Erik Gustaf Geijers historieskrifning. (Föredragsref.).
I *Upsala nya tidn.* 17/11.

WAHLSTRÖM, LYDIA. Erik Gustaf Geijers politik och vår tid. (Föredragsref.)
I *Upsala nya tidn.*, 5/12.

—— Erik Gustaf Geijer och hans sånger. (Föredragsref.)
I *Upsala nya tidn.*, 21/11.

GEIJERSTAM, G. AF.

[Briefe.]
I *Die Schaubühne*, Jahrg. 10, nr 42.
Anm. i *Das liter. Echo*, Jahrg. 17, sp. 316—317.

GELLERSTEDT, A. T.

A. T. Gellerstedt. Samlade dikter. Utg. av F. VETTERLUND. D. 1, 2. Stockh. 8:o. IX, 340 s., 1 portr.; 392 s., 1 portr. Pr. för båda del. tills. 7,50 kr.
Anm. i *Aftonbl.*, 23/12, af E. N[ORLIN]G; *Stockh.-tidn.*, 22/12, af K. BARR.

A. T. Gellerstedt †.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl. 8/4.

[BERGMAN, B.] Skalden A. T. Gellerstedt död. (Undert.: B. B—N.)
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 8/4.

LAGERLÖF, SELMA. Tal [öfver A. T. Gellerstedt vid Sv. Akademiens högtidssammankomst 20 dec. 1914].
I *Post- o. inr.-tidn.*, 21/12.

[NORBERG, I.] Albert Teodor Gellerstedt. (Undert.: N—G.)
I *Östgöta-corresp.*, 9/4.

RUDIN, W. [Tal vid A. T. Gellerstedts jordfästning.]
I *Post- o. inr.-tidn.*, 16/4.

WARBURG, K. Albert Teodor Gellerstedt †.
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 8/4.

VETTERLUND, F. A. T. Gellerstedt †.
I *Aftonbl.* 7/4.

—— A. T. Gellerstedt. Några erinringar.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 369—379. — Denna studie ingår äfven i förf:ns upplaga af Gellerstedts Saml. dikter (se ofvan) samt i förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 251—271.

GERNANDT-CLAINE, JANE.

EKSTRÖM, SANNY. Jane Gernandt-Claine.
I *Finsk tidskr.*, T. 76, s. 270—284.

GJÖRWELL, C. C.

CARLSSON, A. B. En supplik af Gjörwell 1772. Ett stycke svensk lärdomshistoria i kanslikollegiet.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 67—73.

GUSTAF II ADOLF.

STENBOCK, C. M. Till brefväxlingen mellan Gustaf Adolf och Ebba Brahe.
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 104—115, 3 pl.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 6/11, af S. H[ANSSO]N.

GUSTAFSSON, R.

SÖDERMAN, S. Richard Gustafsson. På sjuttioårsdagen.
I förf:ns *Böcker och författare*, s. 273—277.

HAMILTON, H.

Ur Henning Hamiltons brefsamling. Ett urval utg. af G. CARLQUIST. D. 1, 2. Stockh. 8:o. 217 s., 1 pl.; 236 s. Pr. för båda del. tills. 9 kr.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 7/12, af T.; *Aftonbl.*, 14/12, af G. A. ALDÉN; *Stockh.-tidn.*, 18/12, af [E. B.] R[INMA]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 9/12, 11/12, af K. WARBURG; *Sydsv. dagbl.*, 18/12, af —PT [ɔ: H. E. LARSSON].

CLASON, S. Ur Henning Hamiltons papper.
I *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 102—116.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 46—47.

HANSSON, O.

MORTENSEN, J. Ola Hansson.
Stud.-för. Verdandis pop.-vet. tidn.-art., nr 288. — Införd i *Upsala nya tidn.*, 16/10.

VETTERLUND, F. Ola Hansson.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 205—248.

HEDBERG, T.

OSSIAN-NILSSON, K. G. Dramatens Cerberus.
I förf:ns *Reaktionen*, s. 63—71.

HEDIN, A.

SPÅNGBERG, V. Adolf Hedin i Dagens Nyheter. Ett medarbetareskap, som sträckte sig öfver två decennier.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 28/11.

HEIDENSTAM, V. VON.

MELSTED, H. VON. Heidenstam.
I *Dagen*, 5/7.

Rådström, K. J. **Heidenstam och vinkulten. En blick på hans versproduktion.**
I *Polstjärnan*, Årg. 19, s. 129—130.

HIERTA, L. J.

Lars Hierta. Riksdagsmotioner och anföranden. Del 1, 2. Med understöd af stiftelsen Lars Hiertas minne utg. af G. A. Aldén. Stockh. 1913—1914. 8:o. xxii, 556 s., 1 pl.; xviii, 575 s., 1 pl. Pr. för del 6,50 kr.
Del 1 anm. i *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 25—31, af O. Wieselgren.

Wieselgren, O. **Till belysning af Lars Hiertas politiska åskådning.**
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 25—31.

HILDEBRAND, H.

Hedin, S. **Inträdestal [öfver Hans Olof Hildebrand Hildebrand] i Svenska Akademien den 20 december 1913.**
I *Sv. Akademiens handlingar ifrån år 1886*, D. 25, s. 155—246.

JANSON, G.

Tegengren, K. V. **Gustaf Janson och hans sista bok [Segrare].**
I *Finsk tidskr.*, T. 76, s. 452—457.

JEURLING, A.

Anders Jeurling.
I *Stockh.-tidn.*, 29/11.

JOHANSSON, L. (LUCIDOR).

Samlade dikter af Lucidor. Utg. af F. Sandwall. H. 1. Stockh. 8:o. 320 s. Pr. 10 kr.
Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf, 4: 1.

Karlfeldt, E. A. **Skalden Lucidor. Med illustr. från dåtidens Stockholm efter Erik Dahlbergs originalteckningar. Stockh. 4:o. 131 s. Pr. 3,25 kr.**
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 575—579, af O. Wieselgren; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 17/11, af J. Landquist, *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 28/12, af [K.] W[arburg]; *Aftontidn.*, 22/12, af E. Th[yselju]s; *Sv. exlibristidskr.*, Årg. 4, af A. Sjögren.

JOLIN, J.

Jolin, Ellen. **Johan Jolin och hans vänner. 1913.**
Anm. i *Det nya Sverige*, Årg. 8, s. 83—84, af O. Sylwan; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 137, af C. Hallendorff; *Hertha*, Årg. 1, s. 20, af K[lara] J[ohansson].

KAGG, L.

Leonard Kaggs dagbok 1678—1722. Utg. genom A. Lewenhaupt. Stockh. (1912). 8:o. 331 s. Pr. 8 kr.
Hist. handlingar, 24.

KALM, P.

Pehr Kalms brev till samtida. 1. Pehr Kalms brev till C. F. Mennander, utg. av O. E. A. HJELT och A. HÄSTESKO. Hfors. 8:o. XIII, 398 s. Pr. 4 fmk.

Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 114.

KARLFELDT, E. A.

BÖÖK, F. Erik Axel Karlfeldt. 50 år den 20 juli.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 19/7.

—— Erik Axel Karlfeldt. (Født den 20. juli 1864.)
I *Ugens Tilskuer*, Bd 4, 340—342.

ERDMANN, N. Dalarne i Fridolins sång.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 21/7.

FOGELQVIST, T. På Karlfeldts femtioårsdag.
I *Upsala nya tidn.*, 20/7.

FORSSLUND, K.-E. Till Karlfeldts 50-årsdag.
I *Idun*, Årg. 27, s. 457—458.

[LANDQUIST, J.] E. A. Karlfeldt 50 år. (Undert.: J. L.)
I *Dag. Nyh.*, nationaluppl., 21/7.

SÖDERMAN, S. Fridolins diktare jubilerar. En man — svensk, skald, konstnär.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 19/7. — I hufvudsakligen samma form införd i förf:ns *Böcker och författare*, s. 186—198, under titeln: Axel Karlfeldt. På femtioårsdagen.

VETTERLUND, F. Erik Axel Karlfeldt.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 167—204.

KELLGREN, J. H.

EK, S. Kellgrensporträtt.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 305—310.

SYLWAN, O. Johan Henrik Kellgren. 1912.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 215—217, af O. WIESELGREN.

KEY, ELLEN.

ANDERSSON, ANNA LISA. Ellen Key fyller 65 år.
I *Aftonbl.*, 9/12.

FOGELKLOU, EMILIA. Ellen Key.
I *Hertha*, Årg. 1, s. 439—442.

GAULTIER, P. L'individualisme d'Ellen Key.
I *Revue politique et litteraire* (*Revue bleue*), 1914: 1, s. 730—732.

HOLMBERG, T. Ellen Key om kristendomen och sedligheten.
I *Kristend. och vår tid*, Årg. 9, s. 205—215. — Äfven sep. i *Skriftserie utg. af riksförb. för sedlig kultur*, 9. 8:o. 21 s. Pr. 0,25 kr.
Anm. i *Aftonbl.*, 28/10, af LUCIE LAGERBIELKE (VITUS).

[LANDQUIST, J.] Ellen Key.
I *Hvar 8 dag,* Årg. 16, s. 177—178.

—— Ellen Key. Einzig autor. Übertr. von MARIE FRANZOS. Halle 1912. 8:o. 125 s., 1 pl. Pr. klb. 4 Mk.

WEICHERT, L. Ellen Key und ihre Ethik. Eine Wertung ihrer Bedeutung für die deutsche Frauenwelt. Berlin. 8:o. 56 s. Pr. 0,80 Mk.

KOCH, M.

HANSSON, S. Martin Kochs sociala romaner.
I *Social tidskr.,* Årg. 14, s. 118—122.

KOLMODIN, O.

JOHNSSON, P. Olof Kolmodin, en gudsman och skald från 1700-talet.
I *Vintersol,* Årg. 22, s. 91—108.

KYLANDER, D.

NORDSTRÖM, J. Vår äldsta svenska hexameterdikt. Ett litet bidrag till den svenska versens historia.
I *Samlaren,* Årg. 35, s. 230—232.

LÆSTADIUS, L. L.

CURTELIUS, ELISABETH. Lars Levi Læstadius. En nykterhetskämpe i höga norden. Ups. 8:o. 81 s. Pr. 0,75 kr.
Anm. i *Nya dagl. alleh.,* nationaluppl., 17/12, af O. B—T; *Hertha,* Årg. 1, s. 394, af E[LLEN] K[LEMAN].

LAGERLÖF, SELMA.

Selma Lagerlöf. Christuslegenden. Deutsche Uebertr. von HENNY BOCK-NEUMANN. Mit einer Einleitung von P. WIEGLER. Berlin & Wien. 8:o. 315 s. Pr. klb. 1 Mk.

Selma Lagerlöfs franska öfversättarinna. [Marguérite Gay.]
I *Nya dagl. alleh.,* nationaluppl., 12/1.

Från Gösta Berling till Kejsaren av Portugallien. Hur Selma Lagerlöf har lästs hemma och ute.
I *Stockh.-tidn.,* 20/12.

BERG, R. G:SON. Selma Lagerlöf. [Öfvers. af] J. L. MARIS.
I *De Nederlansche Vrouwengids,* 1/7, 16/7.

BETHGE, H. Selma Lagerlöf.
I *Die Ähre* (Zürich), 1913, 2: 9.

BONSELS, W. Ricarda Huch und Selma Lagerlöf.
I *Tägliche Rundschau, Unterhaltungsbeilage,* 1913, nr 4.

HEYMAN, H. Den första kvinnan i Svenska Akademien.
I *Dagen,* 3/6.

KALLSTENIUS, G. De fiktiva ortnamnen i Gösta Berlings saga, från språklig synpunkt betraktade.

I *Nordiska ortnamn, hyllningsskr. tillägn. A. Noreen*, s. 60—62. — Äfven i *Namn o. bygd*, Årg. 2, s. 60—62.

[LANDQUIST, J.] Selma Lagerlöf — en av de aderton. (Undert.: J. L.)

I *Dag. Nyh.*, nationaluppl., 4/6.

LEHMANN, E. Nils Holgerssons første rejse.

I *Edda*, Bd 1, s. 394—406.

LEIJONHUFVUD, SIGRID. Selma Lagerlöf en av de aderton.

I *Hertha*, Årg. 1, s. 243.

OLANDER, VALBORG. En blick in i verkstaden. (Ur förarbetena till Selma Lagerlöfs »Körkarlen».)

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 202—216.

RÖTTGER, K. Selma Lagerlöf.

I *Protestantenblatt*, Jahrg. 47, nr 20.

THYSELIUS, E. Selma Lagerlöf i Svenska Akademien.

I *Aftontidn.*, 3/6.

WARBURG, K. Selma Lagerlöf en av de aderton. Några litteraturhistoriska meddelanden i anledning av valet.

I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.* 3/6.

LANDQUIST, J.

SPRENGEL, D. John Landquist som kritiker.

I *Dagen*, 19/1.

LANNERSTJERNA, J. M.

KARLBERG, G. T. Till skalden J. M. Lannerstjernas biografi.

I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 54—56.

LEOPOLD, C. G. AF

BERG, R. G:SON. Skalden Leopold i Finland.

I *Hvar 8 dag*, 22/3.

FREDLUND, K. »Den fördolda Guden». Ett bidrag till C. G. af Leopolds liv och dikt.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 191—201.

MJÖBERG, J. Leopolds Eglé och Annette. 1913.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 21/9, af G. CEDERSCHIÖLD.

LEVERTIN, O.

SÖDERHJELM, W. Oscar Levertin. En minnesteckning. Del 1. Levnad. Stockh. 8:o. 502 s., 16 pl. Pr. 10 kr.

Anm. i *Nya Argus*, Årg. 7, s. 202—205, af E. HASSELBLATT; *Sv. Dagbl.*, landsortsuppl., 10/12, af F. BÖÖK; *Dag. Nyh.*, nationaluppl., 7/12, af J. LANDQUIST; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 12/12, af N. ERDMANN]; *Aftontidn.*, 23/12, af E. THYSELIUS; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 27/11, af K. WARBURG; *Stockh.-tidn.*, 13/12, af S. SIWERTZ; *Göteborgsp.*, 9/12, af R. G:SON BERG.

SÖDERHJELM, W. »Pepitas bröllop». En episod ur Oscar Levertins biografi.
I *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 481—496.
Anm. i *Aftonbl.*, 5/10, af F. V[ETTERLUND].

SÖDERMAN, S. Oscar Levertins poesi.
I förf:ns *Böcker och författare*, s. 67—87.

LIDFORSS, B.

ROSENBERG, O. Bengt Lidforss. * 15/9 1868, † 23/9 1913.
I *Sv. bot. tidskr.*, Årg. 8, s. 147—152.

LIDNER, B.

LEWENHAUPT, E. Några Lidnerbref.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 63—66.

LINDBLAD, A. F.

Bref till Adolf Fredrik Lindblad från Mendelssohn... och andra. 1913.
Anm. i *Ord o. bild*, Årg. 23, s. 334—335, af EK HN (ↄ: E. HEDÉN); *Hertha*, Årg. 1, s. 20—21, af K[LARA] J[OHANSSON]; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 21/5, af N. E[RDMANN].

LING, P. H.

KÄRRBERG, MARIA. P. H. Lings byst i Malmö.
I *Tidskr. i gymnastik*, Bd 7, s. 959—962.

[LIEDBECK, JETTA.] Pehr Henrik Ling. Lefnadsteckning af J. L. Säljes till förmån för landstormens beklädnad. Linköp. 8:o. 30 s. Pr. 0,25 kr.

WESTERBLAD, C. A. Ling, précurseur de l'exercice physiologique. Sa vie et son œuvre. Trad. et adapté du suédois, précédé d'un aperçu historique sur l'influence de Ling jusqu'à nos jours par L. SANDBERG. Préface par E. SPEHL. Bruxelles 1913. 8:o. 84 s., 2 pl.

LINNÉ, C. VON.

BERGTRUP, ELINE. Carl v. Linné. Nordens blomsterkonge. Ved udvalget for folkeoplysnings fremme. Kbhvn. 8:o. 152 s. Pr. 1,50 kr.
Folkelæsning, 309.

FORSSTRAND, C. Linnéforskningen.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 25/1.

GERTZ, O. D. Archiater Carl Linnæi föreläsningar uti botaniquen. (Ett kollegiehäfte från den Linnéanska tiden.)
I *Sydsv. dagbl.*, 6/12.

GODEFROY, M. Une lettre inédite de Linné au frère Gabriel, apothécaire des capucins d'Aix. Commentaires... par J. COTTE et C. GERBER.
I *Annales de la Fac. des sciences de Marseille*, T. 18 (1909), s. 117—145, 2 pl. (faksim.).

JACKSON, B. DAYDON. Authorship in the 'Amœnitates academicæ'.
I *Journal of botany*, vol. 51 (1913), s. 101—103.

SERNANDER, R. **Linnés blomsterur.**
I *Upsala nya tidn., julnr,* s. 11.

LIVIJN, CL.

MORTENSEN, J. **Clas Livijn. Ett nyromantiskt diktarefragment. 1913.**
Anm. i *Edda,* Bd 1, s. 218—220, af O. WIESELGREN; *Stockh. dagbl.,* landsortsuppl., 5/4, af O. RABENIUS.

LUNDAHL, AUGUSTA.

WESTERMARCK, HELENA. **Augusta Lundahl och hennes korrespondenter.**
I förf:ns *Kvinnospår,* s. 87—227.

LUNDGREN, E.

GELLERSTEDT, A. T. **Minne af Egron Lundgren. Barndoms- och ynglingaåren intill 1839. Ett studiefragment.**
I *Sv. Akademiens handlingar ifrån år 1886,* D. 25, s. 13—99.

LUNDSTEDT, B.

HAVERMAN, E. **Bernhard Lundstedt †.**
I *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen,* Årg. 1, s. 374—377.

LUTHSTRÖM, C. J.

ROOS, ANNA MARIA. **En litterär vagabond.**
I *Ord o. bild,* Årg. 23, s. 633—638.

MALLING, MATHILDA.

KUYLENSTIERNA-WENSTER, ELISABETH. **Mathilda Malling 50 år.**
I *Idun,* Årg. 27, s. 37—39.

MALMSTRÖM, B. E.

BÖÖK, F. **Kreaturens suckan. 3. Malmström.**
I *Edda,* Bd 1, s. 318—332.

MALMSTRÖM, C. G.

SCHÜCK, H. **Inträdestal [öfver Carl Gustaf Malmström] i Svenska Akademien den 20 december 1913.**
I *Sv. Akademiens handlingar ifrån år 1886,* D. 25, s. 111—149.

MATTSSON, G.

[CASTRÉN, G.] **Gustaf Mattsson.**
I *Nya Argus,* Årg. 7, s. 189—190.

WILLEBRAND, R. F. VON. **Gustaf Mattsson †.**
I *Finsk tidskr.,* T. 77, s. 397—404.

MESSENIUS, J.

UNWERTH, W. VON. **Chr. Weises Dramen Regnerus und Ulvilda etc. [Behandlar bl. a. J. Messenius' dramer Svanhvita och Disa.]**
Se ofvan Afd. 6: A.

MEYER, E.

[Forsstrand, C.] Ernst Meyer †. (Undert.: C. F.)
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., [21]/[2].

Lewenhaupt, E. Ernst Meyer †.
I *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 287—291.

MONTGOMERY-SILFVERSTOLPE, MALLA.

Malla Montgomery-Silfverstolpes memoarer. Utg. af Malla Grandinson. 2:a uppl. D. 1 (1782—1803), 2 (1804—1819). 8:o. 353, 329 s., 2 pl., 2 tab. Pr. för del 6 kr.

MÅNSSON, P.

Peder Månssons skrifter. Utg. af R. Geete. H. 2. Stockh. 8:o. S. 321—480. Pr. 1,50 kr.
Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk., H. 144.

NERVANDER, E.

Hultin A. Emil Nervander. Några brefminnen.
I *Finsk tidskr.*, T. 77, s. 47—57.

NORDSTRÖM, L.

Rabenius, O. Ludvig Nordström.
I *Det nya Sverige*, Årg. 8, s. 57—71.

OLAUS MAGNUS.

Olaus Magnus. Historia om de nordiska folken. Del 2. 1912.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg 34, s. 52—53.

Nelson, A. Ett bidrag till Olaus Magnus' bibliografi.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 227—230. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 167—170.

OTTELIN, C. G.

Hultin, H. Ur en biskops brevväxling.
I *Förh. o. upps.*, 27, s. 155—189.

OXENSTIERNA, J. G.

Lamm, M. Johan Gabriel Oxenstierna. 1911.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 217—218, af O. Wieselgren.

PETRI, O.

Samlade skrifter. Utg. af Sveriges kristliga studentrörelses förlag under redaktion af B. Hesselman. Med ett förord av H. Hjärne och litteraturhistoriska inledningar af K. B. Westman. Bd 1. Ups. 8:o. xxxi, 558 s. Pr. 8 kr.
Anm. i *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 20, s. 312, af E. B[erglun]d; *Vår lösen*, Årg. 5, s. 133—135, af K. B. Westman; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., [27]/[6], af F. B[öö]k.

PLATEN, F. A. VON.

SÖDERHJELM, W. Fredrik August von Platen. En typ från en övergångstid.
I förf:ns *Profiler ur finskt kulturliv*, s. 279—339.

PORTHAN, H. G.

[SCHYBERGSON, M. G.] Till H. G. Porthans brefväxling. (Undert.: M. G. S.)
I *Förh. o. upps.*, 27, s. 223—230.

ROSENHANE, G.

FRIESEN, O. VON. Hvem var Skogekiär Bärgbo?
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 335—346.

—— Gustaf Rosenhanes Respublica glacialis. Ett stycke svensk etnografi från vår stormaktstid.
I *Fataburen*, 1914, s. 193—222.

SUNDSTRÖM, E. Studier öfver Skogekär Bärgbo. Upps. 8:o. XI, 130 s.

ROSENIUS, C. O.

BRANDT, G. Carl Olof Rosenius. Ur ett utkast till en Rosenius-biografi.
I *Kyrkohist. årsskr.*, Årg. 15, s. 332—380.
Se äfven SCHARTAU, H.

RUDBECKIUS, J.

SCHEFFER, HENRIKA. Johannes Rudbeckius. En kämpagestalt från Sveriges storhetstid. Stockh. 8:o. VIII, 168 s. Pr. 2,90 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 23/12, af H. LUNDSTRÖM.

RUDHELIUS, J.

NORDSTRÖM, J. Hvem har skrifvit Bröllopps Beswärs IhogKommelsze? — Bihang: 1. Bröllopps Beswärs IhogKommelsze (med inledning). 2. Tvenne bröllopsdikter af Johannes Rudhelius.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 70—229.

RUNEBERG, J. L.

Johan Ludvig Runebergs Fänrik Ståls sägner. Med inledningar och kommentar af R. G:SON BERG och I. HJERTÉN. 1913.
Anm. i *Finsk tidskr.*, T. 76, s. 180—192, af E. HORNBORG; *Nya Argus*, Årg. 7, s. 60—63, af RUTH HEDVALL; *Tidskr. utg. af pedag. för. i Finl.*, Årg. 51, s. 210—217, af R. SAXÉN; *Tidskr. för Sveriges lärov.*, Årg. 14. s. 30—31, af E. ESTREEN.

Älgskyttarne. Nio sånger av Johan Ludvig Runeberg. Kommentar av RUTH HEDVALL under medverkan av E. OLSON. Med teckningar av G. Hallström. Stockh. 8:o. 90 s. Pr. 1,50 kr.

BERG, H. Fänrik Ståls sägner.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 11/1.

ESTLANDER, C. G. Uppsatser om Johan Ludvig Runeberg. (Skrifter av C. G. Estlander. 1.)
Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finl., 117.

Förord. — Svartsjukans nätter av Runeberg. — Litteraturanmälan: J. L. Runebergs samlade skrifter, Stockh. 1869—70. — J. L. Runebergs religiösa världsåskådning. — J. L. Runebergs estetiska åsikter. — J. L. Runebergs gravvård. — J. L. Runebergs förhållande till Thorild. — En skolpojksdikt av Runeberg. — En afton hos Runeberg. — Runebergs skaldskap — Den gamle knekten och Fänrik Stål. — Vårt land. — De två dragonerna. — »Ett kärnfriskt mannahjärta, fullt av mod».

Lagus, E. Två varianter till Fänrik Stål och Vårt land.
I *Förh. och upps.*, 27, s. 67—71.

Nordström, L. Runebergsarfvet. Föredrag hållet vid Runebergsfesten i Borgå den 5 febr. 1914. Stockh. (tr. i Borgå). 8:o. 31 s. Pr. 0,50 kr.
Anm. i *Aftonbl.*, 4/4, af F. V[etterlund]; *Dagen*, 7/5, af O. Sprengel; *Östgöta-corresp.*, 4/4, af [I.] N[orber]g; *Soc.-dem.*, 11/4, af E. Hedén.

Schybergson, C. M. Carl Schirrens Runebergs-översättningar.
I *Förh. o. upps.*, 27, s. 147—154.

RUNIUS, J.

Schück, H. Ur Runius' anteckningsbok. (Ur gamla anteckningar. 5.)
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 236—241.

RYDBERG, V.

Böök, V. Kreaturens suckan. 3. Rydberg.
I *Edda*, Bd 1, s. 332—348.

Erdmann, N. Viktor Rydberg.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 17/10.

Fries, S. A. Viktor Rydbergs och Fredrik Fehrs inflytande på religion och kyrka i Sverige. En studie. Stockh. 1912. 8:o. 22 s. Pr. 0,65 kr.
Skrifter till 1800-talets kyrkohist., 4.
Anm. i *Kristend. och vår tid*, Årg. 9, s. 34—35, af L[ydia] W[ahlström].

Holm, P. Viktor Rydbergs kamp mot de främmande orden.
I *Tidskr. för det sv. folkbildningsarb.*, Årg. 3, s. 83—89.

Vetterlund, F. Några Rydbergsstudier. 1. Singoalladikten. 2. »Singoalla» i dess sista överarbetning. 3. Efebens nyklassiska diktare.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 81—138.

RYDELIUS, A.

[Torpson, N.] Andreas Rydelius. (Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden. 1.) (Undert.: Tn.)
I *Tidskr. för folkundervisn.*, Årg. 33, s. 42—52.

RYDQUIST, J. E.

Warburg, K. Litterära och personliga uttalanden av Johan Erik Rydquist, Ur brev till P. D. A. Atterbom.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 217—241.

SAHLSTEDT, A.

ALVIN, R. Abraham Sahlstedt. En litterär mångfrestare. Ak. afh. Lund. 8:o. XVI, 248 s. Pr. 3 kr.

SALVIUS, J. ADLER-.

BOËTHIUS, B. Johan Adler-Salvius' papper i riksarkivet.
I *Meddel. från Sv. riksarkivet*, N. F., 1:35, s. 98—112.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 277—278, af H. B[RULI]N.

SCHARTAU, H.

BERGLUND, E. Henrik Schartau och Carl Olof Rosenius. Föredrag. Upps. 8:o. 29 s. Pr. 0,25 kr.
Sveriges kristl. studentrörelses folkskr., 16.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 14/12, af O. M[ANNSTRÖM].

BILLING, G. Minne af prosten Henrik Schartau.
I *Sv. Akademiens handlingar ifrån år 1886*, D. 25, s. 253—370. — Äfven i särtr.: Lund. 8:o. 96 s., 1 pl. Pr. 0,75 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 14/12, af O. M[ANNSTRÖM]; *Bibelforskaren*, Årg. 31, af E. S[TAVE].

HÄGGLUND, H. Henric Schartau. Stockh. 8:o. 128 s., 1 pl., 1 faks. Pr. 1 kr.
Anm. i *Teol. tidskr.*, Årg. 19, s. 448—449, af I. A. B[JÖRKLUND]; *Vår lösen*, Årg. 5, s. 211; *Aftonbl.*, 31/7, af B. A. AURELIUS; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 14/12, af O. M[ANNSTRÖM].

SCHEFFERUS, J.

Breve fra danske lærde o. fl. til professor Johannes Schefferus. Meddelt af J. LINDBÆK.
I *Danske magazin*, Række 6, Bd 2, s. 27—60.

SKARSTEDT, E.

SKARSTEDT, E. Vagabond och redaktör. Lefnadsöden och tidsbilder. Med förord af J. BONGGREN. Seattle, Wash. 8:o. 409 s. Pr. 1 $.

SNOILSKY, K.

CEDERSCHIÖLD, G. »Dexippos» och »Carolus Linnæus».
I förf:ns *Fresta duger ...*, s. 207—213.

CELANDER, H. Några danismer hos Snoilsky.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 321—326.

SOHLMAN, A.

40-årsminnet af en svensk publicistisk stormans och fosterlandsväns bortgång.
I *Aftonbl.*, 5/7.

SPARFVENFELDT, J. G.

[ADDE, G.] Sparfvenfeldts parentation öfver Carl XI 1697. (Undert.: G. AE.)
I *Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 368, 370.

SPARRE, E.

GÖDEL, W. Erik Sparre. Till historien om hans litterära samlingar.
I *Bibliogr. undersökn. tillägn. C. Annerstedt*, s. 171—178. — Äfven i *Nord. tidskr. för bok- o. bibl.-väsen*, Årg. 1, s. 238—245.

SPEGEL, H.

BRING, J. T. Till Haqvin Spegels minne.
I *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 20, s. 161—175.

LIEDGREN, E. Till Haqvin Spegels minne.
I *Vår lösen*, Årg. 5, s. 147—149.

[NORBERG, I.] Hakvin Spegel. Ett tvåhundraårsminne. (Undert.: N—G.)
I *Östgöta-corresp.*, 17/4.

STAAFF, P.

[NYBLOM, E.] Pehr Staaff. (Undert.: MAC.)
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12.

STAGNELIUS, E. J.

Samlade skrifter af Erik Johan Stagnelius. Utg. af F. BÖÖK. Del 3. Episka dikter. Dramatiska dikter 1. Stockh. 8:o. 347 s. Pr. 11 kr. — Del 5. Kommentar. H. 2. Stockh. 8:o. S. 205—281. Pr. 6 kr.
Svenska förf. utg. af Sv. vitterh.-samf., 3: 3, 3: 5: 2.

BÖÖK, F. Kreaturens suckan. 2. Stagnelius.
I *Edda*, Bd 1, s. 300—318.

STAGNELL, J.

WIESELGREN, O. Stagnells »Den lyckelige banqueroutieren». En studie öfver vår första affärskomedi och dess sociala bakgrund.
I *Sv. teaterhist. samf. årsskr.*, 1913, s. 85—103.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 1/5, 5/5, af N. E[RDMANN].

STENBOCK, M. och OXENSTIERNA, EVA.

Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna. En brefväxling. Förra o. senare delen. Stockh. 1913—1914. 8:o. XIII, 251 s., 8 pl.; x, 212 s., 7 pl. Pr. för del 6 kr.
Anm. i *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 137—139, af H. B[RULI]N; *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 82—83, af O. KUYLENSTIERNA; *Hertha*, Årg. 1, s. 152, af SIGRID LEIJONHUFVUD; *Post.- o. inr.-tidn.*, 31/1, af F. R. A.; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 6/12, af V. SÖDERBERG; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 18/12, af C. HALLENDORFF; *Dag. nyh.*, nationaluppl., 21/3, af J. LANDQUIST; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 27/1, af F. RUDELIUS.

STIERNHIELM, G.

EK, S. Hercules och Företalet till Gambla Swea- och Göta-måles fatebur.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 327—334.

GÖTLIND, J. **Smör-slan och Tunkar. Ett par anmärkningar till F. Tamms och A. Noreens editioner av Stiernhielms Brölopps-Beswärs Ihugkommelse.**
I *Språk o. stil*, Årg. 14, s. 94—96.

LINDROTH, HJ. **Stiernhielms Hercules. En diktmonografi. 1913.**
Anm. i *Deutsche Lit.-zeitung*, 1914, sp. 2655—2657, af S. BELFRAGE.

NORDSTRÖM, J. Hvem har skrifvit Bröllopps Beswärs IhogKommelsze?
Se ofvan RUDHELIUS, J.

—— Smör-slan och Tunkar än en gång.
I *Språk o. stil*, Årg. 14, s. 273—275.

STRINDBERG, A.

August Strindberg. Förord till Svarta Fanor. (Skrifvet februari 1908.) Stockh. 8:o. 6 bl. (Tryckt, genom innehafvaren af manuskriptet, för privat utdelning i tjugo numr. ex.)

August Strindberg. Plays. Creditors, Pariah. Transl., with introductions by E. BJÖRKMAN. London 1913. 8:o. 89, 19 s. Pr. 2 sh. net.

August Strindberg. The son of a Servant. Transl. by C. FIELD. With an introd. by H. VACHER-BURCH. New York & London 1913. 8:o. XII, 261 s. Pr. 1,25 $ net.
Introduction: August Strindberg as novelist. From the publications of »The Son of a Servant» to »The Inferno» [1886—1896].

August Strindbergs »gyllene bok» funnen.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 9/5.

[Briefe August Strindbergs »Rausch» beziehend.]
I *Vossische Zeitung*, nr 568. — Delvis aftryckta i *Das liter. Echo*, Jahrg. 17, sp. 380—381.

[Unbekannte Briefe Strindbergs an seinen schwedischen Verleger über seine Novellen »Heiraten».]
I *Frankfurter Zeitung*, 1913, nr 271. — Delvis aftryckta i *Das liter. Echo*, Jahrg. 16, sp. 209.

BRANDES, G. August Strindberg.
I *Germ.-rom. Monatsschr.*, Jahrg. 6, s. 321—335.
Anm. i *Das liter. Echo*, Jahrg. 16, sp. 1420—1421. — Ref. i *Aftonbl.*, 5/1.

BÖÖK, F. **En dåres försvarstal. Textkritiska anmärkningar. [Med anledning af J. LANDQUISTS öfvers. af Strindbergs Le plaidoyer d'un fou.]**
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 17/11. — Denna art. föranledde ett genmäle av J. LANDQUIST, tryckt i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 27/11, hvarpå F. BÖÖK gaf ett svar i samma tidningsnr. — I diskussionen rörande denna sak deltogo äfven bl. a. E. WALBERG i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 12/12, och A. ÖSTERLING i *Forum*, Årg. 1, s. 104—106; dessutom förekom en redaktionell art. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 601—602.

CLAUSSEN, C. Et digterskjæbne. (August Strindberg.) En biografisk-psykologisk skitse. 1913.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 18/4, R. ZETTERLUND.

[Erdmann, N.] Strindbergiana. (Undert.: N. E. och —nn.)
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 16/4, 23/10.

[Fehr, R.] Min gata. Strindbergska ögonblicksbilder. (Undert.: R. F—r.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 13/5.

Freschl, A. Psykologische Analyse. (Strindbergs »Corinna» aus »Heiraten».)
I *Zeitschrift für Individualpsychologie*, Bd 1, s. 21—26.

Hagberg, K. A. Legenden om år 1000. [Exemplifierad bl. a. genom Strindbergs »Tusenåriga Riket» i Historiska Miniatyrer.]
I *Nord. tidskr.*, 1914, s. 467—484.

Landin, J. August Strindberg som guldmakare och radiumforskare. Några alkemistiska Strindbergsbref.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 17/5.

Landquist, J. Strindberg und die Frauen.
I *Die Frau*, Jahrg. 21, s. 273—280, 361—368.

—— Strindberg och Dagens Nyheter.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12.

Lind af Hageby. L[izzie]. August Strindberg, the spirit of revolt. 1913.
Anm. i *The Amer.-Scandin. review*, vol. 2, s. 55, af J. W. Hartmann.

Mæschlin, F. Strindberg und die Schweiz.
I *Die Schweiz*, Bd 16.

Marcus, C. D. Ein Beitrag zu Strindbergs Weltanschauung.
I *Literatur und Kunst* (*Süddeutsche Zeitung*), nr 23.

Schering, E. Strindbergs Lutherdrama. Ungedruckte Briefe des Dichters.
I *Vossische Zeitung*, 14/11.

—— Strindberg. Ungedruckte Briefe über fünf Werke.
I *Der neue Merkur*, Jahrg. 1, s. 76—97. — Delvis aftr. i *Das liter. Echo*, Jahrg. 16, sp. 1300—1302.

Strecker, K. Auf Strindbergs Spuren.
I *Tägl. Rundschau, Unterh.-Beilage*, nr 213, 214.
Anm. i *Das liter. Echo*, Jahrg. 16, sp. 112.

Triesch, Irene. August Strindberg.
I *Deutsch-nord. Jahrb. für Kulturaustausch u. Volkskunde*, 1914, s. 67—69.

Wien, A. August Strindberg. Berlin. 8:o. 62 s., 1 portr. Pr 1,20 Mk.
Der moderne Dichter, 8.

[Winge, B.] Strindbergs koffert.
Ref. i *Dag. nyh.*, nationaluppl., 10/5, af förf:ns uppsats i *Berliner Börsencourir*.

STURZEN-BECKER, O. P. (ORVAR ODD.)

STURZEN-BECKER, R. Oskar Patrik Sturzenbecker (Orvar Odd). D. 1, 2. 1913.
Anm. i *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 65—67, af R. G[:SON] B[ERG].

SWART, P.

EDÉN, N. Mårten Helsings bearbetning af Peder Swarts berättelse om Gustaf Vasas ungdom.
I *Hist. tidskr.*, Årg. 34, s. 245—257.

PALMÉR, J. Spår av dialektala ljudregler i Peder Swarts krönika.
I *Från filol. fören. i Lund, Språkvet. uppsatser*, 4, s. 106—113.

SWEDENBORG, E.

Swedenborgs marginal notes in the Schmidius Bible. Daniel. Transl. from the Latin by the Rev. E. E. IUNGERICH.
I *New church life*, Vol. 34, s. 356—368, 414—418.

GILL, W. REY. Swedenborgs intercourse with angels and spirits.
I *The new church quarterly*, Vol. 5, s. 111—118.

HIGHAM, CH. Some phases of the Swedenborg »insanity» myth.
I *The new church magazine*, Vol. 33, s. 32—38, 79—87, 107—116.

HOLMQUIST, HJ. Från Svedenborgs naturvetenskapliga och naturfilosofiska period. Föredrag vid Finska kyrkohistoriska samfundets årsfest den 18 jan. 1913. Lund (tr. i Hfors) 1913. 8:o. 55 s. Pr. 0,75 kr.
Öfvertryck från *Finska kyrkohist. samf. årsbok*, 1913.

ODHNER, C. TH. Swedenborg's dreams, or diary of 1744.
I *New church life*, Vol. 34, s. 389—404.

SMITH, G. H. Swedenborg and feminism.
I *New church life*, Vol. 34, s. 224—230.

[STROH, A. H.] Newly discovered documents concerning Swedenborg.
I *Morning light*, Vol. 37, s. 183—184, 204—206, 237, 310—311, 361—362.

SYLWAN, O.

[WARBURG, K.] Otto Sylwan 50 år. (Undert.: K. W—G.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 21/8.

VETTERLUND, F. Professor Otto Sylwan 50 år.
I *Aftonbl.*, 22/8.

SÖDERBERG, E. N.

VETTERLUND, F. E. N. Söderberg.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 272—293.

SÖDERBERG, HJ.

Från tullen till Dagens Nyheter. Hjalmar Söderberg kåserar om åttiotalet och dess Stockholmsliv i och utom Dagens Nyheters kretsar.
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12.

TEGNÉR, E.

Esaias Tegnér. Filosofiska och estetiska skrifter. Utg. af A. NILSSON och B. MÖLLER. 1913.
Anm. i *Edda*, Bd 1, s. 221—223, af O. WIESELGREN.

ERDMANN, N. Tegnér och svensk litteraturvetenskap.
I *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 1/6.

HJÄRNE, H. Tal [öfver Tegnérs Svea vid Sv. Akad:s högtidssammankomst den 20 dec. 1911].
I *Sv. Akademiens handlingar ifrån år 1886*, D. 25, s. 1—10.

HOLMBERG, O. En nyfunnen Tegnér-dikt (Nattvandraren).
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 23—34.

MARCUS, C. D. Tegnérs Axel. 1913.
Anm. i *Aftonbl.*, 23/6, af F. V[ETTERLUND].

SANTESSON, C. Tegnérs reflexionsdiktning 1801—1805. 1913.
Anm. i *Edda*, Bd 1, 223—225, af O. WIESELGREN; *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 1/6, af N. E[RDMANN].

WRANGEL, E. Tegnérska släktminnen och ungdomsbilder. 1913.
Anm. i *Hertha*, Årg. 1, s. 86—87, af L[OTTEN] D[AHLGRE]N; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 20/1, af O. R[ABENIU]S.

TENGSTRÖM, J.

SCHYBERGSON, M. G. Jacob Tengström som neolog.
I *Finsk tidskr.*, T. 76, s. 32—40.

TESSIN, N. D. Y.

SIRÉN, O. Nicodemus Tessin d. y:s studieresor i Danmark, Tyskland, Holland, Frankrike och Italien. Anteckningar, bref och ritningar utg. Stockh. 4:o. IX, 280 s. Pr. för numr. ex. 60 kr.
Anm. i *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 6/12, af G. N[ORDENSVAN]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 18/12, af K. W[ARBUR]G.

THELANDER, C.

VETTERLUND, F. Curt Thelander.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 294—312.

THOMAS.

[BARR, K.] Biskop Thomas frihetssång. [Med melodi af art.-förf.] (Undert.: X. X.)
I *Stockh.-tidn.*, 30/8.

THORILD, TH.

MARCUS, C. D. Thorilds Passionerna. 1913.
Anm. i *Aftonbl.*, 23/6, af F. V[ETTERLUND].

NILSSON, A. Thomas Thorild.
I *Edda*, Bd 2, s. 41—66, 281—347. (Forts.)
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 22/10, af F. BÖÖK.

TILAS, D.

[HULTING, J.] Ett bref från Daniel Tilas till Karl Bernhard Wadström. (Inledn. undert.: J. H.)
I *Personhist. tidskr.*, Årg. 16, s. 57—59.

TOPELIUS, Z.

VASENIUS, V. Zacharias Topelius. Hans lif och skaldegärning. D. 2. Hfors. 8:o. 538 s. Pr. 7,25 fmk.

UNGE, O. S. VON.

MONTELIN, G. Otto Sebastian von Unge. En studie i 1830-talets svenska lyrik.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 278—298.

WACKLIN, SARA ELISABET.

NORDMANN, P. Sara Elisabet Wacklin. Biografiska anteckningar sammanställda.
I *Förh. o. upps.*, 27, s. 190—222, 2 portr.

WALL, R.

[KARLGREN, A.] Rudolf Wall. (Undert.: A. KGN.)
I *Dag. nyh.*, nationaluppl., 23/12.

WALLIN, J. O.

LIEDGREN, E. Till belysning af krisen i Joh. Olof Wallins lif.
I *Samlaren*, Årg. 35, s. 1—22.

WALLMARK, P. A.

WALLMARK, CLARA. Pehr Adam Wallmark. En tidsbild från adertonhundratalets första hälft. Stockh. 8:o. 322 s., 1 portr. Pr. 3,75 kr.
Anm. i *Nya dagl. alleh.*, nationaluppl., 17/12, *Stockh.-tidn.*, 18/12, af [E. B.] R[INMA]N.

WENNERBERG, G.

TAUBE, SIGNE. Gunnar Wennerberg. Bref och minnen. D. 1. 1913.
Anm. i *Det nya Sverige*, Årg. 1, s. 84, af O. SYLWAN; *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 137, af C. HALLENDORFF; *Hertha*, Årg. 1, s. 20, af K[LARA] J[OHANSSON].

—— Gunnar Wennerberg. Bref och minnen, samlade och sammanbundna. D. 2. Stockh. 8:o. VIII, 332 s. Pr. 5,75 kr.

Anm. i *Post- o. inr.-tidn.*, 12/12, af H. S[CHUCK]; *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 6/12, af C. HALLENDORFF; *Aftonbl.*, 3/12, af TH. BLANCHE; *Aftontidn.*, 8/12, af E. THYSELIUS; *Stockh.-tidn.*, 14/12, af H. N[YBLOM]; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 7/12, af K. W[ARBUR]G; *Göteborgsp.*, 23/12, af R. G:SON BERG.

WETTERBERGH, C. A.

[NORBERG, I.] Ett Linköping som gått. (Undert.: N—G.)
I *Östgöta-corresp.*, 5/3.

WIESELGREN, P.

Ett förut outgivet brev från P. Wieselgren. [Rörande bl. a. C. A. Nicanders död o. F. M. Franzéns nykterhetsarbete.]
I *Mimer*, Årg. 12, s. 74—75.

WIGSTRÖM, EVA. (AVE.)

Eva Wigström (Ave) 1832—1901.
Sv. landsm., Bd 8:4.
H. WRANÉR. Eva Wigström. — E. WRANGEL. Eva Wigströms minne. Tal. — O. WALDE. Förteckning över Eva Wigströms skrifter.

WIKNER, C. P.

[KJELLBERG, ELISABETH.] Carl Pontus Wikner. 1912.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 141—144, af I. NORBERG.

[——] Mer om och af Pontus Wikner. 1913.
Anm. i *Sv. tidskr.*, Årg. 4, s. 141—144, af I. NORBERG; *[Finsk] Teol. tidskr.*, Årg. 19, s. 59—60, af V. T. R[OSENQVIST]; *Kyrkl. tidskr.*, Årg. 20, s. 87—88, af E. B[ERGLUN]D.

WIRSÉN, C. D. AF.

VETTERLUND, F. C. D. af Wirsén. Några minnesord.
I förf:ns *Skissblad om poeter*, s. 139—164.

WRANGEL, E.

UNWERTH, W. VON. Chr. Weises Dramen Regnerus und Ulvilda etc. [Behandlar bl. a. Erik Wrangels Torilla ell. Regner och Svanhvita.]
Se ofvan Afd. 6: A.

ÖSTERLING, A.

KINCK, H. E. Arvtageren i svensk lyrik.
I *Dagbladet*, nr 136.

7. Metrik och stilistik.

Språk och stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. af R. G:SON BERG, B. HESSELMAN, O. ÖSTERGREN. Årg. 14. Upps. 8:o. 276 s., 1 pl. Pr. 4 kr.
M. KRISTENSEN. Adolf Noreen. — N. BECKMAN. Kritiska strövtåg. — E. HJÄRNE. Vid läsningen af Forsius' Speculum vitæ humanæ. — Y.

LING-LANDER. Adverbiell placering av attribut i akademisk 1700-talsvers. — E. DANIELSSON. Svensk matrosslang. 2. Skeppsholmsslang. — J. SWENNING. Nysv. argbigga och besläktade uttryck. — GERDELIUS, E. Växlande artikelböjning med *n* och *t*. — J. E. HYLÉN. Ett par skolgrammatiska frågor. — O. GJERDMAN. Vår satskommatering. — G. EHRLING. Grammatik och logik. — J. GÖTLIND. Är den fria versen poesi eller prosa? — J. PALMÉR. Tolkningen av ett par i äldre nysvenskan förekommande ord. — M. FEUK. Frödings Corydon till Chloe. — S. O. NORDBERG. Förekomsten av akut och grav i utländska nomina propria vid deras användning i svenskt tal. — Smärre bidrag: 1. J. GÖTLIND. Smörslan och Tunkar. 2. R. G[:SON] B[ERG]. Ordhistoriska data. 3. J. NORDSTRÖM. Smör-slan och Tunkar än en gång. 4. O. ÖSTERGREN. Fjällen, en motsvarighet till sing. 'skären' = skärgården.

Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, [24]/9, af G. CEDERSCHIÖLD.

BERG, R. G:SON. Duala substantiv i nusvenskan.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 180—190.

BRIESKORN, R. Kanslistil i fornsvenskan. Skara. 4:o. 37 s.

I *Redogörelse för Skara h. allm. lärov.*, 1913/14, Bilaga.

CLASSEN, E. On vowel alliteration in the old Germanic languages. Inaug.-diss., Würzburg. Manchester 1913. 8:o. XI, 91 s.

Univ. of Manchester publications, Germanic series, nr 1.

Anm. i *Anzeiger für indogerm. Sprach- u. Altertumskunde* (*Indogerm. Forsch.*), Bd 33, s. 62—65, af E. NOREEN.

DAHLGREN, F. A. Glossarium öfver föråldrade och ovanliga ord och talesätt i svenska språket från och med 1500-talets andra årtionde. H. 1. Lund. 8:o. 400 s. Pr. 5 kr.

FEUK, M. Tvåradingar i nyare svensk vers.

I *Från filol. fören. i Lund, Språkvet. uppsatser*, 4, s. 34—47.

GÖTLIND, J. Är den fria versen poesi eller prosa?

I *Språk o. stil*, Årg. 14, s. 218—227.

HELLQUIST, E. En grupp svenska dryckestermer.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 347—370.

—— Ljudhärmande svenska fågelnamn.

I *Nord. tidskr.*, 1914, s. 539—554.

HULTMAN, O. F. Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland. Föredrag vid sv. litt.-sällskapets årshögtid den 5 febr. 1914.

I *Förh. o. upps.*, 27, s. 231—252.

KARLÉN, A. Om skolundervisning i välläsning. Lund. 8:o. 168 s. Pr. 2 kr.

Pedag. skrifter utg. af Sveriges allm. folkskollär.-för:s litt.-sällsk., H. 68.

Anm. i *Sv. lärartidn.*, 1914, s. 995.

LINDROTH, HJ. Om några onödiga skiljaktigheter mellan svenskt skriftspråk och talspråk.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 99—113.

LING-LANDER, Y. Adverbiell placering av attribut i akademisk 1700-talsvers.

I *Språk o. stil*, Årg. 14, s. 40—86.

LÄFFLER, L. F. Om några underarter av ljoðaháttr. 3, 4. 8:o. 95, VII s.

Studier i nord. filol., Bd 5: 5.

MJÖBERG, J. Något om nutida svensk rimkonst.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 242—256.

OTTELIN, O. Det offentliga talandets konst. 1. Innehåll och form. 2. Talaren och auditoriet. Stockh. 8:o. 52, 26 s. Pr. för del 0,25 kr.

Stud.-för. Verdandis småskr., 196—197.
Anm. i *Social tidskr.*, Årg. 14, s. 83, af O. OLSSON; *Soc.-Dem.*, 15/4, af E[RI]K H[EDÉ]N; *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 10/1, af J. B[RA]TT.

REBBE, C. Bidrag till frågan om passivbildningarnas användning och betydelse i nusvenskan.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 169—179.

SYLWAN, O. Studier i svensk värs. Göteb. 8:o. 28 s. Pr. 0,50 kr.

Bil. till installationsprogram (pf. B. I. Hesselmans install.). — I *Göteb. högsk. årsskr.*, Bd 20 (1914).

WULFF, F. Om undanhållna ords behandling i svensk sats, dynamiskt och melodiskt.

I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 1—48.

8. Folklore, Mytologi o. d.

Folkminnen och folktankar. Populärvetenskaplig tidskrift utg. av folkminnesföreningen i Lund. Red. av C. W. VON SYDOW. Årg. 1. Malmö. 8:o. Pr. för årg. (4 häft.) 3 kr.

C. W. VON SYDOW. Folkminnen och folkminnesforskning. — C. W. VON SYDOW. Moltke Moe †. — Å. CAMPBELL. Om folkmedicin. — S. CAMPBELL. En storbonde. — C. W. VON SYDOW. Drakahallar och Drakaryd. — O. CHRISTOFFERSON. Majfirandet i Fru Alstad år 1861. — S. ANDERSSON. Maj- och Pingstfirandet vid Alnarp på 1850-talet. — F. SJÖBERG. Majvisa från Blekinge. — H. MAIANDER. Lille Pär skytt. — C. W. VON SYDOW. Några ordspråk från Småland. — H. MAIANDER. Skånska gåtor. — C. W. VON SYDOW. Axel Olrik. — K. KROHN. Geten Heidrún. — H. MAIANDER. Ro i graven. — Å. CAMPBELL. »Bitaren är bäst mot bitsot». — P. JOHANSSON. En Skåneresa på 1850-talet. — N. LITHBERG. Gotländska sägner om »Bysen». — P. JOHNSSON. Kloka och naturläkare i Göinge under äldre tider. — J. ANDERSSON. Några kontradanser från 1700-talet. — LOUISE HAGBERG. Gammaldags hemkurer. — S. ANDERSSON. Dyngdansen. — KERSTIN HÅRD AF SEGERSTAD. Tomtar och troll vid Långbanshyttan. — C. W. VON SYDOW. Jätten Hymes bägare. — O. CHRISTOFFERSSON. Lyten och andra sjukdomar. — L. DE VYLDER. Sägner och övertro i Tornedalen. — L. SJÖBERG. En Odensägen från Bleking. — C. W. VON SYDOW. Folkminnena och deras insamling. Råd och anvisningar. — Insända böcker.
Anm. i *Fataburen*, 1914, s. 190—191, af N. L[ITHBER]G; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 28/6, af E. GRIP.

Landsmål, Svenska, och svenskt folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors och Lund genom J. A. LUNDELL. H. 124—128 = 1914: H. 1—5. Stockh. 8:o. Pr. för årg. 5,25 kr.

H. 124 A. MAGNEVILL. Bjursåsmålets ordförråd. — H. 125. T. ERICSSON. Grundlinjer till undersökning av Södermanlands folkmål, s. 227—236, titelbl., karta. — H. 126. EVA WIGSTRÖM. Folktro och sägner från skilda landskap. — Eva Wigström 1832—1901. — H. 127. M. BORGSTRÖM. Askersmålets ljudlära. — H. 128. J. A. LUNDELL. Om uppteckning av folkmål. — Jan Halfvordssons uppteckningar. — C. A. LINDSTAM. Folktro och annat från Bohuslän.

BOËTHIUS, J. Sägner m. m. från Orsa. Stockh. 8:o. 25 s. Pr. 0,50 kr.
Meddelanden från Dalarnas fornminnesför., 2.

BRATE, E. Vanerna. En mytologisk undersökning. Stockh. 8:o. 32 s. Pr. 0,65 kr.
Sv. human.-förb. skrifter, 21.

CEDERSCHIÖLD, G. Vår folkstams gudatro för 3,000 år sedan. (Skandiska språk och skandiska minnen. 3.)
I *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 16/9.

ELGSTRÖM, O. »Lapska myther». Teckningar. Stockh. Fol. 16 s., 11 pl. Pr. för numr. ex. 10 kr.
Anm. i *Göteb. handels- o. sjöf.-tidn.*, 30/4, af C. T. H[OLMSTRÖM].

FREDIN, A. Den gamla svenska folkmusiken. (Föredragsref.)
I *Aftonbladet*, 19/7.

GRIP, E. Folktro och folksed. Några anteckningar.
I *Läsning för sv. folket*, 1914, s. 184—207, 270—288.

[HAGBERG, LOUISE.] Folkloreforskning i Helsingebygderna. Julbruk och fäbodsseder förr i världen.
I *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 7/12.

HALFVORDSSON, J. Jan Halfvordssons uppteckningar. Utg. av G. FREUDENTHAL.
I *Sv. landsm.*, H. 128, s. 46—68.

HÖRLÉN, M. Gamla seder och bruk från södra Ingelstads härad, samlade och upptecknade. Ystad. 8:o. 215 s., 1 pl. Pr. 1,50 kr.; bibliofiluppl. 3 kr.
Anm. i *Sydsv. dagbl.*, 11/10, af Th. T—n.

KOLMODIN, T. Folktro, seder och sägner från Pite lappmark. Stockh. 8:o. VII, 42 s. Pr. 1,50 kr.
Lapparne och deras land, 3.
Anm. i *Sv. dagbl.*, 15/12, af K. B. WIKLUND; i *Dag. nyh.*, 23/12, af E. K[LEI]N.

LINDROTH, HJ. Yggdrasils 'barr' och eviga grönska. En replik [på L. F. Läfflers försvar i *Ark. f. nord. filol.*, Bd 30, s. 112—123; se nedan].
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 30, s. 218—226.

LINDSTAM, C. A. Folktro och annat från Bohuslän. Upptecknat.
I *Sv. landsm.*, H. 128, s. 69—93.

LUNDBERG, O. En anteckning om hedendom och vidskepliga bruk från slutet af 1600-talet.
I *Upsala nya tidn.*, *julnr*, s. 10—11.

—— Grottekvarnen och sjöjungfrun. Ur den primitiva folktron.
I *Stockh.-tidn.*, 9/8.

—— Hur har »Jungfrun» fått sitt namn? Forntro och sägner om den märkliga ön.
I *Stockh.-tidn.*, 28/7.

—— Onda ögon. Ur den primitiva folktron.
I *Stockh.-tidn.*, 18/9.

LÄFFLER, L. F. Det evigt grönskande trädet i den fornnordiska mytologien och det fno. ordet *barr*, fisl. *barr*. Några ord till försvar [gentemot Hj. Lindroths synpunkter i upps.: *Studier över de nordiska dikterna om runornas namn*, i *Ark. f. nord. filol.*, Bd 29, s. 274, not 39].
I *Ark. f. nord. filol.*, Bd 30, s. 112—123.

MELANDER, E. Klocka och trolltrumma. Syner och sägner från Torne dal. Stockh. 8:o. 239 s. Pr. 3,75 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 20/12, af G. v. H.

NILSSON, M. P:SON. Aarets folkelige fester. Autor. oversættelse fra forf:ns manuskript ved FR. BIRKET-SMITH. Kbhvn. 8:o. 63 s. Pr. 1,25 kr.
Religionshistoriske smaaskrifter, Række 2: 6.

[NYRGEN, A. L.] Positivet som hävdatecknare. Plock bland de gamla skillingsvisorna. (Undert.: ALF.)
I *Stockh.-tidn.*, 30/8.

[——] Soldatvisor. (Undert.: ALF.)
I *Stockh.-tidn.*, 18/9.

REUTERSKIÖLD, E. De nordiska lapparnas religion. Stockh. 1912. 8:o. 149 s. Pr. 2,50 kr.
Pop. etnologiska skrifter, 8.
Autoref. af E. REUTERSKIÖLD i *Beiträge zur Religionswiss.*, Jahrg. 1, s. 202—208. — Anm. i *Revue critique*, Ann. 48, s. 48—49, af L PINEAU.

ROSÉN, H. Phallosguden i Norden. 8:o. 24 s.
Antikv. tidskr. för Sverige, D. 20, nr 2.

STADLING, J. Karl Tiréns intressanta musikforskning bland lapparna.
I *Aftonbl.* 26/12.

SVEDELIUS, JULIA. Raunala. Illustr.: Ossian Elgström. Stockh. 4:o. 154 s. Pr. 4 kr.; bibliofiluppl. 7,50 kr.
Anm. i *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 20/12, af G. v. H.; *Stockh. dagbl.*, landsortsuppl., 6/12, af C. G. LAURIN; *Aftonbl.*, 17/12, af V. L[ANGLE]T.

Sägner om den förborgade kitteln. Upptecknade af Louise Hagberg.
I *Fataburen*, 1914, s. 250—254.

UNWERTH, W. von. Untersuchungen über Totenkult und Odinnverehrung bei Nordgermanen und Lappen etc.
Se ofvan Afd. 6: A.

WELLE-STRAND, E. Die verlorene Odyssee der Lappen.
I *Deutsch-nord. Jahrb. für Kulturaustausch u. Volkskunde*, 1914, s. 35—45.

WESTERMARCK, HELENA. Nyländska folksagor. Berättade för ungdom. 1 (2:a genomsedda uppl.), 2. Hfors 1913. 8:o. 109, 81 s. Pr. för D. 1: 3 fmk; D. 2: 2,75 fmk.

WIGSTRÖM, EVA (AVE). Folktro och sägner från skilda landskap. S. 453—556.
I *Sv. landsm.*, Bd 8: 3.

—— Folktro och sägner upptecknade i Skåne. Malmö. 8:o. 176 s. Pr. 1 kr.

WIKLUND, K. B. Myter och sagor från Lappland. Prof. Wiklund om Ossian Elgströms utställning.
I *Sv. dagbl.*, landsortsuppl., 5/5.

WRANGEL, E. Staffan stalledräng i ord och bild.
I *Sv. studier tillägn. G. Cederschiöld den 25 juni 1914*, s. 257—277.

Af Svenska Litteratursällskapet utgifna Skrifter.

1880/81.

1: 1. Samlaren. 1: 1—2. Pris i bokh. 3 kr.; 2 kr.
2: 1. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. Pris i bokh. 2 kr.
3: 1. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 1—64.

1881/82.

1: 2. Samlaren. 2: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 1,50.
2: 2. Dagboks-anteckningar af J. G. Oxenstjerna. 2. Pris i bokh. 3 kr.
4. En svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. Pris i bokh. 2 kr.
3: 2. Ur en Antecknares samlingar. Sidd. 66—192.

1882/83.

1: 3. Samlaren. 3. Pris i bokh. 2 kr. (Fullständig i ett häfte.)
3: 3. Ur en Antecknares samlingar (slutet). Pris i bokh. kompl. 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin. 1—2. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883/84.

1: 4. Samlaren. 4: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2,50.
6: 1. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 1. Pris i bokh. 2 kr.
7: 1: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884/85.

1: 5. Samlaren. 5. Pris i bokh. 3 kr. (Fullständig i ett häfte.)
6: 2—3. G. Benzelstjernas Censorsjournal. 2—3. Pris i bokh. 2 kr.; 1 kr.
1500- och 1600-talens Visböcker:
7: 1: 2. 1. Harald Oluffsons Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
7: 2: 1. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 1. Pris i bokh. 2 kr.

1885/86.

1: 6. Samlaren. 6: 1—2. Pris i bokh. 2 kr.; 2 kr.
7: 2: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8: 1. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 1.
9: 1. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 1.

1886.

1: 7. Samlaren. 7. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8: 2. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 2.
9: 2. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 2.

1887.

1: 8. Samlaren. 8. Pris i bokh. 4 kr.
8: 3. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 3.
7: 2: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 2. Bröms Gyllenmärs Visbok. H. 3 (sluthäfte). Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren. 9. Pris i bokh. 4 kr.
8: 4. Samlade Dramer af J. Messenius. H. 4.
9: 3. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 3.

1889.

1: 10. Samlaren. 10. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10: 1. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 1 (1481—1501). Ej i bokhandeln.

7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 3. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1—2. Skrifter från reformationstiden. 1—2. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

1: 11. Samlaren. 11. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10: 2. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 2 (1504—1518). Ej i bokhandeln.
9: 4. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 4.
12: 1. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 1. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren. 12. Pris i bokh. 4 kr.
10: 3. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 3 (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9: 5. Bref rörande Nya Skolans historia. H. 5.

1892.

1: 13. Samlaren. 13. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10: 4. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 4 (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12: 9. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 2. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9: 6. Personregister till Bref rörande Nya Skolans historia. Pris i bokh. komplett 5 kr. 75 öre.

1893.

1: 14. Samlaren. 14. Pris i bokh. 3 kr.
18: 1. Lars Wivallius. Hans lif och diktning. Af H. Schück. 1. Pris i bokh. 6 kr.
1. Extrah. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
11: 3—4. Skrifter från reformationstiden. 3—4. Pris i bokh. 3 kr.; 1 kr.

1894.

1: 15. Samlaren. 15. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
12: 3. Bref rörande teatern under Gustaf III. H. 3. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

1: 16. Samlaren. 16. Pris i bokh. 4 kr.
18: 2. Lars Wivallius. 2. Pris i bokh. 2 kr.

1896.

1: 17. Samlaren. 17. Pris i bokh. 5 kr.
15: 1. Johan Wellander. Litteraturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern. Af O. Levertin. 1. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1897.

1: 18. Samlaren. 18. Pris i bokh. 5 kr.
7: 4. 1500- och 1600-talens Visböcker. 4. Pär Brahes Visbok. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1898.

1: 19. Samlaren. 19. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
15: 2. Johan Wellander. 2. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
17: 1. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen. Af L. Bygdén. H. 1.
11: 5—7. Skrifter från reformationstiden. 5—7. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre; 1 kr.; 2 kr. 50 öre.

1899.

1: 20. Samlaren. 20. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 2. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 2.
18: 1. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 1. Thomas Thorilds bref. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1900.

1: 21. Samlaren. 21. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 3. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 3.
18: 2. Ur Hans Järtas litterära brefväxling. 1. Bref till och från C. G. Brinkman. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
19: 2. Thomas Thorilds bref. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1901.

1: 22. Samlaren. 22. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
7: 5. 1500- och 1600-talens Visböcker. 5. K. Bibliotekets Visbok i 16:o. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
17: 4. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 4—5.

1902.

1: 23. Samlaren. 23. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 5. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 6.
19: 3. Thomas Thorilds bref. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1903.

1: 24. Samlaren. 24. Pris i bokh. 4 kr.
17: 6. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 7—8.
7: 6: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 1. Pris i bokh. 1 kr.

1904.

1: 25. Samlaren. 25. Pris i bokh. 5 kr. 50 öre.
17: 7. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 9. Härmed är 1:sta bandet färdigt. Pris i bokh. 15 kr. Lösa häften säljas ej.

1905.

1: 26. Samlaren. 26. Pris i bokh. 6 kr.
17: 8. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 10 (Bd 2: 1). Ej i bokh.

1906.

1: 27. Samlaren. 27. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
17: 9. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 11 (Bd 2: 2). Ej i bokh.
7: 6: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 6. K. Bibliotekets Visbok i 8:o. H. 2. Pris i bokh. 1 kr.
20. Thorilds bref till C. F. Cramer. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1907.

1: 28. Samlaren. 28. Pris i bokh. 6 kr.
17: 10. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 12 (Bd 2: 3). Ej i bokh.
21: 1. Lejonkulans Dramer. H. 1. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1908.

1: 29. Samlaren. 29. Pris i bokh. 4 kr. 50 öre.
17: 11. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 13 (Bd 2: 4). Ej i bokh.
21: 2. Lejonkulans Dramer. H. 2. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1909.

1: 30. Samlaren. 30. Pris i bokh. 4 kr. 50 öre.
17: 12. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 14 (Bd. 2: 5). Ej i bokh.
22. Studier öfver Lejonkulans Dramer. Pris i bokh. 2 kr. 25 öre.

1910.

1: 31. Samlaren. 31. Pris i bokh. 6 kr.
17: 13. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 15 (Bd 2: 6). Ej i bokh.
21: 3. Lejonkulans Dramer. H. 3. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1911.

1: 32. Samlaren. 32. Pris i bokh. 4 kr.
17: 14. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 16 (Bd 2: 7). Ej i bokh
21: 4. Lejonkulans Dramer. H. 4. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
23. Studier i Stagnelii ungdomslyrik Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.

1912.

1: 33. Samlaren. 33. Pris i bokh. 6 kr.
17: 15. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 17 (Bd 2: 8). Ej i bokh.
21: 5. Lejonkulans Dramer. H. 5. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
7: 7: 1. 1500- och 1600-talens Visböcker. 7. K. Bibliotekets Visbok i 4:o H. 1. Pris i bokh. 1 kr.

1913.

1: 34. Samlaren. 34. Pris i bokh. 7 kr. 50 öre.
17: 16. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 18 (Bd 2: 9). Ej i bokh.
7: 7: 2. 1500- och 1600-talens Visböcker. 7. K. Bibliotekets Visbok i 4:o. H. 2. Pris i bokh. 1 kr.

1914.

1: 35. Samlaren. 35. Pris i bokh. 6 kr. 50 öre.
17: 17. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 19 (Bd 2: 10). Ej i bokh.
7: 7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker. 7. K. Bibliotekets Visbok i 4:o. H. 3. Pris i bokh. 1 kr.

1915.

1: 36. Samlaren. 36. Pris i bokh. 6 kr. 50 öre.
17: 18. Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. H. 20 (Bd 2: 11). Härmed är Bd 2, äfvensom verket i dess helhet, afslutadt. Pris i bokh. för Bd 2 17 kr., för hela verket 32 kr. Lösa häften säljas ej.
7: 8. 1500- och 1600-talens Visböcker. 8. Drottning Sofias visbok. Pris i bokh. 1 kr.

Samlaren, 3, 5 och 7 ff. äro utgifna hvardera i ett häfte. — Af Sällskapets öfriga skrifter äro 2—6, 9, 12—17, 20, 22 och 23 afslutade.

N:o 3, 7: 4, 11: 3, 5, 7 äro utsålda.

Särskilda nummer af Sällskapets Skrifter säljas genom skattmästaren till *medlemmar* med 25 % rabatt å bokhandelspriset. Hel årgång säljes för 5 kr. och vid rekvisition af en serie årgångar lämnas 25 % äfven på årgångspriset.

För angelägenheter rörande tidskriften samt Sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till professor HENRIK SCHÜCK, Uppsala.
Anmälan om inträde i Sällskapet sker till Sällskapets *skattmästare*, adr. Uppsala.

Svenska Litteratursällskapets Arbetsutskott.

3 9015 04847 1737

